

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES

20-21 May 2022 / Ankara

PROCEEDING BOOK

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES

20-21 May 2022

PROCEEDINGS BOOK

EDITORS:

Prof. Dr. Andrii GRYTSENKO
Merve KIDIRYUZ

All rights of this book belong to
IKSAD Publishing House Authors are responsible both ethically and juridically

IKSAD Publications - 2022©

Issued: 20.06.2022

ISBN: 978-625-8323-07-82

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES

DATE AND PLACE

20-21 May 2022/ Ankara. TURKEY

ORGANIZATION

Economic Development and Social Research Institute

ORGANIZING COMMITTEE

Assoc. Prof. Güray ALPAR

Director of the Strategic Thinking Institute

Symposium Honorary Chairman

Prof. Dr. Tevfik Erdem -Hacı bayram Veli University

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI -Elmi Korbordi University

Assoc. Prof. Mehmet Güneş-Ufuk University

Andre NIKWIGIZE- UN Washington Office

Dr. Gökberk Durmaz-Ankara Sosyal Bilimler University

Seda HADZIBULIC - Northeastern Illinois University

Congress General Coordinator

Merve KIDIRYUZ

PARTICIPANTS COUNTRY (11 country)

Azerbaijan, Türkiye, Vietnam, Pakistan, Iran, India, Ukraine, Kazakhstan, USA, Oman, Indonesia

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Niğde Ömer Halisdemir University

Prof. Dr. A. Beril TUĞRUL

İstanbul Technical University, Nuclear Energy Institute

Doç. Dr. Stefan SEREZLIEV

College of Theatre “Lyuben Grois”

Prof. Dr. Ramazan GAFARLI

AMEA

Prof. Dr. Gülizar IBRAHIMOVA

Bakü Eurasian University, Provost

Prof. Dr. Veysel BOZKURT

İstanbul University

Prof. Dr. Vagif ABİSHOV

Azerbaijan National Academy of Science

Prof. Dr. Sedat CERECİ

Mustafa Kemal University

Assoc. Prof. Joanna STUDZIŃSKA

Kozminski University, Civil Chamber of the Supreme Court.

Assist. Prof. Dr. Akram Mohammed Yahya

University of Mosul, Iraq

Dr. Renu Susan SAMUEL

St. Peter's College

Dr. Alan LIBERT

Newcastle University

Assist. Prof.Dr. Shagufta Sufee

University of Delhi, India

Dr. Orhun Burak SÖZEN

Gaziantep University

Dr. Germán Martínez Prats

Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México

Dr. Abbas KARAĞAÇLI

Giresun University

Assoc.Prof. Elnur Kelbizadeh

Institute of Caucasus Studies of ANAS, The head of the Caucasus policy

Dr. Gabriela Boangiu

the Romanian Academy

Dr. Osman Vedüd EŞİDİR

Fırat University

Assoc. Prof. Adem KARA

Abant İzzet Baysal University

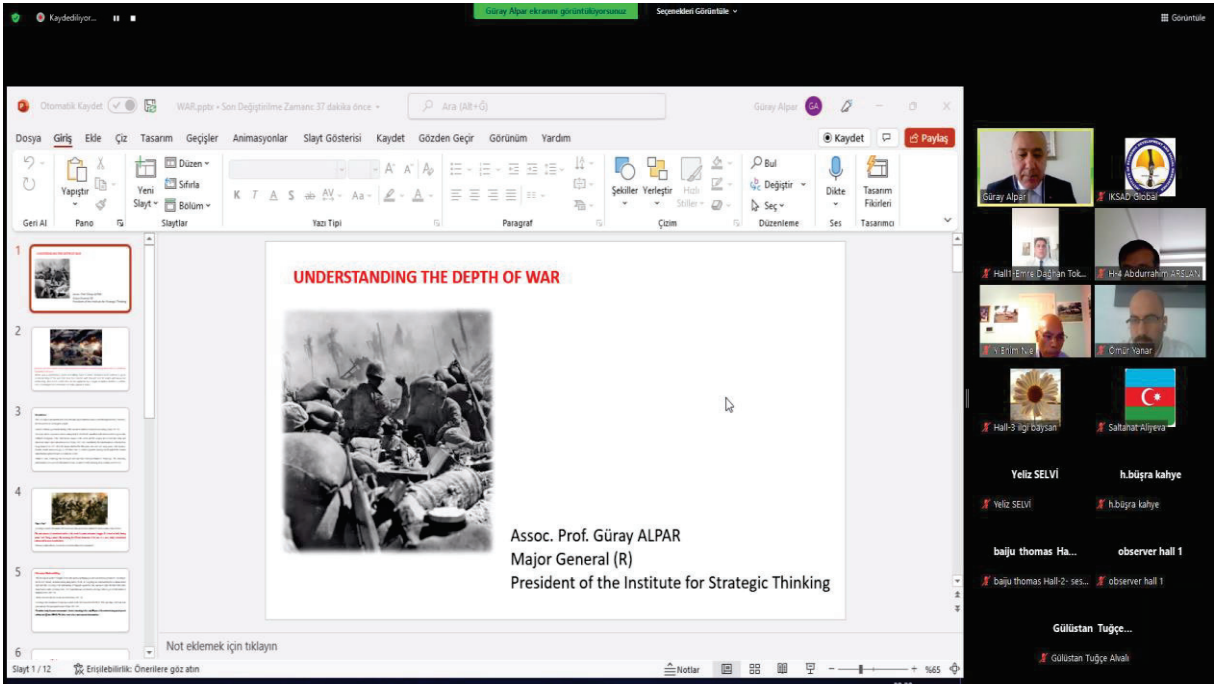
Dr. Ragif HUSEYNOV

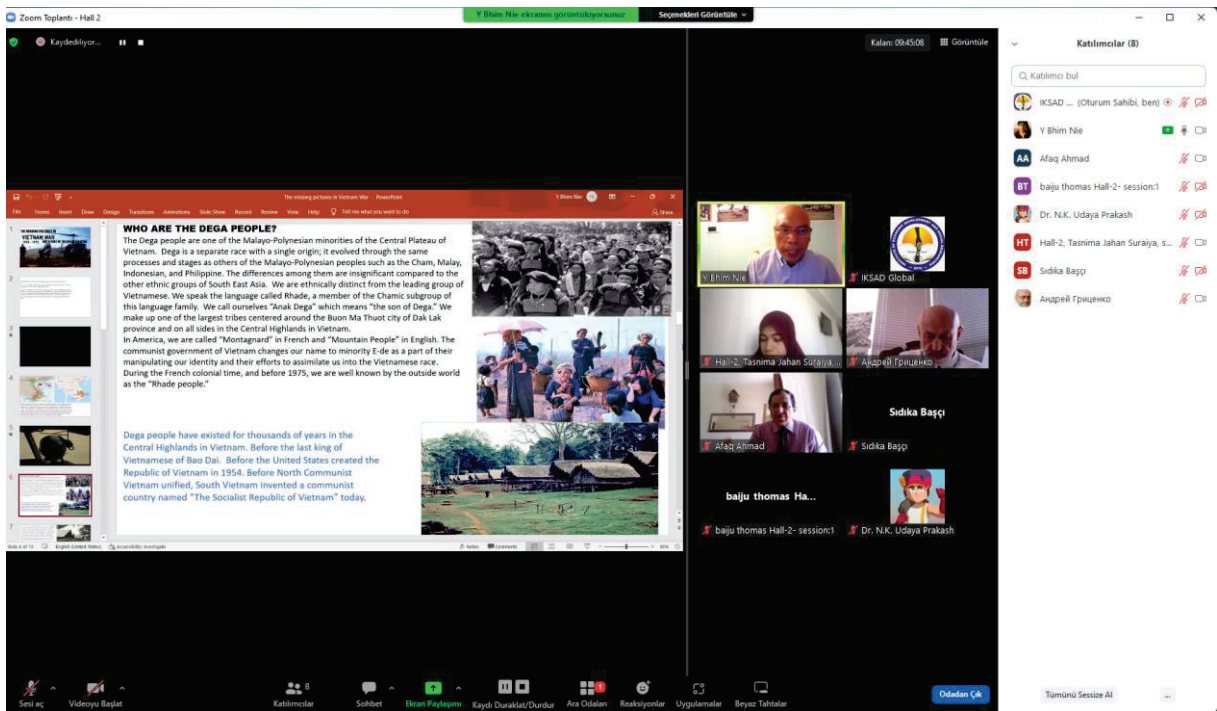
Tomori Pal College, Hungary

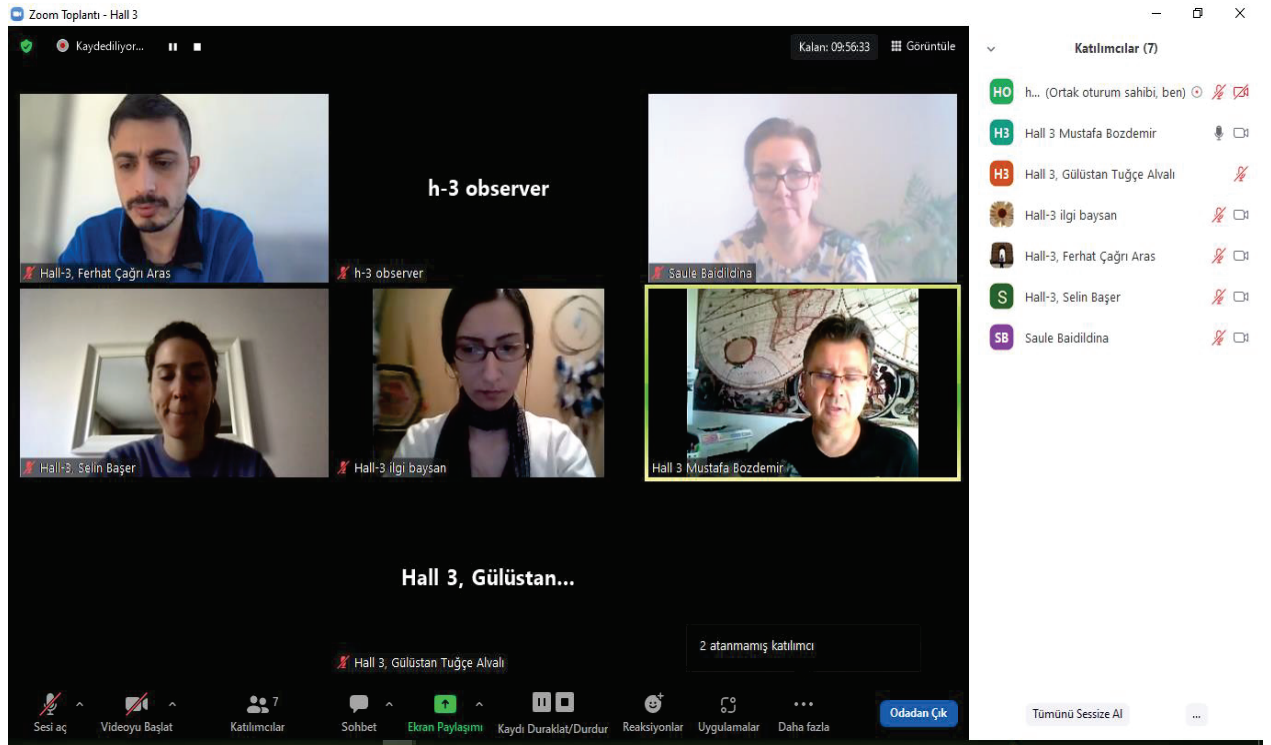
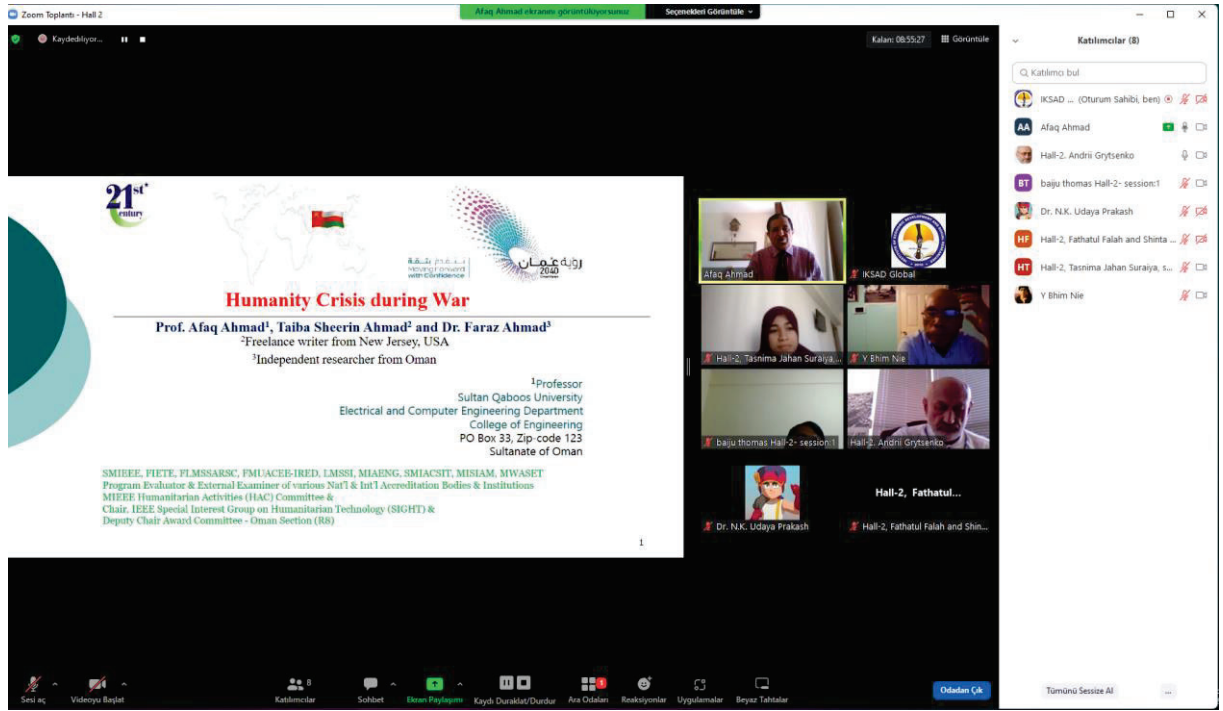
Dr. Nina Kitoshvili

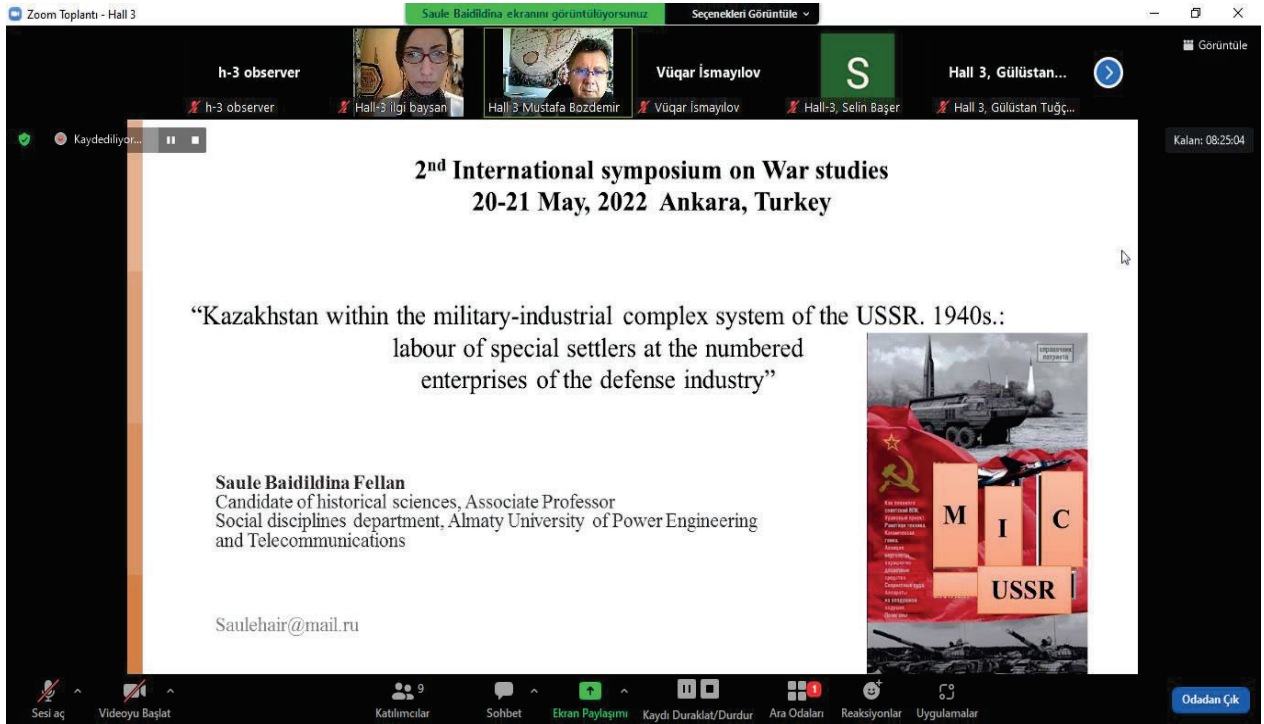
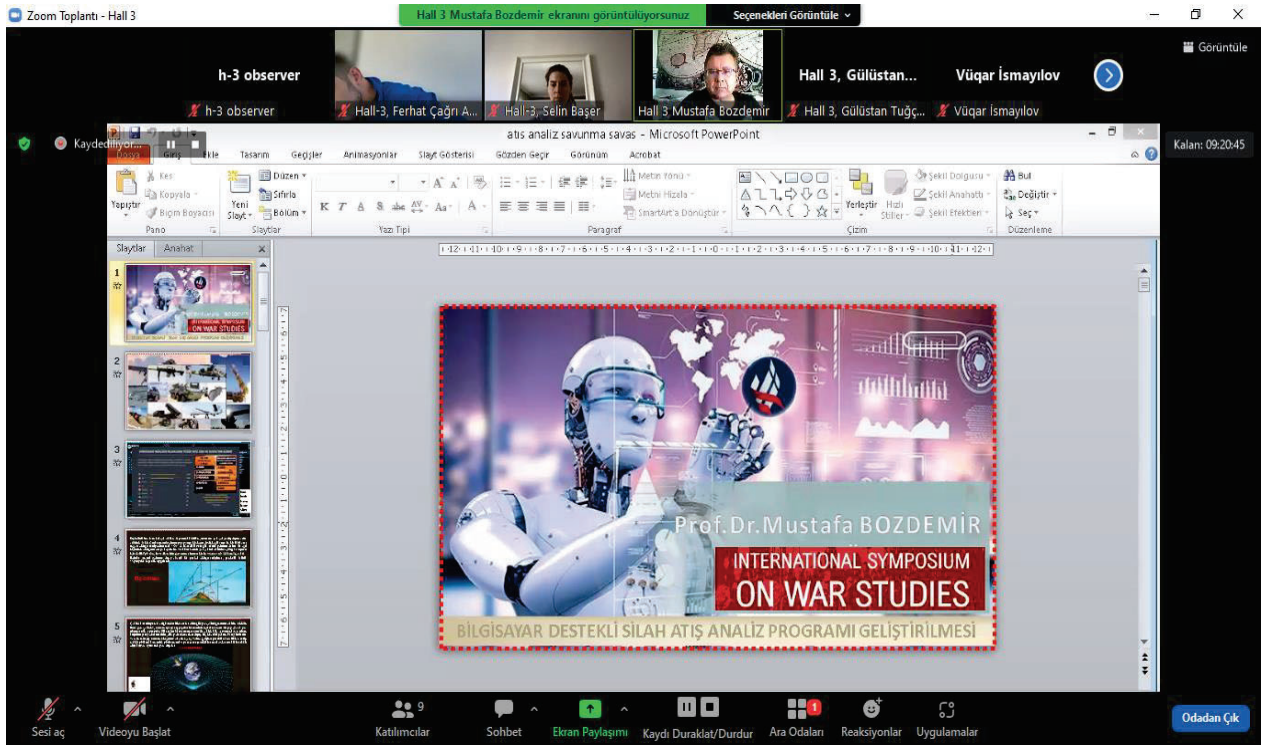
University of Georgia

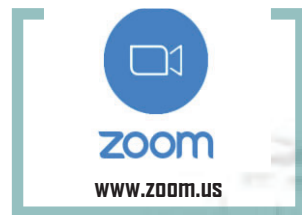

2nd INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES

In person & Online

SYMPOSIUM DATES
20-21 May 2022

TECHNICAL PROGRAM

Meeting ID:
816 5598 5513
Passcode:
222333

Organizers:
İKSAD Institute, Violence & Abuse Studies
Platform

<https://www.izdas.org/warsymposium>

OPENING SPEECH

Date: 21.05.2022

Time: 09.20-10.00

Assoc. Prof. Dr. Güray ALPAR

The Institute of Strategic Thinking

Head of Organization Board of the Symposium

Prof. Dr. Andriy Grytsenko

Academician of the National Academy of Sciences of (Ukraine)

Participant Countries:

Azerbaijan, Türkiye, Vietnam, Pakistan, Iran, India, Ukraine, Kazakhstan, USA, Oman, Indonesia

Symposium languages: Turkish & English

Date: 21.05.2022
Ankara Time: 10:00-13:00 / Hall: 1 / Session: 1
ONLINE SESSION

MODERATOR Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman DEVECİ	
TIME	PAPER & SPEAKER INFORMATION
15 Minutes	READING AND AN ANALYSIS OF CHILDREN'S WAR WITNESSES AND ITS EFFECTS ON THEIR LIVES OF THE WAR IN THE CONTEXT OF THE RUSSIA – UKRAINE WAR ON THE NEWS IN TURKISH MEDIA A. Pınar ÇITAK KOYGUN Cumhuriyet University (Türkiye)
15 Minutes	THE CHILD AND WAR AS A REPRESENTATION IN THE CINEMA: A QUALITATIVE RESEARCH ON THE FILM CASE OF "THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS" Assist. Prof. Dr. Semra KOTAN Res. Assist. Dr. Hatice Nur YILDIZ Atatürk University (Türkiye)
15 Minutes	THEN AND NOW: REFLECTION OF TURKISH HEROISM AND MILITARISM IN CINEMA Ayman KOLE Emre Dağhan TOKGÖZ Fırat International University (Türkiye)
15 Minutes	COMPARATIVE IMPACT ASSESSMENT OF THE WORLD MEDIA DURING THE CONFLICT: AZERBAIJAN-2020 AND UKRAINE-2022 Dr. Murad BAĞIRZADE Azerbaijan State University of Economics (Azerbaijan)
15 Minutes	BATTLE OF IRANIANS AND TURKS IN MINIATURES Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman DEVECİ Trakya University (Türkiye)
15 Minutes	THE EFFECTS OF WARS ON THE MEMORY OF CITY, DESIGN AND ART AND THE UNDERSTANDING OF WORLD HERITAGE Assist. Prof. Dr. Elif ÖZDOĞLAR Assist. Prof. Dr. Çağrı YALÇIN Res. Assist. Turgut KALAY Kütahya Dumlupınar University (Türkiye)
15 Minutes	AN OFFICIAL WITNESS: WAR ARTIST Assoc. Prof. Dr. Yeliz Selvi GÖLPUNAR Harran University (Türkiye)
15 Minutes	TECHNICAL COMPARISON OF WAR POSTERS DESIGNED WITH THE ILLUSTRATION TECHNIQUE: GERMAN AND SOVIET POSTERS Dr. Özlem KUM Tokat Gaziosmanpaşa University (Türkiye)
15 Minutes	THE ADDRESS OF LOVE – "COMMANDER" Dr. Seltenet Aliyeva Azerbaijan National Academy of Sciences (Azerbaijan)

Date: 21.05.2022
Ankara Time: 10:00-13:00 / Hall: 2 / Session: 1
ONLINE SESSION

MODERATOR Prof. Dr. Andriy Grytsenko	
TIME	PAPER & SPEAKER INFORMATION
15 Minutes	THE END OF THE VIETNAM WAR WAS THE END OF THE WORLD OF THE DEGA PEOPLE <i>Y-Bhim Nie</i> <i>Independent Scholar (Vietnam)</i>
15 Minutes	STRATEGIC HAMLET IN SOUTH VIETNAM (1961 – 1965) Dr. Pham Duc THUAN Bui Hoang TAN <i>Can Tho University (Vietnam)</i>
15 Minutes	THE IMPACT OF RUSSIA AND UKRAINE CONFLICT ON TURKISH ECONOMY Sıdika BAŞÇI Tasnima Jahan Suraiya <i>Ankara Yıldırım Beyazıt University (Türkiye)</i>
15 Minutes	HYBRID SYSTEM «PEACE-WAR» Prof. Dr. Andriy Grytsenko <i>Academician of the National Academy of Sciences of (Ukraine)</i>
15 Minutes	AIRBORNE NANOPARTICLES AS A WAR MATERIAL Dr. N.K. Udaya Prakash R. Sundara Venkata Prasad G. Anantha Krishnan S. Bhuvaneswari <i>Bharathi Women's College (India)</i>
15 Minutes	HUMANITY CRISIS DURING WAR Prof. Afaq Ahmad Taiba Sheerin Ahmad Dr. Faraz Ahmad <i>Freelance writer from New Jersey (USA)</i> <i>Independent researcher (Oman)</i>
15 Minutes	AN ANALYSIS OF THE TERM "HUMANITY" IN THE CURRENT SITUATION AND FROM AN ISLAMIC PERSPECTIVE Assoc. Prof. Dr. Naseem AKHTER <i>Shaheed Benazir Bhutto Women University (Pakistan)</i>
15 Minutes	THE PHILOSOPHY OF WAR AND PEACE IN 21 ST CENTURY SOCIETY Fr. Baiju Thomas <i>Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute (India)</i>
15 Minutes	COUNTER-RADICALIZATION AND REINTERPRETATION OF CONTEMPORARY INDONESIAN JIHAD IN GUS BAHHA'S VIEW Fathatul Fallah Shinta Nurani, M. A <i>Pekalongan State Islamic Institute (Indonesia)</i>

Date: 21.05.2022
Ankara Time: 10:00-13:00 / Hall: 3 / Session: 1
ONLINE SESSION

		MODERATOR Prof. Dr. Mustafa BOZDEMİR
TIME	PAPER & SPEAKER INFORMATION	
15 Minutes	PRODUCTIVITY ASSESSMENT OF INDIA'S DEFENCE ACQUISITION PROCEDURE-2020	Assist. Prof. Dr. Ferhat Çağrı ARAS <i>Karadeniz Technical University (Türkiye)</i>
15 Minutes	CHANGE IN THE CONCEPT OF WARFARE AND HYBRID WARFARE: THE CASE OF RUSSIA	Av. Dr. Selin BAŞER <i>Independent Scholar (Türkiye)</i>
15 Minutes	MULTI BARREL AUTOMATIC FIRE SYSTEM TO CREATE A BULLET CLOUD AGAINST UNMANNED AIRCRAFT	Prof. Dr. Sinan KIVRAK Lect. Emre TURAN Lect. Gülüstan Tuğçe ALVALI Lect. Burak YENİPİNAR <i>OSTİM Technical University (Türkiye)</i>
15 Minutes	DEVELOPMENT OF A COMPUTER AIDED WEAPON SHOOTING ANALYSIS PROGRAM	Prof. Dr. Mustafa BOZDEMİR <i>Kırıkkale University (Türkiye)</i>
15 Minutes	THE USE OF ADDITIVE MANUFACTURING TECHNOLOGY IN THE WAR INDUSTRY	Prof. Dr. Mustafa BOZDEMİR <i>Kırıkkale University (Türkiye)</i>
15 Minutes	ECONOMIC EFFECTS OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR	Assist. Prof. Dr. Aysun ÖZEN İlgi BAYSAN Tolga ÖZTÜRK <i>Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Türkiye)</i> <i>Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Türkiye)</i> <i>Ankara University (Türkiye)</i>
15 Minutes	AZERBAIJAN'S WAR HISTORY FROM THE CAUCASUS ALBANIA TO THE REPUBLIC PERIOD	Vügar ISMAILOV Jahandar JABAROV <i>National Defense University (Türkiye)</i> <i>Istanbul University (Türkiye)</i>
15 Minutes	KAZAKHSTAN WITHIN THE MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX SYSTEM OF THE USSR: LABOUR OF SPECIAL SETTLERS AT THE NUMBERED ENTERPRISES OF THE DEFENSE INDUSTRY	Assoc. Prof. Dr. Saule Baidildina Fellan <i>Engineering and Telecommunications (Kazakhstan)</i>

Date: 21.05.2022
Ankara Time: 10:00-13:00 / Hall: 4 / Session: 1
ONLINE SESSION

MODERATOR Assoc. Prof. Dr. Olcay ÖZTUNALI	
TIME	PAPER & SPEAKER INFORMATION
15 Minutes	THE EFFECTS OF WAR FINANCE ON FINANCIAL STRUCTURE AT THE END OF THE 16TH CENTURY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE OTTOMAN AND SPANISH EMPIRES Res. Assist. Dr. Ömür YANAR <i>Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Türkiye)</i>
15 Minutes	A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IDEOLOGICAL BACKGROUND OF THE 16TH CENTURY OTTOMAN-SPANISH WARS Res. Assist. Dr. Ömür YANAR <i>Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Türkiye)</i>
15 Minutes	THE USE OF SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN AS A WEAPON IN WARS Betül KAYICI Hilal KARAYAZI <i>Acıbadem University (Türkiye)</i>
15 Minutes	COMPARATION OF POLITICAL VIOLENCE FORMS: HATE CRIMES AND TERROR Res. Assist. Dr. Aslıhan YENİÇERİ-ALTINTAŞ <i>Muş Alparslan University (Türkiye)</i>
15 Minutes	THE EFFECTS OF THE SPANISH CIVIL WAR ON THE POETRY OF THE 27 GENERATIONS Assoc. Prof. Dr. Olcay ÖZTUNALI <i>Istanbul Medeniyet University (Türkiye)</i>
15 Minutes	SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN DURING WAR AND CONFLICT Hüsniye Büşra KAHYE <i>Selçuk University (Türkiye)</i>
15 Minutes	ESTABLISHMENT AND REGULATION OF FORCED MIGRATION PROCESSES IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AS A RESULT OF THE OCCUPYING POLICY OF ARMENIA Rasim RZAKHANOV <i>Baku State University (Azerbaijan)</i>
15 Minutes	WAR AND WAR ETHICS IN ISLAM Assist. Prof. Dr. Abdurrahim ARSLAN <i>Harran University (Türkiye)</i>

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	IV

Author	Title	No
A. PINAR ÇITAK KOYGUN	READING AND AN ANALYSIS OF CHILDREN'S WAR WITNESSES AND ITS EFFECTS ON THEIR LIVES OF THE WAR IN THE CONTEXT OF THE RUSSIA - UKRAINE WAR ON THE NEWS IN TURKISH MEDIA	1
Semra KOTAN Hatice Nur YILDIZ	THE CHILD AND WAR AS A REPRESENTATION IN THE CINEMA: A QUALITATIVE RESEARCH ON THE FILM CASE OF "THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS"	3
Ayman KOLE Emre Dağhan TOKGÖZ	THEN AND NOW: REFLECTION OF TURKISH HEROISM AND MILITARISM IN CINEMA	5
Murad BAĞIRZADE	COMPARATIVE IMPACT ASSESSMENT OF THE WORLD MEDIA DURING THE CONFLICT: AZERBAIJAN-2020 AND UKRAINE-2022	6
Abdurrahman DEVECİ	BATTLE OF IRANIANS AND TURKS IN MINIATURES	8
Elif ÖZDOĞLAR Çağrı YALÇIN Turgut KALAY	THE EFFECTS OF WARS ON THE MEMORY OF CITY, DESIGN AND ART AND THE UNDERSTANDING OF WORLD HERITAGE	24
Yeliz Selvi GÖLPUNAR	AN OFFICIAL WITNESS: WAR ARTIST	27
Özlem KUM	TECHNICAL COMPARISON OF WAR POSTERS DESIGNED WITH THE ILLUSTRATION TECHNIQUE: GERMAN AND SOVIET POSTERS	45
Seltenet ALİYEVA	THE ADDRESS OF LOVE - "COMMANDER"	47
Y -BHIM NIE	THE END OF THE VIETNAM WAR WAS THE END OF THE WORLD OF THE DEGA PEOPLE	55
Pham Duc THUAN Bui Hoang TAN	STRATEGIC HAMLET IN SOUTH VIETNAM (1961 - 1965)	56
Sıdika BAŞÇI Tasnima Jahan Suraiya	THE IMPACT OF RUSSIA AND UKRAINE CONFLICT ON TURKISH ECONOMY	57
Andrii GRYTSENKO	HYBRID SYSTEM «PEACE-WAR» AS A MODERN FORM OF THE CHANGING WORLD ORDER	67
N.K. Udaya Prakash R. Sundara Venkata Prasad G. Anantha Krishnan S. Bhuvaneswari	AIRBORNE NANOPARTICLES AS A WAR MATERIAL	74
Afaq Ahmad Taiba Sheerin Ahmad Faraz Ahmad	HUMANITY CRISIS DURING WAR	83
Naseem Akhter	AN ANALYSIS OF THE TERM "HUMANITY" IN THE CURRENT SITUATION AND FROM AN ISLAMIC PERSPECTIVE	84
Baiju Thomas	THE PHILOSOPHY OF WAR AND PEACE IN 21 ST CENTURY SOCIETY	85

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES

20-21 May 2022/ Ankara, TURKEY

Fathatul Fallah Shinta Nurani	COUNTER-RADICALIZATION AND REINTERPRETATION OF CONTEMPORARY INDONESIAN JIHAD IN GUS BAHAS'S VIEW	98
Ferhat Çağrı ARAS	PRODUCTIVITY ASSESSMENT OF INDIA'S DEFENCE ACQUISITION PROCEDURE-2020	99
Selin BAŞER	CHANGE IN THE CONCEPT OF WARFARE AND HYBRID WARFARE: THE CASE OF RUSSIA	102
Sinan KIVRAK Enre TURAN Gülüstan Tuğçe ALVALI Burak YENİPİNAR	MULTI BARREL AUTOMATIC FIRE SYSTEM TO CREATE A BULLET CLOUD AGAINST UNMANNED AIRCRAFT	104
Mustafa BOZDEMİR	DEVELOPMENT OF A COMPUTER AIDED WEAPON SHOOTING ANALYSIS PROGRAM	107
Mustafa BOZDEMİR	THE USE OF ADDITIVE MANUFACTURING TECHNOLOGY IN THE WAR INDUSTRY	112
Aysun ÖZEN İlgi BAYSAN Tolga ÖZTÜRK	ECONOMIC EFFECTS OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR	117
Vügar ISMAILOV Jahandar JABAROV	AZERBAIJAN'S WAR HISTORY FROM THE CAUCASUS ALBANIA TO THE REPUBLIC PERIOD	132
Saule Baidildina Fellan	KAZAKHSTAN WITHIN THE MILITARY- INDUSTRIAL COMPLEX SYSTEM OF THE USSR: LABOUR OF SPECIAL SETTLERS AT THE NUMBERED ENTERPRISES OF THE DEFENSE INDUSTRY	134
Ömür YANAR	THE EFFECTS OF WAR FINANCE ON FINANCIAL STRUCTURE AT THE END OF THE 16 TH CENTURY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE OTTOMAN AND SPANISH EMPIRES	136
Ömür YANAR	A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IDEOLOGICAL BACKGROUND OF THE 16 TH CENTURY OTTOMAN-SPANISH WARS	153
Betül KAYICI Hilal KARAYAZI	THE USE OF SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN AS A WEAPON IN WARS	169
Ashlıhan YENİÇERİ-ALTINTAŞ	COMPARATION OF POLITICAL VIOLENCE FORMS: HATE CRIMES AND TERROR	171
Olçay ÖZTUNALI	THE EFFECTS OF THE SPANISH CIVIL WAR ON THE POETRY OF THE 27 GENERATIONS	182
Hüsnüye Büşra KAHYE	SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN DURING WAR AND CONFLICT	184
Rasim RZAKHANOV	ESTABLISHMENT AND REGULATION OF FORCED MIGRATION PROCESSES IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AS A RESULT OF THE OCCUPYING POLICY OF ARMENIA	187
Abdurrahim ARSLAN	WAR AND WAR ETHICS IN ISLAM	196

**RUSYA – UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA, ÇOCUKLARIN SAVAŞ
TANIKLIKLARININ VE SAVAŞIN YAŞAMLARINA ETKİLERİNİN, TÜRK
MEDYASINDAKİ HABERLER ÜZERİNDEN OKUNMASI VE BİR ANALİZ**

READING AND AN ANALYSIS OF CHILDREN'S WAR WITNESSES AND ITS
EFFECTS ON THEIR LIVES OF THE WAR IN THE CONTEXT OF THE RUSSIA –
UKRAINE WAR ON THE NEWS IN TURKISH MEDIA

A. PINAR ÇITAK KOYGUN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo

Televizyon Sinema ABD 20209360013

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2386-1623>

ÖZET

24 Şubat 2022’de başlayan Rusya’nın sabaha karşı Ukrayna’ya saldırmasıyla dünyanın aylardır şahit olduğu Rusya – Ukrayna savaşı başladı. Savaş Nisan ayı itibariyle hala devam ediyor. İstanbul’da Rusya ve Ukrayna Dışişleri bakanlarının katılımıyla müzakere masası oluşturularak, ortak uzlaşma noktası bulunmaya çalışılsa da, görüşmelerden sonuç çıkmadı. Savaş tüm iç acıtıcı, dehşetengiz haliyle devam ediyor. Bu savaşta 18 yaş üstü erkekler alınan karar gereği Ukrayna’da kalıp ülkelerini savunmak için mücadele ediyor. Yaşlılar kadınlar ve çocuklar savaşın acı veren gerçeklerinden ruhen uzaklaşmasa da fiziken uzaklaşmak için sevdiklerini geride bırakarak ülkelerini terk etmek zorunda kaldı. Bu bildiride savaşın başından bugüne kadar, Rusya – Ukrayna savaşının çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bildiride, çocukların savaştan etkilenip ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları ve psikolojik olarak yaşadıkları savaş gerçeğinin ileride ruhlarında kapanmayacak yaralar açmasına nasıl sebep olacağı üzerinde durulmaktadır. Araştırma ve bulgular bölümünde, çocuklarla ilgili Türk medyasında çıkan haberler üzerinden yapılan okumalara da yer verilmiş, çocukların tanıklıkları kapsamında savaşın nasıl acı verici bir durum olduğu, aileleri nasıl parçaladığı, çocukların küçücük bedenlerinde ve ruhlarında nasıl yaralar açıldığına da yer verilmiştir. UNICEF verilerine yer verilerek, kaç çocuğun savaştan etkilenip ülkesini terk etmek zorunda kaldığı tespitinin yanı sıra, Türk medyasında Rusya – Ukrayna savaşının çocukları nasıl etkilediğine dair çıkan haberler de, haberin veriliş şekli, mesajı üzerinden okumalarla bildiride yer almaktadır. Savaştan etkilenen ve takip eden insanlar için en büyük acı kaynağı ise, savaştan kaçmak isterken Rus saldırılarının hedefi olan çocuklar ve aileleridir. Çeşitli tv, internet ve yazılı haber okumaları ve analizlerle savaşın soğuk yüzü bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Sonuç bölümünde ise, kendi ülkelerini Rus saldırıları sonrası terk etmek zorunda kalan çocukların, psikolojik olarak savaştan nasıl etkilendiği ve bu etkilerin yaşamlarına nasıl yansıdığı, bundan sonra yaşamlarını nasıl devam ettirecekleri konusundaki belirsizlik ve savaş ortamının barışa dönüşmemesinin çocukların psikolojileri üzerinde nasıl etkileri olacağına dair bir tespit ile bildiri sonuçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Rusya – Ukrayna savaşı, Savaş ve Çocuk, Savaşın Çocuklara Etkisi, Savaş Haberleri, Medya ve Çocuk

ABSTRACT

The war between Russia and Ukraine, which the world has been witnessing for months, began with Russia's attack on Ukraine in the morning, which started on February 24, 2022. The war is still going on as of April. Although a negotiation table was set up in Istanbul with the participation of the Russian and Ukrainian Foreign Ministers and an attempt was made to find a common consensus, the negotiations did not yield any results. The war continues in all its agonizing, terrifying form. In this war, men over the age of 18 are fighting to stay in Ukraine and defend their country, as per the decision taken. Although the elderly, women and children could not get away from the painful realities of war spiritually, they had to leave their country, leaving their loved ones behind, in order to get away physically. In this paper, the effects of the Russia-Ukraine war on children from the beginning of the war to the present are discussed. The paper focuses on how children are affected by the war and have to leave their country, and how the psychological reality of war will cause incurable wounds in their souls in the future. In the section of research and findings, readings made on the news about children in the Turkish media are also included, and within the scope of the children's testimonies, how the war is a painful situation, how it breaks families, how wounds are inflicted on the little bodies and souls of

children are also included. In addition to the determination of how many children were affected by the war and forced to leave their country, by including UNICEF data, the news in the Turkish media about how the Russia-Ukraine war affected children, the way the news was delivered, and readings over its message are also included in the statement. The biggest source of pain for the people affected and following the war are the children and their families who were the target of Russian attacks while trying to escape from the war. The cold side of the war is once again revealed through various TV, internet and written news readings and analysis. In the conclusion part, a determination will be made about how the children who had to leave their country after the Russian attacks are psychologically affected by the war and how these effects are reflected in their lives, how the uncertainty about how they will continue their lives after that, and how the inability of the war environment to turn into peace will affect the psychology of the children. notification concludes.

Keywords; Russia – Ukraine war, War and Children, Effect of War on Children, War News, Media and Children

**SİNEMADA BİR TEMSİL OLARAK ÇOCUK VE SAVAŞ: “ÇİZGİLİ PİJAMALI
ÇOCUK” FİLM ÖRNEĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

THE CHILD AND WAR AS A REPRESENTATION IN THE CINEMA: A QUALITATIVE
RESEARCH ON THE FILM CASE OF “THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS

Semra KOTAN

Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema
Bölümü

(Sorumlu Yazar)

Hatice Nur YILDIZ

Arş. Gör. Dr. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan savaş, insana ve insan topluluklarına ait sosyal bir olgudur. Gerek savaşı ortaya çıkaran nedenler gerekse de savaşın doğurduğu sonuçlar psikolojiden, ekonomiye, siyasetten, sanata ve sinemaya kadar farklı birçok disiplinin konusu olmuştur. Toplumsal yapıyı derinden etkileyen ve daha kalıcı, uzun dönemli etkileri olan savaşın en büyük mağdurları ise her dönem çocuklar olmuştur. Dünyayı algılama biçimleri dolayısıyla toplumun önemli parçası olan çocuklar bir temsil alanı olan sinemada hemen her anlatı türünde belli biçimlerde işlenmiştir. Bu çalışmada savaşın yıkıcı yönlerinin çocuk gözünden anlatıldığı “Çizgili Pijamalı Çocuk” filmi incelenmiştir. Çalışmanın amacı savaşın insanları derinden etkileyen yansımalarını çocuk karakterler özelinde ortaya koymak ve bu durumun sinemada nasıl ele alındığını belirlemektir. Nitel veri toplama yöntemine uygun olarak hazırlanan bu çalışmada tesadüfi olmayan amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. İşlenecek ve yorumlanacak veriler çalışmada savaş, çocuk imgesi, savaşın çocuk gözünden ifade biçimleri şeklinde belli kategoriler üzerinden kodlanmıştır. Karakterler, diyaloglar, olay örgüsü, zaman ve mekân kullanımı üzerinden ise savaşın getirdiği olumsuz etkiler çözümlenmiştir. Sinemanın sahip olduğu zengin anlatım olanakları savaş olgusunun diğer medya araçlarının yanında sinema aracılığıyla okunmasının önemini vurgular. Bu yönüyle insanlara farklı bakış açısı kazandıracak olan bu çalışmanın toplumsal hassasiyet oluşturması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Çocuk imgesi, Savaşın sinemada görünürlüğü.

ABSTRACT

War, which is a concept as old as the history of humanity, is a social phenomenon belonging to humans and human societies. Both the causes of the war and the consequences of the war have been the subject of many different disciplines, from psychology to economy, from politics to art and cinema. The biggest victims of war, which deeply affects the social structure and has more permanent and long-term effects, have always been children. Children, who are an important part of society through their perception of the world, have been dealt with in certain ways in almost every narrative genre in cinema, which is a representation area. In this study, the movie "The Boy in the Striped Pajamas", in which the destructive aspects of the war are told from the perspective of the child, was examined. The aim of the study is to reveal the reflections of the war that affect people deeply in the context of child characters and to determine how this situation is handled in the cinema. In this study, which was prepared in accordance with the qualitative data collection method, non-random purposeful sampling technique was used. The data to be processed and interpreted were coded over certain categories in the study, such as war, the image of a child, and the forms of expression of war from the perspective of children. The negative effects of the war are analyzed through the characters, dialogues, plot, use of time and space. The rich narrative possibilities of cinema emphasize the importance of reading the phenomenon of war through cinema in addition to other media tools. With this aspect, this study, which will give people a different perspective, is expected to create social sensitivity.

Key words: War, Child image, The visibility of the war in the cinema.

**THEN AND NOW: REFLECTION OF TURKISH HEROISM AND MILITARISM IN
CINEMA**

Ayman KOLE

Final International University (Türkiye)

Emre Dağhan TOKGÖZ

Final International University (Türkiye)

ABSTRACT

Cinema is evolving in today's world as it merges with different trends and debates are continuing regarding the traditional cinema format declining in dominance in connection with online platforms such as Netflix and Amazon Prime. In Turkey, historical films have made the jump from the cinema screens to the television screens in the form of record-breaking serials like *Dirilis Ertugrul*. However, from a historical perspective, the art of film has developed from artistic expression to commercial-driven productions, and it is noted that productions with more commercial inclinations are certainly preferred by today's society. The main aim of this study is to evaluate popular Turkish historical war films of the 1950s, 1960s, 1970s and 2000s in light of its strengths and weaknesses based on the social norms and values. During the undeniably prolific *yesilcam* era, crowd-pleasing historical adventure films such as the *Tarkan* series from the Hun empire period, *Karaoglan* series from the time of Genghis Khan, *Malkocoglu* and *Kara Murat* series from the era of Mehmet II, the *Haci Murat* films during the *Sheyh Shamil* rebellions, war of independence classics such as *Bir Millet Uyaniyor* were greatly admired by Turkish audiences. After 2000s, *Gallipoli End Of The Road*, along with this film, *The Water Diviner*, which shows the Battle of Gallipoli through the eyes of the Anzacs, *Ayla* which represents the existence of Turkish soldier in Korean War, Cyprus war films and the movie *Nefes Vatan Sagolsun*, shot within the scope of the fight against terrorism, which is one of the current issues will be closely inspected in this study. Furthermore, the character types and stylistic expressions employed in these films and what message the war movies given to audience of Turkish cinema and how the Turkish army is reflected in the movies will also be analyzed accordingly.

Keywords: Cinema, War, Turkish Army, Militarism, Heroism

**ÇATIŞMA SIRASINDA KÜRESEL MEDYA ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI
DEĞERLENDİRİLMESİ: AZERBAIJAN-2020 VE UKRAYNA-2022**

COMPARATIVE IMPACT ASSESSMENT OF THE WORLD MEDIA DURING THE
CONFLICT: AZERBAIJAN-2020 AND UKRAINE-2022

Murad BAĞIRZADE

Ekonomide Felsefe Doktoru, UNEC nezdinde Ekonomik Araştırma Enstitüsü,

ÖZET

Çalışmanın amacı, modern bilgi ve teknoloji uygulamaları yardımıyla büyük miktardaki bilginin tasnifine dayalı medya göstergelerini hesaplamak, karşılaştırmak ve tarafların bilgiye maruziyetini değerlendirmektir. 2020'nin başında ve sonunda Azerbaycan hakkında dünya medyası haberleri, 2021 boyunca her iki ülke: Azerbaycan - çatışma sonrası dönem, Ukrayna - küresel medya alanında savaştan önce günün kapsamı ve son olarak Ukrayna'daki olaylar 2022 ilk 3'te ayları Veri tonu ve etkililiğinin karşılaştırılması çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Bu çalışma, İkinci Karabağ Savaşı ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden sonraki günün olaylarının dünya medyasında Küresel medya verilerine (GDELT - Global Data of Events, Languages, Tones, <http://gdeltproject.org>). Metodolojik bir bakış açısıyla, GDELT koleksiyonuna bir bilgi kaynağı olarak atıfta bulunmak için nedenler vardır: bu koleksiyon, kodlanmış biçimde 100'den fazla dilde yayınlanan haber bilgilerini içerir; veri seti her 15 dakikada bir güncellenir; veri kodlaması, aktörler teorisinde ve çatışmacı söylemde gerçekleştirilir; en az iki seviye: ilk tanım (58 değişken) ve ayrıntılı ağ formatı - Global Bilgi Grafiği (GKG - Global Knowledge Graph) yeni bir veri işleme modeline dayanmaktadır. 2020'nin Karabağ'ın zaferiyle sona ermesi, Azerbaycan'da yeni bir dönemin başlangıcı olarak nitelendiriliyor. Bu dönemde, bilginin ülke üzerindeki etkisinin yönlerini, bilgi tehditlerine karşı etkili bir koruma sisteminin oluşturulmasını incelemek önemlidir. Süreçleri Ukrayna ile karşılaştırarak, silahlı çatışmalar sırasında bilgi savaşının etkinliğini vurgulayarak, gerçek bir savaş durumunda yeni medya alanında etkili savunma organize etmede, insanları harekete geçirmede ve son olarak gerçek ve pratik yardım sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. sözde egemen güçlere.

Çalışmanın sonucunda, adil bir silahlı mücadele yürüten yeni medya ortamında halkın ve devletin bilgi mücadelesinin, yanlış karşı propagandaya karşı gerçeğe ve yüksek ahlaka dayalı etkin eylem ile karakterize edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Çatışma sonrası dönemde Azerbaycan'da yeni medya alanı için etkin bir altyapının geliştirilmesine ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Ukrayna mücadelesinin sonucu ne olursa olsun, çalışma, başarılı bir bilgi savaşının savaş sırasında ve sonrasında olayların gidişatı üzerindeki olumlu etkisini doğruladı.

Anahtar kelimeler: küresel medya, büyük veri, silahlı çatışma, bilgi savaşı

ABSTRACT

The purpose of the study is to calculate and compare media indicators based on the classification large amounts of information using modern knowledge technology applications, and evaluate the exposure of the parties to information. World media news about Azerbaijan at the beginning and end of 2020, both countries during 2021: Azerbaijan - post-conflict period, Ukraine - coverage of before war in the world media space, and finally, events in Ukraine in the first 3 months of 2022. The subject of the study was a comparison of the sentiment and effectiveness of the news data.

This study analyzes the nature and effectiveness of the coverage of the events of the Second Karabakh War and the eve of the Russian invasion of Ukraine in the world media according to Global media (GDELT - Global Data of Events, Languages, Tones, <http://gdeltproject.org>). From a methodological point of view, there are reasons to turn to the GDELT database as a source of information: this collection contains news information published in more than 100 languages in coded form; the dataset is updated every 15 minutes; data coding is carried out in the theory of actors and conflictological discourse; at least two levels: an initial description (58 variables) and a detailed network format - the Global Knowledge Graph (GKG - Global Knowledge Graph) is based on a new data processing model. The end of 2020 with the victory in Karabakh is characterized as the beginning of a new era in Azerbaijan. During this period, it is important to study the directions of information impact on the country, the creation of an effective system of protection against information threats. Comparing the processes with Ukraine, emphasizing the effectiveness of information confrontation during armed conflicts, they play an important role in organizing effective defense in the new media space in the event of a real war, mobilizing people and, finally, providing real and practical assistance at external forces.

As a result of the study, it is stated that the information struggle of the people and the state in the new media environment that carries out a fair armed struggle should be characterized by effective action based on truth and high morality against false counter-propaganda. It has been concluded that there is a need to develop an effective infrastructure for the new media space in Azerbaijan in the post-conflict period. Whatever the outcome of the Ukrainian struggle, the study confirmed the positive impact of a successful information war on the course of events during and after the war.

Key words: global media, big data, armed conflict, information war.

MİNYATÜRLERDE İRANLILAR VE TÜRKLER SAVAŞI

BATTLE OF IRANIANS AND TURKS IN MINIATURES

Doç. Dr. Abdurrahman DEVECİ

Trakya Üniversitesi , Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

ÖZET

Tarih boyunca İranlılar ve Türklerin savaşları birçok tarihî-edebî eserde yer almıştır. Özellikle de İran'ın klasik şairi olan Firdevsî'nin Şehnâme'sinde bu konuya büyük yer ayrılmıştır.

Firdevsî'nin Şehnâme'sine göre Feridun, Dehhâk'ı öldürdükten sonra bütün dünyanın padişahı olur. Feridun'dan üç oğul dünyaya gelir. Adları Selm, Tur ve İreç'tir. Oğullarını Yemen padişahının kızları ile evlendirir. Sonra dünya hâkimliğini üç oğlu arasında paylaştırır; buna göre Uzak Doğu'yu Selm'e, Turan'ı Tur'a, İran'ı da İreç'e verir. Selm ve Tur, bu paylaşımdan rahatsız olarak İran'ı İreç'in elinden almak isterler. Sonuçta iki kardeş, İreç'i öldürmeye karar vererek onu dinlendiği çadırda öldürürler.

Bu efsanevi rivayetten sonra İranlılar ve Turanlıların arasında peyderpey gerçekleşen savaşlar, İran'ın en büyük manzum klasik eseri olan Şehnâme'nin ana konusunu oluşturmuştur. İran-Fars milliyetçiliğinin en önemli klasik eseri olan Şehnâme'de İranlılar kahraman, Turanlılarsa anti kahraman olarak gösterilmektedir.

Sâsâniler ve daha önceki dönemi destanlarını içine alan Şehnâme, Firdevsî'nin bir edebiyat şaheseri olarak bilinmektedir. Ancak eserlerinde Fars milliyetçiliği dalgalanan Firdevsî'nin, Şehnâme'yi bir Turanlı Türk sultanı olan Sultan Mahmud Gazneli'ye takdim etmesi dikkat çekicidir. İlâveten Osmanlı sarayında Şehnâmecilik müesseseleri açılmış, Şehnâme'ye göre resimler yapılmıştır. Genel olarak söylersek ister Osmanlı'dan önceki dönemde ister sonrasında İran'ın Turanlılar aleyhine yaptığı savaşlar, Türk saraylarında çalışılan minyatürlerde yerini almıştır ki o dönemlerde Türk milliyetçiliğinin olmadığı veya zayıf olduğunun kanıtıdır.

Ancak İran'da Safevîlerin İran'a hakim olmasından ve Osmanlı ile Safevîler arasında sürekli savaşlar çıkmasından sonra III.Murat döneminde hazırlanan Şehinşehnâme ve II. Selim dönemindeki Selimnâme gibi resimli Osmanlı eserlerinde Osmanlı ordusunun İran ordusuna saldırışını görmekteyiz.

Bu çalışmada, İran sahasında ve Osmanlı yurdunda hazırlanan minyatürlü eserlerde İranlılar ve Turanlıların savaşları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, İran, Turan, Osmanlı, Sanat Tarihi

ABSTRACT

The war of Iranians and Turks throughout history has been included in many historical-literary works. Especially in the Shahnama of Ferdowsi, the classical poet of Iran, a great deal of space has been devoted to this subject.

According to the Firdevsî Shahnameh, Feridun becomes the sultan of the whole world after killing Dehhak. Three sons are born from Feridun. Their names are Selm, Tur, Irech. He marries his sons to the daughters of the Yemeni sultan. Then he divides his world domination among his three sons. It is given to Far East Selm, Turan Tur, Iran Irech. Disturbed by this sharing, the two brothers want to take Iran out of İreç's hands. They write to the sultan, but the sultan does not accept. In the end, they decide to kill Irech and kill him in the tent where he is resting.

After this legendary narration, the wars that took place gradually between the Iranians and the Turanians formed the main subject of the Shahnameh, which is known as Iran's greatest verse classical work. In Shahnameh, the most important classical work of Iranian-Persian nationalism, Iranians are shown as heroes and Turanians as antiheroes.

The Shahnameh, which includes the sagas of the Sassanids and the previous period, is known as a literary masterpiece of Firdevsî. However, it is noteworthy that Firdevsi, whose Persian nationalism fluctuated in her works, presented the Shahnameh to a Turanian Turkish sultan, Sultan Mahmud Ghaznali. In addition, Shahnameh institutions were opened in the Ottoman palace, and paintings were made according to the Shahnameh. Generally speaking, whether before or after the Ottoman period, Iran's wars, which were against the Turanians, were reflected in miniatures, which is proof that Turkish nationalism was absent or weak at that time. However, after the Safavid domination of Iran and the constant wars between the Ottomans and the Safavids, the Shahinshahname III. In the illustrated Ottoman works prepared during the Murat period and We see the Ottoman army attacking the Iranian army in Ottoman paintings such as Selimnâme during the reign of Selim II.

In this study, the wars of the Iranians and Turks will be evaluated in the miniature works prepared in the Iranian field and the Ottoman homeland.

Keywords: Miniature, İran, Turan, Ottomon, History of Art

GİRİŞ

İranlılar ile Turanlılar arasındaki savaş İran klasik edebiyat ve sanatında çokça ele alınan bir konudur. Bunun bir sebebi İran'ın ulusal şairi Abulkasim Firdevsî'nin ölümsüz eseri olan Şehnâme'sinin büyük bir bölümünün bu konuya adanmış olmasıdır. İran'ı yöneten padişahların saraylarında farklı dönemlerde Şehnâme'nin kitap şeklinde hazırlanması, İranlılar ile Turanlılar arasındaki savaş konusunu minyatürlere de taşımıştır. Ancak bu padişahların çoğunun Türk olmaları dikkat çekicidir. Sâsâni dönemi ve öncesine ait olan Şehnâme destanları, Firdevsî'den önce iki İranlı şair tarafından nazma geçirilmiştir; ancak Firdevsî bunu çok güçlü ve ölümsüz bir edebi eser şeklinde yeniden yazmıştır. Fakat bunu bir Türk kralı olan Gazneli Sultan Mahmud'a takdim etmesi dikkat

çekicidir. Zira Şehnâme destanlarında İranlılar her zaman hürriyet isteyen ve haktan yana olan, Türkler ise kötü niyetli, insanlık dışı davranan ve mütecaviz bir toplum olarak gösterilmektedir.

Ne yazık ki İran-Turan savaşı konusunda Türk bakış açısıyla yazılmış ve Farsça örneğiyle mukayese edilecek Türkçe kaynaklara sahip değiliz. Fakat Kaşgarlı'nın sözlüğü gibi bazı tarihî ve edebî Türk kaynaklarında bulunan az miktarda bilgiler, Türklerin, Fars edebiyatında Efrasiyab olarak anılan Alper Tunga gibi karakterlere bakışının İranlılarınkinden çok farklı olduğunu göstermektedir.

İran resimli kitaplarında İranlılar ile Turanlılar arasındaki mücadele ve savaş sahneleri zarafet ve güzellikle tasvir edilmiştir. Ancak savaş konusuna sadece bir taraftan bakmak bir nevi adaletsiz ve dengesiz bir bakış olacaktır. Nitekim araştırmamızı Osmanlı dönemini de kapsayacak şekilde genişletirsek Safevîler başta olmak üzere İran ordusuyla savaşan Osmanlı minyatürlerini göreceğiz.

Aslında Safevîler de Osmanlılar gibi Türk kökeni ve soyuna sahiptir. Kaldı ki biz bu yazıda İran kelimesiyle İran ırkını kastetmiyoruz, İran ve onun hükümdarlarının dillerine ve ırklarına bakmaksizin o coğrafyayı hedefliyoruz. Türkler ve Turanlar demekteki amacımız da İran dışında yaşayan ve İran hükümetleriyle çatışan Türklere atıfta bulunmaktır. Yani önce Sâsânî döneminde ve öncesinde Türkler ile İranlılar arasında gerçekleşen ve resimlere yansıyan savaşı ele alıyor, ardından Osmanlı ve İran savaşlarından örnekler sunuyoruz.

Ayrıca bugün İranlı bilim adamlarının yazılarında Turan kelimesini Türklerden ayırmaya ve Turanlıları Türklerden farklı bir halk olarak göstermeye çalıştıklarını da eklemek gerekir (Reza, 2011: 55-56) ki bu, İran'daki Türk nüfusunun büyük olmasından ve aralarında hassasiyet oluşmasını engellemek istemi amacıyla kaynaklanıyor olabilir. Ama Şehnâme'ye baktığımızda hem Türk kelimesinin hem de Turanların tek bir anlamda kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'de ve Türkçe konuşulan ülkelerde de Turan kelimesinin yorumu İranlılarınkinden tamamen farklıdır.

Bu çalışmada, İran ve Osmanlı Coğrafyasında yapılan resimlerde İran ve Turan savaşları konusu incelenip karşılaştırılacaktır.

TURANLILAR KİMDİR?

Türk Dil Kurumu, Turan kelimesini şu şekilde açıklamaktadır:

1. Turancıların dünyadaki bütün Türkleri birleştirerek kurmayı amaçladıkları ülkenin adı.
2. Türklerin Orta Asya'daki en eski yurtları.

Farsça kökenli bir kelime olan Turan, eskiden İranlıların İran'ın kuzeydoğusundaki bölgelere verdiği bir isimdir. Daha sonra Ural-Alтай ve Fin-Macar halklarından oluşan Turan ırkı olarak bilinen toplumlar tarafından kendi memleketlerini anlatmak için kullanılmıştır. Bu açıdan Turan ve Turancılık ideolojik ve politik bir terimdir (Yusuf SARINAY, 2012: 407 / 407-408).

Taberî tarihine göre, Sâsânî silsilesinin kurucusu Ardeşir, Part kralı Erdevan V'i yenerek öldürdükten sonra fetihlerine devam eder. Bu sırada Kuşan, Turan ve Mekran kralları onun hükümlerini kabul ederler (Tarih Taberî, II., 40-41).

Firdevsî'nin şaheseri olan Şehnâme'de efsanevî bir rivayetle karşı karşıya gelmekteyiz. İran'ın destansı kahramanı Feridun, zalim padişah olan Dehhâk'ı tahttan indirip bir mağaraya hapsedtikten

sonra saltanatı ele geçirmiştir. Bu sırada ülkeyi üç oğlu İreç, Tureç ve Selm arasında paylaştırır. Rum diyarını Selm'e, Orta Asya Türk ve Çin topraklarını kapsayan Turan'ı Tureç'e, İran Topraklarını ise İreç'e verir. Şehnâme'ye göre İran sınırları Ceyhun Nehri'ne kadar, Turanlılar ise Ceyhun'un ötesinde yer alır. Selm ve Tureç, kendilerine verilen topraklardan memnun olmayıp, İreç'in yurdu İran'ı tesahup etmeye çaba gösterip İranlılar aleyhine savaş açarlar. Bu, Şehnâme'nin büyük kısmını oluşturan İranlılar ve Turanlıların arasında meydana gelen büyük savaşların başlangıcıdır. Şehnâme'ye göre İranlılar ve Turanlılar aynı soydan olup kardeşlerdir.

ESKİ DÖNEMDE İRANLILAR ve TURANLILARIN SAVAŞLARI

Bugün, İranlılar ve Türkler arasındaki bilinen en eski savaşlardan biri, Proto-Türkler olarak bilinen Saka-İskitler ve Medler arasında gerçekleşen savaştır.

Medlerin uzun yıllar İran coğrafyasında egemen olduğu bilinmektedir. Medlerin İran'daki hâkimiyeti Büyük Kuroş'un (II. Kuroş, MÖ 559-530) bir Pers padişahı olarak başa geçtiği döneme kadar devam etmiştir. Büyük Kuroş¹, Med hâkimiyetini ortadan kaldırıp kendini Pers kralı olarak ilan ettikten sonra başta Lydia'yı ele geçirmiş (MÖ 547/46), sonrasında Batı Anadolu'ya kadar hakimiyetini genişletmiştir (Duran, 2019: 744).

Tarih boyunca Massagetler ve Persler arasında sürekli savaşlar yaşanmıştır. Massagetler, MÖ VI. yüzyıllarda Orta Asya'nın güney bölgelerinde yaşayan Perslerin komşusu olan göçebe bir devlettir. Alan ve Harezmi İranlılarıyla karışmış olsalar da menşei itibarıyla Türk oldukları ileri sürülmektedir.

Strabon ve Herodotos da Massagetlerin İskit soyundan olduğunu belirtmişlerdir. Herodot'a göre geniş bir coğrafyada yaşayan Massagetlerin güçlü bir yapısı olup giyiniş ve yaşam tarzları tıpkı İskitler gibidir (Hdt. I.201, 215; ayrıca Massaget=Saka için Durmuş, 1997: 49-50) (Cohçe,1995:25). Ahamenidler ve Massagetler arasında büyük savaşlar yaşanmış, nihayet Massagetlerin kraliçesi Tomris, Ahamenidlerin kralı Büyük Kuroş'u savaşta yenerek kralın hayatına son vermiştir.

Sakalar muhtemelen II.Kambiz'in iktidara gelmesiyle Seyhun Nehri'nin (Siri Derya) kuzey yakasına (Massaget memleketine) yayılmış ve devamında Hi Nehri'nden Seyhun'a kadar geniş bir bölgede hakimiyet kurmuşlardır. O dönemden sonra Massagetler, Saka olarak adlandırılmıştır. Çünkü iki kavmin birleşmesiyle Massagetlerde fiziksel olarak değişimler yaşanmıştır (Cohçe,1995:25; Taishan, 1998:12).

İranlılar ve Turanlıların savaşı Sâsâniler döneminde de devam etmiştir. II.Yezdigird'in saltanatı sırasında, Sâsâniler'in doğu sınırlarında Akhunlarla (Heftalitler) büyük sorunlar yaşanmıştır. MS V. yüzyılda Akhunlar, hakimiyetlerini Taharistan ve çevresine yayıp Belh'in kontrolünü Sâsâniler'den almışlardır (Soleymanzadeh, 2018:76). Göktürkler de bazen Sâsânilerle bir ortak düşmana karşı ittifak kurmuş, bazen de birbiriyle çatışmaya girmişlerdir. Göktürklerin, kervan yollarını ele geçirmesi ve Soğd şehrini Sâsânilerin elinden alması, o devletin iktisadi zaafa uğramasına sebep olmuştur. Sâsânilerin siyasi ve iktisadi baskılarından kurtulan Soğdlular da Göktürklerin

¹ Türkiye'de Batı'dan geçen telaffuzu "Kyros" kullanılmaktadır, burada Farsçada olduğu gibi yazılmıştır: Kuroş.

hakimiyetini hoş karşılamışlardır (Kaşgari, 2004: 3-4). Fakat bu, zaman zaman Sâsâniler ve Göktürklerin çatışmasına yol açmıştır.

ŞEHNAMELERDE İRANLILAR ve TURANLILAR SAVAŞI

İran-Turan savaşı konusuna en çok yer veren edebî eser, Firdevsî'nin Şehnâme adlı eseridir. Şehnâme, Gazneliler döneminden sonra her dönemde metni yeniden hüsn-i hat ile yazılan ve resimleri, ressamlar tarafından o dönemin üslubuna uygun bir şekilde yeniden betimlenen bir kitaptır: Demotto Şehnâme'si, Celâyiriler Şehnâme'si, Muzafferîler Şehnâme'si, Akkoyunlu Şehnâme'si, Karakoyunlu Şehnâme'si, Timurî Şehnâme'si vd.

Bu makalede Şehnâme, İranlılar ile eski Turanlılar arasındaki savaşların ana kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

MİNYATÜRLERDE SAVAŞ TAKTİKLERİ ve DÜZENLEMELERİ

Savaş minyatürleri, savaş taktiklerini ve düzenlemelerini gerçekçi bir şekilde yansıtmada önemli rol oynamaktadır. Minyatürlerde çeşitli savaş ve mücadele yöntemleri, savaş alanının gerçekliğine uygun şekilde tasvir edilmiştir. O yöntemlerin başlıcaları şu şekilde sınıflandırılabilir: Meydan Muharebesi, Kale Kuşatması, İki Pehlivanın Dövüşü, Ordugâha Baskın, Fillerle Saldırı.

Meydan Muharebesi :Bu tür savaşlar iki düzenli birlik arasında gerçekleşir. Kampların her biri sahanın bir tarafında yer alır, iki ordu bazen birbirlerine bütün güçleriyle saldırır (Resim 1) bazen de sahanın ortasında mücadele eden iki savaşçının mücadelesi izlenir (Resim 2).

Meydan muharebesini gösteren minyatürlerde İran-Sâsâni Dönemi savaş düzenlemeleri gözlenmektedir. Sâsâni Dönemi komutanları, savaş meydanını gözlemlemek için orduyu bir tepe üzerine dizmeyi tercih etmişlerdir (İbn Kuteybe, 1948: 112). Tümenin merkezi ordunun kalbi olduğu için tümen merkezindeki askerler direndiği sürece sağdaki ve soldaki askerler geri püskürtülememekte ve mağlup edilememektedir (Sâket, 2010:20). Bu inceliği dikkate alan Firdevsî, Şehnâme'nin "Kekavus'un Krallığı ve Mazenderan'a Gidişi" adlı on altıncı bölümünde, Rüstem'in, Turan ordusunun kalbine yaptığı saldırısından şu ifadelerle söz etmiştir:

(İri cüsseli pehlivan kalbine saldırdı) تهمتن به قلب اندر آمد نخست
(Yiğitlerin kaniyla toprağı yıkadı.) زمین را به خون دلبران بشست

Timurlu döneminde hazırlanan Baysungur Şehnâmesi'ndeki bir minyatürde [Tahran, Gülistan Sarayı Kütüphanesi, No. 61, y. 355] (Resim 1) İranlılarla Turanlıların meydan muharebesinin tam da Sâsâni dönemindeki düzenlemede olduğunu görmek mümkündür. Sol tarafta tepe üzerinde yer alan İran ordusu, sağ tarafta bulunan Turan ordusunun kalbine vurmaktadır.

İranlılar ve Turanlılar arasında gerçekleşen meydan muharebelerini, Safevîler döneminde Tebriz'de hazırlanan Şehnâme'nin (yaklaşık 1528) "Karan'ın Barman'ı Öldürmesi" adlı minyatüründe ve 1573 yılında Safevî sarayında yeniden çalışılan Şehnâme'nin "Lorasp'ın Öldürülmesi" ve "İran ve Turan Savaşı" konulu betimlemelerinde de görmek mümkündür.

Kale Kuşatması: Sâsâni döneminde İranlıların kale yapma tekniklerini Romalılarından öğrendiği bilinmektedir. Ayrıca düşman kuşatmasına karşı kendilerini nasıl savunacaklarını ve düşman silahlarını nasıl etkisiz hale getireceklerini de öğrenmişlerdir (Christensen, 1988: 239). İranlılar

kalenin çevresine bir hendek kazıp kaleyi yağ kaplı tahtalarla çevrelerler. Öte yandan, mancınklar ve büyük yaylar ile düşmanın üzerine taşlar ve ateş atarlar, böylece düşman, yerden ve gökten saldırıya uğrar (Sâket, 2010: 26).

Kale Kuşatma, savaş minyatürlerinde üzerinde yoğun olarak durulan konulardan biridir. Muzafferî Döneminde hazırlanan Tebriz Şehnâmesi'nde (1370) bulunan "Keyhüsrev'in Efrasiyab Sarayını Kuşatması" [TSMK, H. 1511], Timurlu Dönemi'nde Herat'ta çalışılan Baysungur Şehnâmesi'ndeki (1430) "İsfendiyar'ın Ercasp Kalesine Girmesi" [Tahran, Gülistan Sarayı Kütüphanesi, No. 61, y. 401], Safevî Dönemi İsfahan'da hazırlanan Firdevsî Şehnâmesi'ndeki (1609) "Rüstem'in Efrasiyab'ın Sarayına Saldırması" gibi resimler kale kuşatması konusunda örnek verilebilecek minyatürlerdendir.

Timurlu Dönemi'nde yapılan ve kaybolan bir nüshadan kalan "Kale Kuşatması" adlı bir minyatür (Resim 3) bu konudaki en güzel örneklerden biridir. Sol taraf, üstte saldırıda bulunan sultan ve maiyetindekilerin tepe üzerinde yer alması, alttaki askerilerin yağlı tahtaları kaleye yaklaştırıp onları ateşe vermesi dikkat çekici olup bu coşkulu savaş sahnesinin gerçekçiliğini daha da artırmaktadır.

İki Pehlivan'ın Dövüşü: Bu tür minyatürlerde bazen iki ordunun arasındaki alanda mücadele eden iki pehlivan görülmektedir. Eski dönem adeti boyunca savaş başlamadan önce, pehlivanlar güçlerini rakibe kanıtlamak için göğüs göğüse mücadele etmişlerdir, Timurlu Dönemi Baysungur Şehnâmesi'nde (1430) yer alan "Rüstem'in Kendi Torunu Burzu'yu Yanlılıkla Öldürmesi" (Resim 4) ve "Gov ve Telhand'in Yeniden Dövüşmesi" adlı minyatürlerde olduğu gibi.

Bazen de hiçbir ordu olmaksızın iki pehlivanın karşılaştığını görülür. İbrahim Sultan Dönemi, Şiraz'da hazırlanan Firdevsî Şehnâme'sinin (1431-35) "Rüstem'in Puladvand ile Güreşi" adlı resminde (Resim 5) minyatürlerde az görülen bir tarzda, iki pehlivanın yakın bir açıdan tutuşup güreş yaptığı görülmektedir. Sahne her açıdan simetri ve denge içindedir: Pehlivanlar merkezde bulunmaktadır, arkada tepe, iki tarafta ikişer çiçek ve tepenin iki tarafında kaygılı gözlerle bakan iki at kafası vardır.

Ordugâh'a Baskın: Ordugâha saldırmak yani rakibin bilgisi olmadan, ona beklemediği bir zamanda saldırmak, gerçekleştirilen en etkili savaş yöntemlerinden biridir. Bir yanda çevreyi tamamen kuşatmış kılıcını acımasızca çeken ordu, diğer yanda kaçmanın ya da kendilerini savunmanın bir yolunu arayan şaşkın insanlar vardır. Safevî Dönemi Şehnâmesinde (1547. y.) bulunan "Selm ve Tur'un Menuçehr'e Baskın Yapması ve Menuçehr'in Öldürülmesi" [Hazine 1516, y. 34b], Safevîler Dönemi'nde hazırlanan Şah Tahmasp Şehnâmesi'ndeki "İranlıların Kampına Saldırı", Timurlu Dönemi'nde Herat'ta çalışılan Şehnâme'de bulunan "Keyhüsrev'in Şide'yi Öldürmesi" (Resim 6) adlı minyatürler bunun güzel örneklerindendir.

Kamptaki çadırlar bu minyatürlere değişik bir renk katmaktadır. Çadır motifleri ve şekilleri o dönemin çadır tipini belgeselleştirmek açısından da önemlidir. Genel olarak minyatürler yapıldıkları dönemin kültür özelliklerini taşırlar. Şahsiyetler, olayın gerçekleştiği dönemin kıyafetlerine bakmaksızın minyatürün yapıldığı dönemin kıyafetleriyle betimlenmektedirler. "Keyhüsrev'in Şide'yi Öldürmesi" sahnesinde, kendilerini savunmakta olan Türklerin sarıklı ve kırmızı başlıklı gözükmesi, olayın gerçek zamanındaki kıyafetleriyle uyuşmamaktadır.

Filler İle Saldırı: İran-Turan savaşı ile ilgili minyatürlerde dikkat çeken savaş yöntemlerinden biri de fillerle saldırmaktır. Christensen, fillerin işlevinin düşman atlarını korkutmak olduğunu düşünür (Christensen, 1988: 234). Shahbazi ise onları yayan askerleri destekleyen, hareket eden kuleler olarak görmektedir (Shahbazi, 1998, cilt 1: 497.) Ancak Firdevsî onlar için başka bir işlev de tanımlar: Fillerin üzerine sandıklar koyup sandıkların içinde saklanmak (Sâket, 2010:19). Akkoyunlu Dönemi Şiraz Şehnâmes’inde “Menuçehr’in Selm ve Tur ile Savaşması” adlı minyatür (Resim 7) fil ile saldırıyı gösteren bir güzel örnektir. Filler ve atlar üzerindeki süvarilerin zurna çalmaları, kendi askerlerine moral vermeye ve düşman kalbine korku salmaya çalıştıklarının bir ifadesidir. Ortalıkta yaralanıp kanlar içinde yatan at, onun fil karşısında daha zayıf kaldığının bir işaretidir.

İRAN - OSMANLI MÜNASEBETLERİ

Fars dili ister Gazneli ve Selçuklu Türklerinin İran’ı yönettiği dönemde ister Andolu’yu ele geçirdikleri dönemde veya Osmanlı İmparatorluğu’nu kurduklarında olsun her zaman Türklerin yanında özel bir yere sahip olmuştur. Türk sultanları saraylarında Fars diline edebî ve divanî bir dil olarak değer vermişlerdir.

Gazneli ve Selçuklu döneminde oluşan ve gelişen Farsça şiir muhteva olarak Anadolu’da da devam etmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti’nde, Orta Asya ile İran’dan gelen Farsça şiirler söyleyenlerin yanında, Türk asıllı Anadolu Selçuklu Devleti hanedanına mensup sultanlar, şehzadeler ve devlet adamlarından Farsça şiir yazarlar da olmuştur. Bazıları sadece Fars dilde şiir yazmakla kalmamış, aynı zamanda Farsça eserleri de Türkçeye çevirmişlerdir (Kartal, 390: 2010) ki bunların başında Firdevsî Şehnâmesi gelmektedir. Osmanlı Dönemi’nde saraylarda Şehnâme müessesleri yapılmış, Şehname metinleri hüsn-i hat ile yazılmış ve resimlendirilmişlerdir.

Türk klasik edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren Şehnâme ve Şehnâme’nin kahramanları Türk şairlerini etkilemiştir. Özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda bu etki zirveye çıkmıştır. Ancak XVII. yüzyılda ortaya çıkan yerelleştirme hareketi ile şairler yavaş yavaş Şehnâme ve Şehnâme kahramanlarına, karşı koymaya başlamışlardır (Ceylan,2011:80’dan aktaran: Ağarı, Şerife,2018:234).

XVII. yüzyılda Şah İsmail Safevî’nin (1501-1524) İran’da iktidara gelmesi ve İran’ın resmi mezhebini kılıç gücüyle Sünnilik’ten Şiilik’e değiştirmesiyle Osmanlı ve Safevî devletleri arasında büyük husumetler yaşanmıştır. Bu düşmanlıklar bazen sultanların büyükelçileri vasıtasıyla gönderdikleri hediyelerle ortadan kaldırılıp bazen de büyük savaşla sonuçlanmıştır . Şah İsmail Safevî’nin kılıç gücüyle İran’da mezhep değişimi yapması ve onu Anadolu bölgesine yaymak için uğraşması, Yavuz Sultan Selim’de (1512-1520) büyük endişe yaratır. Yavuz Sultan Selim büyük bir ordu oluşturup Safevî sultanı ile savaşmak için İran’a sefer düzenler. Çaldıran Ovası’nda iki ordu büyük bir savaş içine girer (Varlık, 1993: 193-195). Savaş, Sultan Selim Osmanlı’nın zaferi ve Safevî kuvvetlerinin kaçışıyla sonuçlanır. Bu savaş tarih kitaplarından başka Osmanlı minyatürlerinde de önemli yer bulmuştur.

MİNYATÜRLERDE OSMANLI ve SAFEVİ SAVAŞI

Hünernâme, Şehinşehnâme ve Selimnâme gibi minyatürlü tarihî kitaplarda Osmanlılar ve Safevîler arasında gerçekleşen çatışmalar ve savaşlar, özellikle de Çaldıran Savaşı’yla (23 Ağustos 1514) ilgili resimler bulunmaktadır. Şehinşehnâme’nin bir minyatüründe Osmanlılar Safevîlerin develerine saldırırlar (Resim 8). Karmaşalı bir savaş alanını gösteren bu minyatürde, Osmanlı

akıncıları sağdan sola doğru İranlı askerlere saldırmaktadır. Tarihî gerçek olaylara hem de gerçekçi ifadeye önem veren Osmanlı minyatürü, savaşın acımasızlığını da göstermekten kaçınmamış, kesilen kafaları da betimlemiştir. İran minyatürlerinde, savaş sahnelerinde bile, parçalanmış insan vücuduna çok az rastlanır. Bu acı ifadeli gerçekçilik, arkadan vurulan İran askerlerinin acı çekerek kıvrılışlarında da etkileyici bir şekilde görülmektedir. Minyatür, değişik zamanları bir bütün olarak göstermiştir. Çatışma mavi renkli tepe önünde gerçekleşirken develeri götüren Osmanlı askerleri pembe renkli tepenin önünden geçmektedir. Ancak zaman farklılığını tepelerin renkleri belirtmekte olup mavi gündüz hissini verirken pembe renk gün batımı anını yansıtmaktadır.

Osmanlı ordusu ile Safevî ordusunu karşı karşıya gösteren bir minyatür ise (Resim 9) Çaldıran Savaşı öncesi bir anı betimlemektedir. Sağ tarafta bulunan Osmanlı ordusunun ön sırasının ortasında, ince bıyıklı Yavuz Sultan Selim, süslenmiş at üzerinde yer alırken onun karşısında, kırmızı sivri başlıklı Şah İsmail ön sıra ve merkezde görülmektedir. Minyatürde iki ordu karşı karşıya gösterilse de aradaki dağ çizgisi onların ayrı mekanlarda olduğunun işaretidir. Bu sahne, savaş öncesine ait olup Şah İsmail'in esir alınan bir Osmanlı askerinden, Osmanlı ordusu hakkında istihbarat aldığını betimlemektedir. Askerin siyah başlıklı sarığı onu kırmızı başlıklı ve beyaz sarıklı Safevîlerden ayırmaktadır. Figürünün büyük yapılması ise resim konusunun onunla bağlantılı olduğuna bir işaretidir.

Tabii ki savaş anları da minyatürde yerini bulmuştur. Çaldıran Savaşı'nı yakın zaviyeden gösteren bir minyatürde (Resim 10), iki tarafın askerleri iç içe girmiş durumdadır. Osmanlı ordusu gene sağ tarafta yer alır, ön sıranın üst tarafında ise mavi elbiseli, kırmızıyla kaplanmış at üzerinde Yavuz Sultan Selim, ortada savaşa yayan giren ve düşman askerini ayak altına alan yeniçeri grubu görülür. Solda, sarıklı ve zırhlı Safevî askerleri, perişan durumda betimlenmiştir. Bazıları kılıçlı ve mızraklı saldırırken bazıları ise düşmüş veya düşmek üzeredir. Sağ taraftaki Osmanlı ordusu, resim fezasının çoğunu kapsayarak alana hakim olduğu hissini vermektedir. Ayrıca ressam, Safevî askerlerini koyu renklerle betimlerken Osmanlı ordusunu beyaz ve parlak renklerle daha canlı, daha belirgin bir şekilde yapıp yenen taraf olduklarına işaret etmektedir.

Çaldıran savaşı o gün Yavuz Sultan Selim'in büyük zaferiyle bitip tarihe geçmiştir. Yavuz Sultan Selim'in zaferle dönmesi de minyatüre konu olmuştur. Hünernâme'ye ait olan bir resimde (Resim 11) Sultan Selim ordusu ve has ağalarıyla beraber savaş alanından zaferle dönerken gösterilmiştir. Daha önce Şehinşehnâme'de gördüğümüz gibi Hünernâme'de de zafer simgesi olarak düşmanların kesilen kafaları yerde yatar. Selimnâme'de bulunan yakın açıdan gösterilen sahnelerle farklılık, burada tepeleri, yeniçerileri, peikleri, süvarileri ve büyük sancakları ellerine alan süvarileri kapsayan geniş bir alanı görmekteyiz. Resmin üst kısmında Osmanlıca bir beyit gözükmektedir:

قزلباشی مغلوب ایدوب آلدی کام (Kızılbaş mağlub edüb aldı kam)

اسیر اتدی اهل و عیالین تمام (Esir etti ehl-ü ayalın tamam)

Sultan Selim'in, Şah İsmail'in kadınlarını esir alması, minyatürde de görüntülenmiştir. Tepelerin aralığında, bir yeniçerininiple bağlı bir kadını peşinden getirmesi ve bunun sahnenin ortasında belirgin bir şekilde görüntülenmesi, konunun önemine bir vurgudur. Çünkü bir sultanın kadınının esir alınması o sultanı namussuz, arsız, çaresiz ve yenik durumda olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

İranlılar ile Turanlılar arasındaki savaş İran klasik edebiyat ve sanatında çokça ele alınan bir konudur. Bunun bir sebebi İran'ın ulusal şairi Abulkasim Firdevsî'nin ölümsüz eseri olan Şehnâme'sinin büyük bir bölümünün bu konuya adanmış olmasıdır. İran'ı yöneten padişahların saraylarında farklı dönemlerde Şehnâme'nin kitap şeklinde hazırlanması, İranlılar ile Turanlılar arasındaki savaş konusunu minyatürlere de taşımıştır. Şehnâme'de İranlılar kahraman, Turanlılarsa anti kahraman olarak gösterilmektedir. Buna rağmen Firdevsî, bu eseri bir Türk sultanı Olan Mahmud Gazneli'ye takdim etmesi, ondan sonraki dönemlerde de, Türk saraylarında Şehname üzerinde sürekli çalışılması dikkat çekicidir. İlâveten Osmanlı sarayında Şehnâmecilik müesseseleri açılmış, Şehnâme'ye göre resimler yapılmıştır. Genel olarak söylersek ister Osmanlı'dan önceki dönemde ister sonrasında İran'ın Turanlılar aleyhine yaptığı savaşlar, Türk saraylarında çalışılan minyatürlerde yerini almıştır ki o dönemlerde Türk milliyetçiliğinin olmadığı veya zayıf olduğunun kanıtıdır. Bir başka deyimle söylemek istersek, değişik kavimlere egemenlik eden Türk padişahları milliyetçi tutumlardan uzak durmuşlardır.

Ancak 16. Yüzyılda hazırlanan Hünernâme, Şehinşehnâme ve Selimnâme gibi minyatürlü kitaplarda Osmanlılar ve Safeviler arasında gerçekleşen çatışmalar ve savaşlar, özellikle de Çaldıran Savaşıyla (23 Ağustos 1514) ilgili resimler görülmektedir.

İran'ın Savaş konulu minyatürlerinde, Meydan Muharebesi, Kale Kuşatması, İki Pehlivan'ın Dövüşü, Ordugaha Baskın, Fillerle Saldırı gibi savaşın değişik yöntemlerini görmek mümkündür. Genel olarak aynı yöntemler Osmanlı Savaş Konulu Minyatürlerde de bulunmaktadır. Ancak az sayıda olan “İran ordusuyla savaşı” gösteren minyatürlerde, bütün yöntemleri görmek mümkün değildir. Çoğunlukla meydan muharebesi, düşmanı esir alma, baskın yapma gibi yöntemler göze çarpmaktadır.

Genel olarak İran minyatürü renk ve çizim ve düzlemde zarafet ve estetiğe çok önem verir. Osmanlı minyatürlerinde ise gerçekçilik ve belgesellik öne plana çıkar. Bu özellik Savaş konulu minyatürlerde de kendini göstermektedir. İran minyatürleri savaş sahnelerinde de zarafet ve sanatsal incelikleri gözden kaçırmazlar. Savaş konulu Osmanlı minyatürlerinde ise savaşı gerçek olduğu şekilde yansıtmaya ve belgesellik değerini artırma çabası vardır. Bu yönde kafa kesme gibi şiddetli ve acımasız sahneleri göstermekten de kaçınılmazlar.

KAYNAKÇA

- AĞARI, Şerife (2018). Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması. *SEFAD*, 2018 (39). 233-250.
- CEYLAN, Ömür (2011). Bağ Bozumu. Ankara: Kesit Yay.
- COHÇE, Salim (1995). Türk Tarihine Giriş. Elazığ.
- CHRİSTENSEN, Arthur (1988). Sasaniler Döneminde İran. Çev. Gholamreza Rashid Yasemi. Tahran: Emirkebir.

- DİNVERİ, Abdullah Bin Muslim (İbn Katıbe) (1948). Uyun El-ahbar, Kahhire: Bina.
[دینوری، عبدالله بن مسلم(معروف به ابن قتیبه)، (1948)، عیون الاخبار، قاهره، بینا.]
- DURAN, Muzaffer (2019). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 21(3). 731-761.
- KARTAL, Ahmet. (2010). Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültü Coğrafyası zerine Araştırmalar. 2. Bakı. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- KAŞGARİ, Mahmud (2004). Divan-e Loghat-e Tork, Terc. Huseyn Mohammadzadeh Seddigh. Tebriz: Ahter yay.
- [کاشغری، محمود(1384). دیوان لغات الترك. ترجمه حسین محمدزاده صدیق، تبریز: نشر اختر].
- SAKET, Selman (2010). Arayesh-e Sepah ve Funun-e Rezmi Der Dovreye Sasanî ve Baztab-e An der Şahname-ye Ferdousi, *Faslname-ye Elmi Pejuheşi-e Kavoshname*, 11 (20). S. 9-32).
- [ساکت، سلمان (1389). آرایش سپاه و فنون رزمی در دوره ساسانی و بازتاب آن در شاهنامه فردوسی، فصلنامه علمی پژوهشی کاوشنامه، سال یازدهم، (شماره 20)، صص. 9-32.]
- SHAPUR SHAHBAZİ, Alireza (1998). "Army, The Sasanian period". *Iranica. ed. by Ehsan Yarshater*. New York: Mazda Publisher. vol. 1, P.P. 496-499.
- SARINAY, Yusuf (2012). TDV İslâm Ansiklopedisi. Turan. s.407- 408. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- SOLEYMANZADEH, Alireza (2018). Berayend-e Egtesadi-e Hemcevari-e Sasanian Ba Haghan-e Tork. *Pejuheşgah-e Ulum-e Ensani ve Motaleat-e Ferhengi. Pejuheşnâme Tarih-e Ejtemâi ve Egtesadi Derisi*. 1 (Bahar-Yaz), 71-94.
- [سلیمان زاده، علیرضا (1397). برآیند اقتصادی همجوار با خاقانات گؤک ترک غربی در عهد خسرو اول، پژوهش نامه تاریخ اجتماعی و اقتصادی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی دوفصل نامه علمی - ترویجی، سال هشتم، شماره اول، بهار و تابستان 1397، 71-9]
- REZA, Enayatollah (2011). İran ve Torkan Der Ruzgar-e Sâsâniyan, Tahran: ve Ferhangi. Entesharat-e Elmi
- [رضا، عنایت الله(1390). ایران و ترکان در روزگار ساسانیان، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی]
- TABERİ, *Târîh (Ebü'l-Fazl), II, 40-41.*
- VARLIK, Mustafa Çetin (1993). ÇALDIRAN SAVAŞI. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8. cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. 193-195.
- TAİSHAN, Y. (2014). The name "Sakā". Sino-Platonic Papers 251, Victor H. Mair (Ed.), Philadelphia.

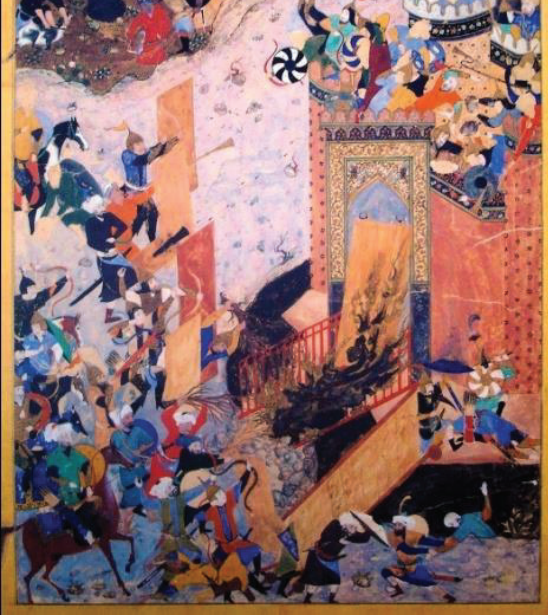
EKLER

Resim 1. İranlılarla Turanlıların Savaşı:
Baysungur Şehnâmesi, Timurlu
Dönemi, Herat, 1430.

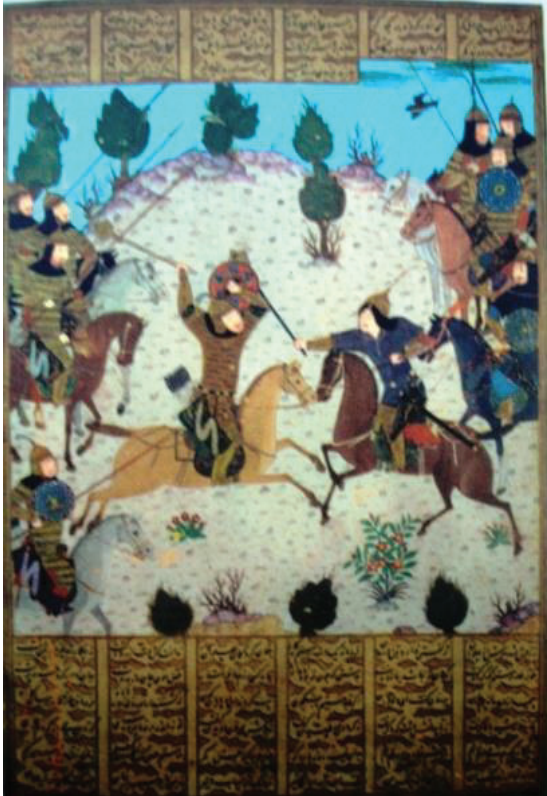

Resim 2.
Rüstem ile Aşkbus
Mücadelesi: Cuki
Şehnâmesi, Timurlu
Dönemi, Herat, 1440.

Resim 3. Kale Kuşatması:

Kaybolan bir nüshadan, Timurlu Dönemi,
15. Yüzyıl.

Resim 4. Rüstem'in Kendi Torunu

Burzu'yu Yanlışlıkla Öldürmesi:

Baysungur Şehnâmesi, Timurlu Dönemi,
Herat, 1430.

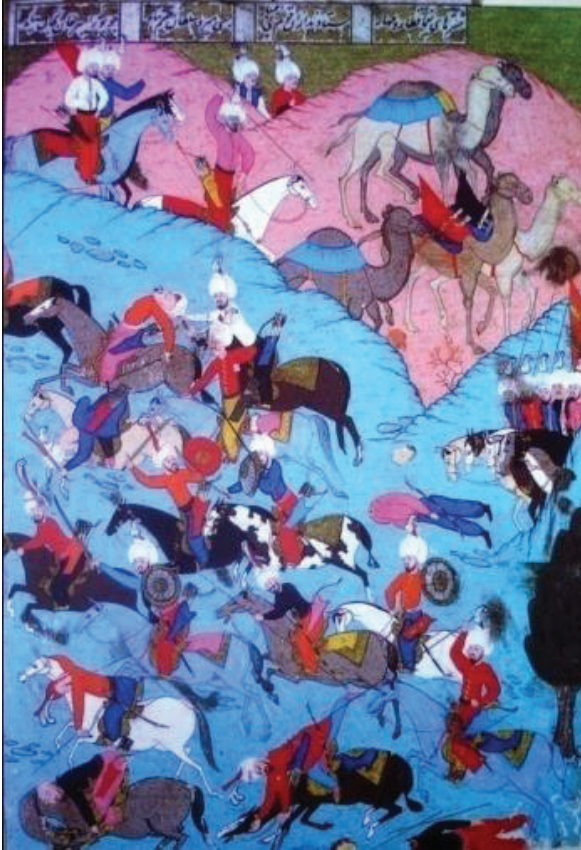

Resim 5.
Rüstem'in
Puladvand ile
göreşi:
Firdevsî
Şehnâme'si,
İbrahim Sultan
Dönemi, Şiraz,
1431- 35.

6. Resim (Sol). Keyhüsrev'in Şide'yi Öldürmesi: Şehnâme, Timurlu Dönemi, Herat, 1439 .

Resim 7 (Sağ). Menuçehr'in Selm ve Tur ile Savaşması: Firdevsî Şehnâmesi, Akkoyunlu Dönemi, Şiraz, 1494.

8. Osmanlı Askerlerinin İran Develerini Ele Geçirmeleri: Şehinşehnâme C. II, III. Murad Dönemi, 1592.

9. Çaldıran Savaşı'ı , Şükrî-i Bitlisî, *Selimnâme*, 16. yüzyıl[TSMK, Hazine, nr. 1597, vr. 113^a]

10. Çaldıran'da Meydan Muharebesi,
Savaşı'n, Selimnâme 131b, 16. Yüzyıl.

Resim 11. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferinden dönüşünü, Hünernâme, 1580- 1585.

**SAVAŞLARIN ŞEHİR, TASARIM VE SANAT HAFİZASINA ETKİLERİ VE
DÜNYA MİRASI ANLAYIŞI**

THE EFFECTS OF WARS ON THE MEMORY OF CITY, DESIGN AND ART AND THE
UNDERSTANDING OF WORLD HERITAGE

Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZDOĞLAR

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü,

Dr. Öğr. Üyesi Çağrı YALÇIN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü,

Arş. Gör. Turgut KALAY

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü,

ÖZET

Hobbes'un Leviathan eseriyle başlayan can ve mal güvenliği konularında halkın koruyucu arayışı ardından geçen yüzyıllar boyunca uluslararası sistemde karşılığını bulabilmiş değildir. Hybrid savaş, biyolojik savaş gibi yeni biçimlere evrilse de savaşlar; yeni binyılda halen devam etmektedir. Savaşların türü, sebepleri ve sonuçları her ne olursa olsun çoğunlukla arka planda kalan ancak yaşamın yeniden başlaması ya da yaşama savaş öncesi dönemde olduğu gibi devam edilebilmesi için anlam taşıyan unsurlardan olan şehir, tasarım ve sanat hafızası problemleri de çözümlenebilmiş değildir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde sıcak çatışmalar ve savaşlar daha çok yaşanmaktadır. Bu ülkeler kültürü koruma ve sahip çıkma misyonları konusunda farklı duyarlılık değerlerine sahiptir fakat çoğunlukla farkındalıkları düşüktür. Gelişmiş ülkelerde ise sıcak çatışmalar ve savaşlar daha nadir yaşanmaktadır. Ancak yaşandığında profesyonel savunma ve saldırı stratejileri ve sanayileri nedeniyle yıkım daha fazla olmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılda I.ve II. Dünya Savaşları sonuçları nitel olduğu kadar nicel olarakta can kayıplarıyla çoğu kez araştırmacılar tarafından irdelenmiştir. Buna karşın taşınmaz kültür varlıkları olan mimari yapıların, sanatsal değer taşıyan tasarım ürünlerinin ve sanat eserlerinin gördüğü zarar üzerine oldukça kısıtlı bir literatür mevcuttur. Bu savaşlar sonrasındaki tek rekonstrüksiyon örneği ise Polonya'nın Varşova kentidir. Avrupa'da burjuvazinin varlığı sivil mimari örneklerinin korunması ve bakımında önemli rol oynadığı gibi, tasarım-sanat kültürü yüksek olan ya da öyle göstermek isteyen tüccar ve girişimcilerin özel koleksiyonları da çatışmalar, savaşlar ve devrimlere rağmen pek çok ürünün günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Dünya mirası olarak korunması gereken şehir ve tasarım hafızası unsurları savaş durumlarında hedef haline gelmektedir. 1992'de Bosna-Hersek İç Savaşı'nda Mostar Köprüsü'ne ilk saldırı Bosnalı Sırplar tarafından düzenlenmiş, 2001'de 11 Eylül saldırılarının hedefi yüksek yapıların ilk örneklerinin yer aldığı ABD'nin New York kenti olmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nda Lale Devri ile başlayan modernleşme sürecini sona erdiren Patrona Halil isyanıyla 1730 yılında batılı mobilyalar yok edilmiştir. Pek çok örnekte hedef olan mimari yapılar ve tasarım nesnelerinin zarar görmesi; sanat anlayışlarının, tekniklerin, teknolojilerin, malzemelerin kaybolması anlamını taşımakta ve özünde insanlığın gelişimine ket vurmaktadır. Güncel bir örnek olarak Ukrayna Savaşı sonrasında Kiev'de Lavralar Manastırı'nda yer alan Mykola Syadristy Mikrominyatür Müzesi'nin zarar görmeyeceğini,

eserleri Dünya'nın pek çok ülkesinde sergilenen Ukrayna'lı özgün sanatçı Syadrisky'nin eserlerinin korunabileceğini, bu alanda aynı hassasiyetle eser verebilecek başka tasarımcıların da Dünya'ya geleceğini ön görmek mümkün değildir. Bu gibi durumlar savaş sonrası dönemde kısa vadede sivil hayatı adaptasyon sürecinde ve akademik yaşamı öğreten ve öğrenen düzeyinde olumsuz yönde etkilemekte uzun vadede ise Dünya kültür mirasına zarar vermektedir. Şehir hafızasının ve sanat-tasarım gelişim süreçlerinin korunması yüzyıllar sonra bile bu alanlarda çalışma yapacak akademisyenlerin, mimarların, sanatçı ve tasarımcıların doğru bulgularla verimli ürünler meydana getirebilmeleri için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dünya Kültür Mirası, Savaş, Şehir Hafızası, Tasarım Hafızası, Sanat Hafızası

ABSTRACT

After the public's search for protectors on the safety of life and property, which started with Hobbes's Leviathan, it has not been able to find a response in the international system for centuries. Although hybrid warfare evolves into new forms such as biological warfare, wars; continues in the new millennium. Regardless of the type, causes and results of wars, the problems of urban, design and art memory, which are mostly in the background but have meaning for the resumption of life or to continue life as it was in the pre-war period, have not been resolved. Conflicts and wars are more common in underdeveloped or developing countries. These countries have different values of sensitivity about the mission of protecting and saving the culture, but mostly their awareness' are low. In developed countries, conflicts and wars are less common. But when it does, the destruction is greater due to professional defense and offense strategies and industries. In recent century The results of the I. and II. World Wars, were often examined by researchers, both qualitatively and quantitatively with the loss of life. On the other hand, there is a very limited literature on the damage of architectural structures, artistic design products and works of art, which are immovable cultural assets. The only reconstruction sample after World Wars wars is the Polish city of Warsaw. The existence of the bourgeoisie in Europe plays an important role in the renovation and conservation of civil architecture, and the private collections of merchants and entrepreneurs who have a high design-art culture or who want to show it as such, have enabled many products despite of conflicts, wars and revolutions.

The city and design memory elements, which should be protected as world heritage, become targets in war situations. The first attack on the Mostar Bridge in the Bosnia-Herzegovina Civil War in 1992 was organized by the Bosnian Serbs, the target of the September 11 attacks in 2001 was New York City in the USA, where the first examples of high-rise buildings are located, Western furniture was destroyed in 1730 with the Patrona Halil rebellion, which ended the tulip era in modernization period. Damagination of architectural structures and art-design objects, which is the target in many instances; means the disappearance of artistic understandings, techniques, technologies and materials, and essentially hinders the development of mankind. As a current example, after the Ukrainian War if the Mykola Syadrisky Microminiatures Museum, located in the Lavra Monastery Kiev is destroyed or not, if the works of Ukrainian artist Syadrisky whose works are exhibited in many countries of the world is damaged or not, if there will be another artist who is able to create works with the same sensitivity in this area after that or not is unpredictable. This type

of situations, affect civilian life about adaptation process and academic life at the level of teaching and learning in the short term and damage the world cultural heritage in long term negatively in the post-war period. Protection of the city, art and design memory has great importance for academics, architects, artists and designers who will work in these fields even after centuries, and development processes efficient products with the right findings.

Key Words: world cultural heritage, war, city memory, design memory, art memory

RESMİ BİR TANIK: SAVAŞ SANATÇISI
AN OFFICIAL WITNESS: WAR ARTIST

Doç. Dr. Yeliz Selvi GÖLPUNAR
Harran Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

ÖZET

Savaş sanatçıları; savaş arenasındaki olayları kaydetmek için resmi olarak hükümet tarafından görevlendirilen sanatçılardır.

Antik çağlardan beri dünyanın her bölgesinde sanatçılar savaştan ilham alan ve etkilenen sanat eserleri üretmişlerdir. Bu sanatçılar çoğunlukla liderler, savaşçılar ya da savaşın tahrip ettiği manzaraların görüntülerini sundukları eserler ile toplumların savaşa bakışını sanat yoluyla yansıtmaya ya da değiştirmeye çalışmışlardır. Ortaya çıkan eserler bazen çok popüler imajlar haline gelerek bugüne taşınmış, diğer imajlar ise bir belgesel kayıt olarak siyasi literatürde yerlerini almış ya da kişisel bir tecrübe olarak kalmışlardır. Bazı sanatçılar savaşa doğrudan tanıklık ederek savaşı bir temaya dönüştürmüşlerdir. Tanıklık etmese de savaşla ilgili bütün argümanlara sahip olan bazı sanatçılar ise savaşın bir form olarak anlamını yakaladıktan hemen sonra, izleyicisine ardından gelen onarım süreciyle ilgili fanteziler kurdurarak fark yaratmışlardır. Ortaya çıkan imajlar ise genel olarak -popüler olup olmaması farketmeksizin- sanatçının ilk anda içsel dürtülerini harekete geçiren çatışma kaynaklı bilişsel-duyuşsal farkındalıkları ve kişisel duyarlılığı ile ilişkilendirilebilir.

Savaş sanatçıları ise; bütün bunlara ek olarak savaşı sanat yapıtları aracılığıyla belirli bir anda ya da anlarda uzmanlık alanına dönüştürerek diğer popüler olan ya da olmayan tüm sanatçılardan ayrılmaktadır. Bu sanatçılar pek çok farklı medyum kullanarak çoğu kez bir görevi ifa eden bir nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada neredeyse bir meslek grubunu oluşturan bu sanatçılardan cephelerde resim teknolojisini ya da sanatını kullananlar referans alınarak savaş konusunun karmaşık mirası ve anlamları üzerine üretilen sanat eserleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Savaş Sanatçıları, Resim Sanatı

ABSTRACT

War artists are artists who are officially commissioned by the government to record the events on the battle arena.

Since ancient times, artists from all parts of the world have produced works of art inspired and influenced by war. These artists mostly tried to reflect or change the society's view of war through art, with the works they presented as leaders, warriors or the images of the landscapes destroyed by the war. The resulting artworks have sometimes become very popular images, and other images have taken their place in the political literature as a documentary record or remained as a personal experience. Some artists have turned the war into a theme by witnessing the war directly. Some artists, who have all the arguments about the war even though they did not witness it, made a difference by making their audience fantasize about the restoration process that followed right after they grasped the meaning of war as a form. The resulting images, on the other hand, can be generally associated with the conflict-induced cognitive-affective awareness and personal sensitivity of the artist, which activates his/her inner impulses in the first place, regardless of whether they are popular or not.

In addition to all these, war artists are distinguished from all other popular or unpopular artists by transforming war into their field of expertise at a certain moment or moments through artworks. These artists often appear as performing a task by using many different mediums. In the paper, the artworks produced on the complex heritage and meanings of the war subject were examined by referring to those who use painting technology or art on the fronts, among these artists who almost constitute a professional group.

Keywords: War, War Artists, Painting Art.

1.GİRİŞ

Savaş zamanda ve mekânda olağanüstü bir hareketliliğe ve kesintiye gönderme yapan bir tür eyleme biçimidir. Sanatta bu olağanüstü durum genel olarak yaşanan gerçek hayatın yoksun kıldığı ve baskı altına aldığı değerlerin, arayışların ve özlemlerin dile getirilmesi şeklinde işlenmektedir.

Temel kavramlar *direnış* ve *mücadele* olduğunda ise sanat; insan için iki tür direnme alanı ve aracı haline dönüşür. Lascaux mağarasında beş bin yıldır ölüme karşı direnen sanat ve insani değerler açısından hüküm sürmeye, ölüme ve baskılara karşı kavgasıyla direnen sanat. Bu iki tarz direnişle birlikte sanat; sanat tarihinde *savaşın içinde sanat üretenler, savaşa karşı sanat üretenler, savaşı sanat olarak üretenlerden* oluşur. “Dolayısıyla sanat sadece köleleştirme, tahakküm altına alınma momentlerini değil, direniş ve kurtuluş momentlerini de içinde barındırır” (Göbenli, 2005:162).

Savaş tarihte, çok sık karşılaştığımız bir gerçekliğe tekabül eden, bir gerçekliğin yitirilmesi ve yeniden inşa edilmesi durumudur. Böyle bir yönelim ise ülkeler arasında kültür ve inanç farklılığı, bir ülkeye ait doğal zenginliklerin başka bir ülke tarafından arzulanması, ekonomik sömürü ve paydaş olma motivasyonu, coğrafi konum, daha geniş topraklara sahip olma isteği gibi pek çok alt nedenlere sahiptir. Bu belirleyiciliklerden etkilenen plastik sanatlar, Weiss’in düşüncesiyle “direnmeyi estetik hale getirmiş” ve direnme için zaman-mekan eşzamanlılığına dayanan bir doku oluşturmuştur (2005).

Sanatla beraber çok anlamlı bir yapıya kavuşan *savaş* bir pratik olarak sanat eserlerinde, kimi zaman kişisel bir mücadele alanı, kimi zaman iki ayrı grup arasındaki çatışma, kimi zaman ise iki siyasi ya da etnik grup arasındaki silahlı mücadele vb. şekillerde görselleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle, geçmişten bugüne tüm sanat eserlerinde insanın tabiatla mücadelesi, insanın hayvanla mücadelesi, kendini, yaratıcısını arama mücadelesi, insanın insanla kültürel ve tarihsel savaşımı sanat eserlerinde gözler önüne serilmiştir. Örneğin, İlk insanların yaşamak, alanlarını korumak ve beslenmek için güçlü olmak yönündeki istekleri kişisel bir mücadeleydi. Dolayısıyla ilkel insanlar arasındaki savaşlar ilgi duydukları bir nesne ya da objeye sahip olma motivasyonu ile yaptıkları saldırılardan ibaretti ve herhangi bir toplumsallık fikri içermiyordu. Bu nedenle bu dönem görselleştirilmelerinde, insanın tabiatla ve hayvanla mücadelesi sıkça rastlanan bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan sonraki tarihsel süreçte ise avcılık yapan iki ayrı grup arasındaki çatışmadan iki siyasi ya da etnik grup arasındaki silahlı mücadeleye uzanan bir dönüşüme tanıklık edilmiştir. Özellikle yerleşik hayata geçiş denemeleri ve ilk uygarlıkların kurulmasıyla birlikte, mücadele alanları genişleyerek, ilkelerin kişisel mücadele alanı yerini düzenli ordulara ve güvenlik güçlerine bırakmıştır. Bu durum sanatta doğal olarak yeni görsel açılımlara kaynaklık etmiştir. Çoğunlukla öte dünya ilişkileri üzerine kurdukları görsel tasarımlarıyla dikkat çeken ilk uygarlıkların kendi içlerinde ya da çevre ile olan münasebetlerinde gösterdikleri mücadelecî tavır, devlet ve imparatorluk kavramının ortaya çıktığı ve toprak kazanma hırsının ön planda tutulduğu bu çağlarda daha çok iktidar elitlerinin övgüsel betimlemelerinde dile getirilmiş ya da kahramanlık mitlerine başvurulmuştur. Genel olarak sanatçılar savaş resimlerinde olaya dramatik bir boyut ve romantik bir hava kazandırmaya çalışmışlardır. Özellikle I. Dünya Savaşı öncesinde dışavurumcu sanatçıların savaşa bakış açıları son derece ilginçtir. Çünkü bu sanatçılar ortaya çıkardıkları bir başkaldırı zinciri ile diğerlerinden farklı olarak açıkça bir savaşın propagandasını yapmışlardır. Ancak savaşın yıkıcılığıyla karşı karşıya geldikten sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bu nedenle savaş öncesinde savaşı isteyen duyguları, durumları yansıtan resimler yapan dışavurumcular, savaş sonrasında ise savaşın yıkıcılığı ile hayal kırıklığı yaşayan insanları resmetmişlerdir. Bu anlamda geçmişten

günümüze kadar hem düşünsel, hem biçimsel olarak savaş temasını işleyen pek çok çarpıcı sanat eseri karşımıza çıkmaktadır. Paolo Uccello'nun *San Romano Savaşı* (1432), Leonardo Da Vinci'nin Floransa ve Milano kent devletlerini karşı karşıya getiren savaş sonrasında Floransa'nın galibiyeti anısına yaptığı *Anghieri Savaşı* (1503-1506), Vecchio Sarayı'nın siparişiyle Michelangelo'nun resmettiği *Cascine Savaşı* (1504-1505) Rubens'in mitolojik konulu *Amazonlar Savaşı*, Eugene Delacroix'nın Yunan ve Osmanlı Türklerinin mücadelesini işlediği *Sakız Adası'nda Katliam* (1824), Fransızların İspanya'yı işgalinden sonra Madrid'de çıkan halk ayaklanmasında kurşuna dizilenleri konu edinen Francesco de Goya'nın *Üç Mayıs Katliamı* (1808) ve elbette Pablo Picasso'nun *Guernica'sı* (1937) ilk akla gelen imajlar arasındadır. Bu örneklerin dışında popüler olmayan pek çok sanatçı da savaş karşısındaki duyarlılığını gösteren eserler ortaya koymuştur. Ancak kendi içsel dürtüsüyle hareket ederek duygu, düşünce ve izlenimlerini dile getiren bu sanatçılar için çoğunlukla savaş resimleri kişisel bir tercihin ürünü olup, daha korunaklı alanlarda üretilmişlerdir ve resmi bir zorunlulukları yoktur.

Bu araştırmanın öznelere oluşturan savaş sanatçıları ise; savaşı çoğunlukla yerinde tecrübe ederek sanat eserleri üretmeleri ve resmi bir prosedürle hükümet tarafından görevlendirilmeleri ile bu görece popüler olan ya da olmayan sanatçılardan ayrılmaktadır. Bu sanatçılar pek çok farklı medyum kullanarak çoğu kez bir görevi ya da mesleği ifa eden bir nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Bu sanatçılardan cephelerde resim teknolojilerini ya da sanatını kullananlar referans alınarak savaş konusunun karmaşık mirası ve anlamları üzerine ürettikleri sanat eserleri incelenmiştir.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Savaş sanatçıları, savaş olaylarını kaydetmek için resmi bir planla görevlendirilen sanatçılardır (*War Artists*, n.d). Birçok savaş sanatçısı türü vardır. Bunlar; cinsiyet farketmeksizin fotoğrafçı, yönetmen, yazar, oyuncu, şarkıcı, ressam vb. gibi sanatla uğraşan veya “deneyimlerini kaydetmeyi seçen savaşçıları, savaşa tanık olan savaşçı olmayanları ve koşulları gönüllü olarak kaydedebilecek veya kıdemli subaylar tarafından savaş sanatçıları olarak atanabilecek savaş esirlerini içerebilir” (*War artist*, n.d.). Bunların dışında bir askeri personel de olabilen savaş sanatçıları bir hükümet veya yayın organı tarafından görevlendirilirler. Çoğunlukla kendi motivasyonlarını kendileri sağlayan bu sanatçılar savaşın arka cephelerinde ya da cephe hattında yer alabilirler (Savaş Sanatçısı, n.d.)

Savaş sanatçıları ortaya çıkardıkları eserlerin konularını savaş sahnesinde yer alan her türlü özne, nesne ya da özne-nesne birlikteliğinden alırlar ama genel olarak çıktılarını iki şekilde sınıflandırmak mümkündür. İlk olarak bu sanatçıların konularından birini *savaş rutinlerinin* oluşturduğu görülmektedir. Somut örneklerle indirgenildiğinde; resimlere, dinlenmek için duran bir asker esere konu olabilir ya da “sanatçılar, askeri köpek bakıcıları gibi bir kariyer alanı sanatı yaratmakla veya Özel Kuvvetler birimlerinin eğitimini belgelemekle görevlendirilebilirler” (Lacdan, 2019). Çünkü bu sıradan veya rutin anlar orduların tarihinde kilometre taşlarını işaretleyen ve gelecek referansı olan önemli anlar olabilme olasılığı taşımakta ve bu nedenle kayda değer görülmektedirler.

Bu rutinler dışında savaşın doğal sonucu olarak *yıkıcı ve dramatik sahneler* kaçınılmaz olarak bu eserlerin ikinci ve diğer popüler konularını oluşturmaktadır. Yine somut örneklerle indirgediğimizde arkadaşını kaybeden bir askerin yaşadığı trajedi ve bunun sahnelendiği dokunaklı bir an ya da kendini ateşli silahla savunamayan, savaşçı olmayan bir askerin paniği ya da korkusu vb. sahneler görselleştirilebilir. Bunlar daha dar bir alanda ve kişisel bir bağın görsel tasarımları olarak izleyiciye aktarılırlar. “Askerlerin - Ordu sanatçılarının - asker

arkadaşlarını belgelediği eserlerin çoğu, doğası gereği kişiseldir. Ve çoğu zaman sanatçılar, öznelarının travmasını ve duygularını ilk elden deneyimlemişlerdir” (Lacdan, 2019). Bu anlamda, teknik olanaklılıkları ve zaman faktörü açısından duygu aktarımları ile ressamların ya da resim teknolojilerini kullananların ayrı bir konumda durdukları söylenebilir. Çünkü savaş sanatçısı olarak ressamların diğer savaş sanatçılarından -örneğin bir fotoğrafçıdan- daha etkili bir tecrübeyle, genellikle yazılı tarihlerde veya diğer savaş açıklamalarında olmayan bir bilgi alanını ve savaşın başka bir düşünsel ve görsel boyutunu sunabileceği düşünülmüştür.

Başlangıçta savaş sanatçılığı yoktur. Savaş sanatçıları resmi olarak 1916 yılında İngiliz hükümetinin hazırladığı bir programda geliştirdiği bir plan çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İngiliz Hükümeti tarafından çeşitli motivasyonlarla ve amaçlarla başlatılan ve başarılı olan savaş sanatçılığı programı daha sonra pek çok ülke için (örneğin; Arjantin, Şili, Avusturya, Almanya, Kanada, Avusturya, Yeni Zelanda.. gibi) bir referansı oluşturmuş ve taklit edilmiştir. Ayrıca; “Yeni Zelanda’da, atanan ‘savaş sanatçısı’ unvanı, iki dünya savaşından sonra ‘ordu sanatçısı’ olarak değiştirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde ‘dövüş sanatçısı’ terimi aynı şeyi ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır” (War artist, n.d.). Bu muadilleri ile birlikte *savaş sanatçılığı* unvanını gerekli kılan böyle bir atılımın kaynağında ise pek çok motivasyon olduğu görülmektedir. En iyimser bakış açısıyla;

(...) bir savaş sanatçısı, erkeklerin ve kadınların beklerken, hazırlanırken, savaşırken, acı çekerken, kutlama yaparken görselleştirildiğinde savaşın görsel bir hesabını oluşturur. Müttefik veya düşman, hizmet veya sivil, askeri veya siyasi, sosyal veya kültürel. Sanatçının ve eserinin rolü, çatışmanın nedenlerini, gidişatını ve sonuçlarını kapsar ve özünde eğitici bir amacı vardır. Örneğin, CEW Bean'in *Anzak Kitabı* iki dünya savaşı arasında büyüyen sanatçıları etkilemiştir; ve savaş sanatı çocuklukları, İkinci Dünya Savaşı'nın savaş sanatçıları olarak takip etmeleri için bir emsal ve biçim sağlamıştır (Australian official, n.d.).

Salt görseller üzerinden vurgulanan bu eğitici işlevi yanında bir dizi önemli sanatçının görevlendirildiği bu programın ilk amacı ise aslında bilgi toplayıp propaganda yapmaktır. Bu politik çıktı devreye sanatçı duyarlılığının duygu ve düşünceleri manipüle edebilecek potansiyele sahip bakış açısının bir talebiyle hareket eder. Çünkü; “Sanatçılar, askeri faaliyetleri kameraların ve yazılı kelimelerin yapamayacağı şekilde kaydeder. Sanatları, ona katlanan insanların deneyimlerini toplar ve damıtır. Sanatçılar ve eserleri, sonraki nesillerin askeri çatışmalara bakışını etkiler” (War artist, n.d.).

Bu haliyle sanat hükümet lehine yapılan bir propaganda ve manipölasyon aracına dönüştürülmüştür. Öte yandan bu durum fotoğraf sanatçıları tarafından hem zaman hem teknik olarak daha ekonomik bir şekilde yapılmaktaydı. Ancak fotoğrafın bakış açısında manipölasyonlar yapılmadığı sürece gerçeği olduğu haliyle yansıtmak gibi bir görsel çıktısı vardır. Oysa ressamlar savaş sahnelerine kişisel fikirleri de ekleyerek yorumlama ve yönlendirme kabiliyetine sahiplerdir: “savaş sanatçısı, anlık aksiyonu yakalar ve aynı sahnenin önceki anlarını tek bir etkileyici görüntüde birleştirir. Sanatçılar, yalnızca tek bir anı kaydeden ve daha fazlasını kaydetmeyen objektif kamera merceğinden farklıdır” (War artist, n.d.). Bu nedenle fotoğraftan çok daha etkili bir görüntü sunmaları olasılık dahilindedir. Diğer taraftan resim teknolojilerini kullanan bazı savaş sanatçıları zaman içinde başka bir gerçeklik alanının farkına varmışlar ve milliyetçi duygularla hareket etmişlerdir. Milli duyguların kaynaklık ettiği bu gerçeklik alanı ise şöyle aktarılmaktadır:

Savaş sırasında sanatçı olmak, bir sanatçının oynaması gereken en belirgin rol değildi. Ancak bazıları ülkelerine hizmet ederken kendilerine sunulan fırsatı gerçekten kavradı. (...). İngiliz hükümeti Birinci Dünya Savaşı sırasında bir plan kurdu: resmi savaş sanatçıları. Rollerini, propagandadan çok savaşın tüm yönlerini anmaktı (Chaptal, 2018).

Bu durum savaş sanatçılığının başlangıçtaki eğitim ve propaganda işlevine başka işlevlerin de eklendiğinin göstergesidir. Çünkü zaman içinde savaş sanatçılarının ürünleri savaş ve çatışmanın her yönünü araştıran neredeyse belgesel niteliği taşıyan bir anma planına dönüşmüş ve görsel bir tarihsel bellek oluşturma fikrine kaynaklık etmiştir. Bu nedenle; “1916’dan itibaren İngiliz hükümeti, yalnızca propaganda yaratmakla kalmayıp, savaş deneyimini kaydetmeleri için sanatçılara sponsor olmaya başlamıştır” (Chaptal, 2018). Ayrıca tüm bu amaçlar savaş sonrasında da kurumsal faaliyetlerle de desteklenmiştir:

1917’de Parlamento Yasası ile kurulan İmparatorluk Savaş Müzesi’ne, sanat da dahil olmak üzere savaş belgeleyen her türlü materyali toplama görevi verilmiştir. Bu arada hükümet, aynı zamanda, zamanın en iyi ve bazen de en avangard İngiliz sanatçılarından sipariş edilen tablolar aracılığıyla savaşın bir kaydını ve bir anıtını oluşturmak için sanat eseri sipariş etmiş ve satın almıştır. [...] Savaşın sonunda bu koleksiyonlar İmparatorluk Savaş Müzesi’nde birleştirilmiştir (War Artists, n.d).

2.1. Savaş Sanatçıları ve Eserleri Üzerine

Savaş sanatçılarının genellikle askerlerin yaşamlarına ve savaş alanındaki başarılarına ev sahipliği yapan eserlerinin konusu zaman içinde savaş alanındaki kargaşanın ötesine geçmiştir. Savaş sanatçıları kültürel olarak bağımsız bir tanık eylemliliği gerçekleştirmeye başlamışlardır. Özellikle resim teknolojisini kullanan savaş sanatçılarına göz atıldığında; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın mücadelelerini hem yansıtan hem de ilham alan bir kaç popüler örneklerle karşılaşılacaktır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı sırasında resmi savaş sanatçıları olarak kaydedilen *Carline Kardeşler*; Richard (1896 – 1980) ve Sydney Carline (1888 – 1929) bunlardan iki tanesidir. 1918 yılında bu sanatçılar İngiliz hükümeti tarafından ayrı ayrı önce İtalya ve Fransa’ya son olarak ise Ortadoğu’ya görevlendirilmişlerdir. Burada dikkat çekici olan şey ise, İngiliz hükümetinin *savaşı yukarıdan yakalamaları* yönündeki özel talebidir (Resim 1-2-3-4). Bu bakış açısı Carline’lerin yaptığı işin türü ve nasıl algılandığı hakkında bir fikir vermektedir. Sanatçılar; *Doğu* (1920), *İncil Ülkeleri* (1921), *Pers Sahneleri* (1931) gibi bir dizi sergiye kaynaklık eden çizimle Ortadoğu’dan dönmüşlerdir.

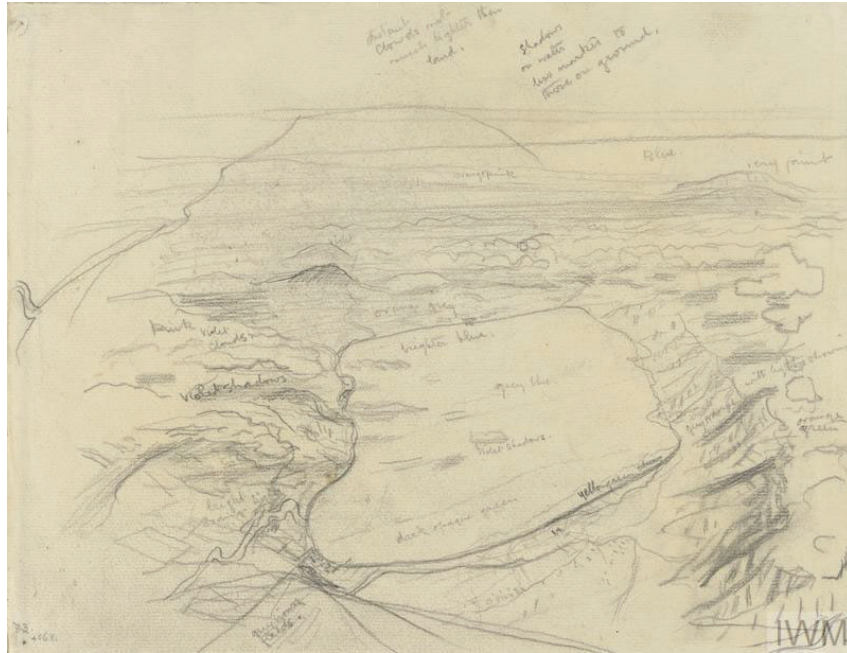
Bu sergilerde Kudüs, Gazze veya Şam gibi şehirlerin ve bölgeyi şekillendiren manzaraların görüntüleri sunulmuştur. Bunların neredeyse tamamı havadan görüntülerdi. Doğrudan içinde bulundukları çift kanatlı uçakların kokpitinden eskizlerini çizdiler ve indiklerinde bunları tamamladılar, bazen açıklamalı kalem çizimlerine suluboya eklediler. Sadece sanatsal açıdan yeni bir bakış açısı değil, aynı zamanda bölgeye yeni bir bakış açısı kazandırdı. Yukarıdan temsil ettikleri Orta Doğu, daha önceki bilgilerine- İncil’deki Orta Doğu vizyonlarına- dayanıyordu, ancak havadan bakış açısıyla modern bir bakış açısı içeriyordu. Carline kardeşler savaş bizim

düşündüğümüz gibi yakalamadılar, bunun yerine Ortadoğu'nun yeni bir portresini sundular. Bu vizyonu Londra'da halkla paylaştılar (Chaptal, 2018).

Resim 1. (sol) Sydney Carline, Wadi Fara, Filistin, 1919.
Resim 2. (sağ) Resim 1. Sydney Carline, Celile Denizi, 1919.

Bu bakış açısı, yeni bir bakış açısı olarak değerlendirildiğinden önemlidir. Bir bakıma bu resimler Avrupa'nın Ortadoğu'yu algılayış biçimini ve içeriğini ele veren resimlerdir. Ayrıca manipülatif bir gerçekliği üreten bu görseller, birçok sanatçının özellikle propaganda yapmak konusundaki rollerini benimsediğinin de göstergesidir.

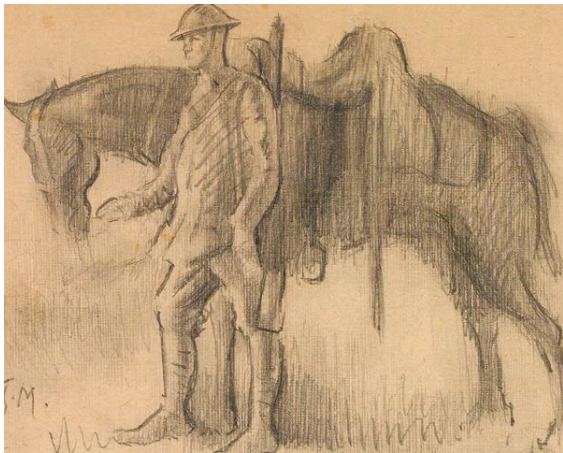

Resim 3. Sydney Carline, 'Celile Denizi' için Açıklamalı Hazırlık Krokisi,

Resim 4. Richard Carline, 10.000 Feet'ten Şam ve Lübnan Dağları, 1920

Bu özel bakışın yanında savaşın genel görüntülerini sunan savaş sanatçıları da vardır. Bunlar genel olarak özel uzmanlık alanlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Kanadalı savaş sanatçısı *Alfred Munnings*'in ilgi alanı *atlar* üzerinedir. Sanatçı atların askeri operasyonlardaki rolünü vurgulayarak, atların güzelliğini, insan portreleriyle birleştirerek etkileyici pastoral manzaralarda sunar (*Alfred Munnings*, n.d.). (Resim 5-6).

Resim 5. (sol) Alfred Munnings, *Kanadalı bir asker ve atı*, 1918

Resim 6. (sağ) Alfred Munnings, *Süvari, 1918'de Nesle'de bir dere kenarında yürüyüşte durduruldu*, Beaverbrook Savaş Sanatı Koleksiyonu, Kanada Savaş Müzesi.

Resim 7. Charles Bell, *Yaralı bir asker*, suluboya, 1815.

Bir cerrah, nörolog, anatomist ve sanatçı olan *Charles Bell*'in eskizleri ve resimleri, yaraları ve ameliyat tekniklerini göstermeyi amaçlıyordu (Bourke, 2018). Bu nedenle tıbbi illüstrasyonlar yapan Charles Bell, bir başka uzmanlık alanına hizmet eder, yaraları ve ameliyat tekniklerini göstermeyi amaçlayan eskizler ve resimler yapar (Resim 7). “Çatışma sırasında yapılan eskizler ve fotoğraflar, patolojileri teşhis etmede, cerrahi uygulamalara yardımcı olmada ve bir hastalığın ilerleyişini ve tedavisini değerlendirmede kullanılır. Ancak savaş tıbbında, tıbbi yararları kadar sanatsal değerlerini de vurgulayan sanatsal bir gelenek de vardır (Bourke, 2018).

Herhangi bir uzmanlık alanına hizmet etmeyen savaş sanatçılarının eserlerinin ise savaşta savunmasız bedenin içgüdüsel korkularını yakalayan ve aktaran birçok farklı biçim aldığı görülmektedir. Örneğin bu alanda son derece popüler imajlar olan *Stanley Spencer* (1891-1959) ve *Paul Nash*'in (1889-1946) eserleri, hem savaşta hem de iç cephede öznelere yönelik muameleleri nedeniyle savaş zamanı sanatı açısından iyi temsiller olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle çok az insan varlığıyla veya hiç olmayan hasarlı binaları tasvir eden savaş manzaralarını; askerlerin hayatlarını ve faaliyetlerini, askeri teknolojileri kendi öznel ve mistik perspektiflerinden sunan bu sanatçılar çatışmanın en ikonik görüntülerini ortaya çıkarmışlardır. Örneğin; “hem çalıştığı hastanede hem de Selanik'te daha önce hayal bile edilemeyen vahşet görüntülerine tanık olan Spencer'in resimlerinde kan ya da vahşet yoktur. Bu onun savaştan kurtulmak için onunla uzlaşmasının bir parçası olarak yorumlanmıştır” (Brown, 2013).

Resim 8. Stanley Spencer, Makedonya, Smol'deki Bir Pansuman İstasyonuna Yaralı Gelen Travoylar, 1919.

Spencer, yukarıdan görülen bir soyunma istasyonunu görselleştirdiği resminde bu uzlaşma fikri açığa çıkmaktadır (Resim 8). Bu resimde dışarıda bekleyen ve katırlar tarafından çekilen dört sedyede yatan yaralı omuzları olan dört askere tıbbi görevliler eşlik eder. Arka planda, cerrahların iş başında görülebildiği, iyi aydınlatılmış bir ameliyathane vardır. Sağ altta kolu askıda yürüyen bir adam görülmektedir. Spencer, bu kompozisyonu etrafını saran hayvan ve insan izleyicileriyle birlikte, İsa'nın doğum tasvirlerini anımsatacak şekilde çizmiştir. Sedyelerdeki yaralı figürler, haç üzerinde İsa'yla özdeşleştirilmektedir. Cerrahların hayat kurtaran çalışmaları ise dirilişi temsil etmektedir. Bunu ilk ağızdan şöyle ifade etmektedir: "Korku sahnesi değil, kurtuluş sahnesi demek istedim...İnsan sahnenin iğrenç olduğunu düşünürdü...ama orada bir ihtişam olduğunu hissettim...bütün bu yaralı adamlar sakindi ve her şeyle barıştı, bu yüzden acı onlarla küçük bir şeymiş gibi görünüyordu" (Stanley Spencer, n.d.).

Resim 8. Paul Nash, *Yeni Bir Dünya Yapıyoruz*, 1918.

Yeni Bir Dünya Yapıyoruz adlı diğer bir ikonik resim de *Paul Nash*'e aittir (Resim 8). Resmin adı güneş tam bir ıssızlık sahnesinde yükselirken, savaşın hırslarıyla alay etmektedir. Savaşta peyzajda meydana gelen hasarı ortaya çıkaran sanatçı doğanın tahribatını insan tahribatıyla eşitlemiştir. Nash savaş karşıtı bir savaş sanatçısıdır. Bu çalışması ile kamuoyunda hem iyi hem eleştirel tepkiler almıştır, çünkü, Nash'in komik resimlerinin düşmana nasıl bir bilgi verebileceği anlaşılmamıştır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın savaş sanatının çoğu erkek sanatçılar tarafından üretilirken, çeşitli ülkelerde bu çatışmalarla ilgili kendi izlenimlerini yakalamaları için bir grup kadın sanatçı da görevlendirilmiştir. Bilindiği üzere; Birinci Dünya Savaşıyla birlikte kadınların sosyo-kültürel yaşamdaki bazı rolleri daha da pekişmiştir. Bu anlamda daha tanımlı alanlarda kadının anne rolü hiç değişmezken hemşirelik, hastabakıcılık, hizmetkarlık gibi daha önce kadına özgü görülen bazı meslekler ya da durumlar olduğu haliyle desteklenmeye devam etmiştir. Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı, işgücü kıtlığıyla birlikte kadınlar için zorunlu olarak yeni istihdam olanakları da yaratmış ve kadınlar daha önce görmediğimiz hal ve koşullarda karşımıza çıkmaya başlamışlardır. Örneğin resmi rakamlara göre;

Temmuz 1914 ile Ocak 1918 arasında İngiltere'de (...) Otobüs şefi olmak, Batı Cephesine çok sayıda otobüs ve şoför gönderildiğinden, kadınlara sunulan yeni rollerden biriydi. İlk kadın kondüktör Kasım 1915'te görevlendirildi ve savaş sırasında London General Omnibus Company tarafından toplam 3.500 kadın istihdam edildi. Kadınların değişen rolü çok fazla yorum aldı, ancak çalışmaları savaş çabası için hayati olduğu için isteksiz de olsa desteklenmeleri gerekiyordu. Kadın nakliye işçilerine başlangıçta, değiştirdikleri erkeklerden daha az

ücret ödendi, ancak grev eylemi bunu çözdü. Sadece geçici yedek olarak istihdam edildiler ve savaşın sonunda otobüs şirketleri tarafından görevden alındılar ve hizmet sertifikaları verildi (A Bus Conductress, n.d.).

Bu gelişmelerle birlikte *Savaş Sanatçılığı* programı çerçevesinde öncelikle İngiltere yeni kurulan *İmparatorluk Savaş Müzesi*'nin *Kadın Savaş Çalışmaları Bölümü*, kadınların savaş sırasındaki çabalarını kayıt altına almak üzere yola çıkarak birçok sanatçıyı devlet destekli programlardan bağımsız olarak görevlendirmiştir” (A Bus Conductress, n.d.). Bu kadın sanatçılar genel olarak savaş sırasında kadınların gönüllü hizmetlerini tasvir eden bir dizi çalışma gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda ilkyardım hemşiresi ve ambulans şoförü olarak görev yapan *Olive Mudie-Cooke*, *İngiliz Kızıl Haç Gönüllü Yardım Müfrezesi* birimleriyle yaptığı çalışmaları gösteren çizimler yapmış ve bu çizimlerden birkaçı 1920'de İmparatorluk Savaş Müzesi Kadın Çalışmaları Alt Komitesi tarafından satın almıştır. Cooke'ye ait *Ambulansta: Bir hasta için sigara yakan bir VAD* adlı çalışma bunlardan biridir (Resim 9). Adından da anlaşılacağı üzere, Cooke, bu resminde Birinci Dünya Savaşı sırasında üniformalı bir kadın sigarasını yakarken, kapalı bir alanda dirseğine dayalı olarak yatan bir askeri canlandırmıştır. Bir kadın tarafından tasvir edilsin ya da edilmesin kadınların savaşta hemşirelik, hastabakıcılık gibi sağlık hizmetleri ile ilgili bilindik rolleri zaten sürekliliği olan konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 9. Olive Mudie-Cooke, *Ambulansta: Bir hasta için sigara yakan bir VAD*, Birinci Dünya Savaşı yılları, kağıt üzerine suluboya

Resim 10. Norah Neilson-Gray, *İskoç Kadın Hastanesi: Royaumont'taki Abbaye Manastırında*, 1920.

Kadın Savaş Çalışmaları Bölümü'nün görevlendirdiği kadın sanatçı Norah Neilson-Gray'de *İskoç Kadın Hastanesi:Royaumont'taki Abbaye Manastırında* adlı resminde aynı tema ile karşımıza çıkmaktadır (Resim 10). İskoç Kadın Hastanesi'nde gönüllü hemşire olarak görev yapan Gray 1920'de *İmparatorluk Savaş Müzesi*'nin *Kadın Çalışmaları Alt Komitesi* tarafından Dr. Elsie Inglis'in öncü İskoç kadın hastanelerinin kadın doktorlarının çalışmalarını tasvir eden resimler yapmakla görevlendirilmiştir. Bu resimde onlardan biridir.

Resim 11. Clare Atwood, *Londra Köprüsü YMCA Kantininde Noel Günü*, 1920.

Komite tarafından kadınların gönüllü çalışmalarını belgelemesi için görevlendirilen kadın sanatçılardan bir diğeri ise Clare Atwood'dur. "Dünya çapında bir gençlik örgütü olan Genç Erkekler Hristiyan Derneği'nin [1844] kantininde hareketli ve ilgi çekici bir sahne yaratan Atwood kantine gelen iki ünlü ziyaretçi [Prensese Helena Victoria, aktris Ellen Terry] üzerinde odaklandığı bir grup portresi ile karşımıza çıkmaktadır" (6 Stunning First, n.d.) (Resim 11).

Resim 12. Flora Lion, Phoenix Works Bradford'daki Kadın Kantini, Bradford, 1918.

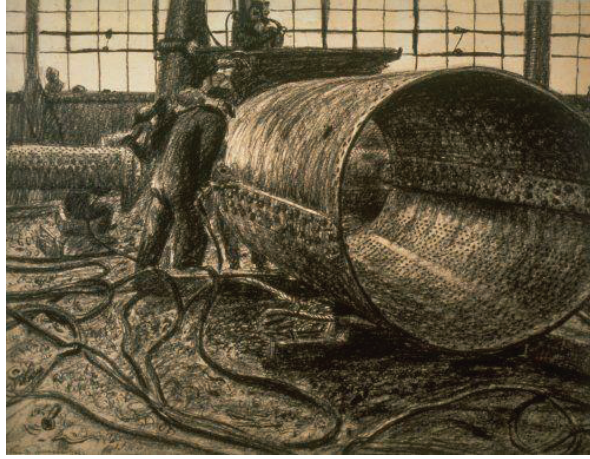
Savaşın aşına olduğumuz diğer konulardan birini de her koşulda resmedilen *fabrika* temsilleri oluşturmaktadır. “Köklü bir toplum portresi sanatçısı olan Flora Lion, Enformasyon Bakanlığı tarafından Birinci Dünya Savaşı sırasında fabrika sahnelerini gösteren iki büyük resmi tamamlaması için görevlendirilmiştir” (6 Stunning First, n.d.). Bu temaya uygun olarak Lion’un *Phoenix Works* adıyla 1918’de, Bradford’daki Kadın Kantini Bradford’u görselleştirdiği resmi örnek verilebilir (Resim 12). Fabrikaya özel erişim izni alarak yaptığı bu resimde Lion işçi kadınları soğuk tonların hakim olduğu bir renk kombinasyonu ile tasvir etmiştir. Daha sonra bakanlık bu resimleri İmparatorluk Savaş Müzesi’ne satmak istese de müzeden red almışlardır.

Resim 13. Anna Airy, 15-Inçlik Kabukları İşlemek İçin Alışveriş Yapın. (t.y).

Anna Airy ise 1918’de İmparatorluk Savaş Müzesi’nin Mühimmat Komitesi tarafından, dört mühimmat fabrikasındaki tipik sahnelerden dört resim üretmek üzere görevlendirilmiştir. Ulusal Mermi Fabrikası’ndaki mermi demirhanesini görselleştirdiği 15 inçlik Mermileri

İşlemek için Alışveriş Yapın adlı resim bahsi geçen dört resimden biridir. Ayrıca sanatçı bu resimlerden birinin gecikmesi halinde ceza maddeleri içeren katı kurallara sahip olan bir anlaşmaya da imza atmıştır (Resim 13).

Resim 14. Alma Duncan, *Perçinleme Gemilerinin Kazanları*. Kanada Savaş Müzesi

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kanada adına resmi olmayan bir savaş sanatçısı olan *Alma Duncan*'da Airy gibi ülke cephesindeki endüstriyel faaliyetlerin taslağını çizdiği resimleriyle öne çıkmaktadır (Alma Duncan, n.d.) (Resim 14).

Resim 15. Victoria Monkhouse, *Bir Otobüs Şefi*, 1919.

Victoria Monkhouse'un *Bir Otobüs Şefi* (1919) ise kadının savaşta değişen statükosunun iyi bir örneğini sunmaktadır. Bir kadın otobüs kondüktörünün tam boy çizimini gösteren bu resim, erkeklerin oynadığı rollerde çalışan yedi kadın çiziminden oluşan bir

dizinin parçasıdır. İmparatorluk Savaş Müzesi bu çizimleri satın almıştır. İlginç olan ise daha sonra İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş sanatı üretmeyi teklif eden Monkhouse'un bu teklifinin müze tarafından red edilmiş olmasıdır.

Kadın ve erkek sanatçıların savaş temasını işlerken seçtikleri imgeler arasındaki farklılıklar dikkat çekicidir. Çünkü genel olarak bakıldığında bu imgeler kadınların savaş sırasındaki rollerine ve kadın-erkek arasındaki ilişkilere bakışın da bir özetini sunmaktadır. Bu resimler kadınların savaş temasını işlerken belirli standartlara göre hareket ettiğini göstermektedir. Aksiyon/dinamizm temelli erkek savaş sanatçıların çalışmalarının aksine, kadın savaş sanatçıların, eserlerinde iç mekanda daha korunaklı alanlarda durağan ya da daha domestik sahneler görselleştirerek, çoğunlukla savaştan önceki tanımlı toplumsal rollerine uygun bir alanda var olmaya devam ettikleri görülmektedir. Ayrıca bazı müzelerin savaş sonrası tavırları nedeniyle kadın sanatçıların daha az bilinen bazı savaş dönemi eserlerinin göreceli bir belirsizlik örtüsü altında kalmıştır.

SONUÇ

Ne kadar uzak durulmak istense de savaş yüzyıllarca toplumsal ve kültürel değerlere yön veren bir gerçeklik olarak insanların yaşamlarında yerini almıştır, görünen o ki, geçmişte olduğu gibi gelecekte de insanın varlık ve yokluk arasında kuracağı dengede önemli bir yere sahip olacaktır. Geçmişten bugüne pek çok sanatçı bu gerçekliğin farkında olarak yaratıcı yeteneklerini savaşı protesto etmek ya da silahlı çatışmayı anlama biçimini değiştirmek için kullanmıştır. Kazananlar ve kaybedenler, sanatçıların yaratıcı enerjileriyle tanımlanmış, ölümler ise sanatçının elinde ve izleyicinin gözünde yaşamaya devam etmiştir. Ancak her ne niyetle yapılsa yapılsın savaş temalı eserlerin aslında bir vahşeti de açığa çıkardığı da bir gerçektir. Bu anlamda sanat, şiddeti hem cezbetme hem tüketme potansiyeline sahiptir.

Savaş sanatçıları savaşın bu iki yönlü gerçekliğinin öznelidir. Elbette savaş sırasında sanatçı olmak bir zaruret ya da belirgin bir rol değildir. Ancak özellikle resim teknolojisini kullanan savaş sanatçıları genellikle kamuoyu tarafından görülmeyen samimi anları ya da tarihte kaybolacak olan savaş anlarını yakalamanın yanında istenilen siyasi dozda taraflı ya da tarafsız olarak yorumlama kabiliyetleriyle de diğer disiplinlerdeki savaş sanatçılarından ayrılmaktadırlar. Savaş sanatçıların bu etkisi onları günümüze de taşımıştır. Günümüzün resmi savaş sanatçıları, öncekilerden birçok yönden farklıdır. Herşeyden önce günümüz savaş sanatçıların orduyla ilişkileri değişmiştir. Önceleri rütbeli ve üniformalı olan resmi savaş sanatçıları günümüzde askerlik deneyimi olmayan sivillerden oluşmakta ve bazı istisnalar dışında genellikle savaştan uzak durmaktadırlar.

KAYNAKÇA:

- A Bus Conductress, 1919. (n.d.). Retrieved from <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/19391> on 27.05.2022
- Alma Duncan. [1917-2004]. (n.d.). Retrieved from <http://www.delake.com/estatescollections/page2.htm> on 27.05.2022
- Alfred Munnings: War Artist, 1918. (n.d.). Retrieved from <https://www.nam.ac.uk/whats-on/alfred-munnings-war-artist-1918> on 27.05.2022
- Australian official war artists. (n.d.). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Australian_official_war_artists on 27.05.2022

- Bourke J. (2nd April 2018). *Paintings, Protest and Propaganda: A Visual History of Warfare*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/style/article/depicting-war-through-art/index.html> on 27.05.2022
- Brown, M. (2013). *Stanley Spencer's First World War Paintings To Go on UK Tour*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/artanddesign/2013/nov/06/stanley-spencer-first-world-war-paintings-uk-tour> on 27.05.2022
- Chaptal, C. (2018). *War Artists*. Retrieved from <https://awayfromthewesternfront.org/campaigns/broader-themes/war-artists/> on 27.05.2022
- Göbenli, M. (2005). *Direnmenin Estetiği'ne Güven- Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Peter Weiss ve Vedat Türkali*, İstanbul: Donkişot Güncel Yayınları.
- Lacdan, Joe. (17 April 2019). *Army Artist Position Open To All Career Fields*. Retrieved from https://www.army.mil/article/220123/army_artist_position_open_to_all_career_fields , on 27.05.2022
- Savaş Sanatçısı. (n.d.). Erişim tarihi: 27.05.2022, https://tr.wikipedia.org/wiki/Sava%C5%9F_sanat%C3%A7%C4%B1s%C4%B1
- Stanley Spencer. (n.d.). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_Spencer on 27.05.2022
- War artist. (n.d.). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/War_artist on 27.05.2022.
- War Artists. (n.d.). Retrieved from <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/w/war-artists> on 27.05.2022.
- Weiss, P. (2005). *Direnmenin Estetiği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- 6 Stunning First World War Artworks By Women War Artists. (n.d.). Retrieved from <https://www.iwm.org.uk/history/6-stunning-first-world-war-artworks-by-women-war-artists> on 27.05.2022.

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Resim 1. Sydney Carline, Wadi Fara, Filistin, 1919.
<https://awayfromthewesternfront.org/campaigns/broader-themes/war-artists/>
- Resim 2. Sydney Carline, Celile Denizi, 1919.
<https://awayfromthewesternfront.org/campaigns/broader-themes/war-artists/>
- Resim 3. Sydney Carline, 'Celile Denizi' için Açıklamalı Hazırlık Krokisi,
<https://awayfromthewesternfront.org/campaigns/broader-themes/war-artists/>
- Resim 4. Richard Carline, 10.000 Feet'ten Şam ve Lübnan Dağları, 1920
<https://awayfromthewesternfront.org/campaigns/broader-themes/war-artists/>
- Resim 5. Alfred Munnings, Kanadalı bir asker ve atı, 1918.
<https://www.nam.ac.uk/explore/alfred-munnings>
- Resim 6. Süvari, 1918'de Nesle'de bir dere kenarında yürüyüşte durduruldu. Beaverbrook Savaş Sanatı Koleksiyonu, Kanada Savaş Müzesi,
<https://www.nam.ac.uk/explore/alfred-munnings>
- Resim 7. Charles Bell, Yaralı bir asker, suluboya, 1815.
<https://edition.cnn.com/style/article/depicting-war-through-art/index.html>
- Resim 8. Stanley Spencer, Makedonya, Smol'deki Bir Pansuman İstasyonuna Yaralı Gelen Travoylar, 1919. https://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_Spencer.
- Resim 9. Paul Nash, Yeni Bir Dünya Yapıyoruz, 1918
<https://www.tate.org.uk/art/artists/paul-nash-1690/paul-nash-war-artist>

- Resim 10. Olive Mudie-Cooke, Ambulansta: Bir hasta için sigara yakan bir VAD, Birinci Dünya Savaşı yılları, kağıt üzerine suluboya
<https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/19893>
- Resim 11. İskoç Kadın Hastanesi: Royaumont'taki Abbaye Manastırında, 1920, Norah Neilson-Gray <https://www.iwm.org.uk/history/6-stunning-first-world-war-artworks-by-women-war-artists>
- Resim 12. Clare Atwood, Londra Köprüsü YMCA Kantininde Noel Günü, 1920
<https://www.iwm.org.uk/history/6-stunning-first-world-war-artworks-by-women-war-artists>
- Resim 13. Flora Lion, Phoenix Works, Bradford'daki Kadın Kantini, Bradford, 1918
<https://www.iwm.org.uk/history/6-stunning-first-world-war-artworks-by-women-war-artists>
- Resim 14. Alma Duncan, Perçinleme Gemilerinin Kazanları. Kanada Savaş Müzesi,
<https://scholars.wlu.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1870&context=cmh>
- Resim 15. Victoria Monkhouse, Bir Otobüs Şefi, 1919. <https://www.iwm.org.uk/history/6-stunning-first-world-war-artworks-by-women-war-artists>

İLLÜSTRASYON TEKNİĞİ İLE TASARLANAN SAVAŞ AFİŞLERİNİN TEKNİKSEL AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI: ALMAN VE SOVYET AFİŞLERİ

TECHNICAL COMPARISON OF WAR POSTERS DESIGNED WITH THE
ILLUSTRATION TECHNIQUE: GERMAN AND SOVIET POSTERS

Dr. Özlem KUM

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Meslek Yüksekokulu, ozlemkum@outlook.de

ORCID NO: 0000-0002-6567-7974

ÖZET

Afiş, bilgi veya mesajı estetik olarak aktaran grafik tasarım ürünüdür. Afiş tasarımlarında görsel anlatımın etkisini güçlendirmek için kullanılan illüstrasyonun kelime anlamı “resimleme”dir ve konuyu hedef kitleye görsel olarak etkili şekilde aktarma amacı taşımaktadır. İnsanların belli bir konu hakkında karar alma sürecini etkileyen afişler I. ve II. Dünya savaşı sırasında propaganda amaçlı yoğun olarak kullanılmıştır.

Amaç: Çalışmada illüstrasyon tekniği ile tasarlanan Alman ve Sovyet savaş afişlerinin tekniksel açıdan karşılaştırılması amaçlanmıştır. Örnek olarak seçilen 12 illüstrasyon afişi biçim, renk, konu, verilen mesaj yapısı bakımından üslupsal olarak değerlendirilmiştir. **Yöntem:** Bu çalışma, literatür taraması ile konu ile ilgili döküman incelemesi yapılmış nitel bir çalışmadır.

Sonuç: İncelenen afişlerin temel amacı düşmanlara karşı olumsuz bir imaj oluşturmak ve kitleleri ülkeleri için daha fazla çalışmaya ikna etmek olarak analiz edilmiştir. Sovyet illüstrasyon afişleri tasarımsal açıdan daha yetkin, tipografik vurgu daha güçlü, halkı motive etmeye yönelik, Stalin, Hitler gibi figür kullanımları ile güce daha fazla vurgu vardır. Alman afişleri acıma ve çaresizlik gibi duygulara sovyet afişlerine oranla daha fazla yer vermiştir. Sovyet afişleri daha çok güç, öfke, acımasızlık, zafer gibi kavramları güçlü aktarmaktadır. Alman ve sovyet afişlerinde renk kullanımları incelendiğinde ikisinde de kanı, askeri, toprağı anlatan aynı renkler kullanılmıştır, göze çarpan farklı bir renk kullanımı yoktur. Tipografi kullanımları incelendiğinde Alman afişlerinde çoğunlukla Almanların kullandığı gotik fontlar tercih edilirken, sovyet afişlerinde serifsiz fontlar (sans serif) tercih edilmiştir ve tipografik yoğunluk daha fazladır.

Anahtar Kelimeler: İllüstrasyon , Afiş, Alman ve Sovyet Afişleri, Savaş.

ABSTRACT

Poster is a graphic design product that conveys information or message aesthetically. The word meaning of the illustration, which is used to strengthen the effect of visual expression in poster designs, is "picture" and it aims to convey the subject to the target audience in an effective way. Posters that affect the decision-making process of people about a certain subject. It was used extensively for propaganda purposes during World War II.

Aim: In the study, it is aimed to compare the German and Soviet war posters designed with the illustration technique from a technical point of view. 12 illustration posters selected as an example were evaluated stylistically in terms of form, color, subject and message structure.

Method: This study is a qualitative study in which a literature review and a document review on the subject were made.

Conclusion: The main purpose of the posters examined was to create a negative image against the enemies and to persuade the masses to work harder for their country. Soviet illustration posters are more competent in terms of design, typographical emphasis is stronger, there is more emphasis on power with the use of figures such as Stalin and Hitler to motivate the public. German posters gave more space to emotions such as pity and despair than Soviet posters. Soviet posters convey concepts such as power, anger, ruthlessness and victory. When the use of colors in the German and Soviet posters is examined, the same colors are used in both of them, describing the blood, the military and the land, and there is no strikingly different color use. When the use of typography is examined, gothic fonts mostly used by Germans are preferred in German posters, while sans serif fonts are preferred in Soviet posters and the typographic density is higher.

Keywords: Illustration, Poster, German and Soviet Posters, War.

AŞKIN ADRESİ - "KOMUTAN"

THE ADDRESS OF LOVE – “COMMANDER”

Dr. Seltenet ALİYEVA

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü, Ortaçağ
Azerbaycan edebiyatı

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS

Senior Research Fellow, PhD in Literature

ÖZET

Savaş, özellikle Karabağ savaşı, Azerbaycan edebiyatının en güncel konularından biridir.

Tema ve biçim çeşitliliği ile öne çıkan çağdaş yazarlarımızdan Şerif Ağayar'ın edebi mirasında, savaşa ve savaşın yol açtığı felaketlere adanmış birçok eser bulunmaktadır. Yazarın "Duvarcı Destanı", "Cafer Amin'in Yolları", "Resim" vb., "Düşlerden Sonra Şehir" ve "Komutan" hikayeleri böyledir.

Yukarıda bahsi geçen öykülerde ve “Düşlerden Sonra Şehir” romanında savaşın acı sonuçlarıyla karşı karşıya olduğumuzu belirtmek isteriz. Roman, ÜİYOK'lerin yaşamına, maddi ve manevi sorunlarına, acılarına, anavatanlarına dönme özlemine vb. ilişkin belirli sorunlara değiniyor. bu tür duygu ve düşünceler ifade bulmuştur. Yazarın Karabağ meselesini ve sonuçlarını ayrıntılı ve doğru bir şekilde birleştiren eseri "Komutan" romanıdır. Bu roman hala yazarın mükemmelliği ve özgünlüğü nedeniyle sürekli gelişen yaratıcılığının bir başyapıtı olarak kabul edilebilir.

Nisan 2016, Azerbaycan halkının hayatında farklı ama gururlu zamanlardan biriydi. Herkes içinde büyük bir ateşle ayağa kalktı, "Vatan", "Vatan", - Yükseltilere hasret kaldı. Yeni tarih yazıldı. Böylece 2016 yılı Nisan ayı da gururlu ve şanlı günlerden biri olarak milletimizin hafızasında kaldı. Anavatan'ın gayretli oğulları gibi, Raguf Orujov da bu mücadelenin ön saflarında yer aldı. Kısa sürede adı dillerde yayıldı, cesaretiyle efsane oldu, düşmanın kara günüydü. Kısa sürede adı dillerde yayıldı, cesaretiyle efsane oldu, düşmanın kara günüydü. "Murov Kartalı" lakaplı Yarbay Raguf Orujo da vatana giderken göğsünü kurşunlarla korudu. "Yaşasın Anavatan" dedi. Şehitlik zirveye yükseldi. Şerif Ağayar'ın "Komutan" romanı Anavatan'ın bu kahraman oğluna adanmıştır. Yazara göre, yeni bir üslupla yazılan romanda Karabağ meselesi ele alınırken Raguf Orujov'un mücadele tarzı merkez hattı olarak alınır. Dört bölümlük roman, cesur savaşçının çocukluğunu, Murov'daki faaliyetini ve savaşıma biçimini ve şehitlik derecesine kadar olan büyüklüğünü anlatıyor. Savaş sahnelerini sakın ve sakın okumak mümkün değil. Kahramanların durumları, birbirlerine bağlılıkları, vatanseverlikleri rengarenk boyanmış ve okuyucuya bu sahneleri yaşatmaktadır. Ve nesir yazarı burada sadece savaşın yolunu tarif etmekle ve okuyucuyu şaşırtmakla kalmaz. Kuşkusuz savaşın acı sonuçları, insanların hayatlarında ve kalplerinde açtığı yaralar, sürgünde yaşayanların akıbetlerine daha açık bir şekilde yansır. Özellikle çocukların ve kadınların yaşadığı duygusal acılar ve duygusal çalkantılar son derece dayanılmazdır ve insan beynine asla silinmeyecek bir darbedir. Yazar, bu tür ilişkileri ve yaşam tarzlarını dolu dolu, hareketli sahnelerde tasvir ediyor. Yazarın başarısı burada bitmiyor. Böylece yazar konunun kapsamını genişletir ve daha doğrusu

duyduklarını daha derinden ifade etmeyi başarır ve daha geniş bir perspektiften zor psikolojik anlarda insanların davranış kurallarına dikkat çekebilir. Ve bunu üst düzeyde yaparak doğal olarak ifade edebilir. Romanın öne çıkan özelliklerinden biri, en zor anlarda bile aile değerlerine ve ulusal geleneklere bağlılığın yansıması ve teşvik edilmesidir. Yazar bu sayede kahramanın hayatını en hassas anlara vermeyi başarıyor. Hiç görmediği bir kahramanı duyduğunu açıkça ortaya koyuyor.

Eser, savaş ve kahramanlar üzerine Azerbaycan edebiyatının en iyi romanlarından biridir

Anahtar Kelimeler: savaş, şehit, aşk, komutan, roman

ABSTRACT

The war, especially the Karabakh war, is one of the most relevant topics in Azerbaijani literature.

Sharif Aghayar, one of our contemporary writers, distinguished by a variety of themes and forms, has many works devoted to war and the vices of war. It is dominated by novels and short stories. His stories "The Epic of the stonemason", "Roads of Uncle Jafar", "Picture", novels - "The City after Dreams", "Commander" are devoted to this topic.

Note that in the stories mentioned and in the novel "The City after Dreams" we are faced with the bitter consequences of the war. The novel touches upon certain problems associated with the life of internally displaced persons, their material and spiritual problems, suffering, the desire to return to their native lands, and other similar feelings and thoughts. The author's work "Commander" combines the Karabakh issue and its consequences in detail and accurately. This novel can still be considered a masterpiece of the writer's work, which is constantly evolving due to its perfection and originality.

April 2016 was one of the distinguished but proud periods in the life of the Azerbaijani people. Everyone rose to their feet with great enthusiasm. With the exclamation "Motherland" - rushed to greatness. A new date was written. And thus that April remained in the memory of our people as one of the proud and glorious. Like the zealous sons of the Fatherland, Raguf Orujov was also in the forefront of this struggle. Soon his name was on everyone's lips, he became a legend thanks to his courage, turned into a thunderstorm of the enemy. Lieutenant Colonel Raguf Orujov, known as the "Murovsky Eagle", also defended his homeland from bullets with his chest. "Long live the Motherland," he said. Climbed to the pinnacle of martyrdom. According to the author, in the novel, written in a new style, when discussing the Karabakh issue, Raguf Orudzhov's method of struggle was taken as a basis. The novel, which consists of four parts, tells about the childhood of a brave warrior, his activities in Murov, the way of fighting and his martyrdom. It is impossible to calmly read the war scenes. The positions of the characters, their devotion to each other, and love for the motherland are colorfully described and make the reader relive these scenes. And the prose writer here is not limited to describing the path of the war and does not lead the reader around this topic. Undoubtedly, the bitter consequences of the war and the wounds that it inflicts on the lives and hearts of people are more clearly reflected in the

fate of internally displaced persons. In particular, the heartaches and emotional upheavals experienced by children and women are extremely unbearable and are a blow to the human brain that will not fade with time. The merits of the author do not end there. Thus, the writer expands the scope of the topic, or rather, he manages to express his feelings more deeply, and looking at events from a broader point of view, he is able to pay attention to the rules of people's behavior in difficult psychological moments. And he can express it naturally, being able to do it at a high level. One of the highlights of the novel is the reflection and promotion of commitment to family values and national traditions, even in the most difficult moments. Thus, the author manages to convey the life of the hero down to the most subtle details. He clearly shows how he feels about the hero he has never seen. The work is one of the best novels in Azerbaijani literature written about war and heroes.

Keywords: war, martyr, love, commander, novel

GİRİŞ

Artık Karabağ özgür. Ve bugün topraklarımız işgalden kurtulsa da savaş, özellikle Karabağ savaşı, Azerbaycan edebiyatının en önemli konularından biri olmaya devam etmektedir. Gelecek nesillere örnek olan, hayatını, canını, hayellerini vatana kurban edən kahraman evlatlarımızın ibretlik mücadele tarzı, büyük bir ilgiyle kaleme alınmış, ruhları sonsuz sevgi ve saygıyla anılmıştır.

Son zamanlarda şehitler hakkında yazılan en güzel romanlardan biri olan Şerif Ağayar'ın "Komutan" eseri, böyle kahraman oğullardan, yaşamı boyu halkın "Murov kartalı" olarak tanınan efsanevi komutana, nisan şehidi, Yarbay Raguf Orujov'a arman edilmiştir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Yazarın belirttiği gibi yeni bir üslûpla, farklı bir tarzda yazılmış romanda Karabağ savaşından bahsederken Raguf Orujov'un mücadelesi ana hat olarak alınmıştır. Dört bölümlük roman, cesur savaşçının çocukluğunu, Murov'daki faaliyetini, savaşma biçimini ve şehitlik noktasına yükselişini anlatmıştır. Operasyon sahnelerini sakın ve sessiz olarak okumak mümkün değil. Kahramanların durumları, delilikleri, onların bir birlerine bağlılıkları, vatan sevgisi rengarenk imajlarla sergilenmiş, okuyucuyu bu sahneleri yaşamaya zorlamıştır. Nesir yazarı sadece savaşı tarif etmekle okuyucunu savaş sahneleğinde dolaştırmakla yetinememiştir. Kuşkusuz, savaşın acı sonuçları, insanların hayatında ve kalplerinde açtığı yaralar, göçmen hayatı yaşayanların akıbetine daha açık bir şekilde yansımaktadır. Özellikle çocuk ve kadınların maruz kaldığı duygusal üzüntü ve kargaşalar son derece dayanılmaz, yanısıra insan psikolojisinde asla silinmeyecek bir darbedir. Yazar, bu tür ilişkileri, yaşam biçimlerini az ama dolgun, etkileyici ve canlı sahnelerle anlatmıştır. Bununla yetinemeyen yazar, konunun kapsamını genişletmiş, daha doğrusu duyduklarını derinden, basit bir dille okuyucuya ustalıkla aktarmış, olaylara çok geniş bir bakış açısıyla, insanların zor psikolojik anlarda kendini gösteren davranış kurallarına odaklandırmıştır. Bunu üst düzeyde yaparak, doğal bir şekilde ifade etmiştir. Romanın öne çıkan özelliklerinden biri, en zor durumda bile aile değerlerine ve ulusal geleneklere bağlılığın yansıması, aynı zamanda teşvik edilmesidir. Eserde komutanın kardeşi, köyleri işgal edildiği zaman kaybolan annesini aramak için yola çıkmak istemesidir. Fakat bu çok riskli. Arkadaşları

onu durdurmaya çalışsa da, yine de makineli tüfeğini eline almış, inadından dönmemiştir. Bu durumda komutanın gelişi onun inatçılığını bozar. “O an benim geldiğimi haber verirler. Sakinlemiş. Ben evin büyüğüyüm. Bizde böyle, büyükler konuştuğu an küçükler susar. Adaletsiz olsa bile”.(1, s. 19-20) Aile değerlerine sonsuz saygının ifadesi olan bu tür bölümler romanda yer almaktadır. Yazar, kahramanın hayatını en ince ayrıntısına kadar yansıtmayı başarmıştır. Sadece hiç görmediği bir kahramanı değil, aynı zamanda aile içinde korunan manevî değerleri, ahlâkî davranışı, kalbinde hissettiğini açıkça dile getirmiştir. Genel olarak savaş ve savaşın yol açtığı sıkıntılar, Şerif Ağayar’ın konu ve biçim bakımından ayırt edilen edebî mirasından kırmızı bir çizgiyle geçtiğini belirtmek isteriz. Yazarın, “Kerpiç kesen kişinin destanı”, “Cafer amcanın yolları”, “Resim” ve b. hikâyeleri ve “Düşlerden sonraki şehir” eseri de aynen bu türde yazılmıştır. Bu eserlerde yaşanan maddi ve manevî sıkıntılar, savaşın acı sonuçları, memleket hasreti, vatan sevgisi ve b. tür duygu ve düşünceler yansıtılmıştır. “Komutan” romanı, Karabağ savaşı, onun sonuçlarını ayrıntılı ve doğru bir şekilde birleştirmiştir. Roman, mükemmelliği ve özgünlüğü nedeniyle her zaman gelişen yazarın, şah eseri olarak kabul edilmektedir. Şimdiye kadar ...

Peki romanın özgünlüğü ve mükemmelliği nedir?

Romanın farkı veya özgünlüğü, her şeyden önce, geleneksel olmayan bir üslûpla, farklı bir şekilde yazılmış olmasıdır. Eser üzerinde çalışırken yazar, Villiam Faulkner’in “Gürültü ve Öfke” adlı romanının üslûbundan, daha doğrusu yapısından kaynaklanmıştır. Başka bir deyişle, seçtiği temayı bu eser şeklinde vermiştir. Eserde geleneksel bir yazar anlatımı veya birinci şahsın dilinden verilen anlatım bulunmamaktadır. Çalışma boyunca, her karakter birinci şahıs gibi davranmıştır. Eleştirmen Nêrgiz Cabbarlı’nın sözleriyle, “Şerif Ağayar’ın bir yazar olarak tüm sarsıntıları yazıya aktarabildiği hâlde, bir karakter gibi onun dışında kalabildiği tek romanı budur”.(2, s. 168) Romanda danışan karakterler sistemidir. Olayları uzun süre tek kişinin dilinden duymak, ne kadar iyi bir eser olursa olsun tek kişinin bakış açısından bakmak bazen okuyucuyu yorar. Bu eserde yazar, özellikle okuyucunu yormak istememiş ve bunu başarmıştır. Çünkü olayların tek tek karakterlerin dilinden sunulması, olan bitene dâir farklı görüşlerin varlığı, yorucu ve monotonluktan uzaklaştırır. Farz et ki, bu karakterlerle samimi bir diyaloga giriyorsun. Bu nedenle eseri herkes ilgiyle okuyarak bitirmeye çalışır.

Farklı bir formdur. Alınmış. Hatta daha iyi.

Üstelik karakterlerin konuşmaları karmaşık değil. Konuşmalar, birinden diğerine geçtiğinizde hissetmeyeceğiniz şekilde yapılandırılmış ve düzenlenmiştir, çünkü bir kişinin görüşü diğerini tamamlar. Biri diğerinin devamı gibi görünür. Ayrıca, bir olay bir karakterin dilinden anlatıldığında, okuyucu kaçınılmaz olarak başka birisinin fikriyle de ilgilenir. Göresen, diğer karakter olayın o yüzünü nasıl tarif edecek? Ve sonra aynı karakter olayın diğer gizli ayrıntılarını ortaya çıkarır. Bu yön romandaki olayları daha ilgi çekici kılmaktadır.

Hangi tarzda yazılırsa yazılsın, savaş zor bir konudur. Buna rağmen yazarın çabaları sonucunda “Komutan” romanını okuyan her okur karakterlerin büyüüne kapılır, insanı kanatlarına alarak, onu ruhen uzağa götürür ki, kendini kahramanlar arasında, savaş sahnelerinde görür. Olayları yaşar: bazen heyecanlanır, bazen de kahramanlarla birlikte üzülür. Olaylar o kadar canlı anlatılıyor ki, kahramanın akıbetini bilseniz bile hayatta kalmasını umarsınız. Romanı okurken gözyaşlarınıza hâkim olamıyorsunuz.

Eserin özelliklerin biri de yazarın bilinçli olarak okuyucuyu bekletmesidir. Muhtemelen bu, okuyucunun dikkatini eserden uzaklaştırmama yöntemidir. Böylelikle karakter herhangi bir olaydan bahsederken sanki bir filmmiş gibi yarıda kalır. Bu özellik, komutanın konuşmasında daha belirgindir. Böylece olayın sonu okuyucunun ilgisini çeker ve bir sonraki karakterin dilinden devam edeceğini düşünür. Ancak yazarın o anda bu sonu sunmak için acelesi yok. Bazen öyle görünüyor ki, o olaya geri dönmeyecek. Ama durum böyle değil. Örneğin komutan, annesinin nerede olduğunu öğrendikten sonra, cesedi ateşten çıkarmaya giderken söğüt ağacından asılan bir asker görür. Ne kadar aceleci, ne kadar tehlikeli olursa olsun, askeri ipten indirir, gözlerini kapatır, bir çalıya gömerek saklar ve sanki yaşıyormuş gibi onunla diyaloga geçerek, ona askerî selam verir: “Asker, söz veriyorum, senin için döneceğim” demiş. (1, s. 37) Sonra yazar sanki bu olayı, komutanın sözünü unutmuş gibi yapar. Okuyucu bunu dört gözle bekler. Düşünceler ve sorular artık huzur vermez. Böylece yazar, okuyucuyu heyecanlandırmayı ve düşündürmeyi başarır. Acaba, cesareti, kahramanlığı ve güçlü karakteriyle okuyucunun gönlünü fetheden komutan sözünü tuttu mu? Bir zamanlar cansız bedenini gören o asker uğruna hayatını riske atacak mı? Ya da her zaman karmaşa içinde olan komutan, yalnız başına olduğundan duygularına kapılarak sonra verdiği sözü unuttu mu?

Son olarak, komutanın sözüne bağlılığına tanık oluyoruz ve bir kez daha gözlerimizde yükselmeyi başarır.

İşte komutan geri, şimdi daha tehlikeli olan Haçın kıyısına geri dönmüştür. Romanın şu kısmına dikkat edelim:

“Dalları temizleyip, onu annem gibi kucağıma aldım... Hava kararır kararmaz askeri küçük bir tepeye yatırdım ve etrafı kontrol ettim... Onu tekrar kollarıma almak istiyordum, ama yapamadım. Yıpranmıştım. Ellerim uyuşmuştu. İki gece uyuyamadım. Eğer askeri omzuma alamasaydım, onu buradan taşıyamazdım. Açıkçası daha önce de aklıma gelmişti ama onu incitmekten korktuğum için vazgeçip onu kollarımda taşıdım. Onu buraya gömüp gidebilirdim. Bir kişinin şehit olduğu toprağa karışması en doğrusudur”...“Ama şimdi onu bekleyenler, belki de, ölümünden habersiz, ya da tutsak olduğunu düşünerek inatla onu arıyorlardır. Savaş zamanı cesedi görmek ve tanımak, onu son kez öpüp koklamak da bir tesellidir”. (1, s. 60) Böylece komutan sözünü tutar ve askeri karargâha getirir. Onun cesaret ve yiğitliği bir kez daha yüreklerimizi gururlandırır.

İnsanın iliklerine kadar hissettiği etkileyici ve canlı sahnelerden biri olan bu bölümde, Azerbaycan askerinin onuru ve haysiyeti, askerlerin birbirlerine saygı ve sevgisi, askerlik yeminine sadakat, sadece ön cephedekilerin değil, aynı zamanda arka cephe de olanlarında ruh halinin düşünülmesi insanı duygulandırır. Romanda bu tür psikolojik anlar daha fazla bulunmaktadır. Hatta yazarın, askerî hayata dâir derin bilgisinin bir göstergesi olarak hizmet eder. Böyle kahramanın romanını, yalnız Şerif Ağayar gibi kelimenin her ayrıntısını bilen ve onu kalbinde hisseden bir yazar tarafından yazılmalı olduğunu düşünürsün. Belki de, başka hiç kimse bu sahneyi bu kadar etkili yapamazdı. Yazarın hayatının Karabağ'daki olaylarla bağlantılı olması ve savaşın bıraktığı derin izler de çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında yazar, eserindeki olaylara daha yakındır. Bu yüzden bu eser çok duygulandırıcı ve samimidir.

Yaralı bir askeri kurtarma bölümü de bura aittir. “Ergi’ de bir facia yaşanmıştır. Dokuz düşman tankı aniden saldırarak, siperlerimizi yok etmiş ve askerlerimizi öldürmüştür”... “Düşman geri çekilirken yaralı askerlerimizin tamamının başından vurulduğunu, tesadüfen bir kişinin hayatta kaldığını söylemişlerdi. Şimdi, asker kontrol noktasının hemen yakınından hareket ederek

yardım ister, fakat yaklaşmak imkansız. Yaralının yerini öğrenip ileri atladım” (1, s. 64) Yine Raguf Orujov’a yakışan bir hamle. Yine cesaret.

Ama asker kan içinde, durumu kritik. O, bilinçli değil. Onu kurtarmak için, düşman mermilerinin yağmuru altından geçen komutan, durumun ciddiyetini hissetti ve psikolojik olarak son çareni ona yalvarmakda buldu.. “Senin yüzünden kendimi kurşunun önüne attım. Ölmeye hakkın yok”. (1, s. 65) Komutanın askeri uyandırma girişimleri, yalvarışları bitmek bilmiyordu. Sonunda amacına ulaşır ve asker gözlerini açar. Bu an komutanın kalbinde onun yaşayacağına dair bir umut oluşur. Tüm yorgunluğuna rağmen gücünü toparlar yaralını yerlerine getirmeyi başarır ve son anda yorgunluktan bayılır. Sonra operasyonlar, zorlu savaş görevleri, askerin komutanı neredeyse unutulmasına neden olur.

Sanki böyle bir olay hiç yaşanmamış gibi. Yazar, yine okuyucuyu düşündürmeyi ve yüreğini titretmeyi başarmış, insanda endişe yaratmıştır. O askere ne oldu? Hayatta kaldı mı? O yaşıyor mu?

Neredeyse tesadüfen, eserin sonundaki bir bölümde komutanın yanılmadığını, askerin hayatta kaldığını görmekteyiz. Poladov, askeri komutanla tanıştırır. Okuyucunun çaresiz sorular karşısındaki beklentisi nihayet sona erer.

Böylece, okuyucu, eserdeki ana karakterin hayatını izleyerek tek bir konuya bağlı kalmayıp, diğer karakterler hakkında da düşünür. Onların kaderiyle ilgilenir. Bu bölümler yine kahramanın karakterini ortaya çıkarmayı amaçlar.

Bu arada eserdeki olayları takip ederken yazarın hemen hemen her küçük yolu bile isimlendirmesi dikkatlerden kaçmamakla kalmamış hatta ilgi çeker. Bu yine yazarın her nüansa karşı dikkatli ve sorumlu yaklaşımının göstergesi olarak öne çıkar. Ayrıca, bazı köylerin, hatta askerî kontrol noktasının adıyla ilgili efsanelerden, halk etimolojisinden yararlanmasa, yazarın her ayrıntıya gösterdiği dikkat övgüye değerdir.

Eleştirmenler Nêrgiz Cabbarlı, Cavit Kadir, Nemat Metin ve diğerlerinin roman hakkında olumlu görüşlerde bulunduklarını ve övdüklerini belirtmek isteriz. Ancak olumsuz bir özellik olarak romanın aceleyle yazıldığı da vurgulanmıştır. Cavit Kadir, roman hakkında aşağıdaki düşünceleri yazmıştır: “Sanki Şerif Ağayar’ın acelesi var, bunu bir an önce sonlandırmayı düşünmüş. Bitmemiş Karabağ savaşının faciasından çok az bahsedilmiştir. Doğrudur, böyle bir yaklaşım yazarın görevi değildir. “O yıllarda yaşananları daha detaylı bir şekilde yansıtsak daha iyi olur” düşüncesi insanı terk etmiyor”.(3, s. 4) Bu eser Raguf Orujov’a ithaf edilmemiş, karakterini ortaya çıkarmak ve onu insanlara tanıtmak için amaçlanmamış olsaydı, yazar Karabağ hakkında daha detaylı bir şekilde konuşa bilirdi.

Ancak bu romanda bize göre, Karabağ ve Karabağ savaşı hakkında daha fazla bilgi verilseydi, esere ağırlık katmış olur ve yazar onu bugünkü kadar mükemmel bir şekilde ortaya koyamazdı. Bu romanda artık ne bir cümleye, hatta bir kelimeye bile rastlayamazsınız. Karabağ meselesi başka bir roman ve ya romanların konusudur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi yazarın bu eserden önce bile Karabağ’daki olaylara adanan bir takım eserleri vardır. Yani yazar, Karabağ meselesini edebî dilin gücüyle mümkün olduğu kadar fazla işlemeye çalışmıştır.

Ayrıca, Ş. Ağayar’ın Karabağ savaşından ayrıntılı olarak bahsetmesine gerek yok. Yazarın ustalığı öyle ki, tek bir cümleyle bazen bir romanın ifade edebileceği fikri yansıtır. Örneğin: “Sorun şu ki biz savaşarak, yiğitlik göstererek kaybettik. Birkaç yakın akrabam, arkadaşım,

silah arkadaşım ve komutanım öldürüldü. Kayıplarımızın neredeyse tamamında bir gizem vardı. Sanki siyah bir el içimizde yürüyordu ve ne kadar acı çekersek çekelim, kazanmamıza izin vermezdi”. (1, s. 73) Komutanın söylediği bu sözler, sahneyi insanların gözleri önünde canlandırmaya yeter. Yukarıdaki birkaç cümle çok büyük bir gerçeği özetlemiştir. Yani, gerçekten de, canıyla, kaniyle vatana hizmet eden yiğit savaşçılarımızın, Vatan için canını, hayallerini ve geleceğini feda eden şehitlerin olmasına rağmen geri çekildik. Topraklar ele geçirildi.

Veya başka bir bölümde: “Annemin Çullu`da üç, Ağdam`da yedi, Boyat köyünde kırk ve Sumgayıt`ta ise yılını verdik. Yedinci gününe kadar Çullu, kırkinci gününde ise Ağdam ele geçirildi. Annem hem zaman hem de mekan olarak bizden uzaklaşmaktaydı. Vatan acısı her seferinde annemin yası ile karışardı. Kader anne ve Vatanı yeniden bir araya getirmiştir. Her zaman olduğu gibi. Her iki acıya ağlıyorduk”. (1, s. 42) Çok etkili. Gerçekleri bu kadar doğru ve mecazi olarak ifade etmek, yazarın büyük bir becerisini gerektirir. Başkalarının göremediği veya duyamadığı olayları anında duymak, karşılaştırmak ve doğru değerlendirmek de yazarın benzersizliğidir. Yazarın toprak kaybıyla anne kaybı arasındaki bu karşılaştırma, bölümün doruk noktası olduğunu söyleyebilirim.

Köylerin ve şehirlerin art arda nasıl hızla işgal edildiğini hatırlamak ve insanların acılarını hissetmek için yukarıdaki romandan bir kaç kelime yeterlidir. Elbette, sıkıntılar karmakarışık. Yazar, ayrıca bir annenin kaybını vatanın kaybıyla eşit tutar ve her ikisinin de çocuklar için ne kadar değerli olduğunu bir kez daha vurgular.

Ayrıca 11 yaşındaki Zabil`in köye yapılan ermeni saldırısı sırasında büyük panik ve korku içinde komşu köye kaçması ve yaşadığı ağır psikolojik sarsıntılar, göçmen hayatına mahkûm edilen çocukların acı akıbetinin kısa bir ifadesi değil midir?

“Biz yanan evlere bakmak için Kamber`linin Cinli`ye doğru olan yönüne toplandık. Yan yana uçan ve gecenin bir yarısında patlayan mermiler, her seferinde etrafa güzel bir sahne göstererek, hızla karanlığa teslim oluyordu. Hayatımın bir kısmı bombardıman altındaydı”. (1, s. 21)

Romandaki bu kısım, göçmen hayatı yaşayan, topraklarıyla birlikte çocukluklarını, anılarını ve umutlarını zorla ateşe veren on binlerce kişinin acınacaklı hayatını yansıtmıyor mu?

Evlerin yakılması, askerlerin boğazlarından asılması, yaralıların vurulması ve b. bu gibi sahneler, elbette, düşmanın vahşetinin nüansları olarak sunulmaktadır.

Sonunda, komutanın güvenlik için annesinin evinde değil de başka bir köyde kalması ve haftada bir eve temizlik için gelmesi, savaş bölgesinde yaşayanların genel yaşamının abartılması, sanatsal edebiyata taşınmıştır. Tabiki de durum kötüleşince kadın ve çocuklar daha güvenli bölgelere tahliye edilmekteydi. Bu bölüm, yaşanan hüznü ve sıkıntılı hayatın kısa bir özetinden başka bir şey değildi.

Romanda bu sahnelerin uzatılması, çok geniş bir şekilde, daha fazla bilgilerle yansıtılması, fikrin konudan uzaklaşmasına neden olurdu.

Amaç, ayrıntılara girmeden, sağa sola sapmadan belirlenen hedefe ulaşmak yani, Raguf Orujov`un hayatını, savaş yolunu sanatsal bir şekilde aydınlatmaktır. Yazarın asıl amacı budur ve gerçekten başarmıştır. Her ayrıntı o kadar mükemmel yansıtılmış ki, bir roman okuduğuna inanamıyorsunuz. Sanki onlarla birlikte, her şey gözümüzün önünde olmuş, bu cesur

komutanı çocukluktan beri tanıyormuşsunuz gibi, birlikte büyümüş ve bir çetede savaşmışsınız. Eser sizi yormaz. Çünkü sen de onun arkadaşısın.

Yazar, komutan Raguf Orujov'un tüm karakterini ustaca ortaya koymuştur.

Gerçek olgulara dayalı, hayal gücüne izin verilmeyen kahramanlık destanında ideal bir kahraman karakterine değil, hata ve dürüstlikle sunulan, insani niteliklere sahip vatansever bir asker imajıyla karşı karşıyayız.

Komutanın bazen nazik, şefkatli, utangaç, bazen de cesur, yiğit bir karaktere sahip olduğu ayrı ayrı bölümlerde olaylar sırasında ortaya çıkar.

Eserin sonunda komutan karakterini o kadar iyi tanıyorsunuz ki, onu bu roman esnasında tanıdığınıza inanmak istemezsiniz. Böyle bir kahramanı zamanında tanımadığınıza pişman olursunuz. Efsanevî bir komutanın kaybı bizleri çok sarsıtmıştır. Yazar, bize kahramanını sevdirmeyi başarmıştır. Eserin insan zihninde bıraktığı izleri silmek imkansız olmuştur.

SONUÇ

Genel olarak eser, Azerbaycan edebiyatının savaş ve kahramanlar hakkında yazılmış en iyi romanlarından. Cavit Kadir'in de dediği gibi, "Komutan" eseri yazarın vetendaşlık pasaportudur".

KAYNAKÇA

1. Şərif Ağayar Komandır Bakı, 2019, 315 s.
2. Nərgiz Cabbarlı Romanın hüdudsuz eksperiment imkanları. "Azərbaycan" jurnalı, Bakı, 2020, № 11, s. 162-168
3. Cavid Qədir "Şəhid komandirin obrazı bədii əsərdə" 525-ci qəzet, 10.07.19
4. Nemət Mətin "Şərif Ağayarın tələskən "Komandır"i. www.kulis.az 2 may 2019.

**THE END OF THE VIETNAM WAR WAS THE END OF THE WORLD OF THE DEGA
PEOPLE**

Y -BHIM NIE

Dega people's Activist & Independent Scholar

ABSTRACT

Nearly every corner of the world had known about the Vietnam war, the intrinsic link of the conflict between North communist Vietnam and the South Republic of Vietnam in which the most powerful army of the world, the USA, was involved. However, a few people in this world had known the land between North and South Vietnam, so-called the Central Highlands, which sits on the traditional land of the Dega people. They have existed for thousands of years on this land in a homogenous peaceful society.

The Dega people are one of the Malayo-Polynesian people of the Central Plateau of Vietnam. Dega is a separate race with a single origin; it evolved through the same processes and stages as others of the Malayo-Polynesian peoples such as the Cham, Malay, Indonesian, and the Philippines. Their differences are insignificant compared to the other ethnic groups in South East Asia.

To the outside world, the End of the Vietnam War in 1975. The North communist had won the war and established a country so-called "The Socialist Republic of Vietnam. "However, to Dega, people in the Central Highlands mean the End of their world.

The Central Highlands was the biggest target of bombing and spraying with the deadly chemical Agent Orange dioxin. As a consequence of the decisive destruction of this war, over 85% of the Dega villages and infrastructure society destroyed, lives of innocents were being threatened, killed, and ruined in another nightmarish way via horrific injuries, severe life-changing trauma, and loss of home, agricultural farming, and infrastructures essential to life.

Today, the colonialist Vietnamese settlers influx everywhere Dega people lived and freely took their ancestral land, and their culture, history, identity, and language Dega people entirely eradicated.

Keywords: Vietnam War, Dega people, Central Highlands, Rhade language, Malayo-Polynesian, End of the world

STRATEGIC HAMLET IN SOUTH VIETNAM (1961 – 1965)

Pham Duc THUAN

Dr., Can Tho University, School of Education, Department of History, Cantho, Vietnam

Bui Hoang TAN

ABSTRACT

The Vietnam War was a major war in Asia, it took place during the Cold War. After 1954, the United States (US) began to intervene more in Vietnam and completely replaced the role of France in Vietnam. Due to the terms of the Geneva Agreement, Vietnam was divided into two North and South regions. From 1961, the US began to support the government of the Republic of Vietnam in South Vietnam to build strategic hamlets. Strategic hamlets in Vietnam refer to the strategic hamlets of Malaysia and the Philippines. During the period from 1961 to 1965, the strategic hamlet became the main system in operating the US war policy in Vietnam, which caused a lot of difficulties for the communists. In theory, the strategic hamlet is built very firmly and promises a victory for the US and South Vietnamese troops. However, it quickly revealed many weaknesses and failed before the determination of the communists in Vietnam, which was supported by the Soviet Union and China.

The article aims to analyze strategic hamlets in South Vietnam in the period from 1961 to 1965. The method is based on actual surveys, collecting data from archival centers in Vietnam since then. There are logical analyzes to shed light on an important issue of the Vietnam War.

Keywords: strategic hamlet, Vietnam war, South Vietnam, the United States

THE IMPACT OF RUSSIA AND UKRAINE CONFLICT ON TURKISH ECONOMY

Assoc. Professor Sıdıka BAŞÇI

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Economics.

Tasnima Jahan Suraiya

Graduate Student, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Economics.

Abstract

Due to strong economic, bilateral and multidimensional relations among Turkey, Russia and Ukraine, it is not surprising to expect serious effects on these relations which can arise due to Russia-Ukraine conflict. We thought that the most rapid effects of such conflicts can be seen on trade. Therefore, in this paper, we tried to make a data analysis of trade relations. For this purpose, we used secondary data from various national and international sources for the period 2013 – 2021. Moreover, we also followed the media information in order to enlighten our knowledge related to the conflict and reported that information in the paper as well. Since the conflict is very recent and there are not enough data of after conflict period, at this point it is not possible to make an econometric analysis. In order to be able to see war effects on country relations, in the paper, we also present the effects of Yemen – Saudi Arabia conflict on Turkish economy as a case study. In order to be consistent with the overall format of the paper, we again made only the data analysis of the case but not econometric analysis, although there are enough data for an econometric analysis of the case.

Keywords: Turkey, Russia, Ukraine, Trade Relations

1. Introduction

Since Turkey shares a maritime border in black sea with Russia and Ukraine, it has strong economic and political ties with both of the countries. Turkey's foreign trade volume with these two countries is around 42.1 billion US dollar. Russia is especially important for Turkey in sectors of energy, defense and tourism. Import of natural gas from Russia makes Turkey an energy dependent country, since the whole industry needs this natural gas. Moreover, the heating systems were converted to the consumption of natural gas quite a long time ago. This is also some sort of dependency. In fact, one example of this dependency is the previous conflict between Russia and Ukraine which occurred in 2014 when Russia stopped the transfer of natural gas to Ukraine and the country was left alone under bad weather conditions. On the other hand, agricultural sector and tourism are two important sectors of trade and service between Turkey and Ukraine. The current and still progressing war between the two countries may have serious effects on these relations. In fact, the most rapid one can be recognized for the tourism sector where the share in GDP was very high.

Since the conflict is a very recent event, it is not possible to find accumulated literature. According to the knowledge of the authors, there two papers which might be considered as related. The first one is by Apak, Sudi & Kozan, Selin (2015), which analyzed the effects on Turkish economy of the 2014 conflict between Russia and Ukraine by using statistical methods. The second one is Köstem, S. (2018) which explored the political economies of both Turkey and Russia. In the paper, Turkish-Russian economic relations are characterized by an asymmetric interdependence that favors Russia over Turkey. Trade and foreign direct investment data were used for this analyses. For this lack of literature reason, we preferred to report the news obtained from media in order to give some idea in the paper.

Since Saudi Arabia is an oil exporting country which have strong relations with Turkey, we studied the Yemen and Saudi Arabia conflict as a case study in order to see the effects of a similar situation on Turkish economy where there are more data.

The paper proceeds as follows. In Section 2, we summarize the trade relations of Turkey with Russia and Ukraine. In Section 3, we report the information related to the conflict that existed in the media. In Section 4, we studied the Yemen – Saudi Arabia conflict as a case study.

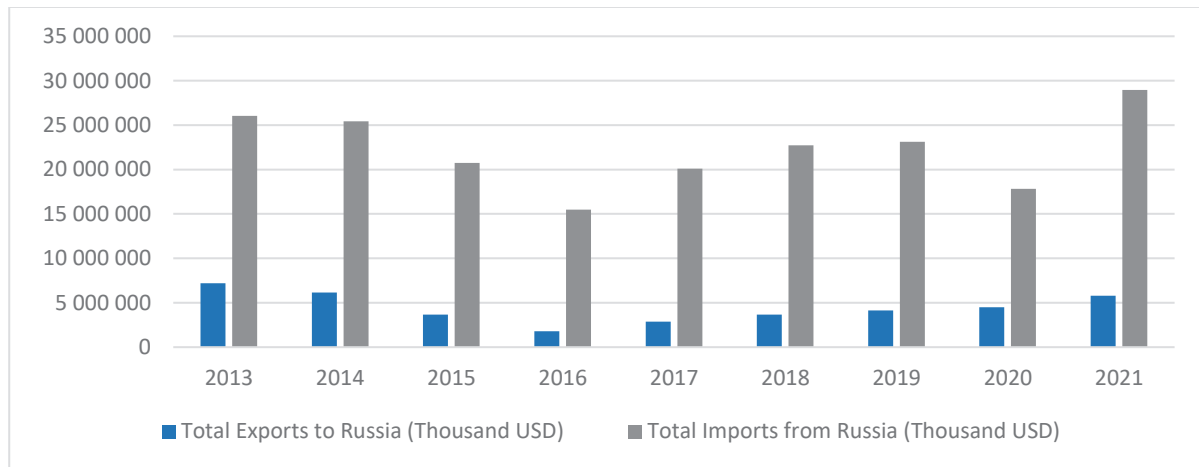
2. Trade Relations

Russia has always been one of Turkey's most important trading partners. According to the Ministry of Foreign Affairs in Turkey, the trade volume between two states has reached 30 billion USD in 2021. Russia supplies 17% of oil, and almost 40% of its gasoline usage of Turkey. On the other hand, Russia is an important market for Turkish fruits and vegetables. Turkey exported about 1.5 million metric tons of fresh fruit and vegetables to Russia in 2021.

In 2018 Russia ranked 12th among Turkey's export destinations with a volume of \$3.4 billion. According to Russian International Affairs Council, the composition of Turkish exports consists of textiles around 20%, machinery and equipment 23%, food 22% and the rest is of household appliances. On the other hand, Russia was number one for Turkey in terms of imports with a volume of \$21,989 billion.

In Figure 1, there exists Turkey's export-import data with Russia for the period of 2013 – 2021. One critical point in time is 2014, where the first Russia and Ukraine crisis occurred. The amount of Turkey's exports and imports with Russia declined after the crisis. In March 2020, Covid-19 pandemic started and in Figure 1, we can see its immediate effects where a recovery was realized in the next year. Moreover, according to the preliminary figures gathered by TurkStat and the Ministry of Trade, in January 2022, exports were 17 billion 587 million dollars with a 17.2-percent increase and imports were 27 billion 848 million dollars with a 54.2-percent increase compared with January 2021.

Figure 1: Total Exports and Imports of Turkey with Russia (thousand USD) from 2013-2021

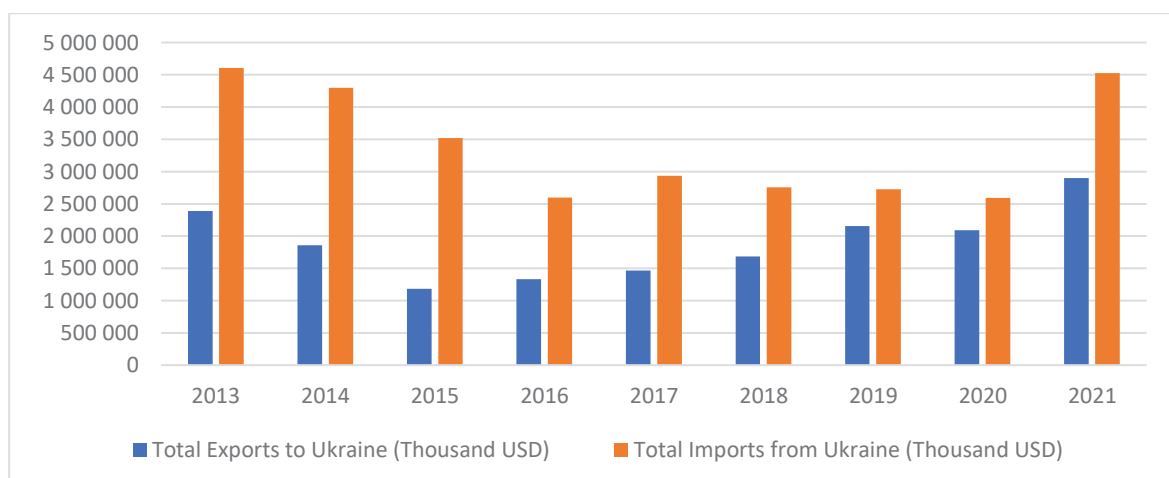

Source: Turkish Statistical Institute (TURKSTAT)

Turkey's export to Ukraine was around \$2.9 billion in 2021 and expected to fall almost zero by this year since Ukraine's main ports are blocked and air transportation has ground to a halt due to security concerns. Turkey was importing 13% of country's wheat needs from Ukraine. This also will not be in 2022 if conflict continues. Of course, one cannot expect the 2.1 million Ukrainian tourists of 2021 to visit Turkey in 2022 as well.

From Figure 2, we can see that, both exports and imports declined after 2014 crisis. A recovery can be realized in 2021 but one can expect a decline again in 2022. An important point to emphasize about this Figure is that the composition of trade changed after 2018. The difference between imports and exports declined.

Figure 2: Total Exports and Imports of Turkey with Ukraine (Thousands USD) from 2013-2021

Source: Turkish Statistical Institute (TURKSTAT)

Figure 3 shows the information about trade in a monthly basis. After beginning of the conflict, in February 2022, the export to Ukraine declined to 46 million, which was 257 million dollars in the previous month. There is an intense decrease in imports as well from 423 million to 162 million dollars in the March.

Figure 3: Monthly Total Exports and Imports of Turkey with Ukraine (thousands USD) from September 2021-March 2022.

Source: Turkish Statistical Institute (TURKSTAT)

3. War in Media

3.1. Export

Turkey's exports to Russia, Ukraine slide as conflict hits shipments. As the fallout of the Russia-Ukraine war spreads, Turkey's exports to both countries slid significantly in March after the conflict-hit shipments and sales of some industries all but dried up. Exports to Russia and Ukraine dropped 55.3% month-over-month to \$293.1 million in March, according to data compiled from the Turkish Exporters Assembly (TIM), down from \$655.5 million in February. Russia's invasion of Ukraine has sent global commodity prices soaring, threatening to derail Turkey's new economic program that aims to record a current account surplus (April 05, 2022).

Turkish export climate strong but Ukraine war clouds Outlook. The export climate for Turkish manufacturers remained robust in March, propelled by improved demand as the coronavirus pandemic eased across a number of the top export markets. But Russia's invasion of Ukraine clouds the outlook and has already impacted output in several important markets, according to a survey from the Istanbul Chamber of Industry and London-based global data firm IHS Market (April 08, 2022).

3.2. Transportation

Russian invasion of Ukraine slams Turkey's transportation industry. The Russian invasion of Ukraine and European Union restrictions on trucks from Russia and Belarus have tipped Turkey's international transportation industry into a crisis with increasing costs and international freight trucks forming huge queues at Turkey's border crossings (April 22, 2022).

3.3. Food Prices

Turkey's financial crisis has been further compounded by Russia's invasion of Ukraine, which has driven up global food prices. Energy costs in Turkey began to rise at the beginning of this year, but, as with the price of wheat, Russia's invasion of Ukraine has sent them soaring. The state-owned pipeline operator Botas said this month that the price of gas for electricity generation would rise by almost 45%, with a 50% rise in prices for industry and 35% for households. Turkey's efforts to find a solution in Ukraine, and potentially bring down food prices in the process, bring little solace (April 16, 2022).

3.4. Inflation

Turkish inflation hits 20-year high of 61% as energy and food costs soar. Food prices, which make up about a quarter of Turkey's inflation basket, rose 70% year on year. Ankara blames surge on pandemic and Ukraine war as opposition politicians warn prices are out of control (April 04, 2022).

Turkey's inflation has soared to a new record, official data showed Monday, as analysts see an impact from Russia's invasion of Ukraine and President Recep Tayyip Erdogan's unorthodox interest rate policy. Exacerbating a cost of living crisis, consumer prices accelerated to 61.14 percent at an annual rate, up from 54.4 percent in February, according to the statistics agency (April 04, 2022).

Turkish exporters lose nearly \$140M in April as Ukraine war hits trade. Turkey's exports to Russia and Ukraine fell by nearly \$140 million in April, as Moscow's invasion of its southern neighbor continues to disrupt shipments (May 08, 2022).

3.5. Tourism Sector

Turkey's tourism sector has to pay price for Russia-Ukraine war. The war between Russia and Ukraine, both constitute a huge tourist market for Turkey, is likely to affect the country's tourism sector with industry representatives expecting a 30% loss (March 02, 2022).

Turkey tourism sector is threatened by war in Ukraine. Turkey's economy has been facing massive problems for years, and the country is set to suffer even more due to Russia's war in Ukraine as tourism takes another hit (March 16, 2022).

Turkey, Germany, others brace for hit to tourism sector from Russia-Ukraine war. After losing two years to the COVID-19 pandemic, shopkeepers in the heart of the Turkish Riviera had hoped for a strong tourism season this year to help keep their businesses afloat. But Russia's war in Ukraine is fast dampening their spirits (March 24, 2022).

'Now in shambles': Turkey's tourism revival fades on Russian war. Despite many Russian dissidents and young professionals arriving in Turkey following the Russian invasion of Ukraine, the ongoing war is expected to result in a massive decline in the number of Russian tourists coming here this year (May 02, 2022).

3.6. Overall Economy

Russian invasion of Ukraine would spell more economic turbulence for Turkey. War would bring Turkey under intense pressure from its Western allies to join putative sanctions against Russia which is a critical trading partner and supplier of natural gas (February 07, 2022).

Turkey: How Russia-Ukraine war could set back recent economic gains. Ankara is finding it increasingly difficult to tread carefully between the warring sides, which represent lifelines for Turkey's frail economy. The Russia-Ukraine conflict has proven one thing - the Turkish lira is fragile (February 25, 2022).

Fallout of Ukraine war exposes Turkey's vulnerable economy. President Tayyip Erdogan's wager that Turkey could ride out an inflation and currency shock with low rates and reserves has all but collapsed, after the fallout from the war in Ukraine left the economy uniquely vulnerable to soaring energy prices (March 11, 2022).

Russia-Ukraine war is threatening Turkey's economy. As Russia's invasion of Ukraine grinds on, its impacts are already being felt far beyond Ukraine's borders. In Turkey, the war has cast a shadow over President Recep Tayyip Erdogan's economic ambitions. Turkey's ties with Russia and Ukraine have long benefited the Turkish economy, but now, they have become liabilities (March 15, 2022).

Ukraine war will increase poverty in developing economies, warns World Bank. The war in Ukraine threatens to cause lasting damage to the economies of low and middle income countries such as Turkey, China, Indonesia, South Africa specially, oil imports, pushing millions of

people into poverty and tipping dozens of countries into a debt crisis, the World Bank has warned (March 29, 2022).

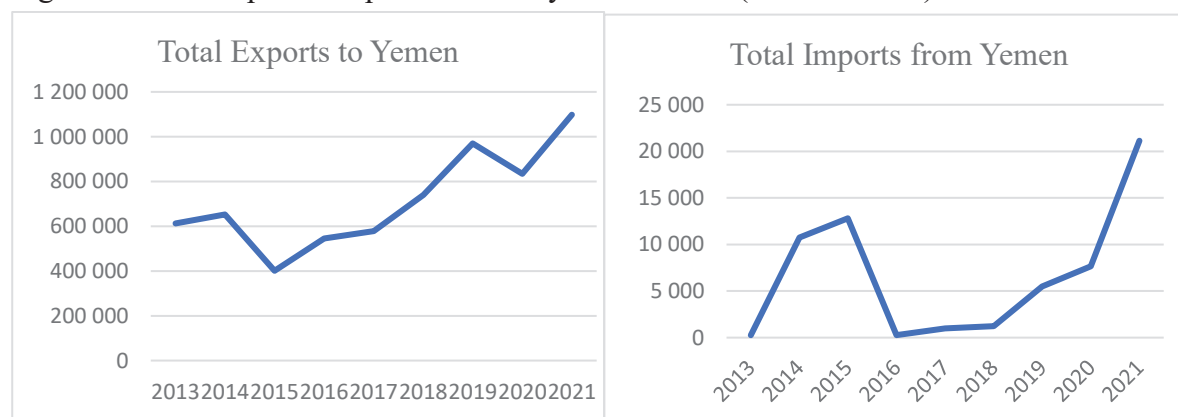
Turkey juggles relationships with Russia, Ukraine amid economic crisis. Turkey has played a major role in the search for an end to the Ukraine war as the host for this week's talks between Moscow and Kyiv – the product of an ambivalent stance experts say is largely rooted in the troubled Turkish economy's deep links to both countries (March 31, 2022).

4. Case Study: Yemen – Saudi Arabia Conflict

Turkey and Yemen have a very long and deep historical tie, spanned from the Ottoman Empire to the modern era. Turkey has good trade relation with Yemen. According to OECD data, during the last 25 years the exports of Turkey to Yemen have increased at an annualized rate of 9.73%, from 1995 to 2020.

A key significant area of Figure 4 is the decline of exports in 2015. Total exports to Yemen declined to 400 million dollars, after the war has started in 2014, which was more than 600 million dollars in 2013. Import from Yemen also declined.

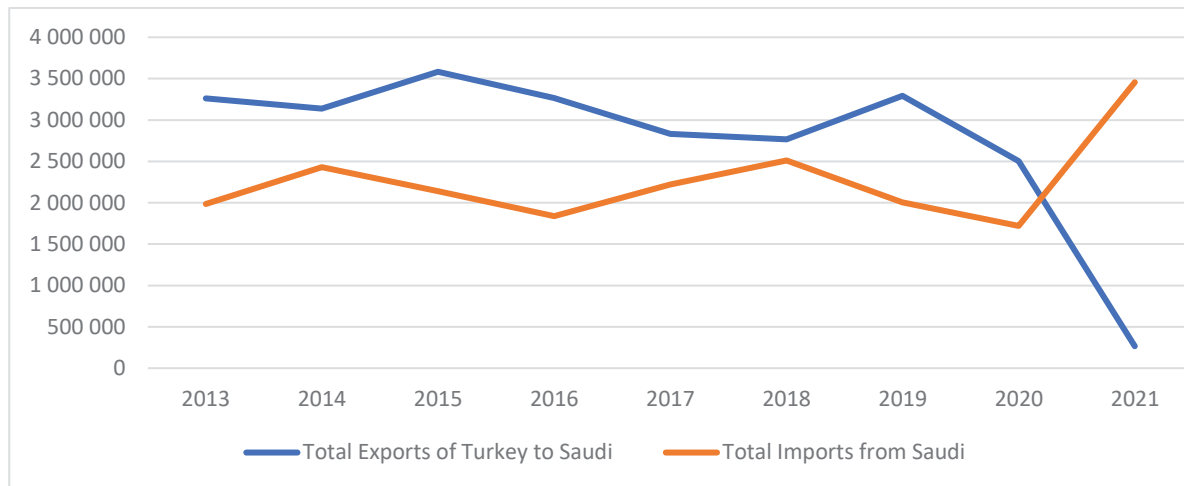
Figure 4: Total Exports- Imports of Turkey with Yemen (Thousand US) from 2013-2021

Source: Turkish Statistical Institute (TURKSTAT)

In Figure 5, we can see that the export import relation between Yemen and Turkey is more volatile than export import with Saudi Arabia. The reason is, war was in the territory of Yemen. Compare to Yemen, the export import with Saudi Arabia is more stable.

Figure 5: Total Exports- Imports of Turkey with Saudi (Thousand US) from 2013-2021

Source: Turkish Statistical Institute (TURKSTAT)

5. Conclusion:

The preliminary analysis of limited data shows that there is a negative effect of the Russia – Ukraine conflict on Turkish trade with these countries. Media information also supports this effect. Moreover, the case study of a similar conflict of Yemen – Saudi Arabia suggests that same kinds of results can be realized after Russia – Ukraine conflict as well. After the accumulation of data in the following period, an econometric analysis which can provide more deep analysis can be made.

References:

Apak, Sudi & Kozan, Selin. (2015). The Impact of Ukraine Crisis's on Turkey and Ukraine's Economic Relationship. 352-359. 10.36880/C06.01262.

Köstem, S. (2018). The political economy of Turkish-Russian relations: Dynamics of asymmetric interdependence. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 23(2), 10-32.

Turkish Statistical Institute. Press Release: Foreign Trade Statistics, 31 March 2022. Ankara, Turkey.

Tom WHEELDON, 'Turkey juggles relationships with Russia, Ukraine amid economic crisis' (France 24), 31/03/2022, (full text available [here](#))

Russian invasion of Ukraine slams Turkey's transportation industry. *Al-Monitor*. (April 22, 2022). <https://www.al-monitor.com/originals/2022/04/russian-invasion-ukraine-slams-turkeys-transportation-industry>

Turkey's war with inflation: 'Prices change daily and everyone is scared'. *The Guardian*. (April 16, 2022). <https://www.theguardian.com/business/2022/apr/16/turkeys-war-with-inflation-prices-change-daily-and-everyone-is-scared>

Turkish export climate strong but Ukraine war clouds Outlook. *Daily Sabah*. (April 08, 2022). <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkish-export-climate-strong-but-ukraine-war-clouds-outlook>

Turkey's exports to Russia, Ukraine slide as conflict hits shipments. *Daily Sabah*. (April 05, 2022). <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkeys-exports-to-russia-ukraine-slide-as-conflict-hits-shipments>

Turkish inflation hits 20-year high of 61% as energy and food costs soar. *Financial Times*. (April 04, 2022). <https://www.ft.com/content/19e9541c-e0b6-4a1c-adb3-afc3f8e1a880>

Turkish inflation hits fresh record at 61.1 percent. *The Economic Times*. (April 04, 2022). <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/business/turkish-inflation-hits-fresh-record-at-61-1-percent/articleshow/90639443.cms>

Turkey juggles relationships with Russia, Ukraine amid economic crisis. *Yahoo News*. (March 31, 2022). <https://uk.news.yahoo.com/turkey-juggles-relationships-russia-ukraine-105216734.html>

Turkey, Germany, others brace for hit to tourism sector from Russia-Ukraine war. *Al Arabia News*. (March 24, 2022). <https://english.alarabiya.net/News/world/2022/03/24/Turkey-Germany-others-brace-for-hit-to-tourism-sector-from-Russia-Ukraine-war>

Now in shambles': Turkey's tourism revival fades on Russian war. *Al Jazeera News*. (May 02, 2022). <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/2/lack-of-russian-visitors-to-turkey-contributes-to-tourism-slump>

Turkish exporters lose nearly \$140M in April as Ukraine war hits trade. *Daily Sabah* (May 08, 2022). <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkish-exporters-lose-nearly-140m-in-april-as-ukraine-war-hits-trade>

Russian invasion of Ukraine would spell more economic turbulence for Turkey. *Al Monitor*. (February 07, 2022). <https://www.al-monitor.com/originals/2022/02/russian-invasion-ukraine-would-spell-more-economic-turbulence-turkey>

Russia-Ukraine war threatening Turkey's economy. *Asia Times*. (March 15, 2022). <https://asiatimes.com/2022/03/russia-ukraine-war-threatening-turkeys-economy/>

Federal Reserve issues FOMC statement, (January 26, 2022). <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/monetary20220126a.htm>

Turkey tourism threatened by war in Ukraine. *DW News*. (March 16, 2022). <https://www.dw.com/en/turkey-tourism-threatened-by-war-in-ukraine/av-61143199>

Turkey's tourism sector to pay price for Russia-Ukraine war. *Daily Sabah*. (March 02, 2022). <https://www.dailysabah.com/business/tourism/turkeys-tourism-sector-to-pay-price-for-russia-ukraine-war>

Ukraine war will increase poverty in developing economies, warns World Bank. *Financial Times*. (March 29, 2022). <https://www.ft.com/content/f09f4864-fc81-4dbd-8086-25e70ed01019>

Turkey: How Russia-Ukraine war could set back recent economic gains. *Middle East Eye*. (February 25, 2022). <https://www.middleeasteye.net/news/russia-ukraine-war-turkey-economy-gains-set-back>

Fallout of Ukraine war exposes Turkey's vulnerable economy. *Reuters*. (March 11, 2022). <https://www.reuters.com/markets/europe/fallout-ukraine-war-exposes-turkeys-vulnerable-economy-2022-03-10/>

HYBRID SYSTEM «PEACE-WAR» AS A MODERN FORM OF THE CHANGING WORLD ORDER

Prof. Dr. Andrii GRYTSENKO

Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and
Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine

ABSTRACT

The article shows that the historical process has a natural character but is carried out through the subjective activity of people, which gives variability to the manifestation of patterns. One of the forms of historical variability is the change of world orders. Now humanity is in the process of forming a new world order. The world order in this study refers to informal and formal rules for constructing and implementing international relations between the subjects of the world system in the global institutional space-time. The world order results from developing the international order to the global level. It is formed along with the intensive development of international trade and international relations and coincides with the extensive development of capitalist relations. There are different levels of the world order, which change with different periodicity.

At the level of formation of new international orders concerning the territorial division and regulation of relations between leading countries, one can single out: the Peace of Westphalia (1648), the Congress of Vienna (September 1814 - June 1815), the Treaty of Versailles (1919) and Yalta and Potsdam conferences (1945). The collapse of the USSR marked the beginning of the crisis of the post-war world order, which has gone through several stages and has reached the highest destructive point now.

The change of world orders usually begins with wars and ends with peace agreements. A feature of the modern formation of the new world order is its global nature, which means the unification of heterogeneous, multi-level and multi-sphere transformations into a single hybrid revolutionary transformational process. The main components of this hybrid process are the ratio of global and local, war and peace, technological and human, economic and social in all forms of its manifestation.

The hybrid nature of Russia's war against Ukraine is revealed. Although hostilities are spatially localized on the territory of Ukraine, in fact, the war, due to the supply of weapons, and diplomatic, economic, financial and informational support from the United States and the EU, is global. It is a local embodiment of a global conflict. Previously, war and peace were localized in time and space. Now the war has become interspersed with peaceful existence, and the latter includes local armed conflicts. A new hybrid «peace-war» system has emerged, which has become a modern form of changing the world order. The role of the modern hybrid war's information-digital, economic, and civilizational components are shown.

Keywords: peace, war, hybrid war, world order, hybrid «peace-war» system

INTRODUCTION

The war between Russia and Ukraine exposed the fundamental problems of world development and became a spatial localization of global contradictions. It acquired a hybrid form, including information, economic and civilizational components, and demonstrated the blurring of the boundaries of war and peace. A hybrid «peace-war» system has taken shape, which has become a modern form of changing the world order. Although many components of this process are being studied quite actively, the complex nature of the problem remains insufficiently studied. This article aims to reveal the content of the hybrid «peace-war» system and its role in forming a new world order.

PATTERNS AND HISTORICAL FEATURES OF ECONOMIC AND CIVILIZATIONAL DEVELOPMENT

The historical process has a natural, objective character but is carried out through the subjective activity of people, which gives variability to the forms of manifestation of patterns. Variability increases with the transition from the material forms of human existence to the ideal realized through human consciousness. The general logic of historical development is concentrated in changing economic, and especially in changing civilizational forms of human existence, which in theory is represented by formational (based on social methods of production) and civilizational (based on cultural differences) approaches [1]. The mechanism of change and the growth of variability include the logical conditionality of transitions from technological to economic and social relations in the economic paradigm and further from cultural to civilizational and spiritual relations in the civilizational paradigm. Institutions link all these transitions. Various forms of implementation of these interrelations in the activities of subjects and their consequences form the objective basis for the variability of different classifications of historical development. Through the activities of the subjects, the role of the individual in history is realized, and the creative energy of the masses, historical breakthroughs, failures and various historical conflicts are carried out. Through the severable processes, regularities make their way. Recently, the concept of world order has been actively used to classify the historical development of the world system. Although it quickly became a standard narrative, its content has not clearly crystallized yet. There is a wide range of approaches that differ significantly from each other. Therefore, explanations of using this concept are needed. The world order in this study will be understood as informal and formal rules for constructing and implementing international relations between the subjects of the world system in the global institutional space-time. The world order results from the development of the international order to the global level.

THE MAIN FEATURES OF NATIONAL AND WORLD ORDERS

The world order through international relations correlates with national orders that regulate social relations within countries. The basic rules for building a national order are usually represented by a constitution - the state's fundamental law, on which the entire system of national legislation is based. In democratic states, there is a separation of powers into legislative, executive and judicial. Normative legal acts of different levels of government are based on laws.

To this, various customs, routines, and informal rules should be added that influence people's behavior no less than formal ones.

Unlike national ones, international orders concern interstate and interethnic relations and are regulated within the framework of the interaction of countries of a certain spatial areola. The world order is formed along with the intensive development of international trade and international relations and coincides in time with the extensive development of capitalist relations. In the process of international competition, individual countries achieve technological, economic and military leadership, get the opportunity to establish orders that they consider expedient and to which other countries voluntarily or under the influence of force agree. Technological leadership provides advantages in areas that determine international relations (navigation during the period of intensive development of trade and commercial capital, industrial development during the formation of the dominance of industrial capital, the development of the monetary sphere in the transition to the dominance of financial capital). Each of these stages corresponds to the country's leadership most successful in realizing historical advantages.

The leader of the era of commercial capital was Holland (second half of the 16th century - first half of the 17th century). With the development of industrial capital, the leadership passes to England (second half of the 17th century - early 20th century). The formation of financial capital brought the United States to the fore (the first half of the 20th century - until now). The leadership of these countries was accompanied by the strengthening and wide use of their currencies in international settlements.

The British pound sterling displaced the Dutch guilder from its dominant position, and the US dollar, in turn, replaced the pound. The assertion of leadership occurs through competitive struggle, aggravation of contradictions and war. Globalization has given successive international orders a worldwide character.

The transition from the industrial market to the information-network economy, which has begun now, transfers the main content of the globalization processes into the virtual space as an environment of information, which becomes the determining factor in implementing actual technological, economic and social processes. It also applies to wars as the most acute form of conflict resolution. The first two world wars took place in real and localized space. In contrast, modern warfare is of a hybrid and global nature, blurring the boundaries of war and peace, including the actual military, economic, informational and civilizational components. A country may not formally participate in an armed conflict or be spatially far from hostilities, but in reality, for example, provide a belligerent country with electronic intelligence data, which is an indispensable component of success, supply weapons, etc. An armed conflict can be a proxy war taking place between some subjects, but indirectly realizing the interests of other global players.

It should be considered that the global world order has certain levels of its manifestation. Rules and regulations change more frequently at more profound levels than at more superficial levels. As a result of wars that took place, for example, before the formation of the world economy, the borders of countries, the territorial distribution of the world and zones of influence changed. The

results were recorded in the relevant agreements, and certain world order was reformatted, but the general rules of war and peace, the ratio of winners and losers, international rules of conduct didn't change significantly. Only the First World War destroyed this order. A situation arose when, as a result, both national and world order changed.

The revolution in 1917 in Russia, which took place during the First World War, and then the emergence of two world systems after the Second World War, formed a new world order based on the coexistence and struggle in various forms of two socio-economic systems.

THE CYCLIC NATURE OF THE CHANGE IN WORLD ORDERS

Changes in international and world orders are historically cyclical. At the end of last year, a book by Roy Dalio was published. It was dedicated to changing the world order [2]. It has become an international bestseller and is widely discussed by specialists and the international scientific, political and business community (including H. Kissinger, former US Secretary of State; directors of several leading research institutions, and heads of large companies). Based on the generalization of extensive statistical information (concerning such criteria as the development of education, innovation and technology, the competitiveness of countries in world markets, production volumes, share in world trade, military power, the power of the financial center in the capital markets and the strength of the currency as a reserve) large cycles were allocated, starting from the middle of the second millennium, lasting 250 years with transitional periods of 10-20 years.

According to this concept, a great cycle begins after a tremendous military conflict. As a result, new world order is established. A new state begins to play the leading role, consolidating its power, creating appropriate institutions, and ensuring prosperity. On top of this historical movement, prosperity is constantly growing. The new generation lives in more comfortable conditions, needs and debts increase, and the state, using the reserve currency, solves its problems by printing additional money. All this leads to the accumulation of problems, aggravation of social inequality, weakening of the state, and gradually the economy goes into recession. A weakened country cannot resist the new rising states, and as a result of wars, are distribution of world power and the formation of a new world order occur. According to this scenario, the rise and fall of the Dutch, then the British empires, and the rise of the United States as a world leader took place.

On the whole, one can agree with this approach with clarifications regarding the acceleration of the historical process, the existence of different levels of the world order, and the features of the modern process of globalization. At the level of the formation of new international orders concerning the territorial division and regulation of relations between leading countries, one can single out: The Peace of Westphalia (1648), after the end of the Thirty Years War, which affected almost all countries of the European continent, formed a new order in Europe and a corresponding system of international relations based on the concept of state sovereignty; The Congress of Vienna (September 1814 - June 1815), which was attended by more than two hundred diplomats from almost all countries of the European continent and which redrew the political map of Europe and turned it into a community of legitimate monarchies, ensuring peace

and tranquility for a while; The Versailles Peace Treaty (1919) consolidated the results of the First World War. And after the separate agreement between the USA and Germany (1921), which practically repeated the Treaty of Versailles, but did not have articles on the League of Nations and Germany's responsibility for starting the war, it became a shaky basis for interstate relations due to significant contradictions between countries, revolution in Russia and general instability of the situation;

The Yalta and Potsdam conferences (1945) summed up the results of the Second World War and formed the post-war world order, including changes in state borders, denazification, demilitarization, democratization and decartelization of Germany, decisions on the principles of formation and activities of the UN. The collapse of the USSR marked the beginning of the crisis of the post-war world order, which has gone through several stages and has now reached the highest destructive point. In addition, civilizational cycles can be distinguished. There are theories that consider the history of humankind as a change in civilizational cycles, the duration of which is constantly decreasing. These theories distinguish the stages of origin, development, flourishing and extinction of civilizations. Although civilizations do not develop one into another but come one after another, their being on the same territory and the existence of human communities on it gives unity to the historical process. However, the latter cannot be understood as a linear process. The civilizational order is one of the deepest foundations of the world order, therefore civilizational competition often manifests itself through technological, economic, social, and cultural forms and appears in its own form only at the top of the confrontations. That is why civilizational wars are of the most destructive and hybrid nature.

FEATURES OF THE MODERN TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER

A feature of the modern formation of the new world order is its global nature, which means the unification of heterogeneous and multi-level transformations into a single hybrid revolutionary transformational process. The main components of this hybrid process are the ratio of global and local, war and peace, technological and human, economic and social in all forms of its manifestation.

If earlier the local was synonymous with the isolated and unrelated to another, and the global, on the contrary, meant integral and connected with everything, now the local has become a moment of the whole, a form of existence of the global, and the global is the living environment of the local. For example, an ordinary buyer (local formation) of any product, firstly, is always included as the endpoint in the chain of producers of this product, which, as a rule, are scattered around the world (global connection). Secondly, if he uses a payment card, it is automatically included in the global settlement system.

The war on the territory of Ukraine is localized in physical space, but in fact, due to the supply of weapons, and diplomatic, economic, financial and informational support from the US and the EU, it is global in nature. It is a local embodiment of a global conflict. Previously, war and peace were localized in time and space. Now the war has become interspersed with peaceful existence, and the latter includes local armed conflicts. For example, since 2014, an armed struggle has been waged in the Donbass in Ukraine, but no war has been declared; legally, Russia and

Ukraine have been in peace. Moreover, even after the conflict escalated into a full-scale war, war was not legally declared. Russia is talking about a special military operation, and Ukraine has introduced martial law in the country. The world as a whole lived in peacetime, but local conflicts in one or another part of the world practically did not stop. Since the end of the Second World War, more than 30 major wars and more than 250 military conflicts have taken place globally, involving at least 60 countries. War and peace have become hydride phenomenon, mutually penetrating each other. A hybrid «peace-war» system emerged.

Previously, the results of hostilities were determined by the ratio of military forces, equipment, skills and experience. Now the information component is added to this and penetrates all components. Information and digital technologies are components of military equipment, intelligence, and even the military training. The information war is acquiring a global character and is becoming an essential component of military confrontation. Information technologies have turned a person, his psychology and consciousness into military equipment components, and the latter has included a human component. The war is increasingly and in more complex forms turning into a war of cyborgs, in which the technical and biological existence of a hybrid «human-robot» complex is mixed.

There have always been trading wars. They were a form of manifestation of economic warfare, sometimes supplemented by non-commercial economic measures (indemnities, appropriation of territories with their resources, etc.). However, the introduction of sanctions by developed countries against Russia after its invasion of Ukraine was unprecedented and affected almost all components of trade, economy, finance, logistics and technology. It is a real economic war. The informational, ideological war and the confrontation of values and cultures have become an important hybrid war component. The hybrid system «peace-war» has become a modern form of changing the world order. It distinctly appeared in the space of the civilizational fault, which was written by S. Huntington [2]. The general trends that will influence the change in the world order have already been determined. Among the most important are: the reduction of the US share in world production and the aggravation of internal economic and social contradictions in this country; growing internal problems in the EU; the economic strengthening of China and the growth of its role in the global world; increasing the share and role of the countries of the East in the world economy; a decrease in the role of the US dollar in the global financial system and the gradual formation of several currency zones (US dollar, euro, yuan, ruble) with a parallel expansion of the use stable coins in international settlements; intensification of contradictions and the formation of a new polarity and configuration of the leading world centers; redistribution of real power in the global space between national governments and international corporations in favor of the latter; the growing role of digital technologies in all spheres of society; changes in the structure of spatial localization of industries associated with the introduction of digital technologies and geopolitical factors; an increase in social stratification in developed countries due to the introduction of new technologies that simplify labor and displace workers from production; the development of the network nature of social relations and the formation of a network human, whose subjectivity is eroded, and his consciousness and motivation for behavior are increasingly beginning to form in networks, which creates ample opportunities for mass

manipulation of public moods; the growing alienation of elites from the interests of the broad masses of the population and the resulting tendency to change patterns of political power; reducing the role of international law and strengthening the power components in international relations; reformatting of international organizations as a component of the formation of a new world order.

The war between Russia and Ukraine, which has a hybrid character, has become a local focus of global world development problems and has given a new impetus to form a new world order.

CONCLUSION

History includes variability in the implementation of the laws of social development. This variability includes the cyclic change in world orders, which are understood as informal and formal rules for constructing and implementing international relations between the subjects of the world system in the global institutional space-time. The change of world orders usually begins with wars and ends with new world agreements. The new world orders were consolidated by The Peace of Westphalia (1868), The Congress of Vienna (September 1814 - June 1815), The Treaty of Versailles (1919), and The Yalta and Potsdam Conferences (1945). Now a new world order is being formed. A new hybrid «peace-war» system has emerged, which has become a form of changing the world order.

REFERENCES

1. Toynbee A.J. Civilization on Trial. New York: Oxford University Press, 1948. URL: <https://ia801606.us.archive.org/22/items/in.ernet.dli.2015.185313/2015.185313.Civilization-On-Trial.pdf>
2. Dalio Ray. The Principles for Dealing with the Changing World Order: Why Nations Succeed or Fail. – New York, London, Toronto, Sydney, New Dehli: Avid Reader Press, 2021. – 577 p.
3. Huntington Samuel P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Touchstone book. Published by Simon and Schuster, 1997. 368 p. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf>

AIRBORNE NANOPARTICLES AS A WAR MATERIAL

N.K. Udaya Prakash*

Department of Biotechnology, Vels Institute of Science, Technology and Advanced Studies
(VISTAS), Pallavaram, Chennai, India
<https://orcid.org/0000-0003-2489-7118>

R. Sundara Venkata Prasad

Research and Development, Marina Labs, N.T. Patel Road, Nerkundram, Chennai, India

G. Anantha Krishnan

Research and Development, Marina Labs, N.T. Patel Road, Nerkundram, Chennai, India

S. Bhuvaneswari

Department of Botany, Bharathi Women's College, Broadway, Chennai, India

ABSTRACT

Nanoparticles in general are defined as any particle which fall well below the size range of 10^{-9} m on any dimension. As they fall under the size range of less than 100nm they can easily be carried to the atmosphere without any hindrance. The size, shape, weight, dryness and buoyancy are the factors which makes them easily carried to the atmosphere. When they become airborne, there is no method to combat them even in National and International borders. Among the biological materials, virus falls under such category including SARS, MERS and COVID-19 which may cause infection, severe damage and maximum life loss. The same can be extended to plant virus which causes infection on plants thus destroying economy. Airborne nanoparticles in general are easy to generate in the form of soot or biosoot which are of plant or animal origin. There are different instances claiming the presence of smog due to forest fire of different countries affecting the city of other. Indonesia fire affecting Singapore and Malaysia is one such example where smog is seasonal affecting the health and economy of the nation. Further, these soot are found to serve as a nano carrier too as they possess nano pores in which the desired material can be loaded serving as a nanoweapon thus causing maximum damage to enemy nation by the way of health impact. The paper presents the detail on airborne nanoparticles as a war material and a whistle blower. This creates an awareness for any nation to get equip themselves to combat such attack which are next to artillery, chemical and biological weapons as the war which can use airborne nanomaterials cannot be ruled out in future.

Keywords: Airborne Nanoparticles; War material; COVID-19; Biosoot; Nanocarrier; Nanoweapons

Introduction

War in general is a conflict between the nations. It may be fought as armed conflict causing potential damage to life or by causing prolonged illness to the population, inducing social unrest, causing environmental disturbances in longer run, affecting the agriculture of enemy nation thus causing loss in their economy and shortage of food etc., These war are fought in general using many warfare agents, mostly by the usage of artillery, mortars, rockets etc., the usage of chemicals in warfare is the second sort of attack on enemy nation. Thirdly the war was fought using biological weapons by which Anthrax served as an example. Now these can also be fought

using Nanomaterials, i.e. usage of Nanoparticles as a war agent. The current paper provides an input on how these nanoparticles can serve as an agent of war material.

Nanotechnology is a branch of science dealing with studying the particles of Nanosize, i.e. 10^{-9} m. Nanoparticles are the particles having a dimension in nanometer scale ranges from 1 to 100 nm which are made up of carbon, metal, metal oxides, or other organic and inorganic matter. Any material falling below 100nm of size on all dimensions is termed as nanoparticle and is defined by many International Organizations. The ISO guidelines define a nanoparticle as an object with 3 dimensions below 100 nm. ASTM International defines ultrafine particle with lengths in two or three dimensions greater than 0.001 micrometer (1 nanometer) and smaller than about 0.1 micrometer (100 nanometers).

Airborne Nanomaterials

These nanosize objects or nanomaterials or nanoparticles can easily become airborne. The metal oxides in the form of formation of fumes while welding and other industrial usages, automotive fuel combustion, industrial pollutants and forest fire which are few examples which emit nanoparticles. These nanoparticles are carried to the atmosphere and travel to longer distances. The carriage of these nanoparticles to the atmosphere depends upon major factors like size, shape, dryness, weight and their buoyant capacity. Even the larger particles measuring about 10 μ m like fungal spores (Udayaprakash, 2004; Bhuvaneswari *et al.*, 2021) and pollen grains are recorded as airborne.

BioNanomaterials

Among the biological, Virus are the particle which fall well below 100nm. This includes the virus causing Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS), Middle East Respiratory Syndrome (MERS) and the virus causing COVID-19 (SARS-CoV-2). The principle behind the airborne nature of the COVID-19 virus is well defined (Udayaprakash and Bhuvaneswari, 2020). It is evident that airborne transmission is most potent than direct contact in the spread of the virus. Airborne spread of the virus is found to be 1000 times more than the spread through surfaces (Zhang *et al.*, 2022). In the same line, plant pathogenic virus can also be made with genetic manipulation which can serve as a potential warfare agent.

Impact of Airborne Nanoparticulates as Nanodots in Human System

Airborne Nanoparticles can easily reach the respiratory system of human body. The force due to inhalation makes the nanoparticulates to reach alveolar zone of the lungs thus causing asphyxiation (Fig.1).

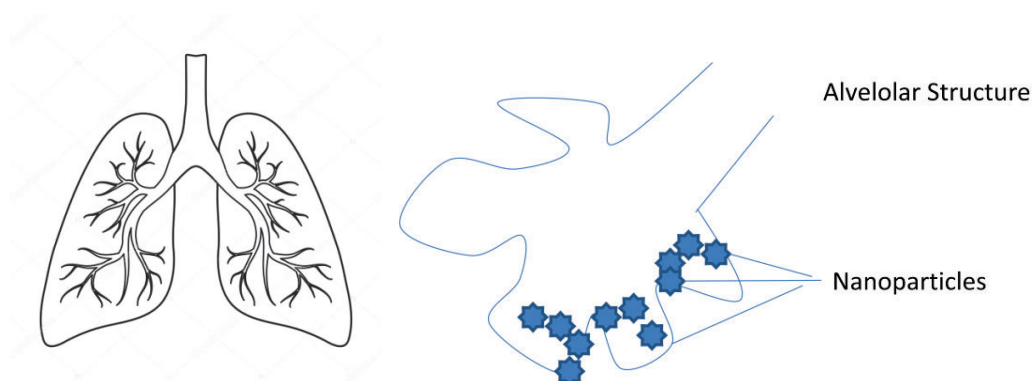

Fig. 1. Alveoli clogged with Nanoparticles.

The clogging of alveoli zone results in stoppage of air transaction thus suffocation and even death due to asphyxiation. It is known that due to the size, the nanoparticles have potency to peep into the blood stream and even cross over the blood-brain barrier (Fig. 2).

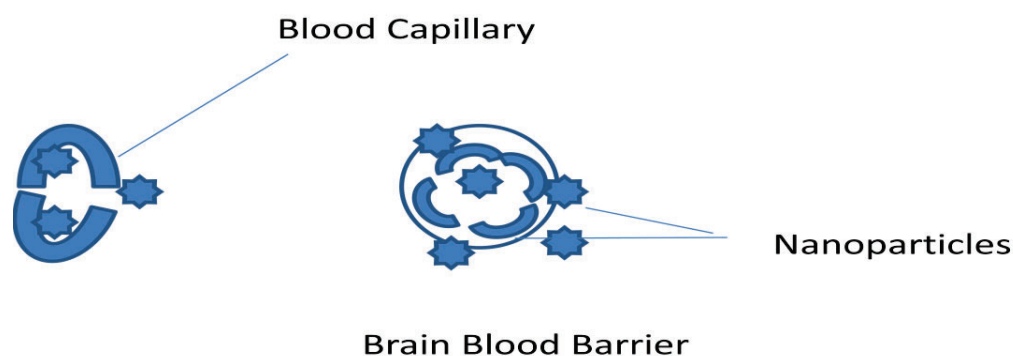

Fig. 2. Nanoparticles penetrating Blood Capillary and Blood Brain Barrier

After reaching the blood stream, the nanoparticulates have access to all vital organs of the human system. Thus blocking any part of the Central Nervous System, induction of Alzheimer's and Parkinson's like symptoms are possible. If it is reaching renal system, induction of renal diseases is possible (Fig. 3). The particles are also having ability to damage the nuclear materials due to the presence of associated chemicals available which induces genetic diseases too in future generation of enemy countries. Thus the airborne nanodots have potency in causing severe acute diseases in the human beings of enemy nation.

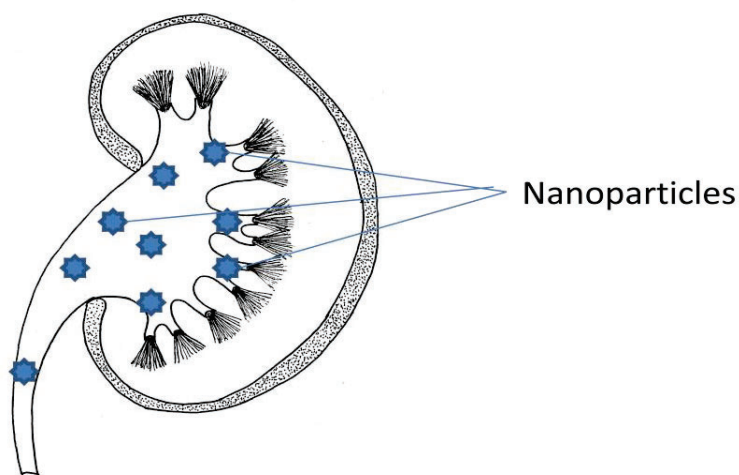

Fig. 3. Nanoparticles penetrating Kidney and affecting Renal system

Impact of Airborne Nanoparticulates as Nanodots in Plants / Agriculture

The airborne nanoparticulates have its impact while settling on leaf surfaces. The surface anatomy (Trichomes) of the leaves too accommodates the nanoparticles when they settle. These nanoparticles are having an ability to block the stomatal pore (Fig. 4) thus affecting major physiological functions like Photosynthesis, Respiration and Transpiration. Further the presence of airborne nanoparticulates blocks the penetration of light thus blocking the livelihood of producers in ecological chain. This will cause a major disaster in environmental factors thus affects the economy of enemy nation.

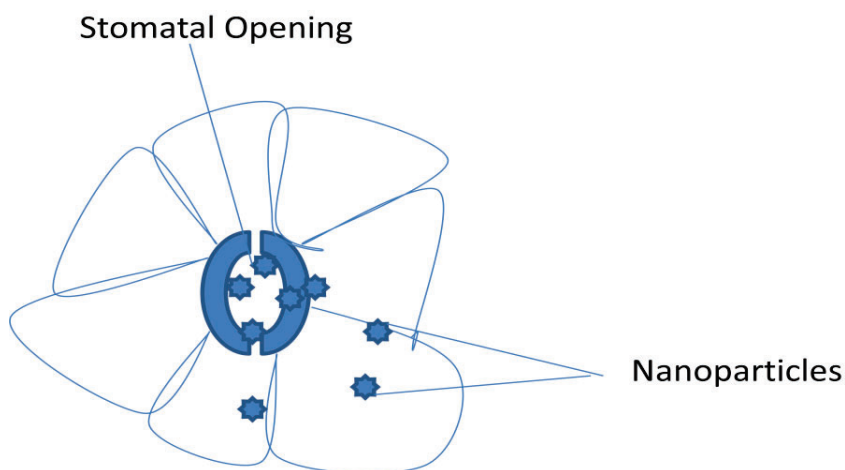

Fig. 4. Stomatal opening clogged with Nanoparticles

Generation of Airborne nanoparticles *En-Masse*:

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES 20-21 May 2022/ Ankara, TURKEY

The nanoparticles can be generated in the form of soot by burning any materials. But, the authors propose the generation of Biosoot where it can easily reach the atmosphere and spread. Biosoot is defined as a smoke or soot generated due to burning of biomaterials which may either is of plant or animal origin (Udayaprakash and Bhuvaneswari, 2019). Forest fire being an example.

Characterization of Biosoot:

Fig. 5. Collection of soot material

The biosoot collected by burning two of the common weeds were characterized to know their potency as airborne nanoparticles. The plants, *Calotropis gigantea* and *Parthenium hysterophorus* were collected, dried in shade and burnt. The soot generated while burning were collected using stainless steel plates, scrapped and characterized for its size using Particle Size Analyser and for its associated chemicals using Fourier Transform Infra Red Spectroscopy.

Dynamic Light Scattering Particle Size Analyser

The dynamic light scattering analyser revealed that the soot particles of the plant *Calotropis gigantea* ranges between 200 to 960nm. The average mean size recorded was 416nm size. The zeta potential was recorded at 0.2mv. The dynamic light scattering analyser revealed that the soot particles of the plant *Parthenium hysterophorus* ranges between 360 to 580nm. The average mean size recorded was 416nm size. The zeta potential was recorded at 0.2mv Fig. 6. The data on Zeta potential of the soot sample of *Calotropis gigantea* and *Parthenium hysterophorus* is provided in Table 1 and the size of the same in Fig. 6.

Table 1. Zeta potential of the soot sample of *Calotropis gigantea* and *Parthenium hysterophorus*

Zeta Potential :		
	<i>Calotropis gigantea</i>	<i>Parthenium hysterophorus</i>
Zeta Potential (mv):	0.2	0.2

Polarity:	Negative	Negative
Mobility (u/S/V/cm):	15.63	0.01
Conductivity (uS/cm):	13	42
Field Strength(kV/m):	5	10

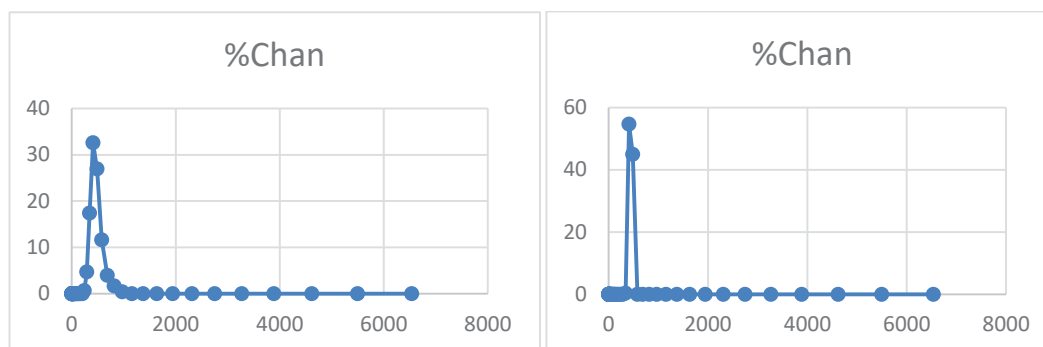

Fig. 6. Size range of soot sample of *Calotropis gigantea* and *Parthenium hysterophorus* (DLS)

Fourier Transform Infra Red Spectrophotometer

The FTIR studies of the soot samples of *Calotropis gigantea* and *Parthenium hysterophorus* resulted in 12 and 9 different peak areas. It was noticed that the peak areas are related to the presence of alkene, Carboxyl (acyl-phenyl), Nitrile, hydrocarbons and amines. This shows that the soot samples are possessing other carboxyl compounds along with carbon. The FTIR spectrum recorded for soot samples of *Calotropis gigantea* and *Parthenium hysterophorus* are provided in Fig 7 and 8 respectively.

The presence of different chemicals or associated compounds along with nanoparticulates plays a major role in their reactivity nature. They are also called as Reactive –Oxidative compounds where they have a capacity to serve as an antioxidative agent and even have an ability to induce cancer.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES 20-21 May 2022/ Ankara, TURKEY

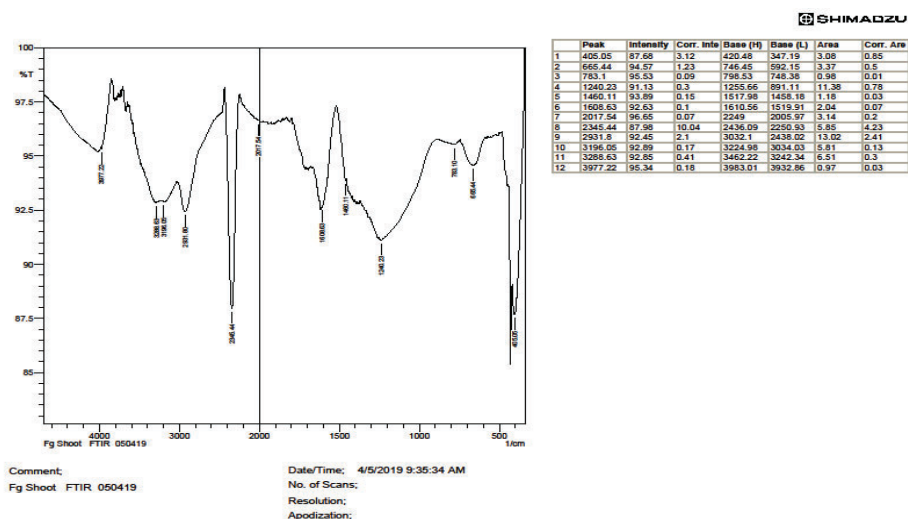

Fig. 7 FTIR spectrum of the soot sample of *Calotropis gigantea*

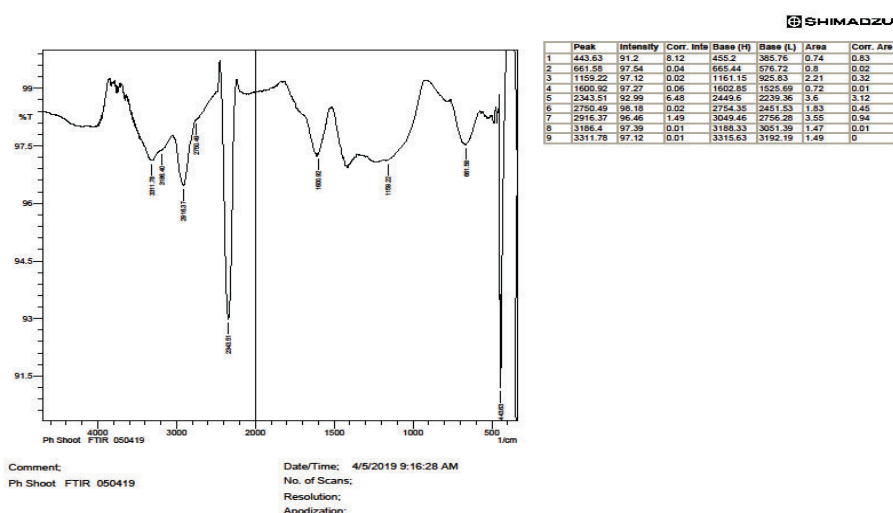

Fig. 8 FTIR spectrum of the soot sample of *Parthenium hysterophorus*

Trans-boundary Airborne Nanoparticulates: Case studies

- 1) In 2019, 340,000 hectares in Indonesia got burnt due to fire. The spread of toxic haze from the forest fire of Indonesia has resulted in closure of schools in neighbouring country Malaysia and the air quality in Singapore got worsened. The smog carrying nanoparticles crossed the International boundaries without any hindrances (Times of India, 25 Sept. 2019).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES 20-21 May 2022/ Ankara, TURKEY

- 2) The bushfires of Australia causing pink cloud in New Zealand. The smoke particles from Australia cross over 2000 km reaching New Zealand. The toxic smoke affects the Tourism of neighbouring country (The Guardian, 7th Jan. 2020).
- 3) The particles from India are carried to Sri Lanka said the Sarath Padmasiri, Senior Scientist, National Building Research Organization, Srilanka (The Hindu, 5th Nov. 2019).

The spread of trans-boundary airborne nanoparticles depends upon the factors like direction of wind, speed, humidity, moisture temperature etc.,

Challenge Ahead:

It is evident that these airborne nanoparticles can easily be made as a war material by doping specific compounds which can cause maximum damage to the population of enemy nation. Further, they can serve as a nano warheads. Identifying potential compound to dope in these trans-boundary nanoparticles is major challenge in designing a nano warhead. Scientists need to work on these areas to develop these trans-boundary nanoparticles to serve as a potential war threat.

Apart from designing the nano warheads, combating the airborne nanomaterials is a major challenge for all the nation in future. Thus, major challenge is to sample, analyze the chemical and physical nature of these suspended nanoparticulates, their impact on our population and environment.

Combating Airborne Nanomaterials:

To combat, the following three major steps need to be taken. 1. Evacuation 2. Asking people to wear wet mask and 3. Inducing artificial rain by cloud seeding. Thus technology and speciality on cloud seeding is a must to combat these airborne nanomaterials as nano warheads.

Conclusion:

The study concludes, how the nature of nanoparticles make them airborne, their physical and chemical nature as an advantage for the particles to serve as a war material. The ability of nanoparticles in inducing acute diseases to the exposed population and causing severe damage to crops, agriculture and plants thus causing ecological and economical imbalance. Their ability in inducing genetic diseases where in turn cause long term impact on the population of enemy nation. The study also provided the evidence of nanoparticles crossing the boundaries of different countries. The study identifies the challenge of scientists in identifying potential threat and safe guarding their own population is the need of the hour. To combat, evacuation, wearing wet masks and cloud seeding are recommended.

REFERENCES

ASTM International: E 2456 – 06, 2020, Standard Terminology Relating to Nanotechnology, ASTM International.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES 20-21 May 2022/ Ankara, TURKEY

ISO/TS 80004-2:2015(en), Nanotechnologies — Vocabulary — Part 2: Nano-objects.
<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:ts:80004:-2:ed-1:v1:en>

Srinivasan, B., Sundaram, I., Farshana, F. *et al.* A preliminary investigation on airborne fungi of pedestrian underpasses. *Aerobiologia* **37**, 71–78 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10453-020-09677-1>

Udaya Prakash N.K and S. Bhuvaneswari, 2020. Non pharmacological factors in containment of COVID-19 virus in India: An insight. *Int. J. Virol.*, 16: 16-22

Udayaprakash, 2004. Indoor Molds – Isolation and Identification, Color Wings (P) Ltd. Chennai, India. Pp. 99.

Zhang X, Wu J, Smith LM, Li X, Yancey O, Franzblau A, Dvonch JT, Xi C, Neitzel RL. Monitoring SARS-CoV-2 in air and on surfaces and estimating infection risk in buildings and buses on a university campus. *Journal of exposure science & environmental epidemiology*. 2022 Apr 27:1-8.

[Indonesian forest fire catastrophe has an impact in Southeast Asia | Times of India Travel \(indiatimes.com\)](https://www.indiatimes.com/indonesia/indonesian-forest-fire-catastrophe-has-an-impact-in-southeast-asia)

[Australia's bushfires mean New Zealand has become the land of the long pink cloud | Jim Salinger | The Guardian](https://www.theguardian.com/australia-news/2020/jan/23/australia-bushfires-mean-new-zealand-has-become-the-land-of-the-long-pink-cloud)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WAR STUDIES
20-21 May 2022/ Ankara, TURKEY

HUMANITY CRISIS DURING WAR

Prof. Afaq Ahmad^{1*}
Taiba Sheerin Ahmad
Dr. Faraz Ahmad³

¹Electrical and Computer Engineering Department
Sultan Qaboos University
P.O. Box 33, Zip 123
Muscat, Oman

²Freelance writer from New Jersey, USA

³Independent researcher from Oman

Abstract

War itself is a tragedy. The severity of the war grimes the humanity crisis. The biggest challenge of the humanity crisis is refugee crisis. Refugee crisis is in terms of speed and scale, unprecedented since the Second World War. The statistics show no signs of slowing down the present refugee crisis. This paper will highlight this issue based on the UNO published data.

The paper will also talk about the tragedy during the forced refugee crisis. During this crisis children are at significant risk of family separation, violence, sexual exploitation, and trafficking. Children desperately need of safety, stability and child protection services, especially those who are unaccompanied or separated from their families during war.

**AN ANALYSIS OF THE TERM "HUMANITY" IN THE CURRENT SITUATION AND
FROM AN ISLAMIC PERSPECTIVE**

Dr. Naseem Akhter (Associate Professor)

Department of Islamic Studies,
Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

ABSTRACT

Islam is an impeccable and perfect faith, chosen by Allah Almighty for human beings. Harmony, peace, concord, equity, uniformity, fraternity, and humility are all demonstrated in Islam. As a result, society is peaceful, tranquil and harmonious. Islam's greatest virtue is humbleness. In both this world and the next, the individual who accepts humility has a good existence. Nonetheless, it is our misfortune that Islamic lessons are being ignored by the minute, causing the current individual to forget virtues. Conditions have deteriorated in today's society. Individual characteristics such as humility, abstinence, patience, tolerance, and humanity are vanishing, resulting in unfathomable calamities in the general public such as oppression, murder, robbery, kidnapping, denial of rights, injustice, violence, exploitation, corruption, and sedition. Not only must people be aware of Islamic teachings, but they must also adhere to them strictly in order to better society's situation. The aim of this research work is to interpret the idea that humility is the best quality in people. Furthermore, the quality of humility was extensively examined in respect to Islamic teachings and current society. So that this study effort might send a positive message to people about the need of adhering to Islamic moral values in order to transform society's environment.

Keywords: Humanity, Islamic Teachings, Great Quality, Current Scenario

THE PHILOSOPHY OF WAR AND PEACE IN 21ST CENTURY SOCIETY

Fr. Baiju Thomas

Research Scholar

Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute, Faculty of Disability Management and Special Education, Vidyalaya Campus, SRKV Post, Coimbatore – 20,

ABSTRACT

"Even though the war is simple, it is still hard. It may be impossible for people who have not battled to set up challenges" (Carl von Clausewitz)

The philosophy of war explores the origins of war, the connection between war and human behavior, and the morality of war. History, politics, international affairs philosophy, and law ideology are all connected with war philosophy. The term "war" is now employed in a variety of contexts. Cold war, hot war, restricted war, total war, conventional and non-traditional war, civil war, guerrilla war, preventive war, etc., are all used to describe prospective confrontations. Based on the perspectives of combatants, wars have been characterized as imperial warfare or national liberation wars. As an outcome, *war* is defined as using force to force an opponent to do what we desire. The power supplies itself with artistic and technological achievements to confront hostile troops. Self-imposed, hardly visible constraints bind international norms and tradition, which do not make things any better. The goal of war is to enforce our will on the enemy, and the weapon of war is force—physical force because moral force only exists in the form of the state and law. We must proclaim our opponent weak, which is the fundamental goal of the war. The plan takes the place of the destination, which was dismissed as irrelevant to the fight. To achieve their goals, administrative use combat, relations, advertising, and other forms of public communication. States have used it to accomplish their national aims and objectives while safeguarding their countries' interests. Knowledge of world relations necessitates understanding war and peace issues; they are survival issues in the 21st-century society. Various statistical studies will offer you data about previous wars worldwide. Knowledge of who acts with hatred and murders from the top down and how to make peace appear more appealing to both sides than conflict is necessary for shifting from war to peace in the 21st-century society. The art of making the transition from war to peace more accessible is to make sure that those who benefit from the conflict also benefit from the concept of peace. Despite what people think that justice and peace are inextricably linked, enforcing human rights violations necessitates

management, which can be difficult, despite appearances. People are taught to suppress their violent behavior due to their desire for peace. They will also discover peace methods that can be implemented on a local and global scale to reduce the suffering caused by a wide variety of wars in the 21st-century society.

Keywords: War, Peace, Philosophy, 21st Century, and Society

Introduction

"The human will is the biggest challenge to success in wars."

(B. H. Liddell Hart)

War is a tool that can be used for good or evil to achieve a task. Some of the goals for which war has been utilized have been approved by humanity; in fact, war serves an essential function in every social framework. It has been used to settle disputes, protect rights, and make amends for wrongs, all of which have been caused by. There will never be any more stupid, harsh, expensive, or unfair techniques designed for such goals, and it will not solve the problems (Eagleton, 1948). Clausewitz's statement that war is the continuity of policy through other means has been overtaken by the collaboration: strategy is the extension of war through other means. Therefore, these two parameters are formally equitable. They both indicate that competition will continue, as will the use of alternatively aggressive and peaceful methods of achieving identical goals (Aron, 1966). "No major war has ever been linked to a single, simple reason" (Crawford in Wallace, 1957). "Every battle is fought for a mixture of real and imagined, known and unknown reasons." (Turney, 1949). While war is the most intense form of human violence, it is far from the only one. It is a one-of-a-kind piece with an unusual shape. The characteristics of this configuration cover a variety of occurrences, including the following: First, throughout antiquity, hostilities tended to have a definite beginning and end, with numerous rituals and celebrations marking the start and end of wars (Brodie, 1973). "There will be no two battles with the same set of contextual factors" (Corning, 1973). How can we identify when the border separating civic debate from killing has been significantly crossed if we believe war is merely one form of political foreplay? We will likely never know, given the many apparent standards of growth. The dividing line, as per Clausewitz, is useless because war is essentially a matter of political attitudes, subject to all the vagaries of time and place. As a multi-dimensional societal issue, war has many sources and causes that no single cause notion can properly characterize its features. There is no such thing as the perfect sufficient and requirement; all that can be done is to look for reasons, factors, and situations that lead to war (R.M. Williams, 1972). The causal factors in both wars will be the same." (Corning, 1973). "No two wars adopt the same form" due to the

diversity of military-technical correlations (Kingston-McCloughry, 1957). "It is unclear why wars happen even more; perplexing is why a specific conflict between specific States occurs at a specific time." (Levi, 1974). "For that reason, any concept of the causes of war in general, or any conflict in particular, that is not essentially diverse and complete, that is, that does not address the relevance of all sorts of different factors at the start, is certain to be erroneous." (Brodie, 1974). The essential argument is that peace and war are determined by their location and weapons, not their inherent human behavior. On the other hand, war appears to be sharp, organized, united, and concentrated on the limits of a society's environment; Peace appears to be the accumulation of chronic, scattered, unorganized domestic problems; (Kallen, 1939). To put it another way, war is a more severe conflict. While combat is made up of several battles, just seeing a handful of fighters might build up an idea of the whole event. Each uses physical violence to force the other to perform what he desires; his initial goal is to throw his adversary out of the way, leaving him useless in the fight.

Defining War

“Being prepared for war is one of the finest strategies to sustain peace.”(George Washington)

War, unconventional warfare, and other types of conflict have replaced the traditional military aspects, economic and political. There are still few models for defining war features. "War is organized force between two human groups pursuing competing goals, each side striving to impose its ideas on the other," writes Hoffman Nickerson in Britannica. Another investigator, Malinowski, described an armed battle between two rival political factions waged with organized military strength to achieve a tribe or national policy. As per Van Creveld, war has had two impacts throughout history. "Systematic violence deployed to achieve political aims," says Clausewitz. As an outcome, no one thinks war is moral or ethical. Carl von Clausewitz and his adherents were concerned with the legality and ethics of wars in general and inevitable wars. The idea was to approach this issue from a morally impartial, even rational perspective. Morality and ethics were still important, but they were focused on politics rather than method. As opposed to the opposing idea, which goes back to the Roman Empire, war was considered a legal condition is controlling the lawful bounds of mass violence. Law and ethical perspectives in war may differ from those in peace. These were used to determine who was allowed to murder and when and who was allowed to be slain. In other words, ethical and legal considerations are closely related to war strategy. *War* is a changing force that is frequently overlooked. Moreover, although war has

been examined numerous ways, its significance as an additional factor has been downplayed. Historians, for instance, often focus on the causes of war, as well as wartime diplomacy and the aftermath. Due to one historian, war must be considered "in the context of economic, social, and cultural heritage" (Hans Delbruck, quoted in Michael Howard 1976). It is marked by destruction, perhaps the most visible feature of war. In wars, people are killed, towns are destroyed, and the ecosystem suffers. Domestic and international political and economic systems that regulate and support society's activities can be destroyed by war. On the other side, war has a rejuvenating impact. Demands for enhanced output or social coordination occur during war mobilization in an atmosphere that encourages adaptation and allows for rapid change. War has an impact on both spectators and soldiers. Whether a country participates in a conflict or not, for instance, generates systemic changes that affect all other countries. War is a government action with broad consequences. It is the least scrutinized of government initiatives, even though it should be. Both institutions of higher learning and politics have neglected to explore the effectiveness and effects of war. Politicians may have a vested interest in deferring such decisions, especially publicly disclosed ones.

The Causes of War

“They will never want to hunt anything else again if they have hunted armed men for an extended period and found it pleasant.” (Henry James)

Nations and other political forces have used war throughout human civilization as a means of conflict resolution. In every type of human influence, it is the most harmful of all. Due to conflicts, both the environment and the economy are harmed. People's quality of life suffers as the sickness spreads more readily during times of war. When a government's power increases, its size and military might. When it comes to war planning, it does not matter if the goal is invasion or defensive. World relations and governmental behavior are also significantly impacted by conflict. It has been a driving force in history due to changes in military and economic power and the structure of the global economy. Many countries have been formed and disbanded as an outcome of military war. State structures have significantly been impacted as a result. Many warfare types can help us better understand the nation-state system and its development over time. "War generated the government, and the state created war" (Tilly, 1975). Fighting the war is a dangerous enterprise since it requires force. For this reason, fear plays a significant role in the war. Moral, physical, and emotional considerations all play a role in a war's occurrence. The physical components of war may often be

witnessed, identified, and measured. When people's everyday lives are significantly impacted by war, it is typically regarded as a negative phenomenon in Western nations. Many factors influence the effects of war on the civil population, yet this is an undeniable reality. It is often believed that war promotes economic growth by fostering technical development. However, when it comes to an extensive range of topics, social scientists tend to agree. The study of war's causes and consequences has long focused on academics in fields like international affairs and history. Social scientists have recently overlooked the long-term implications of war. Since World War II, academics have been looking for methods to prevent future wars from happening. Politics deals with a wide range of issues, including conflict resolution, catastrophe response, and strategic planning. As per a study conducted in the first decade of the writer's career, "most givers to duplication" lose interest when disputes occur (Converse 1968). Anybody who lives in a nation ripped apart by war feels its effects. As a result of their efforts to bring about world peace, they may experience physical and mental hardships. As they are still fighting, those that stay put have a more significant impact. A new twentieth century would have been possible if the world wars of World War I and World War II never occurred. It is the same as it was throughout the Cold War. In less than half a century, global and national politics and Western European and Third World cultures have been drastically altered (Weart, 1989). Today's new countries are being built on the ruins of war and the preparation for war. A new challenge to even the world's most powerful government institutions has emerged due to nuclear spread. Civil wars and battles between non-state institutions have harmed some of the poorest countries. In order to lessen the probability and, maybe, the severity and implications of war, we must first comprehend its causes in the 21st-century society.

Evolution of Theories of War

"The guilt of a pointless war is great." – John Adams

The application of evolutionary theory in human warfare is a rapidly evolving field, but two significant challenges hamper it. One challenge is developing an evolutionary theory of human combat. The second issue is that there is no agreement on interpreting the available evidence on war evolution. This study addresses these concerns by outlining an evolutionary theory of human warfare and then examining the validity of several common criticisms of using evolutionary theories to understand war. By highlighting an evolutionary theory of war and simply attempting to clarify fundamental misconceptions about this strategy, international relations academics are best placed to understand, work collaboratively with organizations, and contribute to emerging collaboration on human wars across the social and

human evolution scientific fields. The evolution of wars, like any other field of study, has been marred by recurring disagreements over definitional or interpretational concerns, such as whether specific patterns of behavior can be known consistently across space and time. Even so, in addition to the ongoing debate over the use of evolutionary theory in the social sciences in general and world affairs in specific (eBell 2006; Lopez, McDermott, and Petersen 2011; Lopez, 2014; Johnson, 2015), this study identifies and tries to address four particularly significant reasons against using evolutionary theories to understand conflict and war. War theories have developed over the last three centuries to represent the impact on the global system. After the religious wars ended in the mid-seventeenth century, wars were fought for the benefit of individual sovereign states, with restricted aims and scope. Reform became essential, and war analyses took the form of broad strategies. Only after the French Revolution erupted the purposes of war were expanded to include revolutionary ideas that appealed to the conscripted masses. During the Napoleonic Wars, Europeans began to rethink war as an efficient and limited tool of state strategy. An excellent example of this is Clausewitz's on war (1832–37), a classic book of Successful military philosophy. In light of the massive deployment of whole communities and the economy during World War I, Clausewitz's theory of "limited war" was wanted. As a result, a lot of new ideas were generated. As a result, war was no longer considered a vital diplomatic tool by these folks. In times of war, they believe that even the state's existence depends on preserving its most relevant things. Authorities and sovereign nations outline tighter goals in war. As early as the 17th century, religious conflict was a part of "great plans," as evidenced by the communist proletariat and the Nazi masters' racial theories. It has even been suggested that war has no rational foundation by certain theorists. Regardless of how much the fight impacts the whole human race, they remain unmoved. Tolstoy initially proposed this thesis in the aftermath of the Napoleonic Wars in the last chapter of War and Peace (1865–69). Second-half twentieth-century peace scholars began utilizing it to understand better the causes of conflict and the best ways to avoid conflict in the future. It is essential to distinguish between theoretical and empirical studies while studying conflict. Many areas of study, such as social science, psychology, and economic history, are progressively willing to apply evolutionary theories to help understand war and conflict (Choi and Bowles 2007; Ginges and Atran 2011; Gneezy and Fessler 2011; McDonald, Navarrete, and Van Vugt 2012). Institutions of higher learning in international affairs have also begun to look into specific aspects of war from human evolution, such as social dominance (Johnson and Toft 2014). This situation needs an explanation. Humans' mental flexibility and capacity to adapt to competing demands in a

multi-party environment are first examined by an evolutionary war theory (Gat, 2006; McDonald, Navarrete and Van Vugt, 2012; Lopez & McDermott, 2012). Those who establish a methodology for an evolutionary theory of wars per se tend to neglect one crucial component: the selection emphasis that has shaped multilateral human psychology for wars or the information-processing framework of that coalitional psychodynamic approach in the 21st-century society.

Theories on Causes of War

“Every war is an extension of power and the development of new weapons.” (Carl von Clausewitz)

War is a strategic activity involving using weapons and new technologies to attack and cause the death and destruction of all other people's socio-economic, structural, ethnic, and environmental well-being. Modern theories on how wars break out often fall into various categories. Domestic and international wars between nations, ethnic, social, religious, etc. groups are fought with weapons and modern technology that restricts the freedom of other groups and incurs long-term social, economic, and cultural harm. There are two ways to look at the causes of war: historically and currently. When there is a dispute, too many factors are in play for a single explanation to apply consistently. As per this study, socio-economic factors between nations and people can spark wars, covering a wide range of theories. Wars have their roots in many things, including essential emotional and cultural characteristics and tendencies and social interactions and institutions. Supporters and opponents exist for both schools of thinking about avoiding conflict. There are too many factors involved in wars over time and space to develop a complete theory about what starts them. Several socio-economic reasons might lead to war between countries, mainly according to current thinking—the following list of the most commonly accepted theories for war's beginnings.

Biological theories: Many of the world's wars and devastation may be traced back to Genetic human make-up, as per scientific theories. The value of a person's genetic make-up is enormous to these people. Relational and group warfare are often believed to be rooted in biological reasons. Aggression is a significant subject of biological theories. According to this idea, violent behavior is preconfigured in the human brain from birth. Anthropological and archaeology, evolution theory, and social Darwin help us understand human violence better. There have been many opponents of this school of thinking.

Ethology: Ethnologists believe that studying animal behavior can help us understand war and conflict. The behavior of monkeys in captivity and that of young children can be compared. Some of the most common causes of violent behavior are the need for control or the hate of a

particular activity, or a stranger interfering in one's affairs. A lot of the time, fighting between males and females is rooted in a desire to control reproductive territory. Ethology is the study of how animals behave in their natural habitats. It shows how different animals act. Scientists who study ethology and the history of evolution have figured out what an automatic response is by comparing how humans act in the animal world. Scientists who study cultures say that genes have a lot to do with how different species act. Evolution is the way that all living things change as time goes on. Mutations and natural selection identify which organisms are "fit" to live. In his book about violent behavior, Konrad Lorenz says that people are aggressive because it is "in their nature." Most other species are also aggressive, which has helped them stay alive over time. People have been strong enough to get this far. Freud said that people's tendency to be aggressive might have come from a long time ago.

Instinct Theory states that people are violent because of how they are made. People are mean and do bad things. It is just how they are. This is clear because people have always wanted to fight and be in charge.

Darwinism and Social Darwinism: In his book *Origin of Species*, Charles Darwin wrote about the "survival of the fittest." This means that only the people who are best able to adjust to their environment will be able to stay alive. Evolution takes a long time, but this is what it looks like. People have used "Survival of the Fittest" to explain why there are various types and how they are connected. Social Darwinism says that people fight because they are aggressive by nature and because "natural selection" has made them that way. It goes to show how vital war and competition are to living things. Darwin's theory used the idea of "stages of evolution" to show that imperialism's wars and territorial ambitions were right. People have questioned Darwin's ideas because he did not know about mutations and biological processes that change genetic information.

Socio-biology: Socio-biology is the study of how animals who live in groups interact with each other. Sociobiologists think that animals, including people, may have genes that make them more likely to be assertive. Sociobiologists think that their genes cause the most aggressiveness in animals. However, they also say that it varies between species and between distinct ways of putting animals in groups. There are many different kinds of violent behavior, such as stealing, being afraid, angry, etc., and each has its biological basis. There are a few animals that are worse than most people. Learning about other cultures also makes people more confident. Organisms are more likely to fight when they are close to each other than far apart. Like the Eskimos, people in North America come from many different places.

Socialist analyses: Liberals were interested in the political systems because they thought they were the essential factor in deciding whether or not a country would go to war. On the other hand, social democrats thought that a nation's socio-economic system was the essential point. There was some overlap between the two at the start of the 20th century. For example, the English radical liberal John Hobson talked about wars in the same way Vladimir Lenin did later. Karl Marx said that how people are put into classes causes war, not how states to act. He thought that wars did not start because the government wanted them to, but rather because social forces made it likely. Marx thought that the state was just a political layer on top of the real problem: the capitalist way of making things, which put the wealthy elite and the limits in war with each other.

The Concept of Peace

“To be at peace, you must be able to handle conflict peacefully, rather than avoiding it”.

(Ronald D. Reagan)

From the beginning of time until now, people have always cared a lot about peace. "Peace" is a great word, but it still means a peaceful world and a great place. Everyone wants peace for themselves instead of wanting peace for the whole world and society. All of us have done what we could to make peace. So, in a way, all of human history has been about trying to find peace. People have been talking, thinking, trying to teach, and studying peace from multiple perspectives. You need to know what the problem is to know what is going on. So, let us figure out what peace is before we learn about it in different ways. What does it mean? There are many ways to use peace. When the word "peace" is used in various ways, this seems to mean something different. Peace comes from the Latin word pax, which means an agreement between the two people, two nations, or two classes of persons who do not like each other to end a war, dispute, or battle (Bloomsbury, 1955). As per Martin Luther King Jr., the concept of peace was not something he was comfortable with. He thinks that true peace is not merely an absence of war but rather the presence of social justice (Coretta Scott King, 2008). People's mental health was a significant concern for Jawaharlal Nehru, who stressed the importance of this (1889-1964). According to him, the pursuit of peace does not necessitate international cooperation. The cause of this sensation is a sense of peace and tranquility in one's mind. It is not a given that nonviolent will lead to peace. It is also a style of thinking to think in this way. Nonviolence is the only way to establish lasting Peace (Fishel, R.2008). If there is no war, the 14th Dalai Lama said: 'Peace is of little importance' If there is to be peace, human rights must be respected, food must be supplied, and people and nations must be free (Abrams, I. 2010), peace is described as a human right, people's well-being, and freedom for

all nations, as a result of the war. The US Military History Partner, obtained on January 13, 2008, says that "peace" means "no war." From the military's point of view, the only way to keep the peace is through engaging in war. People do not see peace as a way to get there else. It is seen as a goal in and of itself. From a cultural, diplomatic, and American military history viewpoint, it is easy to see why peace is often thought of as the lack of war. It is because people have fought various types of wars in the past. People want peace, and they ask for it when there are wars. When there were no wars or fights, peace was what people wanted and needed. Albert Einstein considered the presence of fairness, law, order, and good government to be signs of peace and the absence of conflict. Peace is achieved via the lack of war and through the establishment of a legal order (P. Aarne Vesilind, 2005). Peace experts have a wide range of views on what it means to be at peace. Writings and regulations define peace in several ways in 21st-century society.

The Philosophy of War and Peace in the 21st Century Society

“We make war that we may live in peace” (Aristotle)

There is a wide range of opinions and perspectives on peace when examined as a formal discipline. Without war, there can be no peace. Here, many issues, such as human rights and nonviolence as a method of creating a peaceful society, are thoroughly discussed. There is also the idea of peace education, the concept of a peaceful society, and the concept of peaceful gender equality. We can better understand war's origins and strategies if we have a firm grasp of this field and the views of those who have lived through it. Academic institutions must explain and challenge the authority of experience to investigate myths and abstractions about wars. "We must get a deeper awareness of political and social concerns before responding appropriately to them. Many useful organizations and behaviors create a single entity during battles. Power is a focal point for explanation and explanation since it is widely dispersed. War/truth is what defines "peace and war" in this context. Tolerance grows as military activities increase in frequency. To make peace more appealing to both parties, it is vital to make war seem preferable. Compensation for those who profit from war is necessary to ease the transition to peace. Realizing that peace and justice are not mutually exclusive is a boon to human rights enforcement. In order to establish peace, one must understand who benefits from it and how it is built. As a peacemaker, consider the impact of violence on a wide range of people and how it may affect their decisions. Even if Peace on Earth is never attained, it may take some time. Despite this, the fight for a less violent, juster, and more equitable society remains an essential one. A war option may be a peaceful effort to liberate humanity from its own damaging and restrictive behavioral patterns. Because it is

founded on a true sense of inadequacy and an understanding of the hazards involved in human accomplishment, the desire to bring peace to the globe is both morally and ethically necessary. The continued presence of self-gratification may better illustrate peace than societal norms and normative behavior. Stressful thoughts and sore outbreaks can disturb even a peaceful state of mind and harm our emotional well-being. In order to maintain social peace, economic equality, and social justice, this peace must be maintained at all times. Peace is nearby and far away, just like eternal love in 21st-century society.

Conclusion

In the end, the war's devastation serves as its most defining aspect. Many people are killed, and much property is destroyed in the war. War can destroy a society's fundamental support and guidance mechanisms. The power to repair the harm caused by conflict is a blessing. Boost output or maintain the community during wartime. Even those who are not directly involved in the fighting feel the effects of war. No matter which nation is involved, the impacts of war can be felt worldwide. An all-out war might be sparked in addition to a massive slaughter of innocents. Features typical of a war's design in academic studies, the Pacific region has drawn the most attention. Political, economic, and social tensions have been a continual source of conflict in this country. There is no way around it as long as states are willing to go to war to achieve their ends. Taking into account both internal and external influences is critical. Understanding global dynamics requires cooperation between countries and international organizations. Nation-state theory dominates the state-level discourse. War's long-term impacts are a hotly debated artistic subject. People's daily lives are profoundly affected by war. Many countries have been reborn and reincarnated many times throughout history. Over the long term, however, the effects may be more difficult to predict. The fact that conflicts are necessary does not diminish their importance. Whether a conflict may fundamentally alter the route of events or only aid revive existing patterns and speeding up the happenings already foreseen is essential. It is essential to understand the various parties involved in the transition from war to peace and also how to make peace more desirable than combat. An essential part of making the transition to peace more palatable is ensuring that individuals who have benefited from conflict may also gain from peace. Despite popular belief, justice and peace are not necessarily exclusive in twenty-first-century society.

References

1. Aron, R. (1966). The anarchical order of power. *Daedalus*, 479-502.
2. Brodie, B. (1973). On Clausewitz: A Passion for War. *World Politics*, 25(2), 288-308.

3. Corning, P. A. (1973). Human violence: some causes and implications. *Peace and War*, 119-143.
4. Choi, J. K., & Bowles, S. (2007). The coevolution of parochial altruism and war. *science*, 318(5850), 636-640.
5. Crawford, T. W. (2001). Pivotal deterrence and peacemaking: bargaining, leverage, and third party statecraft. Columbia University.
6. Eagleton, C. (1948). *Speaking Frankly*. By James F. Byrnes.(New York: Harper and Brothers. 1947. Pp. 324. \$3.50.). *American Political Science Review*, 42(2), 349-351.
7. Fishel, R. (2008). *Peace in Our Hearts, Peace in the World: Meditations of Hope and Healing*. Sterling Publishing Company, Inc..
8. Ely, J. W., Osheroff, J. A., Chambliss, M. L., & Ebell, M. H. (2006). Approach to leg edema of unclear etiology. *The Journal of the American Board of Family Medicine*, 19(2), 148-160.
9. Ginges, J., & Atran, S. (2011). War as a moral imperative (not just practical politics by other means). *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 278(1720), 2930-2938.
10. Howard, M., & Paret, P. (1976). *On war* (Vol. 117). Princeton, NJ: Princeton University Press.
11. Johnson, D. D., & Toft, M. D. (2014). Bringing “Geo” Back into Politics: Evolution, Territoriality and the Contest over Ukraine. *Cliodynamics*, 5(1).
12. Kallen, H. M. (1939). Of war and peace. *Social Research*, 361-391.
13. Kingston-McCloughry, E. J. (1957). Air Vice-Marshal. *The Direction of War: A Critique of the Political Direction and High Command in War*.
14. King, C. S. (2008). The Legacy of Martin Luther King, Jr.: The Church in Action. *Theology today*, 65(1), 7-16.
15. Lopez, A. C. (2016). The evolution of war: theory and controversy. *International Theory*, 8(1), 97-139.
16. Marken, P. A., Weart, C. W., Carson, D. S., Gums, J. G., & Lopes-Virella, M. F. (1989). Effects of magnesium oxide on the lipid profile of healthy volunteers. *Atherosclerosis*, 77(1), 37-42.
17. Peace, W. J., & Abrams, R. A. (2010). Simultaneous dorsal dislocations of the carpometacarpal joints of all four fingers. *Orthopedics (Online)*, 33(2), 121.

18. Raiteri, M., Angelini, F., & Levi, G. (1974). A simple apparatus for studying the release of neurotransmitters from synaptosomes. *European journal of pharmacology*, 25(3), 411-414.
19. Schuman, H., & Converse, J. M. (1971). The effects of black and white interviewers on black responses in 1968. *Public opinion quarterly*, 35(1), 44-68.
20. Stevens, B. L., Lewis, F. L., & Johnson, E. N. (2015). *Aircraft control and simulation: dynamics, controls design, and autonomous systems*. John Wiley & Sons.
21. Tilly, C. (1975). Western state-making and theories of political transformation. *The formation of national states in Western Europe*, 638.
22. Turney, J. G. (1949). Sludge Disposal Study at Houston, Texas. *Sewage Works Journal*, 21(5), 807-810.
23. Vesilind, P. A. (Ed.). (2005). *Peace engineering: when personal values and engineering careers converge*. Lakeshore Press.
24. Williams, R. M. (1989). The American soldier: An assessment, several wars later. *The Public Opinion Quarterly*, 53(2), 155-174.

**COUNTER-RADICALIZATION AND REINTERPRETATION OF
CONTEMPORARY INDONESIAN JIHAD IN GUS BAHHA'S VIEW**

Fathatul Fallah

Student, Pekalongan State Islamic Institute, Department of Ilmu Al-Qur'an and Tafsir

Shinta Nurani, M. A

Teacher, Faculty of Ushuluddin, Adab, And Da'wah, Department of Ilmu Al-Qur'an and Tafsir, Pekalongan State Islamic Institute,

ABSTRACT

Jihad is a concept in Islamic teachings that is often misunderstood, along with the blurring of public understanding about jihad, oral interpretation of the Qur'an through social media and Youtube is starting to be in great demand by the public. Some Muslim preachers are currently admired by the viewers because of expertise and qualification knowledge in Qur'anic studies. Gus Baha' is known as one of the moderate Muslim figures in Indonesia who interpret and explain the jihad verses. Therefore, the researcher concern to examine the concept of jihad and its implementation in the Indonesian context. The present research focusses on Gus Baha' commentary that will be discusse in two question: (1) the concept of jihad according to Gus Baha'; (2) the implementation of jihad verses. This qualitative research utilize historical and sociological approach. The primary data of this reserach are online resources, that is Gus Baha' preaching on Youtube about jihad. Secondary one's in this study are books, journals, and other academic literatures related to this topic. The result of this research emphasizes two point: (1) according to Gus Baha' jihad is every good deed and activitie with whole hard deed sincerity, such as fighting enemies of Islam, fighting against lust, fighting against demons, inviting goodness and preventing evil, and seeking knowledge; (2) according to him, jihad in a specific sense (war) can be implemented if the enemy has attacked the stability of Muslims and as a last resort. On the other hand, in conducive conditions, jihad that is relevant to the Indonesian context is jihad by upholding justice, eradicating poverty, eliminating ignorance, quelling injustice, and all forms of commanding good and forbidding evil. Interestingly, the counter radicalism narrative usually examines jihad verses, Gus Baha actually appears to bring story verses and interpret them thematically. In addition, Gus Baha also counter-radicalism with reasonable logic and easy to understand. So, Gus Baha's lecture can change radical behavior by changing the mindset of radicals.

Keyword: Gus Baha', Jihad, Oral Exegesis

HİNDİSTAN'IN 2020-SAVUNMA EDİNİM PROSEDÜRÜ'NÜN VERİMLİLİK DEĞERLENDİRMESİ

PRODUCTIVITY ASSESSMENT OF INDIA'S DEFENCE ACQUISITION PROCEDURE- 2020

Ferhat Çağrı ARAS

Dr. Öğr. Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

(Sorumlu Yazar)

ÖZET

Hindistan Savunma Bakanlığı tarafından Mart 2020'de taslak olarak yayınlanan Savunma Tedarik Prosedürü, Ekim 2020'de yayınlanmıştır. Bu duyurulan program ile temel amaç ‘Make in India’ programında savunma sanayii oluşturmak için mevcut sistemlerin yapay zekâ ile donatılması, yerel yazılımların geliştirilmesi ve savunma sanayi için start-up'ların teşvik edilmesidir.

Hindistan’da Savunma sanayisi kendi ölçeğinde ciddi bir çalışma grubu oluşturmaktadır. Ancak ‘Make in India’ programı kapsamında değerlendirilen bu Savunma Tedarik Prosedürü; mevcut sistemler üzerinde yapılacak yenilikler, yerli ve milli üretim, savunma sanayisinde dışa bağımlılığın azaltılması ve tamamen yerli yazılım sistemlerine geçişi içermektedir. Ancak burada unutulmaması gereken en can alıcı nokta savunma sanayinde yerli üretimin ve maliyetlerin düşürülmesinin zamana yayılması gerektiğidir. Savunma sanayinde çok hızlı karar vermek ve bu alanda Ar-ge çalışmalarına odaklanmak, savunma bakanlığının mevcut ortamda savunma arz verimliliğini artırma hedefiyle uyumlu olmayabilir. Bu durum sanayide yerleşmenin aksine dışa bağımlılığı daha da artırıcı bir etken olarak karşımıza çıkabilir. Nitekim Hindistan’daki bu yeni inovasyon politikaları, yükümlülüklerini yerine getiren yabancı satıcıların sayısını azaltabileceğinden, son dönemde hükümetler arası anlaşmaları denkleştirme yükümlülüklerinden muaf tutmakla eleştirilmektedir. Bu tür anlaşmaların esas olarak yabancı satıcılardan Hindistan'a ileri teknoloji transferini etkileyeceği ve Hindistan'ın ithalata bağımlılığını sürdürecektir yüksek kaliteli ekipmanlarla ilgili olduğunu düşündürmektedir. Bu durumda ‘Make in India’ programı kapsamında bu sektörde verimlilik değerlendirmelerinin yapılması ve ileriye dönük start-up yatırımlarının sonuçlarına göre analiz edilmesinin ‘Make in India’ programının işlevselliğinin ölçülmesinin önemini göstermektedir.

Son dönemde duyurusu yapılan yeni teşvik politikalarında da görüldüğü üzere, Hindistan’da savunma sanayisini yerlileştirme girişimleri yerini kısa vadede Hindistan’ı dışa daha da bağımlı hale getirirken; uzun dönemde yerlileşme ile alakalı çalışmaların da sekteye uğrayabileceğini göstermektedir. Nitekim Rusya’dan S-400 satın alımı, Fransa ile yapılan Rafale jet uçağı sözleşmeleri ve İsrail ile yapılan insansız hava araçları sözleşmeleri bu prosedürün amacından kısa vadede saptığının göstergeleri olabilir. Uzun dönemde savunma sanayisindeki firmaların göstereceğı performanslar ise bu izlenen politikaların verimlilikleri ile alakalı çekincelerin gerçeğı yansıtır yansıtmadığını gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Savunma Sanayisi, İnovasyon, Ar-ge, Teknoloji Transferi

ABSTRACT

The Defence Procurement Procedure (DPP)-2020, which was drafted by the Indian Ministry of Defence in March 2020, was published in October 2020. The main purpose of this announced program is to equip existing systems with artificial intelligence to create a defence industry in the 'Make in India' program, to develop local software and to encourage start-ups for the defence industry.

Defence industry in India constitutes a serious working group on its own scale. However, this Defence Procurement Procedure evaluated under the 'Make in India' program; Innovations to be made on existing systems include domestic and national production, reduction of foreign dependency in the defence industry and the transition to completely domestic software systems. However, the most crucial point that should not be forgotten here is that domestic production and cost reduction in the defence industry should be spread over time. Making decisions very quickly in the defence industry and focusing on R&D studies in this field may not be compatible with the defence ministry's goal of increasing defence supply efficiency in the current environment. Contrary to localization in the industry, this situation may appear as a factor that further increases foreign dependency. As a matter of fact, these innovation policies in India have recently been criticized for exempting intergovernmental agreements from balancing obligations, as they may reduce the number of foreign vendors fulfilling their obligations. It suggests that such deals are mainly related to high-quality equipment, which will affect the

transfer of advanced technology from foreign vendors to India and maintain India's dependence on imports. In this case, it shows the importance of measuring the functionality of the 'Make in India' program by making efficiency assessments in this sector within the scope of the 'Make in India' program and analysing them according to the results of prospective start-up investments.

As can be seen in the new incentive policies that have been announced recently, while attempts to localize the defence industry in India make India more dependent on foreign sources in the short term, shows that in the long term, studies related to indigenization may also be interrupted. As a matter of fact, S-400 purchases from Russia, Rafale jet aircraft contracts with France and unmanned aerial vehicles contracts with Israel may be indicators that this procedure deviates from its purpose in the short term. The performances of the companies in the defence industry in the long run will show whether the reservations about the efficiency of these policies reflect the truth.

Keywords: India, Defence Industry, Innovation, R&D, Technology Transfer, The Defence Procurement Procedure, DPP

SAVAŞ KAVRAMINDAKİ DEĞİŞİM VE HİBRİT SAVAŞ: RUSYA ÖRNEĞİ
CHANGE IN THE CONCEPT OF WARFARE AND HYBRID WARFARE: THE CASE OF
RUSSIA

Selin BAŞER

Av. Dr, İstanbul, Türkiye, selbaser@gmail.com,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1267-6254>

ÖZET

Dünyadaki değişim ve gelişmeler ile birlikte, günümüzde savaş ve barış dönemleri arasındaki keskin ayrım belirsiz hale gelmiştir. Bunun ana sebebi, yaşanan gelişmelere paralel olarak, savaş kavramının da değişikliğe uğraması ve konvansiyonel savaşların yerini, gittikçe artan oranda, daha karmaşık yapıları yeni nesil savaşların almasıdır. Yeni nesil savaşlarda kullanılan yöntemlerin çok daha kompleks ve anlaşılmasının daha güç olması nedeniyle, devletlerin buna dair herhangi bir belirti olmasa dahi, bir savaşla karşı karşıya olması ve bu savaştan büyük yaralar alması mümkündür. Bu durum da, devletlerin, şekil değiştiren savaş biçimlerine karşı hazırlıklı olması ve uygun politikalar üretmesini gerektirmektedir.

Konvansiyonel savaşın yerini alan yeni nesil savaşlar çerçevesinde, hibrit savaş, hibrit tehdit, politik savaş, enformasyon savaşı gibi pek çok yeni terim de kullanılmaya başlanmıştır.

Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya karşı başlattığı askeri operasyon, konvansiyonel savaş dışında, ortaya çıkan yeni savaş türlerini ve bu savaş türleri ile ilgili kullanılan terminolojiyi yeniden gündeme getirmiştir. Rusya'nın söz konusu operasyonu bağlamında, özellikle "hibrit savaş" ifadesi kullanılmaktadır. Hibrit savaş, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sırasında da çok tartışılan bir kavram olmuştur.

Geleneksel savaş kavramındaki değişimin ve özellikle Rusya'nın izlediği savaş politikaları ile özdeşleşen hibrit savaş teriminin anlaşılması, hem güncel gelişmelerin daha net okunabilmesi, hem de yeni nesil savaşlara karşı etkili politikalar oluşturulabilmesi bakımından yararlı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Yeni Nesil Savaş, Hibrit Savaş, Rusya

ABSTRACT

With the changes and developments in the world, the sharp distinction between war and peace periods has become unclear today. The main reason for this is that the concept of warfare has also changed in parallel with the developments, and conventional wars are increasingly being replaced by new generation wars with more complex structures. Since the methods used in the new generation warfares are much more complex and more difficult to notice, it is possible for a state to face a war and suffer great wounds from it, even if there is no indication of a warfare. This situation requires states to be prepared for the new forms of warfare and to produce appropriate policies.

Within the framework of new generation warfare that has replaced conventional warfare, new terminology such as hybrid warfare, hybrid threat, political warfare, information warfare have begun to be used.

The military operation launched by Russia against Ukraine on February 24, 2022 has brought new types of warfare, and the terminology used in relation to these warfare types, to the agenda again. In the context of Russia's mentioned operation, the term "hybrid warfare" is being used in particular. Hybrid warfare has also been a much discussed concept during Russia's annexation of Crimea in 2014.

Understanding the change in the concept of traditional warfare and especially the term hybrid warfare, which is identified with Russia's war policies, is considered useful in terms of both reading current developments more clearly and creating effective policies against new generation warfares.

Keywords: Warfare, New Generation Warfare, Hybrid Warfare, Russia

İNSANSIZ HAVA ARAÇLARINA KARŞI MERMİ BULUTU OLUŞTURACAK ÇOK NAMLULU OTOMATİK ATIŞ SİSTEMİ

MULTI BARREL AUTOMATIC FIRE SYSTEM TO CREATE A BULLET CLOUD
AGAINST UNMANNED AIRCRAFT

Sinan KIVRAK

Prof. Dr., OSTİM Teknik Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü,
(Sorumlu Yazar)

Emre TURAN,

Öğr. Gör., OSTİM Teknik Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü,
Gülüstan Tuğçe ALVALI

Öğr. Gör., OSTİM Teknik Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü,
Burak YENİPINAR

Öğr. Gör., OSTİM Teknik Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektronik ve Otomasyon
Bölümü,

ÖZET

Günümüzde savunma ve saldırı sistemlerinde insansız hava aracı (İHA) kullanımı artarken bu sistemlere karşı savunma sistemi geliştirilmesi zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir. İHA sistemlerinin, küçük olması, radara yakalanmaması, piste ihtiyaç duymaması, faydalı yük taşıyor olabilmesi, ucuz ve kolay temin edilebiliyor olması gibi sebeplerden dolayı günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Küçük ve hızlı olan İHA sistemlerinde elektronik frekans karıştırıcı sistemler (jammer) veya konvansiyonel atış sistemleri ile İHA saldırıları engellenememektedir. Konvansiyonel sistemlerde kullanılan Gatling Gun, Makinalı tüfek ya da 40 mm bomba atar mermisi ile yapılan İHA engelleme sistemleri pratik olarak başarı sağlayamamış, yorgun ve aktif mermi tehlikesi yaralanma, can kaybına sebep olmuştur. İHA sistemlerinin engellenebilmesi için mermi bulutu oluşturulması gerekmektedir. Örnek uygulamaların birisinde Heckler & Koch G3 tüfeği kullanan on asker tarafından aynı anda yirmişer atış yapılarak ile etkili bir mermi bulutu oluşturmuştur. Bunun sebebi çok kısa bir süre içerisinde iki yüz merminin aynı noktaya farklı açılarda yönlendirilmesidir.

Tasarlanan savunma sisteminde, dört silahın atışı eş zamanlı olarak kontrol edilmektedir. Sistem on saniyede 1440 tane 4 mm'lik şarapnel atışı yapılarak mermi bulutu oluşturmaktadır. Mermi bulutu, İHA'ların elektronik ve mekanik sistemlerini bertaraf etme olasılığını oldukça artırmaktadır. Sistem 400 metreye kadar etkili olmaktadır. Aynı zamanda bu sistemin yorgun mermisi diğer sistemlere göre daha az zararlı olup meskûn mahalde çok rahat kullanılmasını sağlamaktadır. Sistem, gerilme ve titreşim analizleri yapılarak geliştirilmiş ve test edilmiştir. İlk prototipi tamamlanan sistem, saha testlerinde de başarılı sonuçlara ulaşılmış olup 4 silahın kontrolü aynı anda yapılmıştır. Geliştirilen sistemin, sabit kanatlı ve döner kanatlı İHA sistemlerine karşı savunma amaçlı kolluk kuvvetlerine yardımcı olması beklenmektedir.

Çalışmada, sabit kanatlı ve döner kanatlı İHA'lara karşı bir cebri mermi bulutu oluşturan savunma sistemi geliştirilmiştir. Geliştirilen sistemin maliyeti yerli imkanlar yardımıyla

düşürülmüştür. Sistem geliştirilebilir olup istenilen menzil ve savunma alanına göre tasarımı güncellenebilecektir. Ayrıca sistem ileriki çalışmalarda görüntü işleme ve otomatik yönlendirme yapılarak yarı otomatik düzenek haline getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sistemleri, İHA, Silah kontrolü.

“Bu çalışma OSTİM Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından koordinatörlüğün 202204 numaralı “UZAKTAN KONTROLLÜ ATIŞ SİSTEMİ TASARIMI VE ÜRETİMİ” başlıklı projesi ile desteklenmiştir. Bu bağlamda OSTİM Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’ne teşekkür ederiz.”

ABSTRACT

Today, as the use of unmanned aerial vehicles (UAVs) in defence and attack systems is increasing, it has become necessary to develop a defence system against these systems. UAV systems are widely used today for reasons like their small size, not being captured by radar, not needing a runway, the ability to carry a payload and being cheap and easily available. In small and fast UAV systems, UAV attacks cannot be prevented with electronic frequency mixing systems or conventional firing systems. UAV prevention systems with Gatling Gun, Machine Gun or 40 mm grenade launcher used in conventional systems could not be successful in practice, and the danger of tired and active bullets caused injuries and loss of life. To prevent UAV systems, it is necessary to create a cloud of bullets. In one of the sample applications, an effective bullet cloud was created by firing twenty shots at the same time by ten soldiers using Heckler & Koch G3 rifles. The reason for this is that two hundred bullets are directed to the same point at different angles in a very short time.

In the designed defense system, the firing of four guns is controlled simultaneously. The system creates a bullet cloud by firing 1440 4-mm shrapnel in ten seconds. This bullet cloud greatly increases the possibility of destroying the electronic and mechanical systems of UAVs. The system is effective up to 400 meters. At the same time, the tired bullet of this system is less harmful than other systems and allows it to be used very comfortably in the residential area. The system has been developed and tested by performing stress and vibration analysis. The system, of which the first prototype was made, was successfully tested in the field, and the control of four guns was simultaneous. It is expected that the developed system will help law enforcement officers to defend against Fixed Wing and Multi-Rotor UAV systems.

In the study, a defense system that creates a forced bullet cloud Fixed Wing and Multi-Rotor UAVs has been developed. The cost of the developed system has been reduced with the help of domestic facilities. The system can be developed and its design can be updated according to the desired range and defense area. Furthermore, the system will be transformed into a semiautomatic mechanism through image processing and automatic orientation in future studies.

Keywords: Defense Systems, UAV, Weapon control.

BİLGİSAYAR DESTEKLİ SİLAH ATIŞ ANALİZ PROGRAMI GELİŞTİRİLMESİ
DEVELOPMENT OF A COMPUTER AIDED WEAPON SHOOTING ANALYSIS
PROGRAM

Mustafa BOZDEMİR

Prof.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale MYO,

ÖZET

Savunma sanayinde bilgisayarların önemi çok büyüktür. Bununla beraber ülkemizde yerli yazılımlar, yerli ürünler üretmek millileşmemiz açısından büyük önem arz etmektedir. Bilgisayarların yardımı ile daha hassas ve net sonuçlar elde etmekle beraber üretici için önemli bir faktör olan hız da sağlanmaktadır. Aynı zamanda savunma sanayindeki gelişmelerin maliyetleri de ülke ekonomisinde büyük bir hacim kaplamaktadır. Dışarıdan alma kendin üret politikası millileşme açısından çok önemli olmakla beraber maliyetli bir olaydır. Üretelim ürettikten sonra test yapalım politikası yüksek maliyet ve risk barındırmaktadır. Simülasyon teknolojisini kullanmak çok önemlidir. Bu sayede yapılmak istenilen ürünün ilk aşamada simülasyonlarla tasarlanması hem hız hem de hata var ise hatanın nedenini üretimden önce görmek için fırsat sunmaktadır. Daha sonrasında testler başarılı görüldüğü takdirde üretime geçmek hem maliyet için daha düşük risk hem de başarı açısından daha yüksek sonuçlar doğurmaktadır.

Bu çalışmada silah sistemleri tanıtılmış, atışları etkileyen faktörler açıklanmış, atış teknikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Hedefleme sistemleri anlatılmıştır, Visual Basic programı kullanılarak hedef kağıdı üzerindeki atış noktalarını analiz eden bir atış programı yapılmıştır. Geliştirilen program ile atışların doğruluk ve kararlılıkları hakkında bilgi verilebilmektedir. Atış sayısal hesaplaması, CDFC mesafesi ve kullanıcı atış değerlendirmesi gibi bilgiler kullanılan programla elde edilebilmektedir. Aynı zamanda değerlendirici için silahın ayarlanması veya üretici için ise silahın hataları tespit edilip ayarlanmasına imkan sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Silah Sistemleri, Atış Analiz, Dış Balistik.

ABSTRACT

Computers play an important role in the defense industry. However, producing domestic software and domestic products in our country is of great importance for our nationalization. With the help of computers, more precise and clear results are obtained, as well as speed, which is an important factor for the manufacturer. At the same time, the costs of developments in the defense industry occupy a large volume in the country's economy. The policy of outsourcing and producing yourself is very important in terms of nationalization, but it is a costly event. Let's produce, let's test after production policy has high cost and risk. It is very important to use simulation technology. In this way, the design of the desired product with simulations at the first stage provides both speed and an opportunity to see the cause of the error before production if there is an error. Afterwards, if the tests are successful, going

into production results in both lower risk for cost and higher results in terms of success. In this study, weapon systems were introduced, the factors affecting shooting were explained, and information about shooting techniques was given. Targeting systems were explained, a shooting program was made that analyses the firing points on the target paper using the Visual basic program. With the developed program, information about the accuracy and stability of the shots can be given. Information such as shot numerical calculation, CDFC distance and user shot evaluation can be obtained with the program used. It also allows the evaluator to adjust the gun or for the manufacturer to detect and adjust the gun's errors.

Keywords: Weapon Systems, Shooting Analysis, External Ballistics.

1.GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile birlikte bilgisayarlar hayatımızın her alanında varlıklarını göstermektedirler. Bilgisayarlar, sanayi alanında kullanılmasıyla beraber üretimde simülasyonun rolü giderek artmıştır. Kaynak ve zaman tasarrufu sağlaması nedeniyle simülasyonun savunma sanayinde kullanılması yaygındır [1].

Savunma harcamaları düzeyinin optimum bir şekilde belirlenmesi ülkeler için büyük önem taşır[2]. Ülkemizin bütçesinin büyük bir kısmının savunma sanayine ayırması bu alanın önemini göstermektedir. Bu yüzden yeni geliştirilecek ürünlerin bütçelerini verimli kullanma gereği ortaya çıkmaktadır[3].

Savunma sanayinde millilik kavramı çok önemlidir. Ülkemiz bu alanda yerli yazılımlara, yerli üretimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu alanda çeşitli kurumlar ve firmalar çalışmaktadır. Savunma sanayinin gücü ülkelerin teknolojik düzeyi ile doğru orantılıdır. O halde amacımız ülkenin teknolojik düzeyini yükseltmek olmalıdır[4].

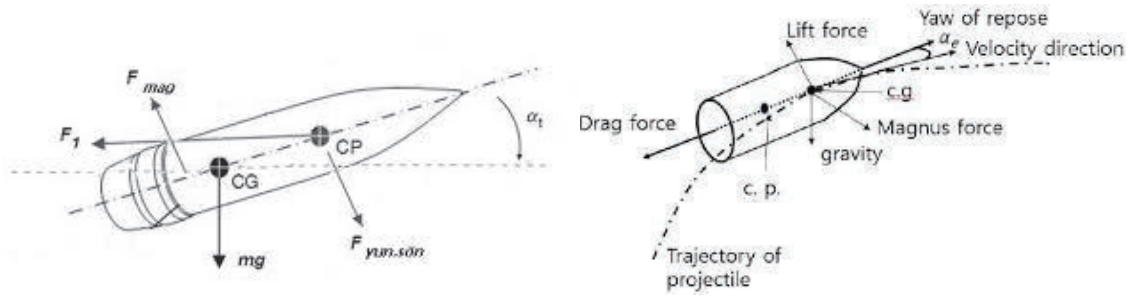
Savunma sanayindeki gelişmeler ülkeler açısından çok gerekli ve gizli yürütülen faaliyetlerdir. Yapılan çalışmalar son derece gizli yürütülmektedir. Bu alanlarda yayınlanmış kitap, dergi, makaleler son derece sınırlıdır. Yayınlanmış olanlar ise genellikle eski teknolojilerdir.

Silah sistemlerinde güvenilirlik ve kullanılabilirlik son derece önemlidir[5]. Bu çalışmada silah ve hedef sistemleri tanıtılmış, balistik hakkında kaynaklar incelenmiş olup, bilgisayar destekli bir atış analiz programı yapılmıştır.

2. DIŞ BALİSTİK

Merminin namludan çıktıktan sonra hedefe varana kadar olan hareketlerini inceleyen bilimdir. Bir mermi namluyu terk ettikten sonra, mermiye tesir eden olaylar yer çekimi ve içinden geçtiği havadır. Uzun mesafe mermi yolları için; merminin dönmesi, rakım ve yer çekimi değişiklikleri dikkate alınmalıdır. Mermi modeli de merminin hedefi istenilen noktaya ulaşması için önemlidir. Yer çekimi hariç başka hava mukavemetlerine maruz kaldığından mermi yolunun havada sapması vardır. Bu sapma sağa veya sola doğrudur. Askeri silahlarda bu sapma genellikle sağa doğrudur[6].

Atmosferde seyreden bir mermi ya da bombanın karşılaştığı bütün kuvvet ve mukavemetlere hava mukavemeti denir. Hava mukavemeti; aksi rüzgar kuvveti ve sürükletici kuvvet olmak üzere iki unsurun bileşkesi olarak kabul edilir. Aksi rüzgar kuvveti; uçuş istikametine dik istikamette tesir eden aerodinamik bir kuvvettir. Mermi uçuş istikametinde bulunduğu için merminin istikamet açısı değiştikçe tesiri de değişir. Sürükleyici kuvvet; mermi uçuş istikametinin aksi yönüne tesir eden bütün hava mukavemetleridir. Bir merminin karşılaştığı bazı kuvvetlerin istenmeyen tesirleri; o mermiye doğru büküm verilerek ya da kuyruk takılarak bertaraf edilebilir. Meteoroloji şartları atışı planlayanlar tarafından tespit edilip etkisi en az olacak şekilde düzenlenebilir. Atışın sağlıklı yapılabilmesi için; atış cetvelleri atıcılar tarafından oluşturulup sıkça kullanılan bir yöntemdir[7]. Şekil 1' de mermiye etki eden kuvvetler gösterilmiştir.

Şekil 1. Dış balistikte mermiye etki eden kuvvetler

Yerçekimi ve rakım değişikliği; top atışlarında en az 100 mil ya da daha fazla yüksekliği olan mermilerde etkili olan bir faktördür. O da %5 lik bir azalma olarak tespit edilmiştir. Yeryüzü eğriliği; yeryüzünün büküklüğü yaklaşık 70 mil de 1 derecedir. Kıtalar arası atılabilen mermilerin hesabında önemli bir faktördür. Askeri amaçla uygun mühimmatların atış cetvelleri mevcuttur[7]. Çalışmada orta vuruş noktasının geometrik olarak hesaplanması yapılmış ve sonuçlar karşılaştırılmıştır.

$$X_{ort} = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot x_3 \dots x_n} \quad (1)$$

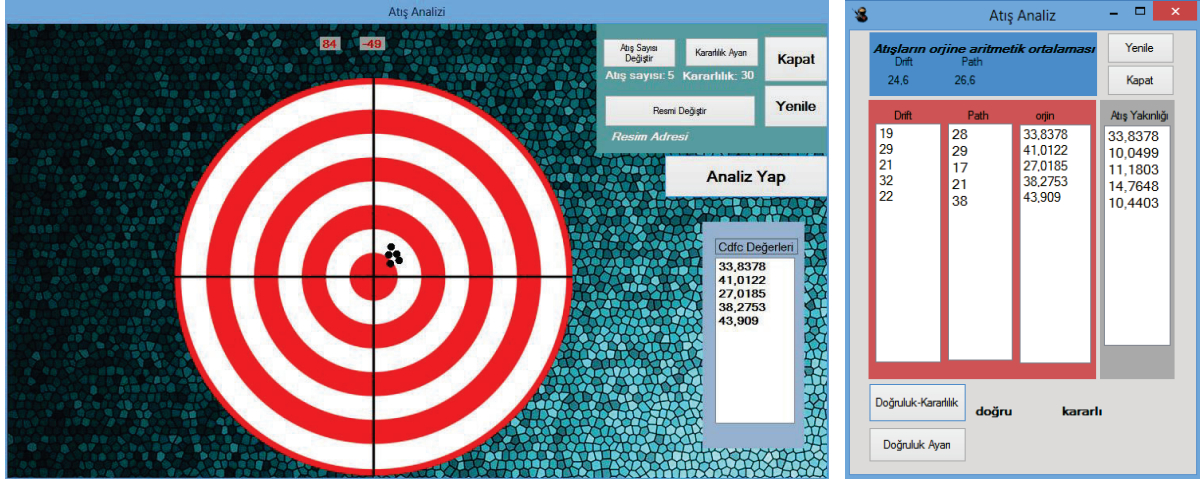
$$Y_{ort} = \sqrt[n]{y_1 \cdot y_2 \cdot y_3 \dots y_n} \quad (2)$$

3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Uygulama geliştirme programlarından Visual Studio 2010 içindeki Visual Basic dili kullanılmıştır. Bu program da ara yüzler kullanılarak 500×500 piksel alanında bir hedef alanı oluşturulmuştur. Bu ortamdaki atışların doğruluğu orijine göre 50×50 piksellik alan içinde olacak şekilde tasarlanmıştır. Kararlılıkları ise açılış ekranında 1.atışa diğer atışların uzaklığı 30 piksel olarak kabul edilmiş olup bu atıcının veya değerlendiricinin seçimine bırakılıp ayarlanabilir olarak tasarlanmıştır.

Aynı zamanda yapılmış olan atışların orta vuruş noktaları da hesaplanmaktadır. Bu değerler sayesinde de yapılan atışların doğruluk ve kararlılıklarının analiz edilmesi sağlanmaktadır.

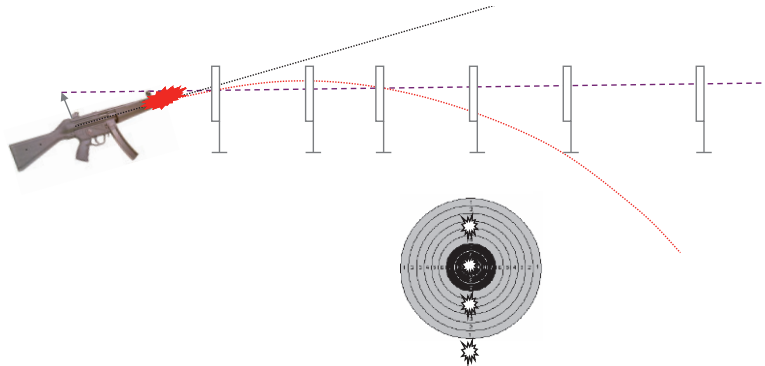
Programda yapılmış olan örnek atışların doğruluk ve kararlılık analizlerine ilişkin doğru ve kararlı, doğru ve kararlı değil, doğru değil ve kararlı, doğru değil ve kararlı değil sonuçları elde edilmektedir. Aynı zamanda atışların orta vuruş noktaları hesaplanmaktadır. Atışların hangi bölgede toplandığını gösterip G-3 piyade tüfeğine göre doğrulamak için gezin hangi bölgeye çevrilmesi gerektiğini göstermektedir. Geliştirilen program ara yüzü Şekil 2 de görülmektedir.

Şekil 2. Program ara yüzü

Nişan noktası orijin olarak alındığında, vuruş noktasının bu noktaya olan uzaklığına cdfe denir. Vuruş noktasının nişan noktasına göre sapma miktarı olarak da ifade edilir. Nişan noktası orijin olarak alındığında, vuruş noktasının dikey eksenindeki izdüşümüne path denir. Vuruş noktasının nişan noktasına göre düşey eksenindeki sapma miktarı olarak da ifade edilir. Nişan noktası orijin alındığında, vuruş noktasının yatay eksenindeki izdüşümüne drift denir. Vuruş noktasının nişan noktasına göre yatay sapma miktarı olarak da ifade edilir.

Şekil 3' de hedef kağıdı üzerinde mermi yolu, nişan hattı ve vuruş noktasının ilişkisi görülmektedir. Geliştirilen bu program hedef kağıdı üzerinde atış analizi yapabilme özelliğine sahip olmuştur.

Şekil 3. Nişan hattı ve mermi yolu ilişkisi

4.SONUÇ

Savunma sanayinde bilgisayarların önemi çok büyüktür. Bununla beraber ülkemizde yerli yazılımlar, yerli ürünler üretmek millileşmemiz açısından büyük önem arz etmektedir. Bilgisayarların yardımı ile daha hassas ve net sonuçlar elde etmekle beraber üretici için önemli bir faktör olan hız da sağlanmaktadır. Bu çalışma sonucunda geliştirilen program ile yapılan atışların hedef kâğıdında ki koordinatları belirlenmiş olup, atışların birbirine olan uzaklıkları ve orijine olan uzaklıkları tespit edilmektedir.

Bu sayede atışların doğrulukları ve kararlılıkları hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Aynı zamanda atışların orta vuruş noktaları hakkında da bilgi verilmektedir. Atış kağıdı dışarıdan da boyutlandırılarak yüklenebilmektedir. Bu sayede üretim aşamasından sonra silah testlerinde silahla reel ortamda atışların yapılmasıyla bu hedef kağıdının fotoğrafı programa yüklenerek atışların değerleri hesaplanması ve bu atışların kararlılık ve doğruluklarının tespiti yapılması sağlanmaktadır.

5.KAYNAKLAR

- [1] Fırış M., Alkan A., Görüntü İşleme Temelli Sanal Silah Eğitimi Ve Atış Simülörleri, Oyun Konferans, Şubat 2014,Mersin, 2014.
- [2] Esgin Y., Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Gelişme Arasındaki İlişki Silah İhracatçısı Ve İthalatçısı Ülkeler İçin Panel Veri Yöntemi İle Bir Analiz, YL Tez, Ege Üniv, İzmir, 2010.
- [3] Temizer S.,Eliş H.,Temizer N., Sages: Sanal Gerçeklik Ortamında HLA Uyumlu Ve Stereo Görüntü, Fizik Ve Çev. Ses Des. Savaşma Yet.Eğitim Simülörü, 4.Usmos, 2007.
- [4] Ziylan A.,S avunma Nereden Nereye Türkiye’de Savunma Sanayi Tarihçesi, Ulusal Strateji Dergisi, s.2-9, Kasım/Aralık, 2001.
- [5] Yanez J., Ortuno T., Vitoriano B., A Simulation Approach To Reliability Analysis Of Weapon System, European Journal Of Operational Research, 100, s. 216-224, 1996.
- [6] Carlucci Donald E. , Jacobson Sidney S. , Ballistics Theory And Design Of Guns And Ammunition, Crc Pres Taylor and Francis Group London,2007.
- [7] Harp Okulu Balistik Departmanı, Balistik Notları, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1959.

SAVAŞ SANAYİNDE EKLEMELİ İMALAT TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI
THE USE OF ADDITIVE MANUFACTURING TECHNOLOGY
IN THE WAR INDUSTRY

Mustafa BOZDEMİR

Prof.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale MYO

ÖZET

Günümüzde bir ülkenin siyasal, ekonomik ve askeri gücünü belirleyen etkenlerin başında savunma sanayisi ve teknolojisi gelmektedir. Bilimsel gelişmelere paralel olarak ilerleyen savunma teknolojileri, yeni nesil silah teknolojileri ve mühimmat sistemlerinde birçok yeniliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yapılacak bu çalışmada, eklemeli imalat teknolojilerinin savaş sanayinde kullanımı konusu sunulacaktır. Eklemeli imalat teknolojisi çok hızlı gelişen ve yaygınlaşan bir imalat yöntemine dönüşmeye devam etmektedir. Yaygınlaşan bu teknolojiyle birlikte sağlık ekipmanları üretiminde, dişçilikte implant yapımında, hassas döküm prototip üretiminde, mimaride, uzay sanayinde, otomotiv sanayinde ve takı imalatında kullanım alanı bulmaktadır. Savunma teknolojileri alanıyla ilgili olarak silah sistemleri eğitimi veren kurumlarda kullanılabilecek eğitim amaçlı prototip oluşturma yöntemi ve uygulaması kullanılmaktadır. Silah sistemlerinin çağın ihtiyaçlarına uygun fonksiyonel tasarımı ve imal edilebilirliği konusu önemli bir mühendislik çalışmasıdır. Silah sistemlerinin mekanik tasarım işlemleri kısmen karmaşık olup tasarım parametreleri fazladır. Bu nedenle silah sistemleri konusunda mühendislik eğitimi alan öğrencilerin eğitim kalitesini artırmak ve kaliteli bir eğitim sunmak amaçlanmaktadır. Yapılacak bu çalışmada, silah/mühimmat sistemlerinin tasarımı aşamasında kullanılacak sistematik tasarım modeli gösterilecektir. Bu modellerle üretilmiş örnek bazı silah sistemleri ve parçalarının eklemeli imalat teknikleriyle elde edilmiş örnek uygulamaları ortaya konulacaktır. Eklemeli imalat teknolojisi sayesinde, silah teknolojisi sistemlerine yönelik ürün tasarımı ve iyileştirilmesi yapılabilmektedir. Bu aşamada harcanan süre azaltılarak daha gelişmiş silah modelleri üretilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eklemeli imalat, Savunma sanayi, Prototip oluşturma.

ABSTRACT

Today, defence industry and technology come first among the factors that determine the political, economic and military power of a country. Advancing in parallel with scientific developments, defence technologies have led to the emergence of many innovations in new generation weapon technologies and ammunition systems. In this study, the use of additive manufacturing technologies in the war industry will be presented. Additive manufacturing technology continues to evolve into a rapidly developing and widespread manufacturing method. With this technology that has become widespread, it finds use in the production of health equipment, implant construction in dentistry, precision casting prototype production,

architecture, aerospace industry, automotive industry and jewelry manufacturing. In the field of defence technologies, the method and application of prototyping for training purposes that can be used in institutions providing weapon systems training is used. The functional design and manufacturability of weapon systems in accordance with the needs of the age is an important engineering study. The mechanical design processes of weapon systems are partially complex and the design parameters are high. For this reason, it is aimed to increase the education quality of the students who receive engineering education on weapon systems and to provide a quality education. In this study, the systematic design model to be used in the design phase of weapon/ammunition systems will be demonstrated. Sample applications of some weapon systems and parts produced with these models, obtained by additive manufacturing techniques, will be presented. Thanks to additive manufacturing technology, product design and improvement for weapon technology systems can be made. At this stage, more advanced weapon models can be produced by reducing the time spent.

Keywords: Additive manufacturing, Defence industry, Prototyping.

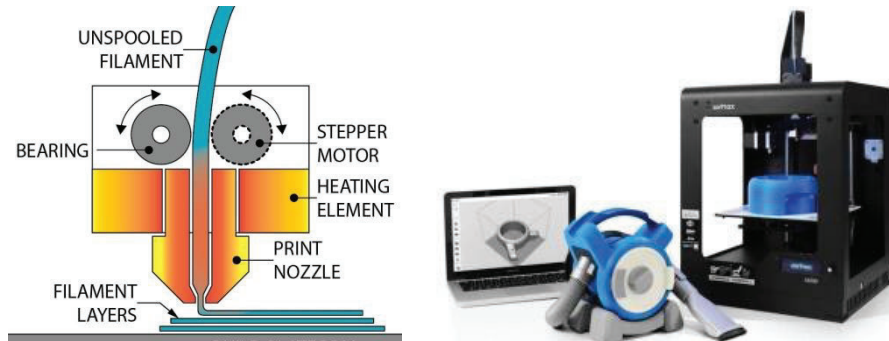
1.GİRİŞ

Son dönemde askeri sistemlerin teknoloji odaklı gelişimi ve sivil alandaki teknolojilerin askeri uygulamasının giderek artmasıyla, güvenlik ve savunmanın ana eksenini teknoloji ve bilgi üstünlüğüne oturmıştır. Bu alandaki üstünlük, teknoloji yönetiminde benimsenen akılcı ve sürdürülebilir politikalarla mümkün olmakta ve bu amaçla izlenen politikalar ve yapılan Ar-Ge harcamaları, askeri üstünlük ve caydırıcılığın önemli bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Dünyanın her gün yeni bir kriz ile karşı karşıya kaldığı bu günlerde, krizleri iyi yöneten ülkeler için krizleri fırsata çevirme imkânının oluştuğu, bu imkânı iyi değerlendiren ülkelerin önemli bir stratejik üstünlük avantajı yakaladığı, dolayısıyla kriz yönetme becerisinin önem kazandığı ifade edilmiştir. Savunma Sanayii çalışmaları, kalkınmanın sürekliliği ve ülkemiz kaynaklarının etkin kullanımının güvenliğe doğrudan ve geniş kapsamlı etkisi ile ön plana çıkmaktadır. Savunma Sanayii teknolojik açıdan sürekli gelişen ve öncelikle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik boyutunun yanı sıra, dış pazarda giderek artan rekabet avantajı yönü ile de dikkatleri üzerine çekmektedir[2]. Savunma sanayinde millilik kavramı çok önemlidir. Ülkemiz bu alanda yerli yazılımlara, yerli üretimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu alanda çeşitli kurumlar ve firmalar çalışmaktadır. Savunma sanayinin gücü ülkelerin teknolojik düzeyi ile doğru orantılıdır. O halde amacımız ülkenin teknolojik düzeyini yükseltmek olmalıdır[1]. Geleneksel olarak ayrı ayrı üretilen silah ürünlerin yerine bunların bütünleştirilmesinden oluşan sistemler ön plana çıkmaktadır. Doğal olarak gelecekte de ülkeleri geniş bir yelpazeyi oluşturan savunma amaçlı çok çeşitli ürünleri kendi kaynakları ile üretmek ve sürekli geliştirmek zorunda bırakacaktır [3]. Silahların çeşitli amaçlara ve mesleklere göre birçok tanımı yapıldığı gibi, bazı yasalarda kastedilen anlam ve kapsam da değişik olabilmektedir. Silah tasarımı ve balistik kavramı birbirinden ayrılamayan ve tamamlayan iki ana çalışma alanıdır [4]. Silah sistemleri konusunda yapılan deneylerin zor ve pahalı olması matematiksel modellemeleri çok önemli

hale getirmektedir. Bir silahın iç balistiğinin yapıldığı sırada geçen toplam süre sadece milisaniyeler sürmektedir. İç balistik deneyleri sırasında genellikle test namluları kullanılır [5]. Silah tasarımı ve imalatı için yapılan hesaplamalarda deneysel metotlar kullanmak doğru sonuçlar bulmada etkilidir. Yapılan deneysel ölçümlerle formüllere dayalı tekniklerinin birlikte kullanılarak yapılan hesaplamalar yaklaşık benzer sonuçlar bulmaya başladığında, hesaplama yöntemi kullanmak daha pratik olacaktır [6].Tasarım kelime anlamı olarak fikir, kavram ve bir soruna uygun çözüm bulmak olarak kısaca özetlenebilir[7]. Savunma teknolojisi alanında eğitim veren kurumlar için teknolojik araç- gereçlerin ve eğitim materyallerinin tasarımı da özel bir çalışma alanı olmuştur. Bu kapsamda picatinny raylarının yapısı, kullanım alanları ve uyumlu ekipmanların geliştirilmesi önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

2. EKLEMELİ İMALAT YÖNTEMLERİ

Eklemeli imalat teknolojisi, imalat uygulamalarında, medikal/dental implant yapımında, kavramsal modellemede, doğrudan döküm kalıbı ve parça üretiminde, hassas döküm tekniği ile metal parça ve prototip üretiminde, mimari uygulamalarda, uzay/otomotiv sanayinde, hızlı kalıp imalatında, eğitim amaçlı her türlü donanımın yapımında ve takı sektörü gibi bir çok alanda kullanılmaktadır. Bu yöntemde ilk adım, herhangi bir CAD yazılımı ile veya bir lazer ya da optik bir tarayıcı yardımı ile tersine mühendislik yaparak parçanın 3B CAD modelinin oluşturulmasıdır[8]. Stereo Lithography dosyasına dönüşümü yapılan 3B model farklı 3B yazıcı teknolojileri kullanılarak imal edilir. Dosyadan alınan katman bilgileri lazer ya da extruder başlığı sayesinde katmanlar halinde imal edilir. 3B Yazıcı bilgisayar üzerinde tasarlanmış ve ya 3 boyutlu olarak taranmış modelleri, birçok farklı malzeme kullanarak çok hızlı ve ekstra bir kalıp ya da fikstüre ihtiyaç duymadan üreten bir cihazlardır. FDM teknolojisi ile çalışan 3B Yazıcılar genellikle ABS ve PLA gibi termoplastik polimer malzemeler kullanılmaktadır. Filaman formundaki malzeme yüksek sıcaklığa sahip bir nozül yardımı ile eritilerek katmanlar halinde inşa edilir. Şekil 1’de FDM 3B plastik yazıcının çalışma prensibi gösterilmiştir.

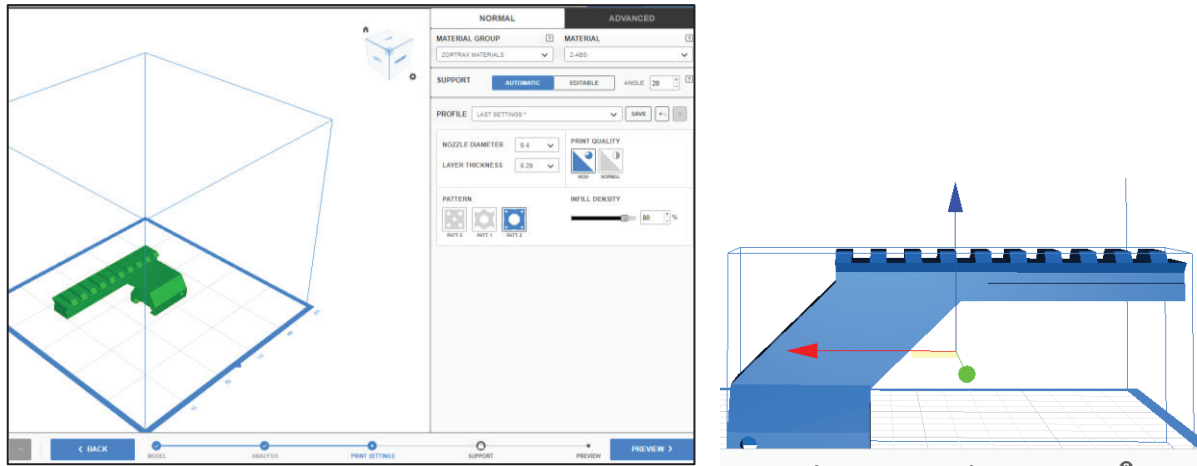
Şekil 1. 3B FDM plastik yazıcı çalışması.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada eklemeli imalat yöntemleri kullanılarak yapılan bazı silah parçalarının üretim örnekleri anlatılmaktadır. Uygulama örneklerinin imalatında 3B baskı cihazı olarak Zortrax M200 modeli kullanılmıştır. Layer Plastic Deposition (LPD) teknolojisi farklı fiziksel özelliklere sahip çeşitli materyaller kullanılmayı mümkün kılmaktadır. Bu yazıcı filament ürünlerinden olan Z-ABS, Z-ULTRAT mekanik ve kimyasal olarak boya yapılabilme veya çeşitli işlemler yapmayı sağlamaktadır. Yaklaşık 250-260 C⁰ sıcaklıkta eriyebilen filament malzemeyle dayanıklı ve model üretimine uygun baskı yapılabilir.

Örnek 1: Picatinny ray

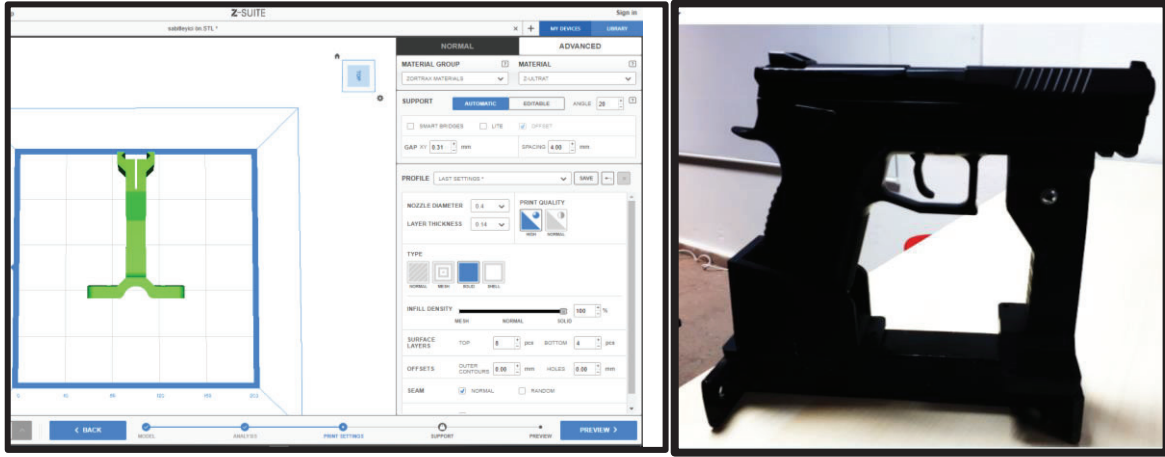
3B yazıcı yardımıyla imalatı yapılacak Picatinny rayının katı model tasarlanmış hali Şekil 2’de görülmektedir. Bu ray sistemi namlu üzerine takılacak ekipman için ekstra yükselti oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır. Silah namlu alt ve üstü için bazı ekipmanlar kullanıcı göz ve silah hedef sistemini aynı hizaya getirmek amaçlı farklı yükselti lerde tasarlanabilmektedir. Şekil 3’ de ise, silah sabitleme sistemi katmanlı imalat resimleri görülmektedir.

Şekil 2. Yükseltme özellikli Picatinny ray modeli.

Örnek 2: Silah Sabitleyici

Silah sabitleme sistem modellerinin üç boyutlu tasarım çizimleri *.stl dosyalarına dönüştürüldükten sonra 3B yazıcılarla imatları yapılabilir. Şekil 3’de geliştirilen modelinin üretim süreci içerisinde, 3B yazıcı programıyla istenilen baskı parametrelerinin ayarlandığı yazılım görülmektedir. Montajlama işlemi sırasında 0,1 mm toleransla yapılmakta olup, herhangi bir yapıştırma bağlantısına ihtiyaç duyulmadan gerektiğinde sökülme imkanı bulunan modeli imal edilebilmektedir.

Şekil 3. Silah sabitleme sistem prototipinin montajlanmış görüntüsü.

4.SONUÇ

Eklemeli imalat teknolojisi, çok hızlı gelişen ve yaygınlaşan bir imalat yöntemine dönüşmeye devam etmektedir. Yaygınlaşan bu teknolojiyle birlikte birçok imalat alanında kullanım yeri bulmuştur. Savunma teknolojileri alanı bunların biridir. Silah sistemleri eğitimi veren kurumlarda kullanılabilecek eğitim amaçlı prototip oluşturma yöntemi ve uygulaması en yaygın kullanım şekillerinin başındadır. Çalışmada örnek bazı silah sistemleri ve parçalarının eklemeli imalat teknikleriyle elde edilmiş örnek uygulamalarına ait tasarımları ve imalat süreçleri gösterilmiştir. Eklemeli imalat teknolojisi sayesinde, silah teknolojisi sistemlerine yönelik ürün tasarımı ve iyileştirilmesi yapılabilmesinde kolaylık sağlamaktadır.

5.KAYNAKLAR

- 1.Ziylan A.,Savunma Nereden Nereye Türkiye’de Savunma Sanayi Tarihçesi, Ulusal Strateji Dergisi, s.2-9,Kasım/Aralık, 2001.
2. Savunma sanayi müsteşarlığı, “2011-2016 Teknoloji yönetim stratejisi”, 2011.
3. MKE., “2011-2015 stratejik planı”, MKE yayınları, 2011.
- 4.Deng S., Sun H. K., and Chung-Jung C., “RiflesIn-BoreFinite Element Transient Analysis”, International Conference on Mechanical, Productionand Materials Engineering (ICMPME'2012) June 16-17, 2012.
5. Vincent, R., “Textbook of Ballistics and Gunnery”, Vol. 1, Her Majesty’s Stationary Office, London, 1987.
6. Oerlinkon-Buhrle A. G., “Oerlinkon Pocket-Book”, Zurich, Switzerland, 1988.
- 7.Bayazıt N., “Endüstri ürünlerinde ve mimarlıkta tasarlama metotlarına giriş”, Literatür yayınları, 1994.
- 8 Çelik İ, Karakoç F., Çakır M ve Duysak A. “Hızlı Prototipleme Teknolojileri ve Uygulama Alanları”, FBE Dergisi, Sayı 31, Ağustos, 2013.

RUSYA - UKRAYNA SAVAŞI'NIN EKONOMİK ETKİLERİ
ECONOMIC EFFECTS OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR

Aysun ÖZEN

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
İİBF İktisat Bölümü
ORCID No: 0000-0003-3253-056X.

İlgi BAYSAN

Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat ABD
ORCID No: 0000-0002-5437-2788.
(Sorumlu Yazar)

Tolga ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Sosyoloji ABD,
ORCID No: 0000-0002-4063-2171.

ÖZET

Son dönemde yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ekonomik etkileri, aynı zamanda ticaret ortağı olan taraf iki ülkenin ekonomisiyle sınırlı değildir. Türkiye ekonomisini de içeren küresel boyutta etkileri söz konusudur. Savaş, can kayıpları ve yaralanmaların yanı sıra Ukrayna'dan göçe neden olmuştur. Birçok ülke Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulamaktadır. Nitekim yayınlanan raporlar ve ilgili kurumlar tarafından yapılan çalışmalarda Rusya ve Ukrayna'nın ekonomilerinde bir daralma yaşanacağı, bu sürecin diğer ülke ekonomilerine de yansıtacağı öngörülmektedir. Savaş sürecinin uzun vadede ekonomiye etkileri ile ilgili öngörüler yapılmakla birlikte, bazı alanlarda fiilen önemli kayıpların yaşandığı da gözlemlenmektedir. Zira savaş, COVID-19 pandemisinin tüm dünya ekonomilerine olumsuz etkilerinin olduğu bir dönem içerisinde yaşanmaya başlamış ve halen devam etmektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin arabuluculuğu çerçevesinde, taraflar arasındaki görüşmeler de sürmektedir. Bu çalışmada Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ekonomik etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda yaşanan sürecin savaştan iki ülke ve savaşın dışındaki ülkelerin ekonomilerine etkileri ele alınması gereken konulardır. İki ülkenin ihracatçısı oldukları tahıl ürünleri ve enerji fiyatlarının savaş sürecinden etkilenmesi ve bu durumun ilgili sektörlere yansımaları küresel ekonomiye etkileri açısından dikkat çekmektedir. Rusya ve Ukrayna'nın ekonomilerindeki değişimlerden ticaret ortaklarının da etkilenmesi kaçınılmazdır. Rusya ve Ukrayna ile enerji, ticaret ve turizm

alanlarında ilişkileri bulunan Türkiye'nin durumu da bu süreçten etkilenmekte ve geliştirilecek politikalar açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Savaş Ekonomisi, Rusya-Ukrayna Savaşı.

ABSTRACT

The economic effects of the recent Russia-Ukraine War are not limited to the economy of the two countries, which are also trading partners. It has also global effects, including the Turkish economy. The war caused loss of life and injuries, as well as immigration from Ukraine. Many countries impose economic sanctions on Russia. As a matter of fact, it is predicted that there will be a contraction in the economies of Russia and Ukraine, and that this process will also be reflected in the economies of other countries. Although predictions are made about the long-term effects of the war on the economy, it is observed that there are actually significant losses in some areas. Because the war started to be experienced in a period when the COVID-19 pandemic had negative effects on all world economies and still continues. In addition, negotiations between the parties continue within the framework of Turkey's mediation. In this study, the economic effects of the Russia-Ukraine War were examined. In this context, the effects of the war on the economies of the two warring countries and the countries outside the war are issues that need to be addressed. The fact that the prices of grain products and energy, of which the two countries are exporters, were affected by the war process and the reflections of this situation on the relevant sectors draw attention in terms of their effects on the global economy. It is inevitable that trade partners will be affected by the changes in the economies of Russia and Ukraine. The situation of Turkey, which has relations with Russia and Ukraine in the fields of energy, trade and tourism, is also affected by this process and has a special importance in terms of policies to be developed.

Keywords: War, War Economy, Russia-Ukraine War.

1. GİRİŞ

Savaş genel olarak devletler veya milletler arasında genellikle açık ve ilan edilmiş silahlı bir çatışma hali ya da siyasi topluluklar arasında kasıtlı ve yaygın bir silahlı çatışma hali şeklinde tanımlanabilir (Long, 2012). Savaşın bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri birçok farklı disiplin tarafından incelenmektedir. Bu bölümde savaşın ekonomik etkileri kapsamında bir genel değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Savaşın ülke ekonomilerine olası bazı etkileri aşağıda sıralanmaktadır (Özcan, 2020):

- Kamu harcamalarının artması, nüfusun çalışan kesimlerinde azalma, milli borç yükünde artış, enflasyonun yüksek seyretmesi, imar harcamaları, sağlık harcamalarının ve savaş teknolojisine yapılan harcamaların artması.

- Savaşa hazırlık döneminde makine teçhizat harcamaları, askeri maliyetler ile birlikte savunma harcamalarının artması. Verimli işgücünün savaşta olması durumunda gayrisafi millî hasılda (GSMH) düşüşlerin görülmesi. Neticede kamu gelirlerinin azalması.
- Savaşta olan ülkelerin yüksek maliyetli borçlanma ile finansman açıklarını kapatması. Merkez Bankalarının emisyonu artırması ve enflasyonun artması. Finansman ihtiyacı vergiler aracılığı ile karşılanmak istenirse; tüketim üzerinden alınan vergilere başvurulduğunda yoksulluğun artması, servet-gelir üzerinden alınan vergilerde ise yatırım ve tasarrufların azalması. Lüks mallar ve alkol ile sigara vb. malların vergilendirmelerinde de bir değişiklik yapılması da tercih edilebilir. Bu noktada sigara ve alkol vb. mallardan alınan vergilerin artışının olumlu etkisinden bahsedilebilir.

Savaşın etkilerini savaş travması kapsamında araştıran bazı çalışmalarda savaşın aileler üzerine yansımalarına dikkat çekilmektedir. Ailelerin hayatında, savaş travmasıyla başa çıkmaya ve bu süreci güçlü bir şekilde atlarmaya çalışırken birtakım değişiklikler olabilmektedir. Ailelerin sosyal statü, sınıf, mülk, sosyal ilişki tarzı ve miras ile aidiyet vb. gündelik yaşama dair bazı alışkanlıkları bu durumdan etkilenebilmektedir. Ayrıca ailelerin ilişkilerinde ve anlayışlarında da majör değişiklikler olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda savaş mağduriyetinin, ahlaki yargı ile tutumları ve dünya görüşünü yeniden şekillendirdiği söylenebilir (Koçyiğit, 2016). Aileler savaşlar ve yaşanan çatışmalardan ötürü bulundukları bölgeden, yaşadıkları ülkeden ya da hanelerinden ayrılmak durumunda kalmaktadır. Bu süreçte yeterli destek hizmeti sağlanamazsa aileler ve çocuklar mağdur olabilmektedirler (Eroğlu, 2020). Çatışma ya da savaşlar sonucunda ülke dışına göç etmek başlı başına zor bir süreçtir. Sığınmacılar ve mülteciler barınma, zorlu yaşam koşulları, şiddet gibi birçok sorunla karşılaşmakta ve sağlık açısından da savunmasız bir gruba oluşturmaktadırlar (Vatansever, 2016). Ayrıca savaş sürecinde daha ziyade erkeklerde can kaybı görülürken, kadınlar ise savaş sırasında şiddet ve cinsel istismara maruz kalabilmektedir (Emgili, 2017). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Genel Direktörü Hanrietta Fore'a göre ülkelerde yaşanan doğal afetler ya da çatışmalarda çocuklar ve gençler daha fazla mağdur olmaktadır. Bu kapsamda okulları hasar gören çocukların eğitim hayatları sekteye uğramaktadır. Çocuklar bu süreçten zarar görmektedir. Ayrıca bu durum uzun dönemde de kişileri etkilemektedir. Bu kişilerin eğitim hayatları yarıda kalmakta, ömürlerini yoksul bir şekilde geçirmekte ve yaşadıkları ülkeler de bir yoksulluk döngüsü içerisine girmektedir (UNICEF, 2018). Tabii ki, bütün bu olumsuz etkilerin ekonomik sonuçları söz konusudur.

Bu çalışmada amaç, 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya karşı Rusya'nın askeri bir saldırı düzenlemesi ile başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ekonomik etkilerinin incelenmesidir. Bu

konu savaşın iki ülkenin ekonomilerine yansımalarının dışında, küresel ekonomi düzeyinde etkilerinin olması açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın giriş bölümünde konu ile ilgili kavramsal açıklamalar yapıldıktan sonra, iki ülkenin ekonomik görünümüleri hakkında genel bir bilgi verilmiş, ardından Rusya–Ukrayna Savaşı’nın ekonomik etkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Başlıca Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), UNICEF ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ile ilgili kurum ve kuruluşların rapor ve çalışmalarından yararlanılmıştır. Çalışma genel bir değerlendirme yapılarak sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

2. RUSYA VE UKRAYNA EKONOMİSİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Dünya Bankası verilerine göre yaklaşık 144 milyon nüfusu bulunan Rusya’nın 2020 yılında reel gayrisafi yurt içi hasılası (GSYH) 1.42 trilyon \$, kişi başına reel GSYH 9,666 \$, büyüme oranı %-3.0 ve 2021 yılı verilerine göre enflasyon oranı %6.7’dir (World Bank, 2022c). Rusya’nın başlıca ticaret ortakları arasında Çin, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya, İtalya ve Belarus yer almaktadır. Ülkenin ihraç ettiği başlıca ürünler petrol, doğalgaz, yakıt, metaller ve kimyasal ürünlerdir. Gıda ve tarım ürünleri, ilaç, kimyasal ürünler, makine ve ekipman, telefon ve telgraf için elektrikli cihazlar ve otomobil ise başlıca ithalat kalemleridir (Dışişleri Bakanlığı, 2019a).

Rusya-Türkiye ilişkileri incelendiğinde, itici gücün ekonomik ve ticari ilişkiler olduğu söylenebilir. Rusya, Türkiye’nin en önemli ticaret ortaklarından. İki ülkenin karşılıklı yatırımlarının yaklaşık 10’ar milyar dolar olduğu bilinmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerde bir diğer belirleyici unsur enerji olarak görülmektedir. Rusya, Türkiye’nin enerji tedarik ettiği başlıca ülkeler arasındadır. Turizm Rusya-Türkiye ilişkilerini şekillendiren bir başka alandır. Rusya’dan gelen vatandaşlar Türkiye’deki yabancı turistler arasında son yıllarda ilk sırada bulunmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2019b). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2021 yılı Ocak-Aralık döneminde Türkiye’nin ithalatında 28 milyar 959 milyon dolar ile Rusya ikinci sırada yer almıştır. Rusya ayrıca Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı 20 ülke arasında yer almaktadır (TÜİK, 2022). Ticaret Bakanlığı verileri 2021 yılında Türkiye’nin buğday ithalatının %64,6’sı ile ayçiçeği ithalatının %65,5’ini Rusya’dan yaptığını göstermektedir (Bloomberg, 2022a).

Dünya Bankası verilerine göre yaklaşık 44 milyon nüfusu bulunan Ukrayna’nın 2020 yılında reel GSYH’sı 97.8 milyar \$ ve kişi başına reel GSYH 2,344 \$’dır. Büyüme oranı %-4.0 ve enflasyon oranı ise 2.7’dir (World Bank, 2022d). Ukrayna’nın başlıca ticaret ortakları arasında Rusya, Çin, Almanya, Türkiye, Belarus, İtalya ve Polonya bulunmaktadır. Ülke başlıca; tarım ve gıda ürünleri, kablo, tel, metaller, azotlu mineral ve gübre ihraç etmektedir. Yakıt ve enerji,

kimyasal ürünler, otomobil, makine ve ekipman ve ilaç ise başlıca ithalat kalemleri olarak sayılabilir (Dışişleri Bakanlığı, 2019c).

Ukrayna-Türkiye ilişkileri incelendiğinde Ukrayna’da yaklaşık olarak 600 Türk firmasının faaliyette olduğu bilinmektedir. Ayrıca iki ülke arasındaki önemli iş birliği alanlarının arasında turizm de yer almaktadır. Bu kapsamda 2019 yılında Türkiye’ye yaklaşık 1.5 milyon Ukraynalı turist gelmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2019d). Ukrayna, Türkiye’nin en çok ithalat yaptığı ilk 20 ülke arasındadır (TÜİK, 2022). Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2021 yılında Türkiye buğday ithalatının %13,4’ünü, ayçiçeği ithalatının ise %4,2’sini Ukrayna’dan yapmıştır (Bloomberg, 2022a).

Türkiye’nin her iki ülkeyle de ekonomik ilişkilerinin önemini bu rakamlar ortaya koymaktadır. Bundan dolayı iki ülke arasındaki savaş, insani boyutlarının yanı sıra ekonomik yönden de Türkiye’yi etkilemektedir.

3. RUSYA – UKRAYNA SAVAŞI’NIN EKONOMİK ETKİLERİ

Bu bölümde Rusya-Ukrayna Savaşı’nın savaşa taraf iki ülke ve küresel ekonomiye etkileri açıklanmış ardından savaşın Türkiye ekonomisine etkileri anlatılmıştır.

3.1. Savaşın Rusya-Ukrayna Ekonomisine ve Küresel Ekonomiye Etkileri

Rusya, 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna’ya karşı askeri bir saldırı başlatmıştır. 11 Nisan itibarıyla, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) ülkede 4.335 sivil kayıp kaydetmiştir. Bu kapsamda 1.842 ölü ve 2.493 yaralı olduğu bilinmekte, ancak gerçek rakamın daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Birleşmiş Milletler (UN) Ukrayna Kriz Koordinatörü 8 Nisan’da, Donetsk bölgesinin kuzeyindeki Kramatorsk’taki tren istasyonuna yapılan, 4’ü çocuk olmak üzere en az 39 sivilin öldüğü ve en az 100’ünün yaralandığı bir füze saldırısı bildirmiştir (UNHCR, 2022a).

UNHCR verilerine göre 24 Şubat 2022 tarihinden beri Ukrayna’dan giden mültecilerin sayısı 5.317.219 kişidir. Ukrayna’da yaşanan olaylar sivil kayıplarına yol açmıştır. Bunun yanı sıra altyapı tahrip olmuştur. İnsanlar güvenlik, koruma ve yardım aramak için evlerini terk etmek durumunda kalmıştır (UNHCR, 2022b). Ukrayna’daki durum İkinci Dünya Savaşı’ndan beri sürecin en hızlı büyüyen mülteci krizi haline geldiği şeklinde yorumlanmaktadır (UNHCR, 2022a). Ayrıca Uluslararası Göç Örgütü’nün 21 Nisan 2022 tarihli raporuna göre, Nisan ayının ilk 17 gününde Ukrayna’da 600.000’den fazla kişi ülke içinde yerinden edilmiştir (IOM, 2022). Şekil 1’de Ukrayna’dan göç eden kişilerin gittikleri ülkelerden bazıları gösterilmektedir.

Şekilde gözükmemekle birlikte, Türkiye’de savaş nedeniyle göç eden çok sayıda Ukraynalının geldiği ülkelerden birisidir (Anadolu Ajansı, 2022b).

Şekil 1. Ukrayna’dan Göç Edenlerin Gittikleri Bazı Ülkeler

Kaynak: (UNHCR, 2022b).

Tablo 1’de 26 Nisan 2022 tarihi itibarıyla Ukrayna’dan komşu ülkelere gelen mülteci sayısı gösterilmektedir. Buna göre ilgili ülkeler arasında en fazla kişiye ev sahipliği yapan ülke Polonya’dır. Ardından Romanya ve Rusya gelmektedir. Diğer ülkeler ise Macaristan, Moldova, Slovakya ve Beyaz Rusya şeklinde sıralanabilir. Polonya Hükümeti, Ukrayna’dan gelen mültecilerin geçici olarak korunmasını kolaylaştırmak için mevzuatında değişiklik yapmıştır. Bu kapsamda Ukrayna’dan gelen mültecilere yönelik destekler arasında Polonya’da ücretsiz veri ve telefon desteği, konaklama ve ulaşım imkânı sağlanması vb. hizmetler yer almaktadır (UNHCR, 2022c).

Tablo 1.
Komşu
Mülteci Sayısı

Ülke	Kişi Sayısı
Polonya	2,944,164
Romanya	793,420
Rusya Federasyonu	627,512
Macaristan	502,142
Moldova	437,362
Slovakya	360,458
Beyaz Rusya	24,719

Ukrayna’dan
Ülkelere Gelen

Kaynak: (UNHCR, 2022b).

Ukrayna'da devam eden savaş, 7,5 milyon çocuğun yaşamları için de bir risk oluşturmaktadır. Bu süreçte çocuklar hayatlarını kaybetmiş, yaralanmış, evlerinden ve aile üyelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Ayrıca çocuklar savaşın yıkıcı etkileri nedeniyle zarara uğramıştır (UNICEF ve UNHCR, 2022b). Ukrayna'dan gelen çok sayıda aile, kadınlar ve çocuklar; toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, çocuklara yönelik şiddet, aileden ayrılma vb. gibi konularda koruma hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır (UNICEF ve UNHCR, 2022a).

Rusya ile yaşanan jeopolitik gerilimler hâlihazırda Ukrayna'nın pazarlara erişimini kısıtlamışken, 24 Şubat'ta Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve savaş, Ukrayna'nın görünümünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu bağlamda temelde yaşanan insani krizin yanında derin bir durgunluk yaşanacağı, ayrıca yeniden yapılanma maliyetlerinin fazla olacağı öngörülmektedir (IMF, 2022e). Savaş Rusya açısından değerlendirildiğinde, savaşın sürdürülmesinin Rusya için de maliyetli olacağı söylenebilir. Royal United Services Institute'ta Avrupa güvenliği araştırmacısı olarak çalışan Ed Arnold'a göre askeri operasyonların sürdürülmesi maliyetlidir. Özellikle ana üslerinden uzakta olan birlikler için bu durum büyük miktarda mühimmat depolamak anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra askerlere gıda sevkiyatı yapılması ve araçlara yakıt tedarik edilmesi gerekmektedir (BBC, 2022a). Ayrıca bu süreçte ülkeler Rusya'ya yönelik çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. Bu durumun ülkenin ticari ilişkilerini ve makroekonomik göstergelerini etkilediği söylenebilir. Uygulanan yaptırımlardan bazıları aşağıda sıralanmaktadır (SETA, 2022; Bloomberg, 2022b; Anadolu Ajansı, 2022a; VOA, 2022):

- BP, Rus enerji şirketi Rosneft ile olan ortaklığını bitirmiştir.
- Almanya, Kuzey Akım 2 projesinin lisansının onaylanmasını durdurmuştur.
- Maersk gibi büyük lojistik firmaları Rusya'daki operasyonlarını durdurmuştur.
- Rus Sberbank, Avrupa'daki operasyonlarını durdurmak zorunda kalmıştır.
- Avrupa Birliği (EU) yetkilileri 7 Rus bankasını uluslararası bir ödeme sistemi olan SWIFT'ten çıkarma kararı almıştır.
- Rusya'dan ithalata getirilen kısıtlamalar ve yasaklar olmuştur. Japonya'nın Rusya'dan yapılacak bazı ürünlerin ithalatına yasak getirmesi ve Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in Rusya'dan ham petrol ve işlenmiş petrol ürünlerinin alımının durdurulmasının hedeflendiğini açıklanması buna örnek olarak gösterilebilir.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile küresel ekonominin tümünde daha yavaş büyümenin ve yüksek enflasyonun etkilerinin hissedilmesi beklenmektedir. Bu etkiler aşağıda sıralanmaktadır (IMF, 2022d):

- Emtia fiyatlarının (gıda ve enerji gibi) yüksek olması enflasyonu daha da yükseltecektir. Buna karşılık gelirlerin satın alma gücü düşecek ve zamanla talep baskılanacaktır.
- Komşu ekonomilerde, ticaret, tedarik zincirleri ve işçi dövizlerindeki aksamanın yanı sıra mülteci akışlarında tarihi bir artış yaşanacaktır.
- İş yapmakla ilgili güvenin azalması ve yatırımcı belirsizliğinin yükselmesi varlık fiyatları üzerinde baskı oluşturacak, finansal koşulları sıkılaştıracaktır. Bunlar potansiyel olarak gelişen piyasalardan sermaye çıkışlarına yol açacaktır.

Rusya-Ukrayna Savaşı pandeminin devam ettiği bir döneme yaşanmıştır ve sürecin Avrupa için de önemli ekonomik etkilerinin olması beklenmektedir. Bu kapsamda emtia fiyatlarında yaşanan büyük artışlar ve arz yönlü kesintilerin enflasyonu arttırması ve hane halkının gelirleri ile firmaların karlarını azaltması muhtemeldir. Bu nedenle ülkelerin çoğunun GSYH büyümesinde 2022’de gerilemeler yaşanacaktır. Ülkelerin çoğunda Ocak 2022 Dünya Ekonomik Görünüm Güncellemesi tahminlerine göre %1’den az olmayan bir oranda düşüş yaşanmıştır. Rusya’da ve özellikle Ukrayna’da üretim daralmasının çok daha fazla olması beklenmektedir. Ayrıca enflasyonun birçok ülkede on yılın en yüksek seviyesine ulaşması muhtemeldir. Ukrayna’da, savaştan zarar gören temel sosyal ve ekonomik yapının yeniden inşa edilmesi gerekliliği ise büyük finansman akışı ihtiyacına yol açmaktadır (IMF, 2022a). Tablo 2’de seçili ülkelerin reel GSYH büyümesi tahminleri gösterilmektedir. Buna göre tabloda yer alan ülkelerin tamamında 2022 yılı için yapılan tahminlerde GSYH büyümesindeki gerilemeler dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Seçili Ülkelerin Reel GSYH Büyümesi Tahminleri (%)

Ülkeler	Yıllar		
	2021	2022	2023
Fransa	7.0	2.9	1.4
Almanya	2.8	2.1	2.7
İtalya	6.6	2.3	1.7
Birleşik Krallık	7.4	3.7	1.2
Rusya	4.7	-8.5	-2.3
Ukrayna	3.4	-35.0	-

Kaynak: (IMF, 2022a).

Ukrayna ve Rusya’da keskin bir ekonomik daralma yaşanması beklenmektedir. Savaş nedeniyle diğer ülkelerin de resesyona girmesi olasıdır. Avrupa için son yapılan büyüme tahminlerinde düşüşler olmuştur. Bu bağlamda gelişmiş ekonomiler için 2022 büyüme

tahminleri Ocak tahminlerine göre 1 puan azalarak %3'e, Ukrayna ve Rusya dışındaki gelişmekte olan ekonomiler için ise 1,5 puan azalarak %2,7'ye inecek şekilde güncellenmiştir. Fransa, Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık gibi bazı büyük ekonomilerin bu yıl iki çeyrek boyunca genişlemesinin zor olacağı, hatta daralacağı tahmin edilmektedir. Rusya'da ekonominin %8,5, Ukrayna'da ise %35 daralması öngörülmüştür. Savaş, ekonomik çıktıyı azaltıp, fiyatları yükselten bir arz şokudur. Bu durumda enflasyonun gelişmiş ekonomilerde %5,5'e, Rusya, Türkiye ve Ukrayna dışındaki gelişmekte olan Avrupa ekonomilerinde %9,3'e yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu tahminler, Ocak projeksiyonlarına göre 2,2 ve 3,5 puan artmıştır (IMF, 2022b).

Son iki yılda enerji fiyatlarındaki artış, 1973 petrol krizinden bu yana görülen en büyük artış olmuştur. Rusya ve Ukrayna'nın büyük üreticisi olduğu gıda ürünleri ve üretim girdisi olarak doğalgaza dayanan gübre fiyatlarında ise 2008'den bu yana en büyük artış yaşanmıştır (World Bank, 2022b). Rusya ve Ukrayna başlıca emtia üreticileridir ve tedarikte yaşanan aksamalar özellikle petrol ve doğalgaz için küresel fiyatların yükselmesine neden olmuştur (IMF, 2022d). Rusya ve Ukrayna'nın üretimleri nispeten küçük olsa da, iki ülke önemli gıda maddeleri, mineraller ve enerjinin büyük üreticileri ve ihracatçıları konumundadır. Savaş, hâlihazırda petrol, gaz ve buğday fiyatlarının yükselmesiyle birlikte özellikle emtia piyasalarında büyük ekonomik ve finansal şoklarla sonuçlanmıştır. COVID-19 pandemisinden sonra savaşın etkilerinin küresel toparlanmayı yavaşlatması ve dünya çapında enflasyonu daha da yukarı çekmesi beklenmektedir (OECD, 2022a). OECD, küresel ekonomik büyümenin bu yıl %1 puandan daha düşük olacağını ve yılın başında zaten yüksek olan enflasyonun toplamda yaklaşık %2,5 puan daha artabileceğini tahmin etmektedir. Ayrıca Rusya'nın dünya doğalgazının yaklaşık %19'unu ve petrolün %11'ini sağlamasıyla birlikte, enerji fiyatları da artmıştır (OECD, 2022b). Avrupa ise, doğalgazının %40'ı da dâhil olmak üzere enerji ürünlerini büyük ölçüde Rusya'dan sağlamaktadır (WEF, 2022). Bu açıdan enerji kaynaklarını çeşitlendirmenin ve yenilenebilir enerjiye daha fazla yatırım yaparak fosil yakıtlardan geçişi hızlandırmanın önemli olduğu söylenebilir (OECD, 2022b).

45 Afrika ülkesi ve az gelişmiş ülke, buğday ithalatının en az üçte birini Ukrayna veya Rusya'dan yapmaktadır. Savaşın uzaması bazı ülkeleri gıda kıtlığı yaşanması konusunda riskli hale getirmektedir (UN, 2022). Buğday fiyatlarının %40'tan fazla artarak bu yıl nominal olarak tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşması beklenmektedir. Bu durumun özellikle Rusya ve Ukrayna'dan buğday ithalatı yapan gelişmekte olan ekonomiler üzerinde baskı oluşturmaları beklenmektedir (World Bank, 2022b).

Dünya Bankası Avrupa ve Orta Asya Baş Ekonomisti Aslı Demirgüç-Kunt' a göre; Rusya-Ukrayna Savaşı ve pandemi, krizlerin geniş çapta ekonomik hasara yol açabileceğini ve bunların kişi başına düşen gelir ve kalkınma kazanımlarını yıllarca geriye götürebileceğini göstermiştir (World Bank, 2022a). IMF Genel Müdürü Kristalina Georgieva'ne göre salgın ve savaşın birlikte görülmesi ile yaşanan ikili krize; dünya ekonomisinin, farklı ticaret ve teknoloji standartları, ödeme sistemleri ve rezerv para birimleri ile jeopolitik bloklara bölünmesi eklenmiştir. Neticede bunlar salgın ve savaşla başa çıkmayı daha riskli ve karmaşık bir hale getirmektedir. Bu kapsamda yaşanan süreçte tedarik zincirleri, Ar-Ge ve üretim ağlarının bozulması, bunların yeniden inşa edilmelerini de gereklilik haline getirmektedir. Nitekim savaştan önce Rusya ve Ukrayna'nın, dünya buğday ihracatının %28'ini, Rusya ve Beyaz Rusya'nın ise potas (önemli bir gübre) ihracatının %40'ını sağladığı düşünüldüğünde durumun boyutları daha net görülmektedir (IMF, 2022c).

Dünya Bankası tarafından yayınlanan rapora göre savaşın etkisinin en az iki nedenden dolayı önceki şoklardan daha uzun sürme ihtimali bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır (World Bank, 2022b):

- En çok etkilenen enerji emtialarını diğer fosil yakıtlarla ikame etmek zordur, çünkü fiyat artışları tüm yakıtları kapsamaktadır.
- Bazı emtia fiyatlarındaki artış aynı zamanda diğer emtia fiyatlarını da artırmaktadır. Örneğin, yüksek doğalgaz fiyatları gübre fiyatlarını artırmış ve tarım fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı yaratmıştır.

3.2. Savaşın Türkiye Ekonomisine Etkileri

Savaşa taraf iki ülke ile Türkiye'nin özellikle ticaret, turizm, enerji alanlarında önemli ilişkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda savaş sürecinin Türkiye ekonomisine yansıyan ve yansımaları muhtemel etkileri aşağıda anlatılmaktadır.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Simone Kaslowski'ye göre Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi Türkiye'de para politikasında tercih edilen farklı patikadan ötürü olası riskleri daha fazla artmıştır (TÜRKONFED, 2022). Foreign Policy Research Institute Araştırma Direktörü Aaron Stein, Rus bankalarıyla yapılan dolar işlemlerinde ciddi ABD yaptırımlarının ihtimal dâhilinde olduğunu ve bunun Türkiye'de enerji, turizm ve tarıma kadar Rusya ile ticaret yapan işletmeler için zorluklara neden olabileceğini belirtmiştir (BBC, 2022b).

Yaşanan çatışmanın petrol fiyatlarını da etkilemesi neticesinde Türkiye'nin petrol temininin de daha maliyetli olacağı söylenebilir. Ayrıca Türkiye'nin 13 ülkeye ihraç ettiği insansız hava araçları yapımında kullanılan motorlar Ukrayna'da üretilmektedir. Bu motorların teslimatında yaşanan kesintilerin de savunma sanayiini etkilemesi olasıdır (Bianet, 2022). Türkiye'nin ithal ettiği enerji ve diğer emtia fiyatlarında Ukrayna'daki savaşla birlikte artışlar olmuştur. Savaş aynı zamanda mal ve hizmet ihracatını da etkilemektedir. Ukrayna ana limanlarını kapatmış ve hava taşımacılığı durma noktasına gelmiştir. Savaşla birlikte Rusya ve Ukrayna'dan gelen turist sayılarının azalmasının da turizm açısından olumsuz etkileri olabilir. Türkiye'nin Ukrayna ve Rusya ile ticari ilişkilerinde buğday ve ayçiçek yağı önemli kalemler arasındadır. Bu kapsamda Ukrayna'nın, tahıl ve diğer tarım ürünlerinin ihracatını yılsonuna kadar yasaklamasının ve Rusya'nın ise en azından Haziran ayı sonuna kadar tahıl ihracatına kısmi yasak getirmesinin ürün fiyatlarına yansımaları mümkündür (Kubilay, 2022).

SONUÇ

Bu çalışmada Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ekonomik etkileri incelenmiştir. 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya karşı Rusya'nın askeri bir saldırı düzenlemesiyle başlayan çatışmalar devam etmektedir. Bu sürecin uzamasının iki ülke ekonomilerinin yanı sıra küresel boyutta da etkilerinin olacağı öngörülmektedir. İhraç ettiği başlıca ürünler arasında petrol ve doğalgazın bulunduğu Rusya ve gıda ve tarım ürünleri başta olmak üzere ihracatçı bir başka önemli ülke olan Ukrayna'nın arasında yaşanan savaşın diğer ülkelere etkisi olmaktadır. Pandeminin devam ettiği bir dönemde yaşanan savaşın ve bu sürecin emtia fiyatlarındaki büyük artışlar ve arz yönlü kesintilerin enflasyonu arttırması beklenmektedir. Özellikle Avrupa'nın enerji ürünlerinde büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı olması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra tahıl-gıda ürünlerinin temininde yaşanan aksamalar, bazı ülkeleri gıda kıtlığı yaşanması ile ilgili riskli hale getirmektedir. Ayrıca iki ülke ile ticaret, enerji ve turizm alanında ilişkileri bulunan Türkiye'nin durumu da geliştirilecek politikalar açısından önem arz eden başka bir husus olarak ön plana çıkmaktadır.

Enerji bağımlılığının azaltılması için yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek bu süreçte bir alternatif olarak görülmektedir. Ayrıca gıda ürünlerinde üretim açısından elverişli olan ülkelerde yerli üretimin teşvik edilmesi bir başka seçenek olarak düşünülebilir. Diğer ülkelerden gelen turist sayısının artırılmasına yönelik tanıtım kampanyalarının düzenlenmesi ve sektörde faaliyet gösteren işletmelerin yerli turizmin canlandırılması için yapacakları çalışmalar turizm sektöründe yaşanabilecek olumsuzlukları azaltabilecek bir seçenek olarak değerlendirilebilir. Savaşla birlikte birçok kişi ülkesini terk etmek durumunda kalmıştır. Özellikle çocukların eğitim hayatının aksamaması ve savaşın neden olabileceği travmaların

önüne geçilmesi adına ulusal ve uluslararası platformlar ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının gerekli politikaların geliştirilmesi adına alacakları aksiyonların önemli olduğu söylenebilir.

Son olarak, savaş nedeniyle ülkemize de yönelen yeni bir göçmen dalgasının olumsuz etkilerini önlemek adına, göçmenlerin ülkedeki dağılımı ve faaliyetleri konusunda daha planlı olunması son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı. (2022a). Japonya, Rusya'dan 38 ürünün ithalatına yasak getirdi. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/japonya-rusyadan-38-urunun-ithalatina-yasak-getirdi/2567930> (Erişim tarihi: 23.05.2022).
- Anadolu Ajansı. (2022b). Ukrayna vatandaşları eşlerini bırakıp çocuklarıyla Türkiye'ye geliyor. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ukrayna-vatandaslari-eslerini-birakip-cocuklariyla-turkiyeye-geliyor/2525566> (Erişim tarihi: 23.05.2022).
- BBC. (2022a). Ukrayna'nın işgali ve savaş, Rusya ekonomisini ne kadar etkiledi? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60915905> (Erişim tarihi: 25.04.2022).
- BBC. (2022b). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali Türkiye ekonomisini nasıl etkileyebilir? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60483210> (Erişim tarihi: 10.05.2022).
- Bianet. (2022). Russia-Ukraine war: How will it affect Turkey's economy? <https://bianet.org/english/economy/258257-russia-ukraine-war-how-will-it-affect-turkey-s-economy> (Erişim tarihi: 10.05.2022).
- Bloomberg. (2022a). Ukrayna krizinin ekonomik etkileri hakkında bilmeniz gerekenler. <https://www.bloomberght.com/ukrayna-krizinin-ekonomik-etkileri-hakkinda-bilmeniz-gerekenler-2299463> (Erişim tarihi: 25.04.2022).
- Bloomberg. (2022b). AB, 7 Rus bankasını SWIFT'ten çıkarma kararı aldı. <https://www.bloomberght.com/ab-7-rus-bankasini-swift-ten-cikarma-karari-aldi-2300256> (Erişim tarihi: 23.05.2022).
- Dışişleri Bakanlığı. (2019a). Rusya Federasyonu'nun ekonomisi. <https://www.mfa.gov.tr/rusya-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 27.04.2022).
- Dışişleri Bakanlığı. (2019b). Türkiye-Rusya ilişkileri. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 27.04.2022).
- Dışişleri Bakanlığı. (2019c). Ukrayna'nın ekonomisi. <https://www.mfa.gov.tr/ukrayna-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 27.04.2022).
- Dışişleri Bakanlığı. (2019d). Türkiye-Ukrayna siyasi ilişkileri. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ukrayna-siyasi-iliskileri_.tr.mfa (Erişim tarihi: 27.04.2022).

- Emgili, F. (2017). Kadın ve hukuk savaşın kadınlar üzerindeki etkisi: Bosna'da kadın olmak. <http://www.kadinvehukuksempozyumu.com/2017/bildiriozeti/25.pdf>. (Erişim tarihi: 25.04.2022).
- Eroğlu, M. (2020). Etnik kimlik, savaş ve göç olgularının çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik etkileri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4 (1), 94-105.
- IMF. (2022a). Regional economic outlook for Europe, April 2022. <https://www.imf.org/en/Publications/REO/EU/Issues/2022/04/20/regional-economic-outlook-for-europe-april-2022> (Erişim tarihi: 29.04.2022).
- IMF. (2022b). War in Ukraine is serious setback to Europe's economic recovery. <https://blogs.imf.org/2022/04/22/war-in-ukraine-is-serious-setback-to-europes-economic-recovery/> (Erişim tarihi: 29.04.2022).
- IMF. (2022c). Facing crisis upon crisis: How the world can respond. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/04/14/sp041422-curtain-raiser-sm2022> (Erişim tarihi: 29.04.2022).
- IMF. (2022d). How war in Ukraine is reverberating across world's regions. <https://blogs.imf.org/2022/03/15/how-war-in-ukraine-is-reverberating-across-worlds-regions/> (Erişim tarihi: 29.04.2022).
- IMF. (2022e). Ukraine: Request for purchase under the rapid financing instrument and cancellation of stand-by arrangement-press release; Staff report; and statement by the executive director for Ukraine. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2022/03/10/Ukraine-Request-for-Purchase-under-the-Rapid-Financing-Instrument-and-Cancellation-of-Stand-514148> (Erişim tarihi: 29.04.2022).
- IOM. (2022). One in six people internally displaced in Ukraine. <https://www.iom.int/news/one-six-people-internally-displaced-ukraine> (Erişim tarihi: 30.04.2022).
- Koçyiğit, O.T. (2016). Savaşın torunları : Travmatik belleğe kuşaklar ötesi bir bakış. *Mobile Culture Studies. The Journal*, 2, 31-53.
- Kubilay, M.M. (2022). The Ukraine war has upended Turkey's plans to stabilize the economy. <https://www.mei.edu/publications/ukraine-war-has-upended-turkeys-plans-stabilize-economy> (Erişim tarihi: 10.05.2022).
- Long, J. (2012). What is war? A new point of view. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/what-is-war-a-new-point-of-view> (Erişim tarihi: 26.04.2022).
- OECD. (2022a). Economic and social impacts and policy implications of the war in Ukraine. <https://www.oecd.org/economy/Interim-economic-outlook-report-march-2022.pdf> (Erişim tarihi: 30.04.2022).

- OECD. (2022b). OECD calls for well-targeted support to the vulnerable as war undermines global recovery. <https://www.oecd.org/newsroom/oecd-calls-for-well-targeted-support-to-the-vulnerable-as-war-undermines-global-recovery.htm> (Erişim tarihi: 30.04.2022).
- Özcan, G. (2020). Savaş ekonomisinde vergileme anlayışı örneği “Türkiye’de II. Dünya Savaşı yılları”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 27(2), 291-308.
- SETA. (2022). Ukrayna Savaşı’nın ekonomik ve finansal yansımaları. <https://www.setav.org/ukrayna-savasinin-ekonomik-ve-finansal-yansimalari/> (Erişim tarihi: 25.04.2022).
- TÜİK. (2022). Dış ticaret istatistikleri, Aralık 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2021-45535> (Erişim tarihi: 25.04.2022).
- TÜRKONFED. (2022). Rusya-Ukrayna savaşı Türkiye’nin ekonomik kırılganlığını artırıyor. <https://turkonfed.org/tr/detay/3684/rusya-ukrayna-savasi-turkiyenin-ekonomik-kirilganligini-artiriyor> (Erişim tarihi: 25.04.2022).
- UN. (2022). The war in Ukraine is triggering a global food crisis. It won’t be the last if we don’t act on climate. <https://unfoundation.org/blog/post/the-war-in-ukraine-is-triggering-a-global-food-crisis-it-wont-be-the-last-if-we-dont-act-on-climate> (Erişim tarihi: 02.05.2022).
- UNHCR. (2022a). Ukraine situation: Flash update #8. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/92011> (Erişim tarihi: 02.05.2022).
- UNHCR. (2022b). Ukraine refugee situation. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (Erişim tarihi: 02.05.2022).
- UNHCR. (2022c). Ukraine situation: Regional refugee response plan - march-december 2022. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/92257> (Erişim tarihi: 02.05.2022).
- UNICEF. (2018). UNICEF: Savaşın ya da doğal afetlerin etkilediği ölkelerde 104 milyondan fazla çocuk ve genç (her 3 çocuk ve gençten 1’i) okula gitmiyor, Basın Bülteni. <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-sava%C5%9F%C4%B1n-ya-da-do%C4%9Fal-afetlerin-etkiledi%C4%9Fi-%C3%BClkelerde-104-milyondan-fazla> (Erişim tarihi: 26.04.2022).
- UNICEF ve UNHCR. (2022a). Ukraine emergency in neighboring countries “Blue dots”- children and family support hubs. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/91739> (Erişim tarihi: 02.05.2022).
- UNICEF ve UNHCR. (2022b). Ukraine emergency: Children fleeing Ukraine – the advocacy agenda for action. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/92243> (Erişim tarihi: 02.05.2022).

- Vatansever, K. (2016). Sığınmacılarda Sağlığın Belirleyicileri, içinde Işıl Ergin (Ed.) Savaş, Göç ve Sağlık. TTB Yayınları. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf (Erişim tarihi: 25.04.2022).
- VOA. (2022). AB'den Rus petrolüne ithalat yasağı. <https://www.amerikaninsesi.com/a/abden-rus-petrolune-ithalat-yasagi-von-der-leyen-ukrayna/6556384.html> (Erişim tarihi: 23.05.2022).
- WEF. (2022). Even without sanctions, flows of oil, coal and gas will be disrupted by Ukraine crisis. <https://www.weforum.org/agenda/2022/03/ukraine-crisis-crude-coal-and-lng-sanctions-russia> (Erişim tarihi: 30.04.2022).
- World Bank. (2022a). Russian invasion to shrink Ukraine economy by 45 percent this year. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year> (Erişim tarihi: 04.05.2022).
- World Bank. (2022b). Food and energy price shocks from Ukraine war could last for years. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/26/food-and-energy-price-shocks-from-ukraine-war> (Erişim tarihi: 04.05.2022).
- World Bank. (2022c). Russian Federation. <https://data.worldbank.org/country/Russian-Federation> (Erişim tarihi: 04.05.2022).
- World Bank. (2022d). Ukraine. <https://data.worldbank.org/country/ukraine> (Erişim tarihi: 04.05.2022).

KAFKAS ALBANYASI'NDAN CUMHURİYET DÖNEMİNE AZERBAIJAN'IN SAVAŞ TARİHİ

AZERBAIJAN'S WAR HISTORY FROM THE CAUCASUS ALBANIA TO THE
REPUBLIC PERIOD

Vügar ISMAILOV

Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi,
(Sorumlu Yazar)

Jahandar JABAROV

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi,

ÖZET

Azerbaycan'ın savaş tarihinin başlangıcı çok eski olup MÖ 9. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Azerbaycan'ın savaş tarihi ile ilgili pek çok araştırma bulunmaktadır. Bizim araştırmamızda ise Orta Çağ feodal devleti olan Kafkas Albanyası'nın kuruluşundan itibaren 1918 yılında kurulmuş ilk demokratik Cumhuriyete kadarki dönemi kapsayan bir tarihte Azerbaycan'ın savaş tarihinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda, araştırmamızda Albanya devletinin hükümdarı Cavanşir, Arap işgalcileri ile yıllarca savaşan Babek ve Atabeyler devletinin hükümdarı Şemseddin İldeniz'in yanı sıra Uzun Hasan, Şah İsmail Hatayi ve Nadir Şah Efşar gibi büyük savaş ustalarından bahsedilmektedir.

Araştırmada Orta Çağ Azerbaycan'ında kullanılan savaş tekniklerinden, onların gelişimi ve evriminden, aynı zamanda Azerbaycan devletlerinin silahlı kuvvetlerinin savaş serüvenlerinden bahsedilmekte, Azerbaycan tarihinin görkemli savaşları incelenmektedir. Özellikle zengin doğal kaynakları, elverişli ve stratejik jeopolitik konumu nedeniyle Azerbaycan defalarca yabancı işgalcilerin askeri saldırılarına maruz kalmış ve bu coğrafyadan savaş hiçbir zaman eksik olmamıştır. Bu doğrultuda söyleyebiliriz ki Azerbaycanlı savaş ustası hükümdarların yarattıkları değerli gelenekler, geçen yüzyıl da dahil olmak üzere yüzyıllar boyunca başarıyla sürdürülmüştür. Böylesine cesur komutan ve devlet başkanlarının şanlı hayatı ve faaliyeti, halkın vatan, hürriyet ve devlet sevgisini daha da kuvvetlendirmiş ve bunu hayatın en önemli gayesi haline getirmiştir.

2020 yılında gerçekleşmiş 44 günlük 2. Karabağ Savaşı da bu şanlı geleneğin devamı olarak Azerbaycan tarihine altın harflerle kazınmıştır. Bu savaşta kazanılan zafer Orta Çağ'dan gelen köklü bir savaş geleneğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu savaşın kazanılmasında Orta Çağ Azerbaycan savaş felsefesinden gelen geleneğin önemli etkisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Babek, Savaş, Şah İsmail, Tarih.

ABSTRACT

The beginning of the war history of Azerbaijan is very old and dates back to the 9th century BC. There are many researches on the war history of Azerbaijan. In our research, the war history of Azerbaijan is mentioned in a period covering the period from the foundation of Caucasian Albania, which was a medieval feudal state, to the first democratic republic established in 1918. In this context, in our research, the ruler of the Albanian state, Javanshir, Babek, who fought for years with the Arab invaders, the ruler of the Atabeyler state, Shemseddin Ildeniz, as well as the great war masters such as Uzun Hasan, Shah Ismail Hatayi and Nadir Shah Efshar are mentioned.

In the research, the war techniques used in medieval Azerbaijan, their development and evolution, as well as the war adventures of the armed forces of the Azerbaijani states are mentioned, and the glorious battles of the history of Azerbaijan are examined. Especially because of its rich natural resources, favorable and strategic geopolitical location, Azerbaijan has been exposed to military attacks of foreign invaders many times and war has never been absent from this geography. In this direction, we can say that the valuable traditions created by the Azerbaijani war master rulers have been successfully maintained for centuries, including the last century. The glorious life and activity of such brave commanders and heads of state strengthened the people's love of homeland, freedom and state, and made this the most important goal of life.

The 44-day 2nd Karabakh War, which took place in 2020, was engraved in the history of Azerbaijan with golden letters as a continuation of this glorious tradition. The victory in this war has emerged as a result of a deep-rooted war tradition from the Middle Ages. The tradition from the medieval Azerbaijani war philosophy had a significant impact on the victory of this war.

Keywords: Azerbaijan, Babek, War, Shah Ismail, History.

**KAZAKHSTAN WITHIN THE MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX SYSTEM OF
THE USSR: LABOUR OF SPECIAL SETTLERS AT THE NUMBERED ENTERPRISES
OF THE DEFENSE INDUSTRY**

Assoc. Prof. Dr. Saule Baidildina Fellan

Almaty University of Power Engineering and Telecommunications
named after Gumarbek Daukeev, (Almaty, Kazakhstan)

ABSTRACT

During World War II and the Cold war period, Soviet Kazakhstan has become one of the main links of the Soviet Union's defense industry.

The defeat of the Soviet Army and the loss of a significant number of industrial enterprises of the USSR in the initial period of World War II led to the need for the construction and development of the defense industry in the east of the country.

On August 16, 1941, under the heading "Top Secret", the Council of People's Commissars of the USSR and the Central Committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks approved the "Military economic plan for the fourth quarter of 1941 and 1942 for the regions of the Volga, the Ural, Western Siberia, Kazakhstan and Central Asia". The plan was aimed at deploying the main military-industrial base in the eastern regions of the country as soon as possible.

In the first months of the war, the USSR managed to dismantle and move 1,360 large industrial enterprises from the frontline zone.

Only in the first 7 months of the war, in the period from July 1941 to March 1, 1942, 22 enterprises of the defense industry arrived on the territory of Kazakhstan from the front line. In general, about 300 enterprises were evacuated to Kazakhstan from the western region of the USSR

According to the work plan of the defense industry department of the Central Committee of the Communist Party (b) of Kazakhstan for March-April, 1942, these enterprises and several other enterprises belonging to other industry departments began to produce defense products in 3-4 months.

The mobilization of the male part of the country's population into the army caused an acute shortage of labor force, and the attraction of labor resources was one of the most important tasks facing the enterprises of the defense industry.

Thousands of local residents, graduates of factory training schools, workers from enterprises of other industries were drawn to the work of defense industry enterprises.

It is known that even before the war, as a result of deportation, a new category of citizens of the USSR with a special legal status appeared - special settlers, with a limited set of constitutional rights.

The labor of special migrants and prisoners of war was considered by the state as the cheapest labor force in the USSR. Special settlers and prisoners of war were sent to build railways, enterprises, mines or to agriculture.

Subjected to forced employment were mainly foreign citizens who were ethnic Germans, Finns, Romanians, Hungarians, Italians. However, there were also Soviet citizens-criminals: Russians, Ukrainians, Estonians, Latvians, Lithuanians. Later, Koreans, Belarusians, Kalmyks, Bashkirs, Tatars and representatives of other ethnic groups were subjected to this mobilization.

The history of the creation of "labour armies", the labor of special settlers and prisoners of war, their contribution to the common cause of victory over fascism are widely covered in the works of Kazakh historians M. Kozybaev, K. Aldazhumanov, G. Kim, D. Shaimukhanov, Zh. Abylkhozhin, B. Zhanguutin, M. Kalybekova and many others.

But the labor of special settlers at defense industry plants in Kazakhstan was not considered as an object of study. Declassified archival documents show that the special

contingents were also used to carry out important defense orders, manufacturing much-needed special products during the war period and the first post-war years.

According to incomplete data, as of July 1, 1946, more than half a million special settlers were working at the numbered factories that were already partially producing civilian products.

The ethnic composition was diverse: Germans, Bulgarians, Tatars, Jews, Russians, Poles, Moldovans, Chechens, Armenians, Ukrainians, Greeks, Ingushs, Karachays, Kbardians, Ossetians, Turks, Azerbaijanis. The Germans made up a very significant part of the special settlers.

It should be noted that the placement, labor use, legal and material situation of the workers in these factories differed sharply from that of the "Labour Army workforce" engaged in the construction works of the People's Commissariat of Internal Affairs and forced-labor camps.

The life and activities of this category of special settlers, the socio-economic, material, domestic and legal aspects of the problem require further study.

Key words: World War II, defense industry, the special settlers, labor army, national composition of special settlers

16. YÜZYIL SONLARINDA SAVAŞ FİNANSMANININ MALİ YAPIYA ETKİLERİ: OSMANLI VE İSPANYOL İMPARATORLUKLARI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ¹

THE EFFECTS OF WAR FINANCE ON FINANCIAL STRUCTURE AT THE END OF
THE 16TH CENTURY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE OTTOMAN AND
SPANISH EMPIRES

Ömür YANAR

Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2035-1564>

ÖZET

Bu çalışma Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıl sonlarında yaptığı savaşların süreç, koşul ve dinamiklerini ortaya koyarak söz konusu savaşların hangi niteliklerinin maliye üzerinde ağır yükler oluşturduğu hususunu benzer bir süreçten geçen İspanyol İmparatorluğu temelinde karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Osmanlı açısından bu bağlamda 1578-1590 yılları arasında İran ve 1593-1606 arasında Avusturya ile yapılan savaşlar üzerinde durulmuştur. İran'la yapılan savaşın bu döneme kadar yapılan savaşlara kıyasla uzun süren ve yıpratıcı bir savaş olmasının yanı sıra kazançsız bir savaş olması mali anlamda büyük yük oluşturmuştur. Avusturya savaşı ise batıda Askerî Devrim olarak nitelendirilen gelişmeler çerçevesinde askerî teknolojiye değişimin fark edilmesini sağlaması açısından klasik Osmanlı askerî yapılanma ve teknolojisinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Osmanlıların bu doğrultuda askerî yapı ve teknolojisini yeniden yapılandırma girişimlerinin mali yükü oldukça fazla olmuştur. Öyle ki, çoğunlukla bu sebeplere bağlı olarak 1597-1598'de bütçe açığı 400 milyon akçeye ulaşarak o döneme kadar ki en yüksek miktara ulaşmıştır. İspanyol İmparatorluğu'nda ise 1568'de Hollanda da ortaya çıkan isyanın merkezî üslerden çok uzak olmasının yanı sıra 1648'e kadar sürmesi şiddetli bir finansal krizi tetiklemiştir. İsyanının 1570'lerde yoğunlaşması üzerine bu isyanın bastırılması için gönderilen Flanders Ordusu'nun finansmanı İspanya'da 1575'te mali iflasa yol açmıştır. Bununla birlikte, İspanyol İmparatorluğu'nun 1588'teki başarısız İngiltere istilası girişimi çok daha ağır bir mali yük oluşturmuştur. İngiltere'nin istilası için askerî teknolojiye son yenilikler çerçevesinde hazırlanan "Büyük Armada"nın bu seferde başarısız olması ve büyük kayıplar verilmesi İspanyol maliyesini derinden sarsmıştır. Buna kısa bir süre sonra yeni bir donanma hazırlanması için yapılan askerî harcamaların eklenmesi imparatorluğu 1596 yılında bir kez daha mali iflasa sürüklemiştir. Sonuç olarak, Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının 16. yüzyılın sonlarındaki savaşlarının o döneme kadar ki savaşların aksine ekonomik anlamda kazançsız olmasının yanı sıra askerî teknolojiye yaşanan değişimler mali yapıyı derinden etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İspanyol, karşılaştırma, savaş finansmanı, mali yük.

ABSTRACT

The present study, by revealing the process, conditions and dynamics of the wars of the Ottoman Empire at the end of the 16th century, deals with the changing characteristics of these

¹ Bu çalışma yazarın 2021 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde tamamladığı "Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının Dönüşüm Süreçlerinin İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı Bakımından Karşılaştırmalı Analizi (1580-1699)" konulu doktora tezinden türetilmiştir.

wars, which posed a heavy burden on the financial structure, comparatively based on the Spanish Empire, which went through a similar process. In this regard, this study focuses on the wars with Iran between 1578-1590 and Austria between 1593-1596 in the Ottoman Empire. The fact that the war with Iran was a long and wearisome war compared to the wars up to this period, as well as being an unprofitable war, posed a great financial burden. Besides that, the Austrian war led the Ottomans to realise the changes in the ways and means of warfare in Western Europe which have been referred to as the 'Military Revolution'. This situation at the same time revealed the inadequacy of the classical Ottoman military structure and technology. At this point, the Ottomans' attempts to restructure their military structure and technology posed a heavy financial burden. Mostly due to these reasons, the budget deficit reached its highest level up to that time, reaching 400 million *akçes* in 1597-1598. On the other hand, in the Spanish Empire, the fact that the Dutch revolt that broke out in 1568 was far from the central bases as well as continued until 1648 triggered a severe financial crisis. After the revolt intensified in the 1570s, the financing of the Flanders Army, which was sent to suppress this revolt, led to financial bankruptcy in Spain in 1575. However, the Spanish Empire's failed attempt to invade England in 1588 posed a much heavier financial crisis. The failure of the "Great Armada", which was prepared for the invasion of England within the framework of the latest changes in military technology, in this expedition and the heavy losses deeply shook the Spanish financial structure. The addition of military expenditures for the preparation of a new navy after a short time dragged the empire into financial bankruptcy once again in 1596. In conclusion, in addition to the fact that the wars of the Ottoman and Spanish Empires at the end of the 16th century were economically unprofitable, unlike the wars of that period, the radical changes in military technology in this period deeply affected the financial structure.

Keywords: Ottoman, Spanish, comparison, war finance, financial burden.

GİRİŞ

Tarihsel süreçte savaş finansmanı bütçe giderleri içinde her daim önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu realite şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu için de geçerliydi. 13. yüzyıl sonlarında Batı Anadolu'da bir sınır beyliği olarak tarih sahnesine çıkıp 16. yüzyılda sınırları Hint Okyanusu'ndan Orta Avrupa'ya kadar uzanan bir imparatorluk haline gelen Osmanlılarda bu büyüme şüphesiz bir savaşlar dizisi çerçevesinde mümkün olabilmektedir. 15. yüzyıl ortalarına kadar Batı Anadolu ve Balkanlarda Bizans ile geniş çaplı savaşlar yürüten Osmanlılar, 16. yüzyılda doğuda 1514'ten 1555'e kadar ki sulha kadar İran, güneyde 1516-1517'de Memlükler, batıda Orta Avrupa'da olmak üzere 1525-1547, Akdeniz ise 1520-1580 yılları arasında İspanyol İmparatorluğu ile bir dizi savaşa girişmişlerdir. 16. yüzyıl sonlarına kadar savaş teknolojisinde ağır yükler oluşturacak değişikliklerin olmaması ve en önemlisi de bu savaşlarda öngörülen siyasi, askerî ve ekonomik hedeflere genel anlamda ulaşılması sebebiyle söz konusu savaşlar bütçe üzerinde yıkıcı etkiler oluşturmamıştır. Ancak 16. yüzyılın sonuna gelindiğinde bu dönemde 1578-1590 yılları arasında İran ile yapılan savaş, uzun süren ve yıpratıcı bir savaş olmasının yanı sıra kazançsız bir savaş olmuştur. Bu savaşlarda Kafkasya ve Azerbaycan'ın kontrolü ele geçirilmekle birlikte bu yerlerin Osmanlı üslerinden çok uzakta bulunması, buralara gerek askerî gerekse mali yardımın ulaştırılmasını oldukça güçleştirmiştir. Ayrıca yerel kaynakların yetersiz olması bu yerlerde uzun süreli bir hâkimiyet kurmayı zorlaştırmıştır. Bu zorluklara rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede hâkimiyet kurma çabası, süreç

içinde hazineye büyük bir yük oluşturarak mali yapıyı son derece olumsuz etkilemiştir. Bu koşullarda yönünü batıya çeviren Osmanlılar, üç yıl gibi kısa bir süre sonra bu defa Avusturya ile 1593'te başlayıp 1606 yılındaki sulhe kadar sürecek bir savaşa girişmişlerdir. Avusturya savaşları Osmanlı açısından çok daha ağır koşullar ortaya çıkarmıştır. Zira batıda Askeri Devrim olarak nitelendirilen gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan yenilikler Avusturya ordusu tarafından uygulanmıştır. İlk defa Avusturya savaşları sırasında askerî teknolojideki değişimin fark edilmesi aynı zamanda klasik Osmanlı askerî yapılanma ve teknolojisinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Osmanlıların bu doğrultuda askerî yapı ve teknolojisini yeniden yapılandırma girişimlerinin mali yükü oldukça fazla olmuştur. Böylece 16. yüzyıl sonlarına kadar birbirine paralel seyreden devletin gelir ve giderlerindeki artışlar, bu dönemde şekil değiştirerek, artan askerî harcamalar nedeniyle gelirleri kendine doğru çekmiştir.

Osmanlıda yukarıda ortaya konulduğu şekliyle 16. yüzyıl sonlarında İran ve Avusturya ile yapılan savaşların finansmanın maliye üzerindeki etkilerinin kendi yapısı içerisinde incelendiği söylenebilir. Bu çalışmada ise söz konusu savaşların Osmanlı maliyesi üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılmaktadır. Karşılaştırma için ise 17. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu ile benzer tarihsel süreçlerden geçen İspanyol İmparatorluğu seçilmiştir. Nitekim 16. yüzyıl sonları benzer şekilde İspanyol İmparatorluğu açısından da o döneme kadar görülmemiş şekilde savaş finansmanın maliye üzerinde ağır yük oluşturduğu görülmektedir. İspanyol İmparatorluğu'nda bu dönemde bir yandan 1559 yılında Fransa ile yapılan barış antlaşmasına rağmen Fransız iç savaşlarında Katolik kesimler finanse edilmiş, öte yandan 1568 yılında ortaya çıkan ve 1648 yılına kadar sürecek Hollanda'daki isyan bastırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, 1560'lar ve 1570'ler boyunca İngiltere ve İrlanda'daki Katoliklerin finanse edilmesi ve en önemlisi 1588 yılındaki başarısız İngiltere istilası girişimi İspanya'ya ağır mali yükler getirmiştir. Hatta İngiltere'nin istilası için büyük bir bütçe ayrılarak hazırlanan devasa donanmanın başarısız olması İspanyol kaynaklarını tüketme noktasına getirmiştir. Bu durum, aynı zamanda karşılaştırma metodunun tarihsel yaklaşımlara uygulanması için Marc Bloch tarafından ortaya konulan "birincisi gözlenen olgular arasında herhangi bir benzerliğin olması, ikincisi ise ele alınan olguların gerçekleştiği ortamlar arasında herhangi bir farklılığın olması"² olmak üzere gerekli olan iki temel koşulun sağlanması anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle, bu çalışma en genel anlamıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıl sonlarında yaptığı savaşların süreç, koşul ve dinamiklerini ortaya koyarak böylece söz konusu savaşların hangi niteliklerinin maliye üzerinde ağır yükler oluşturup bütçe açıklarına yol açtığı hususunu benzer bir süreçten geçen İspanyol İmparatorluğu temelinde karşılaştırmalı tarih metoduyla ele almayı amaçlamaktadır.

1. 16. Yüzyıl Sonlarındaki Savaşların Süreç, Koşul ve Dinamikleri

Osmanlı ve bu temelde İspanyol İmparatorluklarında savaşların maliye üzerindeki etkileri ortaya konulmadan önce söz konusu savaşların temel süreç, koşul ve dinamiklerini ortaya koymak çalışmanın bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Osmanlı açısından bakıldığında, 1578-1590 yılları arasında İran ve 1593-1606 yılları arasında Avusturya ile yapılan savaşların bir dönüm noktasını ifade ettiği görülmektedir. Aşağıda söz konusu savaşların ana hatlarıyla değerlendirilmesi yapılmaktadır.

² Bloch, 2015: 45.

Osmanlı İmparatorluğu'nu 1555 yılında imzalanan Amasya Antlaşması'ndan sonra 1578'de İran'a tekrar sefer açmaya götüren temel sebep olarak İran'ın bu dönemde yaşadığı karışıklıkları göstermek mümkündür. 1525 yılından beri İran'da tahta bulunan Şah Tahmasb'ın saltanatının son zamanlarında tahta kimin geçeceği konusunda başlayan rekabet Tahmasb'ın 1576'da ölümüyle birlikte fiili bir mücadeleye dönüşmüştü. Bu mücadeleden galip çıkan II. İsmail, 1576 yılında İran tahtına geçtiyse de bir yıl sonra ölmesi üzerine taht kavgaları tekrar başlamış ve iç karışıklıklar artmıştı.³ İran'da idari anlamda yaşanan bu karışıklıkları bir fırsat olarak değerlendiren Osmanlı İmparatorluğu, bu durumdan istifade ederek Kafkas bölgesini ve Azerbaycan'ı ele geçirmeyi amaçlamaktaydı.⁴ Bu amaç çerçevesinde, 1578 yılında İran üzerine yapılan harekât, 1590 yılına kadar sürmüştü⁵ ve Osmanlı İmparatorluğu bu süreçte Şirvan, Gürcistan ve Dağıstan'ı ele geçirerek böylece Kuzey ve Güney Azerbaycan'da kontrolü ele geçirmiş ve Hazar kıyılarına kadar ulaşmayı başarmıştır.⁶ Ancak savaşın bu kadar uzun sürmesi ve harekâtın yapıldığı coğrafyanın merkeze çok uzak olması sebebiyle gerek askerî gerekse mali anlamda iki taraf da oldukça yıpranmıştı. Bu sebeple İran, Osmanlı'nın belirlediği koşullar çerçevesinde 1590 yılında İstanbul Antlaşması'nı imzalamayı kabul etmiştir.⁷ Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul Antlaşması ile Şirvan, Gürcistan ve Dağıstan gibi fethettiği toprakları elinde tutmayı başarmıştır. Ancak fethedilen bu yerlerin Osmanlı üslerinden çok uzakta bulunması, buralara gerek askerî gerekse mali yardımın ulaştırılmasını oldukça güçleştirmekteydi. Ayrıca yerel kaynakların yetersiz olması bu yerlerde uzun süreli bir hâkimiyet kurmayı zorlaştırmaktaydı.⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun bu zorluklara rağmen bölgede hâkimiyet kurmaya çabası, süreç içinde hazineye büyük bir yük oluşturarak mali yapıyı son derece olumsuz etkilemiştir.⁹ İran'la yapılan bu uzun süreli ve yıpratıcı savaşın Osmanlı mali yapısı üzerindeki olumsuz etkisi aşağıda Avusturya savaşının etkileriyle birlikte ortaya konulacak tabloda görülebilecektir.

Uzun süreli ve yıpratıcı İran savaşları, 1590 yılında Kafkasya ve Azerbaycan'ın kontrolünün ele geçirilmesiyle sonuçlandıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu sefer yönünü Batı'ya çevirmişti. Batı'daki hedef ise Avusturya'ydı. Osmanlı ile Avusturya arasında 1568 yılında sekiz yıl geçerli olmak üzere, bir barış antlaşması yapılmış ve yaşanan sınır ihlallerine rağmen süresi dolan bu antlaşma Aralık 1574'te yine sekiz yıllığına yenilenmişti. Ancak bu antlaşma Sultan III. Murad'ın 22 Aralık 1574'te tahta çıkmasından dolayı önce 1575'te, daha sonra ise Avusturya'da II. Rudolf'un tahta çıkması sebebiyle Ocak 1577'den itibaren geçerli olmak üzere 1576'da yenilenmiştir.¹⁰ Bu tarihten sonra Osmanlı ve Avusturya arasında, Avusturya'nın ödemekle yükümlü olduğu vergilerin ödenmesinde yaşanan gecikmeler ile sınır ihlallerinden kaynaklanan sıkıntılar yaşansa da, 1593'teki savaşa kadar genel anlamda büyük çaplı bir çarpışma söz konusu olmamıştır.

³ Roomer, 1986: 246-253.

⁴ Osmanlı'nın İran'da bu dönemde idari anlamda yaşanan karışıklıkları bir fırsat olarak gördüğünü ve bundan faydalanmak gerektiğini Osmanlı kaynakları açıkça ifade etmektedir. Bu konuda örneğin bk. Hasan Bey-zâde Târihi, II: 260-266.

⁵ Bu savaşlar için bk. Kütükoğlu, 1993; Kırzioğlu, 1998; Matthee, 2014.

⁶ Kühnül'-ahbâr, 409-431; Hasan Bey-zâde Târihi, II: 267-269.

⁷ Bu antlaşma hakkında detaylı bilgi için bk. Kütükoğlu, 1993: 194-200.

⁸ İnalçık, 2009, 181-183; Emecen, 2019: 38.

⁹ Kütükoğlu, 1993: 223-236.

¹⁰ Bu antlaşmalar hakkında detaylı bilgi için bk. Aydın, 2001.

Osmanlı ve Avusturya'nın 1576'da son kez yenilenen barış antlaşmasından sonra yaşanan küçük çaplı sınır ihlallerine rağmen uzak durdukları savaş durumu 1590'lara gelindiğinde artık farklı bir hal almaya başlamıştır. Bu uzun barış sürecinin 1591 ve 1592'de hem Avusturya hem de Osmanlı akıncılarının sınır ihlallerinin ötesine geçecek şekilde saldırılarını artırması üzerine bozulması kaçınılmaz olmuştur. Bu akınlar çerçevesinde Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa'nın komutasındaki Osmanlı birliklerinin 20 Haziran 1593'te Sisek önünde Avusturya karşısında ağır bir yenilgiye uğraması üzerine Osmanlı İmparatorluğu, 29 Temmuz 1593'te Avusturya'ya savaş ilan etmiştir.¹¹ Ancak şunu belirtmek gerekir ki, her ne kadar Osmanlı kaynakları bu seferin temel sebepleri olarak Avusturya akınlarını gösterse de Osmanlı iç siyasetinin de bu savaşa eğilimli olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde vezirler arasında özellikle de 1578-1590 İran savaşlarının son serdarı Ferhad Paşa ile veziriazamlıktaki rakibi Koca Sinan Paşa arasında yaşanan rekabet, Osmanlı dış siyasetini bir ölçüde etkimekteydi. İran cephesindeki başarılı girişimleri sebebiyle Ferhad Paşa'nın saygınlığının artmasından dolayı Koca Sinan Paşa Avusturya'ya karşı kendi komutasında yapılacak bir seferde elde edeceği başarı ile bu durumu dengelemeyi amaçlamaktaydı.¹² Öte yandan bu dönemde sayıları oldukça artan tımar namzedleri için yapılacak fetihlerle yeni topraklar açmak ve tımar bulmak gerekmektedir. Bunların yanı sıra devletin meşruiyet anlayışı, propagandası ve kendini temsil etme biçimini ifade eden gâzayı yerine getirmek, her zaman Hristiyan batıya yapılacak seferlerin sebepleri arasında yer almaktaydı.¹³ Bu durum da 1593 yılında Avusturya'ya yapılan seferde önemli rol oynamıştır.

Osmanlı'nın 1593 yılında Avusturya'ya açtığı savaş, Karadeniz'den Hırvatistan'a kadar geniş bir cephede 1606 yılına kadar sürmüştür. Bu uzun savaş dönemini ana hatlarıyla şu şekilde özetlemek mümkündür: Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri, 1594'te Viyana yolu üzerinde stratejik açıdan önemli olan Raab'ı ele geçirmiştir.¹⁴ Yine Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, 1595'te ise Eflak'ı ele geçirmiştir.¹⁵ Aynı yıl içerisinde stratejik açıdan büyük öneme sahip önemli Esterгон kalesi Avusturya birlikleri tarafından ele geçirilmiştir.¹⁶ Bunun üzerine, Sultan III. Mehmed'in bizzat katıldığı seferde Osmanlı kuvvetleri 11 Ekim 1596'da Eğri kalesini işgal etmiştir. Kısa süre sonra 23-25 Ekim 1596'da, Osmanlı kuvvetleri Haçova meydan savaşında Avusturya'ya karşı büyük bir zafer kazanmıştır.¹⁷ Daha sonraki yıllarda Avusturya kuvvetleri, 1598, 1602 ve 1603'te olmak üzere Budin'i üç kez kuşatmışlarsa da şehri ele geçirememişlerdir. Bu süreçte Esterгон, Kaniye ve İstolni-Belgrad gibi kaleler ise iki taraf arasında sık sık el değiştirmiştir.¹⁸ Batı cephesinde Avusturya ile savaş devam ederken İran'ın 1603'teki savaş ilanı¹⁹ Osmanlı'yı güç durumda bıraksa da, Erdel Prensi István Bocskai'nin 1604'te Habsburglar'a karşı başlattığı isyanın Osmanlı desteğiyle başarıya ulaşması ve bu çerçevede Bocskai'nin 1606'da Macar kralı ilan edilip himaye edilmesi Osmanlı'nın bu cephede nispeten rahatlamasını sağlamıştır.²⁰ Bu arada

¹¹ Tarih-i Selânikî, I: 320-322.

¹² Kunt, 1997: 12-13.

¹³ İnalcık, 2009: 185.

¹⁴ Kühnû'l-ahbâr, 655-661.

¹⁵ Hasan Bey-zâde Târîhi, III: 442-476.

¹⁶ Tarih-i Selânikî, II: 516-517.

¹⁷ Kühnû'l-ahbâr, 731-752.

¹⁸ Peçevi Tarihi, II: 203-242; Topçular Kâtibi 'Abdulkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi, I: 222-373.

¹⁹ Topçular Kâtibi 'Abdulkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi, I: 381-397.

²⁰ Peçevi Tarihi, II: 281-283.

Estergon 1605'te geri alınmıştır.²¹ Bundan sonraki koşullar karşısında her iki taraf da bir barış antlaşmasının yapılmasına razı olmuş ve 1606'da taraflar arasında Zitvatorok Antlaşması imzalanmıştır. Zitvatorok antlaşmasıyla savaş sırasında ele geçirilen topraklar ellerinde kalmaktaydı. Böylece Eğri, Estargon ve Kaniye kaleleri Osmanlı hâkimiyetinde kalmış ve bağlamda Osmanlı İmparatorluğu Macaristan'daki mevcut durumunu muhafaza etmiştir. Ayrıca Eğri ve Kaniye beylerbeyilikleri de oluşturulmuştur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya'nın hâkimiyetinde kalan Macar toprakları üzerindeki iddialarından vazgeçmek durumunda kalmıştır. Buna bağlı olarak da, Avusturya bu topraklar için her yıl ödediği vergiyi artık ödemeyecekti. Antlaşmanın bu şartları, Osmanlı açısından Avusturya karşısında açıkça üstünlüğün kaybedilmesi anlamına gelmekteydi. Ayrıca Osmanlı padişahının Avusturya Arşidükü'nü kendine denk sayması ve kendisine Kutsal Roma İmparatoru (Kayser) unvanıyla hitap edecek olması, buna ek olarak bu antlaşmanın 20 yıl gibi uzun süreli olarak imzalanması,²² bir bakıma Osmanlı İmparatorluğu'nun Kanuni Sultan Süleyman döneminde ortaya konulan 'Evrensel Egemenlik İdeali'nden vazgeçtiği anlamına gelmekteydi.²³

Savaşların 16. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde etkileri ortaya konulduktan sonra bu bağlamda İspanyol İmparatorluğu'nun durumu incelendiğinde, benzer bir sürecin olduğunu söylemek mümkündür. İspanya'da Osmanlıda olduğu gibi bu dönemde izlenen dış politika, ortaya çıkan sosyal ve ekonomik dönüşümlerde önemli rol oynamıştır. İspanya'da II. Felipe'nin 1556 yılında tahta çıktığında, ilk etapta V. Carlos döneminden kalan birtakım mali zorluklar ile karşılaştığı görülmektedir. Zira İspanya'nın yanı sıra Kutsal Roma İmparatorluğu, İtalya'nın bir kısmı, Alçak Ülkeler ve Amerika Kıtası gibi geniş bir coğrafyaya hükmeden V. Carlos döneminde imparatorluğun bütçe gelirlerini oluşturan vergiler ve Amerika'dan getirilen madenler bir türlü imparatorluğun giderlerini karşılayacak düzeye ulaşamamış ve bir bakıma siyasi ve askerî başarılarla rağmen ekonomik kaynaklar tüketilmişti.²⁴ Böylece devlet harcamaları toplam gelirlerinin gerisinde kalan İspanya'da ortaya çıkan bütçe açığının kapatılması için borçlanma yoluna gidilmişti.²⁵ Kısacası, II. Felipe 1556 yılında tahta çıktığında, hâlihazırda siyasi ve askerî olarak güçlü ve önemli ekonomik gelirlere sahip ancak söz konusu gelirlerin giderleri karşılayamaması sebebiyle önemli bütçe açığının söz konusu olduğu bir imparatorluk mevcuttu. Nitekim tahta çıkmasından bir yıl sonra yüzde 14 gibi yüksek faizle alınan kredilerin geri ödemesi hususunda sıkıntıya düşen II. Felipe, Nisan ve Haziran'da imzaladığı yeni düzenlemelerle 1557 yılında imparatorluğun ilk iflasını ilan etmiştir.²⁶

İspanyol İmparatorluğu'nda 1556 yılında tahta çıkan II. Felipe'nin izlediği politika, V. Carlos'tan farklı olmamış ve 1598'e kadar süren kırk iki yıllık iktidarında sadece 1577 yılında altı aylık bir dönemde büyük bir askerî harekât söz konusu olmamıştır.²⁷ II. Felipe, bu süreçte günümüz İspanya'sının tüm toprakları; Kuzey Katalonya; Aşağı Ülkelerin büyük kısmı; Napoli, Sicilya ve Milano; Brezilya hariç Buenos Aires'ten Aşağı Kaliforniya'ya kadar Amerika

²¹ Peçevi Tarihi, II:243-244; Topçular Kâtibi 'Abdulkâdir (Kadri) Efendi Tarihi, I: 429-460.

²² Fezleke, 501-503, 517-521. Antlaşma metni için ayrıca bk. Aydın, 2001: 107-110. Antlaşma hakkında detaylı bir değerlendirme için bk. Papp, 2013: 472-474.

²³ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Yanar, 2021: 15-26.

²⁴ Parker, 1998: 87

²⁵ V. Carlos dönemindeki borçlanma politikası için bk. Carande, 1965; Tracy, 2002.

²⁶ Lovett, 1972: 2; Kamen, 1997: 87.

²⁷ Parker, 1998: 87.

Kıtası; 1571'den itibaren Filipinler ve 1580'den itibaren Portekiz olmak üzere devasa bir imparatorluğu yönetmiştir.²⁸

II. Felipe, tahta çıktıktan kısa bir süre sonra 1559 yılında Fransa ile 1494 yılından beri aralıklarla o zamana kadar süren ve gerek Fransa gerekse İspanya ekonomisinin iflasın eşiğine gelmesine sebep olan İtalya Şehir Savaşları'na Cateau-Cambrésis Antlaşması'yla son vermiştir.²⁹ Ancak buna rağmen, önceki dönemden devralınan “Evrensel Hristiyanlık” ideali çerçevesinde Fransız iç savaşlarında Katolik fraksiyonları finanse etmeye devam etmiştir. İspanya, bu süreçte Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı kalırken; II. Felipe'nin de hem Akdeniz'de hem de Avrupa'nın geri kalanında Katoliklik adına savaşmak için İspanya'nın kaynaklarını kullanma yetkisi bulunmaktaydı.³⁰ Bu bağlamda II. Felipe, söz konusu ideal çerçevesinde hem Akdeniz'de hem de Avrupa'nın geri kalanında savaşmak için İspanya'nın kaynaklarını kullanmaktan geri kalmamıştır. Bu çerçevede bir taraftan 1580 yılındaki ateşkese kadar Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu ile mücadele edilirken³¹ diğer taraftan ise 1568 yılından itibaren gerek yürütülen katı Katolik siyaseti gerekse savaşların finansmanı için ağır vergi yükleri dolayısıyla İspanya yönetimine karşı ayaklanan ve 1648 yılına kadar sürecek Hollanda'daki isyan bastırılmaya çalışılmıştır.³² Bu ayaklanmaları bastırma çabaları aşağıda ortaya konulacağı üzere, II. Felipe döneminde maliyeye büyük bir yük teşkil etmiştir. II. Felipe'nin koyu Katolik temelli dinî siyaseti diğer taraftan İspanya'da da maliyeti yüksek bir dizi savaş çıkmasına ve İspanya karşıtı propagandanın güçlenmesine neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu, 1571 yılındaki İnebahtı Savaşı'ndan sonra 1580 yılına kadar İspanya'nın dış siyasetle ilgili endişelerinin bir kısmını oluşturmaya devam ettiyse bile, II. Felipe'yi en çok baskı altında bırakan sorunların ve harcamaların yönü artık Kuzey Avrupa'ya dönmüştü. İngiltere'de Mary Tudor'un 1559'da ölümünden sonra tahta geçen Kraliçe I. Elizabeth dönemiyle birlikte uluslararası siyasi ve dinî meseleler bir araya gelerek iki devlet arasındaki ilişkileri hızla gerginleştirmekteydi. Böylece Mary Tudor'un ölümünden sonra İspanya ile İngiltere arasında onlarca yıldır devam eden temkinli barış dönemi, yerini her iki taraf açısından da savaşın kaçınılmaz olarak görüldüğü bir duruma bırakmıştı. 1560'lar ve 1570'ler boyunca Kraliçe I. Elizabeth, hem Hollanda'daki Habsburg karşıtı isyancıları hem de Fransız iç savaşlarındaki Katolik Kilisesi karşıtı hizipleri desteklemişti. Ayrıca İngiliz korsanların İspanyol yerleşimleri ve ticaret gemilerine saldırarak elde ettiği ganimetten pay almayı da ihmal etmemişti. II. Felipe'ye gelince, o da İngiltere ve İrlanda'daki Katoliklere destek vermiş, ayrıca İskoçya'nın Katolik kraliçesi Mary'yi İngiliz tahtına başkaldırarak tahtta hak iddia etmesi için desteklemişti.³³ Bütün bunlar ve İngiliz korsanlarının İspanyol kolonilerine yaptığı sürekli saldırılar, II. Felipe'yi artık Elizabeth'e karşı doğrudan harekete geçirmeye yöneltmiştir.

²⁸ Drelichman ve Voth, 2010: 816.

²⁹ Álvarez, 1959; Mallett ve Shaw, 2002; 282-285.

³⁰ Kamen, 1997: 79-107.

³¹ Akdeniz'de Osmanlı-İspanyol mücadelesi hakkında detaylı bilgi için bk. Hess, 1978; İnan, 2012; Naki, 2015; Tabakoğlu, 2020; Yanar, 2021: 33-39.

³² Hollanda İsyanı hakkında detaylı bilgi için bk. Gelderen, 1993; Israel, 1998; Tracy, 2008; Vermeir, 2012.

³³ Kamen, 1997: 132-133.

İngiltere'yi istila etmeyi planlayan II. Felipe, İspanyol ileri gelenlerinin “Büyük Armada” olarak adlandırdığı 130 gemilik bir donanma ve 30 bin kişilik bir kuvvet toplamıştır.³⁴ Bunun maliyeti aşağıda ortaya konulacağı üzere inanılmaz düzeylere ulaşmıştır. “Büyük Armada”, istila planının önemli bir noktası olan Hollanda'dan kara kuvvetlerini almayı başaramamıştır. Fırtınalarla hırpalanmasının yanı sıra İngiliz donanması tarafından sürekli taciz saldırılarına maruz kalan İspanyol donanması, İngiliz topraklarını istila etmeye kalkışamamıştır. Bunun yerine, donanmanın geri kalanı kuzeye doğru ilerlemeyi sürdürüp İskoçya ve İrlanda'nın etrafından dolaşarak İberya'ya dönmüştür. Donanma, büyük bölümü dönüş yolundaki fırtınalar ve karaya oturmalar nedeniyle olmak üzere toplamda gemilerinin yansını ve adamlarının üçte birini kaybetmiştir. İspanyol yapımı büyük savaş gemilerinin tümü kurtulmuş olsa bile kayıplar yıkıcı boyutlara ulaşmıştır. Armadanın kalan kısmı kendini kuzeybatı İspanya'daki limanına ulaşabilmiştir.³⁵ Şüphesiz ki bu istilanın başarısızlığı II. Felipe'nin uluslararası politikasında ciddi bir gerileme anlamına gelmekteydi.

II. Felipe'nin saltanatının kalan yılları boyunca iki ülke arasındaki savaş durumu sürdüğü halde, İspanya tarafından İngiltere'ye bir daha doğrudan saldırı gerçekleşmemiştir. Ancak ortaya çıkacak bir ayaklanmanın İngiltere'yi Avrupa'da ve deniz aşırı bölgelerde İspanya'ya savaş açamayacak kadar zayıflatacağını umarak İngiliz hâkimiyetine karşı İrlanda'daki huzursuzluk desteklenmeye devam edilmiştir.³⁶ Buna karşılık olarak Avrupa'da, İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth de Fransa ve Hollanda topraklarındaki hem İspanya karşıtlarına hem de Katolik kilisesi karşıtlarına yardım etmeye devam etmiştir. Hatta İngiliz kuvvetleri, 1596 yılında İspanya'nın Cadiz şehrine büyük hasar vermiştir.³⁷ İngiltere, ayrıca Avrupa'da İspanya'nın bir düşman ve tehdit olduğu yönünde geniş bir kampanya yürütmüş ve bu kampanya Avrupa'da İspanya karşıtı söylemi kuvvetlendirmiştir. Birçok tarihçi, daha sonra “Kara Efsane (Black Legend)” adını alacak olan bu söylemin, modern dünyanın İspanya hakkındaki görüşünü etkilemeye devam ettiğini ifade etmektedirler.³⁸

2. Savaşların Maliye Üzerindeki Etkileri

1593-1606 arasındaki Osmanlı-Avusturya savaşları, Osmanlı ordusunun Avusturya ordusu karşısında zayıf yanlarını ortaya koymuştu. Osmanlı askerî sistemindeki eksiklikler bu savaş sırasında net bir şekilde belirmişti. 1578-1590 Osmanlı-İran savaşları Osmanlı açısından son derece yıpratıcı olmakla beraber, 1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşları çok daha ağır koşullar ortaya çıkarmıştır. Nitekim Avrupa'daki Askerî Devrim (*Military Revolution*)'in etkileri ilk defa bu savaş sırasında fazlasıyla hissedilmiştir. Askerî Devrim ile birlikte orduya halktan kişiler yazılmaya başlanmıştır. Ayrıca at üzerinde rahat bir şekilde kullanılabilen yivli kısa tüfekler (rifle) geliştirilmiş, çelik ve barutun kalitesi artırılmıştır. En önemlisi de kalelerde eskiden uygulanan duvar-surlar yerine alçak ve top ateş gücü oldukça yüksek olan tabya (bastion) savunma sistemine geçilmiştir.³⁹ Askerî Devrim'in getirdiği bu yenilikler bu savaşlar

³⁴ “Büyük Armada”nın hazırlık süreci ve boyutu hakkında detaylı bilgi için bk. Martin ve Parker, 1999: 114- 138. Ayrıca bk. Mattingly, 1959; Fernández-Armesto, 1988.

³⁵ Martin ve Parker, 1999: 139- 183.

³⁶ Phillips, Jr. ve Phillips, 2010: 151.

³⁷ Kamen, 1997: 307-308.

³⁸ İngiltere'nin bu dönemde II. Felipe, İspanya ve Katolikliğe karşı yürüttüğü propaganda hakkında detaylı bilgi için bk. Gibson, 1971.

³⁹ Avrupa'da bu dönemde askerî sistemde yaşanan dönüşüm için bk. Parker, 1996.

sırasına Avusturya ordusu tarafından uygulanmıştır. Böylece at üzerinde rahatlıkla kullanılan ve çelik zırhı delebilen uzun menzilli yivli tüfek kullanan Avusturya süvarisi⁴⁰ karşısında ok-yay, mızrak ve kılıç gibi eski tür silahları kullanan Osmanlı sipahi birlikleri oldukça yetersiz kalmıştır. Osmanlı komutanlarının bu savaşlar sırasında cepheden merkeze gönderdikleri telhisler tam da bu husus üzerinde durmaktadır. Söz konusu telhislerde, tüfekli asker ihtiyacı vurgusu yapılarak bu askerler olmadan düşman birliklerine karşı koymanın mümkün olmadığı belirtilmektedir.⁴¹ Bu durum ise Osmanlı askerî yapısında, dolayısıyla toplumunda birçok değişim ve dönüşümün başlangıcını ifade etmektedir. Zira Osmanlı İmparatorluğu bu durum karşısında harekete geçmiş ve birtakım önlemler almıştır. Osmanlı yönetiminin karşılaştığı bu yeni asker teknolojiye karşı koymak için başvurduğu ilk önlem yeniçerilerin sayısını acilen artırmak olmuştur. Böylece 1550’lerde 13 bin olan yeniçeri sayısı 1600’lerde 38 bine çıkarılmıştır.⁴²

Osmanlı İmparatorluğu, yeniçerilerin sayısını artırmak dışında Avrupa’da olduğu gibi orduya halktan asker yazdırmak gibi ikinci bir önleme başvurmuştur. Bu çerçevede Anadolu’da *sekban* ve *sarıca* olarak bilinen paralı asker birlikleri toplanmaya başlanmıştır. Aslında bu durumun Osmanlı İmparatorluğu için yeni bir uygulama olduğunu söylenemez. Zira Osmanlıda daha kuruluş döneminden itibaren ihtiyaç duyulması halinde masrafları reayaya yüklenen olağanüstü vergilerden karşılanmak suretiyle paralı askerler toplanabilmekteydi. Ancak bu defa daha öncekilerden farklı olarak paralı askerler, *levend*⁴³ olarak bilinen tüfek kullanan işsiz güçsüz köylüler arasından toplanmaktaydı ve bunlar sekban bölükleri adı verilen özel birlikler şeklinde teşkilatlandırılmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu’nun bu yeni uygulaması, genç ve topraksız köylüler tarafından bir yandan askerlik mesleğinin cazibesi öte yandan ise önemli bir geçim kaynağı imkânı sağlaması bakımından büyük ilgi görmüş, böylece kısa sürede çok sayıda kişi köylerini terk ederek bu birliklere katılmıştır. *Levend* olarak bilinen bu köylüler, bu dönemden itibaren savaş zamanlarında tüfekli askerî birlikler için önemli bir insan gücü kaynağı haline gelmişlerdir. Ancak savaş sonrası zamanlarda serbest bırakılmaları üzerine işsiz güçsüz kalan bu birlikler çoğu kez işi eşkıyalığa dökülebilmekteydiler.⁴⁴ Osmanlı İmparatorluğu’nun 1593-1606 Avusturya savaşları sırasında karşılaştığı yeni askerî teknoloji karşısında başvurduğu gerek yeniçeri piyade birliklerinin sayısını artırmak gerekse halktan tüfek kullanan askerî birlikler oluşturmak gibi önlemler aynı zamanda maliye üzerinde büyük yük oluşturarak önemli bütçe açıklarına yol açmıştır.

⁴⁰ Bu konuda bk. Kelenik, 2000.

⁴¹ Örneğin, veziriazam sultana sunduğu bir telhisinde Macar cephesindeki durumu şu şekilde ifade etmektedir: “... Mart ayına dek Budin ile Peşte kal’alarında 5-10 bin tufengçi gelüb dâhil olmaya el-‘iyâzu billâh-i te’âlâ hâl müşkil olur...ammâ bu cânibde 10.000 tufenger asker kanda bulunur.” Bk. Orhonlu, 1970: 51-52. Yine bir başka raporda ise veziriazam sultana şöyle demektedir: “Mel’ûnların askerleri ekser piyâde ve tufeng-endâz olmağla asâkir-i İslâm’ın ekseri atlı olub piyâdesi az olduğundan gayri tufenge mu’tad üstâdları nadir olmağla hîn-i mukâbelede ve kal’â muhâsarasında azım ızdırab çekilür.” Bk. Orhonlu, 1970: 71-72. Bu konuda dönemin yazarlarından Akhisarî’nin tespitleri de önem arz etmektedir. Bk. Usûlü’l-Hikem Fî Nizami’l-Âlem.

⁴² Bu sayılar için bk. Risale-i Vazîfe-Horân ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-i Osmân, 92-94. Bu konuda dönemin kaynağı (Kitâb-i Müstetâb, 37) ise Kanuni Sultan döneminde 12 bin olan yeniçeri sayısının II. Osman döneminde 35-40 bine çıktığını belirtmektedir.

⁴³ Bu ifadenin tarihsel süreçteki kullanımı dönemsel olarak farklılık göstermekle beraber, en genel anlamda Osmanlıda denizci erler ile taşrada görevli valilerin yanlarında bulundurdıkları adamları için kullanılan bir tabi olduğu söylenebilir. Levendlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı hakkında kesin bilgi yoktur. Anadolu’da bozulan ekonomik şartlar ve tarıma elverişli toprakların yetersizliğinin, sayısı artan genç nüfusun işsiz kalmasına ve bunların çareyi bey, paşa kapılarında aramalarına yol açtığı genellikle kabul edilmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Cezar, 1965: 3-17; İlgürel, 2003.

⁴⁴ İnalıcık, 1980: 292-293; İlgürel, 2003: 149-150.

Aşağıda 1527-1688 arası Osmanlı İmparatorluğu'nda tımar gelirlerinin dâhil olmadığı bütçe durumunu gösteren Tablo 1'de bu durum net bir şekilde görülebilmektedir.

Tablo 1. Osmanlı İmparatorluğu'nda, Bütçede Fazlalık ve Açıklar (1527-1688)⁴⁵

<i>Yıl</i>	<i>Fazla (Milyon Akçe)</i>	<i>Açık (Milyon Akçe)</i>	<i>Dönem</i>
1527-1528	93	-	Barış
1546-1547	69	-	Barış
1565-1566	-	6,6	Malta Bozgunu
1567-1568	127	-	Barış
1582-1583	136	-	İran Seferleri
1592-1593	-	70	Avusturya Savaşı
1597-1598	-	400	Savaş
1608	-	95	Savaş
1650	-	154	Girit Savaşı
1652-1653	-	11	Girit Savaşı
1654	-	121	Girit Savaşı
1661-1662	-	12	Girit Savaşı
1687-1688	-	200	Viyana Bozgunu Sonrası

Tablo 1'den anlaşıldığı üzere, Avusturya ile savaşların başladığı 1590'lardan itibaren söz konusu savaşların maliye üzerinde büyük yük oluşturmalarına bağlı olarak bütçe açıkları artmıştır. Öyle ki, 1597-1598'de bütçe açığı 400 milyon akçeye ulaşarak o döneme kadar ki en yüksek boyuta ulaşmıştır. Tabi bu bütçe açıklarını sadece Avusturya savaşlarının maliye üzerindeki etkisine bağlamak mümkün değildir. Çünkü bunda, 1578-1590 yılları arasında İran'la yapılan uzun ve yıpratıcı savaşların yanı sıra aynı dönemde ortaya çıkan Celâli İsyanlarının yol açtığı tahribat ve buna bağlı olarak halkın toprağını terk etmesi, Avrupa gümüş paralarının Osmanlı pazarını istilası ve son olarak yukarıda ortaya konulan nüfus artışı, veba salgını ile kuraklık ve kıtlık gibi iklimsel etkenlerin de bir ölçüde rolü olduğu muhakkaktır. Buna rağmen, yukarıdaki tüm bu veriler 16. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve yapısında meydana gelen dönüşümlerde savaş unsurunun ne derece etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Osmanlı'dan sonra İspanya'da savaşların maliye üzerindeki etkilerine bakıldığında, bu durumu aşağıda gelirlerin harcama alanları ve bu alanlar içerisinde askerî harcamaların boyutunu gösteren tablo üzerinden değerlendirmek mümkündür.

⁴⁵ Tabakoğlu, 1985: 14-15.

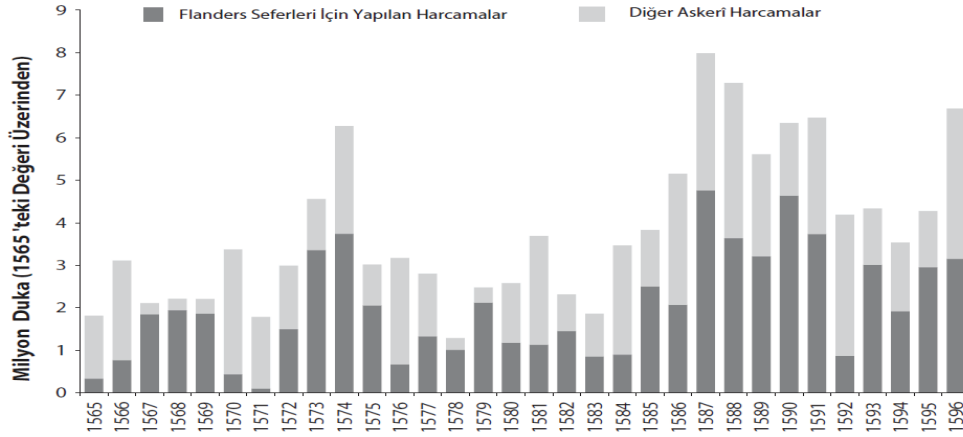
Tablo 2. İspanyol İmparatorluğu'nda Mali Hesaplamalar (1566-1596)⁴⁶

	1566-1574	1575-1584	1585-1596
Panel A (Milyon Duka (Nominal Değer))			
Gelir	5.17	7.88	9.60
Askerî Harcama	3.40	3.04	6.95
Askerî Dışı Harcama	0.54	0.59	0.66
Faiz Dışı Fazla	1.24	4.25	1.99
Uzun Vadeli Borç	2.35	3.00	3.91
Kısa Vadeli Borç	0.77	0.47	0.79
Mali Denge	-1.89	0.78	-2.71
Devreden Borç	30.35	37.37	54.07
Panel B (Gelirlerin yüzdelik Dağılımı)			
Askerî Harcama	% 65.8	% 38.6	% 72.4
Askerî Dışı Harcama	% 10.4	% 7.5	% 6.9
Faiz Dışı Fazla	% 24.0	% 53.9	% 20.7
Uzun Vadeli Borç	% 45.5	% 38.1	% 40.7
Kısa Vadeli Borç	% 14.9	% 6.0	% 8.2
Mali Denge	% -36.6	% 9.9	% -28.2
Devreden Borç	% 587.0	% 474.2	% 563.2

Tablo 2'deki Panel B verileri, Panel A verileri esas alınarak çıkartılmıştır. Buna göre, İspanyol İmparatorluğu'nda 1566-1574 yılları arasında 5.17 milyon dukalık gelirin 3.40 milyonu askerî harcamalara gitmektedir. Bu da gelirlerin yüzde 65.8'ine tekabül etmektedir. Bu zaman diliminde devreden borç⁴⁷ ise 30.35 milyon dukadır. Bu ise gelirlerin hemen hemen 6 katına denk gelmektedir. İspanya'da 1575-1584 yılları arasındaki 7.88 milyonluk dukanın 3.04 milyonu askerî harcamalara ayrılmıştır. Bu miktar gelirlerin yüzde 38.6'sına denk gelmektedir. Bu dönemde devreden borç miktarı ise 37.37 milyon dukadır. 1585-1596 yılları arasında askerî harcamalarda önceki dönemlere yüzde yüze yakın bir artışın olduğu anlaşılmaktadır. Buna sebebi aşağıda ortaya konulacağı üzere, 1588 yılında İngiltere'nin istilası için hazırlanan "Büyük Armada"nın finansmanıdır. Bu dönemde 9.60 milyon dukalık gelirin 6.95'i askerî harcamalara ayrılmıştır ki bu miktar gelirlerin yüzde 72.4'üne denk gelmektedir. Doğal olarak bu dönemde devreden borç miktarı da oldukça artarak 54.07 milyon dukaya ulaşmıştır. Söz konusu askerî harcamaların yıllara ve sahalara göre verileri ise aşağıdaki grafikte ortaya konulmaktadır.

⁴⁶ Drelichman ve Voth, 2010: 827.

⁴⁷ İspanyol İmparatorluğu'nda II. Felipe döneminde, V. Carlos döneminde olduğu gibi borçlanma İspanyol İmparatorluğu'nun temel finansman araçlarından biri haline gelmiştir. Nitekim devlet gelirlerinin giderlerin gerisinde kalması durumunda oluşan bütçe açığını kapatmak için başvurulmuş borçlanma yöntemi, II. Felipe tarafından da sürdürülmüştür. Söz konusu borçlanma iki türlü gerçekleşmekteydi. İlki *jueros* adı verilen uzun vadeli bonolarla yapılan borçlanmaydı. Bu yöntemde *alcabala* gibi gelecek yıllara ait düzenli gelirler teminat gösterilerek bonolar satılmaktaydı. İkinci borçlanma yolu ise *asiento* adlı kısa vadeli borç sözleşmeleriyle bankerlerden para bulmaktı. *Asiento*'lar kraliyetin kısa sürede nakit ihtiyacını karşılamasını ve paranın hızla imparatorluğun herhangi bir yerine aktarılmasını sağlamaktaydılar. Bk. Álvarez-Nogal ve Chamley, 2014. İspanya'da II. Felipe döneminde yukarıda da değinildiği üzere ilki 1557 yılında olmak üzere 1560, 1575 ve 1596 yıllarında dört kez tüm ödemeler askıya alınarak devletin iflası ilan edilmiştir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Drelichman ve Voth, 2011.

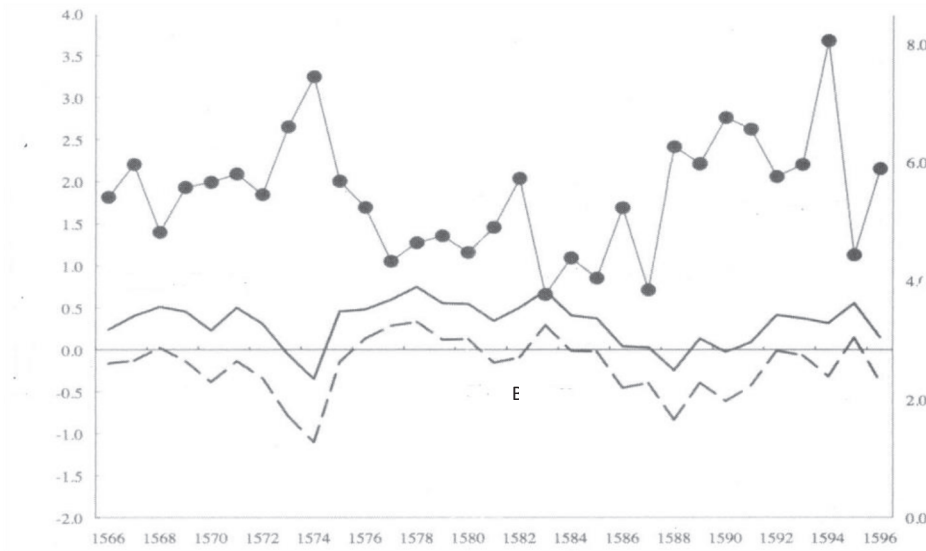

Grafik 1. İspanyol İmparatorluğu'nun Askerî Harcamaları⁴⁸

Grafik 1’de, 1565 yılından itibaren belli bir seyrinde giden askerî harcamaların 1574 yılında büyük artış gösterdiği görülmektedir. Bu durum durumun temeli nedeni 1568’den beri devam eden Hollanda İsyanlarının bu dönemde yoğunlaşması sebebiyle buraya yoğunluk verilmesi, dolayısıyla da Flanders Ordusu⁴⁹’nun finansmanının artmasıdır. İspanya’da 1575 yılındaki mali iflası, bu durumun sonucu olarak görmek mümkündür. Sonraki dönemde askerî harcamalarda görece bir azalma söz konusudur. Bunu da bu süreçte Hollanda İsyanlarının şiddetinin azalmasına bağlamak mümkündür. Askerî harcamalar 1586 yılından itibaren artmaya başlamıştır. Bunun sebebi, şüphesiz İngiltere’nin istilasını için hazırlanan “Büyük Armada”nın finansmanıdır. 1588 yılı zaten sefer yılı iken bu seferin başarısız sonuçlanması ve büyük kayıplar verilmesi üzerine kısa sürede yeni bir donanma hazırlığı takip eden yıllarda askerî harcamalardaki büyük miktarların tahsis edilmesine yol açmıştır. Yukarıda tablo 2’de de ortaya konulduğu üzere, gelirlerin bu miktarlardaki askerî harcamaların gerisinde kalması sebebiyle borçlar katlanarak devam etmiştir. Bu da beraberinde bütçe açıklarını getirmiştir. Bu durumu aşağıdaki grafikte görmek mümkündür.

⁴⁸ Drelichman ve Voth, 2010: 824.

⁴⁹ İspanyolca’da *Ejército de Flandes* olarak ifade edilen bu ordu 16. ve 18. yüzyıllar arasında İspanyol Hollanda’sında İspanya krallarının hizmetinde olan çok uluslu bir orduydü. Detaylı bilgi için bk. Parker, 1972; Strandling, 1992.

Grafik 2. İspanyol İmparatorluğu'nda Bütçe'nin Durumu (1566-1596)⁵⁰

Grafik 2'den anlaşıldığı üzere, 1568'te başlayan Hollanda İsyanı'nın 1574'te şiddetlenmesi üzerine bu bölgeye yönelik askerî harekâtların yoğunlaştırılması sebebiyle askerî harcamalarda büyük bir artış olmuştur. Bütçe açığının bu dönemde artması sebebiyle borçlanma miktarında önemli bir artış olmuştur. Grafikten bu durumun 1588 yılındaki başarısız İngiltere istilası girişimi için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim grafikten “Büyük Armada”nın hazırlanmaya başlandığı 1586-7 yıllarından itibaren artmaya başlayan bütçe açığına paralel olarak borç miktarında da artış gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1588'deki başarısız girişimden sonra takip eden yıllarda yeni bir donanma hazırlığı, aynı şekilde beraberinde bütçe açığı ve borçlanmanın artmasına yol açmıştır. Hatta imparatorluğun 1596 yılında iflasını açıklamasına yol açmıştır.⁵¹ Savaş maliyetlerinin yol açtığı bu iktisadî durum, dolaylı olarak halk üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur.⁵²

Tüm bu veriler karşılaştırmalı olarak ele alındığında; Osmanlı İmparatorluğu'nun 1578-1590 yılları arasında İran ve 1593-1606 yılları arasında Avusturya ile yaptığı savaşların bir dönüm noktasını ifade ettiği görülmektedir. İran ile uzun süren, yıpratıcı ve kazançsız savaştan hemen sonra Avusturya ile yapılan savaşın sürekli mali kaynak gerektirmesi hazine üzerine büyük bir yük oluşturmuştur. İran'ın 1603'teki savaş ilanı ile klasik dönemin aksine iki cephede birlikte savaşmak zorunda kalınması, mali yükü farklı bir boyuta ulaştırmıştır. Özellikle de Avusturya savaşları sırasında Askerî Devrim olarak nitelendirilen gelişmeler çerçevesinde askerî teknolojideki değişimin fark edilmesi ve bu anlamda askerî birliklerin yeniden yapılandırılmasının mali yükü oldukça fazla olmuştur. Bu dönemde oluşan bütçe açığı, bu durumu net olarak ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, İspanya'da da benzer bir süreç söz konusudur. Bu dönemde bir yandan 1559 yılında Fransa ile yapılan barış antlaşmasına rağmen Fransız iç savaşlarında Katolik kesimler finanse edilmiş, öte yandan 1568 yılında ortaya çıkan ve 1648 yılına kadar sürecekt Hollanda'daki isyan bastırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte,

⁵⁰ Drelichman ve Voth, 2010: 828.

⁵¹ Ulluo, 1963: 352-357.

⁵² Alamos de Barrientos, 1990: 21-3, 26-8.

1560'lar ve 1570'ler boyunca İngiltere ve İrlanda'daki Katoliklerin finanse edilmesi ve en önemlisi 1588 yılındaki başarısız İngiltere istilası girişimi İspanya'ya ağır mali yükler getirmiştir. Hatta İngiltere'nin istilası için büyük bir bütçe ayrılarak hazırlanan devasa donanmanın başarısız olmasının İspanyol kaynaklarını tüketme noktasına getirdiği görülmektedir. Sonuç olarak, Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının 16. yüzyıl sonlarında yürüttükleri savaşlar 16. yüzyılın ilk yarısında yapılan seferle kıyasla uzun, yıpratıcı ve nispeten kazançsız savaşlar olmuştur. Söz konusu savaşların finansmanı imparatorlukların hazineleri için büyük bir külfet haline gelerek mali yapılarını derinden sasmıştır.

SONUÇ

Çalışmada amaçları çerçevesinde ortaya konulan bilgiler ve yapılan değerlendirmeler, 1578-1590 yılları arasında İran'la yapılan savaşın uzun süren ve yıpratıcı bir savaş olmasının yanı sıra kazançsız bir savaş olduğunu göstermektedir. Bu savaşlarda Kafkasya ve Azerbaycan'ın kontrolü ele geçirilmekle birlikte bu yerlerin Osmanlı üslerinden çok uzakta bulunması, buralara gerek askerî gerekse mali yardımın ulaştırılmasını oldukça güçleştirmiştir. Ayrıca yerel kaynakların yetersiz olması bu yerlerde uzun süreli bir hâkimiyet kurmayı zorlaştırmıştır. Bu zorluklara rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede hâkimiyet kurmaya çabası, süreç içinde hazineye büyük bir yük oluşturarak mali yapıyı son derece olumsuz etkilemiştir. 1593-1606 yılları arasındaki Avusturya Savaşı ise batıda Askeri Devrim olarak nitelendirilen gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan yeniliklerin fark edilmesini sağlamıştır. Avusturya ordusunun bu yenilikleri uygulaması sebebiyle ilk defa bu savaş sırasında askerî teknolojiadaki değişimin fark edilmesi aynı zamanda klasik Osmanlı askerî yapılanma ve teknolojisinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki, Askerî Devrim ile birlikte orduya halktan kişiler yazılmaya başlanmıştır. Ayrıca at üzerinde rahat bir şekilde kullanılabilen yivli kısa tüfekler (rifle) geliştirilmiş, çelik ve barutun kalitesi artırılmıştır. En önemlisi de kalelerde eskiden uygulanan duvar-surlar yerine alçak ve top ateş gücü oldukça yüksek olan tabya (bastion) savunma sistemine geçilmiştir. Askerî Devrim'in getirdiği bu yenilikler bu savaşlar sırasında Avusturya ordusu tarafından uygulanmıştır. Böylece at üzerinde rahatlıkla kullanılan ve çelik zırhı delebilen uzun menzilli yivli tüfek kullanan Avusturya süvarisi karşısında ok-yay, mızrak ve kılıç gibi eski tür silahları kullanan Osmanlı sipahi birlikleri oldukça yetersiz kalmıştır. Osmanlıda tımarlı sipahilerin tüfekli Avusturya piyadeleri karşısındaki etkisizliği dolayısıyla tüfek kullanan yeniçeri sayısının iki kat civarında artırılması ve sekban-sarıca paralı tüfekli askerî birliklerinin oluşturulması büyük mali yükler getirmiştir. Söz konusu askerlere ulufe ve bahşiş bulmak hazinenin temel gider kaynağı olmuştur. Çalışmada ortaya konulan veriler, Avusturya ile savaşların başladığı 1590'lardan itibaren söz konusu savaşların maliye üzerinde büyük yük oluşturmaya bağlı olarak bütçe açıklarının oluşmaya başladığını göstermektedir. Öyle ki, 1597-1598'de bütçe açığı 400 milyon akçeye ulaşarak o döneme kadar ki en yüksek boyuta ulaşmıştır.

İspanyol İmparatorluğu'nda ise 1565 yılından itibaren belli bir seyirde giden askerî harcamaların 1574 yılında büyük artış gösterdiği görülmektedir. Bu durumun temeli nedeni 1568'den beri devam eden Hollanda İsyanının bu dönemde yoğunlaşması sebebiyle buraya yoğunluk verilmesi, dolayısıyla da Flanders Ordusu'nun finansmanın artması olmuştur. İspanya'da 1575 yılındaki mali iflası, bu durumun sonucu olarak görmek mümkündür. İspanyol İmparatorluğu'nda sonraki dönemde Hollanda İsyanının şiddetinin azalmasına bağlı olarak askerî

harcamalarda nispeten azalma söz konusu olmuşsa da 1586'dan itibaren büyük bir artış yaşanmaya başlamıştır. Bunun sebebi, şüphesiz İngiltere'nin istilasını için hazırlanan "Büyük Armada"nın finansmanıdır. Söz konusu donanmanın hazırlanmaya başlandığı 1586-7 yıllarından itibaren artmaya başlayan bütçe açığına paralel olarak borç miktarında da artış gerçekleşmiştir. 1588 yılında İngiltere'yi istila girişiminin başarısız sonuçlanması ve büyük kayıplar verilmesi üzerine kısa sürede yeni bir donanma hazırlığı takip eden yıllarda askerî harcamalardaki büyük miktarların tahsis edilmesine yol açmıştır. Bu dönemde 9.60 milyon dükalık gelirin 6.95'i askerî harcamalara ayrılmıştır ki bu miktar gelirlerin yüzde 72.4'üne denk gelmektedir. Doğal olarak bu dönemde devreden borç miktarı da oldukça artarak 54.07 milyon dükaya ulaşmıştır. Bu durum imparatorluğun 1596 yılında iflasını açıklamasına yol açmıştır.

KAYNAKÇA

I. Kaynak Eserler

1. 'Abdulkâdir (Kadrî) Efendi. (2003). *Topçular Kâtibi 'Abdulkâdir (Kadrî) Efendi tarihi* (Cilt 1-2). Z. Yılmaz (Yay. haz.). Ankara: TTK Basımevi, 2003.
2. Baltasar Alamos de Barrientos. (1990). *Discurso político al rey Felipe III al comienzo de su reinado*. M. Santos (Yay. haz.). Madrid: Anthropos Editorial.
3. Gelibolulu Mustafa Âlî. (1996). *Künhü'l-Ahbâr*. F. Çerçi (Yay. haz.). (Doktora tezi). Erciyes Üniversitesi.
4. Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa. (2004). *Hasan Bey-zâde târihi* (Cilt 1-3). Ş. N. Aykut (Yay. haz.). Ankara: TTK Basımevi.
5. Hasan Kâfi El-Akhisarî. (1981). *Usûl'ül-hikem fî nizami'l-âlem*. M. İpşirli (Yay. haz.). *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, 239-278.
6. Kâtip Çelebi. (2007). *Fezleke*. Z. Aycibin (Yay. haz.). (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
7. Peçevi İbrahim Efendi. (1981). *Peçevi tarihi* (Cilt 1-2). B. S. Baykal (Yay. haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
8. Selânikî Mustafa Efendi. (1999). *Tarih-i Selânikî* (Cilt 1-2). M. İpşirli (Yay. haz.). Ankara: TTK Basımevi.
9. Yücel, Y. (Yay. haz.). (1998). *Kitâb-i Müstetâb*. Ankara: TTK Basımevi.

II. Yayımlanmış Belgeler

1. Ayn Ali Efendi. (1996). *Risale-i vazîfe-horân ve merâtib-i bendegân-ı Âl-i Osmân*. A. Akgündüz (Ed.), *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri: Cilt 1. I. Ahmed, I. Mustafa ve II. Osman devirleri kanunnameleri (1012/1603 - 1031/1622)* (s. 87-126) içinde. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
2. Orhonlu, C. (1970). *Osmanlı tarihine âid belgeler: Telhisler, 1597-1607*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

III. Araştırma ve İncelemeler

1. Álvarez, M. F. (1959). La Paz de Cateau-Cambresis, *Hispania: Revista española de historia*, 77, 530-544.
2. Álvarez-Nogal, C. ve Chamley, C. (2014). Debt policy under constraints: Philip II, the cortes and genoese bankers. *The Economic History Review*, 67 (1), 193-195.
3. Aydın, Y. A. (2001). *XVI-XVII. yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg antlaşmaları ve uygulamaları* (Yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
4. Bloch, M. (2015). A Contribution towards a comparative history of European societies (J. E. Anderson, Çev.). *Land and work in medieval Europe: Selected papers* (s. 44-81) içinde. New York: Routledge.

5. Carande, R. (1965). *Carlos V y Sus Banqueros*. 3 cilt. Madrid: Sociedad de Estudios y Publicaciones.
6. Cezar, M. (1965). *Osmanlı tarihinde levendler*. İstanbul: Çelikkilt Matbaası.
7. Drelichman, M. ve Voth, H. (2010). The sustainable debts of Philip II: A reconstruction of Castile's fiscal position, 1566-1596. *The Journal of Economic History*, 70 (4), 813-842.
8. Drelichman, M. ve Voth, H. (2011). Serial defaults, serial profits: Returns to sovereign lending in Habsburg Spain, 1566–1600. *Explorations in Economic History*, 48 (1), 1-19.
9. Emecen, F. M. (2019). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
10. Fernández-Armesto, F. (1988). *The Spanish armada: The experience of war in 1588*. Oxford: Oxford University Press.
11. Gelderen, M. (Ed. ve Çev.). (1993). *The Dutch revolt*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Gibson, C. (1971). *The black legend: Anti-Spanish attitudes in the old world and the new*. New York: Knopf.
13. Hess, A. (1978). *The forgotten frontier: A history of the sixteenth-century Ibero-African frontier*. Chicago: The University of Chicago Press.
14. Israel, J. (1998). *The Dutch Republic: Its rise, greatness, and fall 1477-1806*. New York: Oxford University Press.
15. İlgürel, M. (2003). Levent. *TDV İslâm ansiklopedisi* (Cilt 27, s. 149-151) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
16. İnalcık, H. (1980). Military and fiscal transformation, 1600-1700. *Archivum Ottomanicum*, 6, 283-337.
17. İnalcık, H. (2009). Klasik dönem: siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişme: Cilt 1. *Devlet-i 'Aliyye*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
18. İnönü, S. G. (2012). *16. Yüzyılda Osmanlı-İspanya ilişkileri* (Yüksek lisans tezi). Sakarya, Sakarya Üniversitesi.
19. Kamen, H. (1997). *Philip of Spain*. New Haven: Yale University Press.
20. Kelenik, J. (2000). The military revolution in Hungary. G. Dávid ve P. Fodor (Ed.), *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in central Europe: The military confines in the era of Ottoman conquest* (s. 117-159) içinde. Leiden: Brill.
21. Kırzioğlu, M. F. (1998). *Osmanlılar'ın Kafkas elleri'ni fethi, 1451-1590*. Ankara: TTK Basımevi.
22. Kunt, M. (1997). Siyasal tarih. S. Akşin (Ed.), *Türkiye Tarihi: Cilt 3. Osmanlı Devleti 1600-1908*. (s. 11-69) içinde. İstanbul: Cem Yayınevi.
23. Kütükoğlu, B. (1993). *Osmanlı-İran siyasi münasebetleri, 1578-1610*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
24. Lovett, A. W. (1972). Juan de Ovando and the council of finance (1573–1575). *Historical Journal*, 15 (1), 1-21.
25. Mallett, M. E. ve Shaw, C. (2002). *The Italian wars 1494-1559: War, state and society in early modern Europe*. London and New York: Routledge.
26. Martin, C. ve Parker, G. (1999). *The Spanish armada*. Manchester: Mandolin, 1999.
27. Matthee, R. (2014). The Ottoman-Safavid war of 986-998/1578-90: Motives and causes. *International Journal of Turkish Studies*, 20 (1-2), 1-20.
28. Mattingly, G. (1959). *The armada*. Boston: Houghton Mifflin.
29. Naki, E. (2015). *İki savaş arası Osmanlı-İspanya ilişkileri (1571-1578)-Büyük Kopuş* (Doktora tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.

30. Papp, S. (2013). Zitvatorok antlaşması. *TDV İslâm ansiklopedisi* (Cilt 44, s. 472-474) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
31. Parker, G. (1972). *The army of flanders and the Spanish road 1567-1659: The logistics of Spanish victory and defeat in the Low Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
32. Parker, G. (1996). *The military revolution: Military innovation and the rise of the west, 1500–1800*. Cambridge: Cambridge University Press.
33. Parker, G. (1998). *The grand strategy of Philip II*. New Haven: Yale University Press.
34. Phillips, Jr., W. D. ve Phillips, C. R. (2010). *A concise history of Spain*. Cambridge: Cambridge University Press.
35. Ramsay, G. D. (2008). The Austrian Habsburgs and the Empire. R.B. Wernham (Ed.), *The New Cambridge Modern History: Cilt 3. Counter-reformation and price revolution, 1559–1610* (s. 319-346) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
36. Roomer, H.R. (1983). The Safevid period. P. Jackson (Ed.), *The Cambridge History of Iran: Cilt 6. The Timurid and Safavid periods* (s. 246-253) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
37. Strandling, R. A. (1992). *The armada of flanders: Spanish maritime policy and European war, 1568-1668*. Cambridge: Cambridge University Press.
38. Tabakoğlu, A. (1985). *Gerileme dönemine girerken Osmanlı maliyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
39. Tabaoğlu, H. S. (2020). *Akdeniz’de savaş Osmanlı-İspanya mücadelesi*. İstanbul: Kronik Kitap.
40. Tracy, J. D. (2002). *Emperor Charles V, impresario of war: campaign strategy, international finance, and domestic politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
41. Tracy, J. D. (2008). *the founding of the Dutch Republic: War, finance, and politics in Holland, 1572-1588*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
42. Ulluo, M. (1963). *La hacienda real de Castilla en el reinado de Felipe II*. Roma: Librería Sforzini.
43. Vermeir, R. (2012). How Spanish were the Spanish Netherlands?. *Dutch Crossing: Journal of Low Countries Studies*, 36 (1), 3-18.
44. Yanar, Ö. (2021). *Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının dönüşüm süreçlerinin idari, ekonomik ve sosyal yapı bakımından karşılaştırmalı analizi (1580-1699)* ((Doktora tezi). Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

16. YÜZYIL OSMANLI-İSPANYOL SAVAŞLARININ İDEOLOJİK ARKA PLANININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ¹

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IDEOLOGICAL BACKGROUND OF THE 16TH
CENTURY OTTOMAN-SPANISH WARS

Ömür YANAR

Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü,

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2035-1564>

ÖZET

Bu çalışmada 16. yüzyıl Osmanlı-İspanyol savaşlarındaki ideolojik unsurlar üzerinde durularak bu unsurların söz konusu savaşlarda ne derece rol oynadığı hususu karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. İlk kez Osmanlı-Bizans savaşlarında Aragon Krallığı'ndan Katalan Almugavar askeri birliğinin Bizans'a yardım getirmesi üzerine 14. yüzyılın ilk çeyreğinde karşılaşan Osmanlılar ile İspanyollar, 16. yüzyıla gelindiğinde iki küresel güç olarak büyük bir askeri mücadeleye girişmişlerdir. 1520 yılında başlayıp 1580 yılına kadar süren rekabetin aynı yıl yapılan ateşkes antlaşması ile son bulmasıyla Osmanlı ve İspanyol imparatorlukları kıyılarını paylaştıkları Akdeniz'e duydukları ilgiyi yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Söz konusu Osmanlı-İspanyol savaşlarında siyasi, ekonomik ve askeri faktörler belirleyici olmakla birlikte, ideolojik unsurlar da önemli rol oynamıştır. İki imparatorluk da inandıkları dinin evrensellik anlayışı ve bu anlayışın hükümdarlara kazandırdığı ilahi meşruiyet temelinde evrensel bir egemenlik ideali ortaya koymuştur. Böyle bir idealin benimsenmesinde hükümdarların insanın doğası gereği sahip olduğu güç istenci ve hükmetme arzusu da önemli rol oynamıştır. Hemen hemen aynı dönemlerde hükümdarlık yapmış ve hükümdarlıkları süresince imparatorlukları gücün zirvesine ulaşmış Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) ve V. Carlos (1516-1556), tarihsel süreçte pek çok hükümdarın sahip olduğu evrensel egemenlik idealini benimsemiş ve bu ideali gerçekleştirmek için sınırsız topraklar fethetmeye girişmişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman ve V. Carlos'u sınırsız topraklar fethetmeye teşvik eden sebep, kendi hükümdarlıkları ve inançları altında evrensel bir egemenlik kurma arzusu olmuştur. Bu noktada Kanuni Sultan Süleyman ve V. Carlos'un evrensel egemenlik ideallerinin propagandaları Sadrazam İbrahim Paşa (1523-1536) ve V. Carlos'un şansölyesi Mercurino Arborio de Gattinara (1518-1530) tarafından geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İspanyol, savaş, ideoloji, karşılaştırma.

ABSTRACT

The present study, by focusing on the ideological factors in the Ottoman-Spanish wars of the 16th century, deals with the extent to which these factors played a role in these wars comparatively. The Ottomans and the Spanish, who met for the first time in the first quarter of the 14th century after the Catalan Almugavar military unit from the Kingdom of Aragon brought aid to Byzantium in the Ottoman-Byzantine wars, engaged in a great military struggle

¹ Bu çalışma yazarın 2021 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde tamamladığı "Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının Dönüşüm Süreçlerinin İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı Bakımından Karşılaştırmalı Analizi (1580-1699)" konulu doktora tezinden türetilmiştir.

as two global powers in the 16th century. The rivalry, which started in 1520 and lasted until 1580, ended with the armistice agreement signed in the same year, and thus the Ottoman and Spanish empires began to lose their interest in the Mediterranean, on which they shared their borders. In addition to political, economic and military factors, ideological factors also played an important role in the Ottoman-Spanish wars. Both empires claimed a universal sovereignty ideal on the basis of the universality of the religion they believed in and the divine right that this brought to the rulers. Suleiman the Magnificent (1520-1566) and Carlos V (1516-1556), who ruled almost at the same time and whose empires reached the peak of power during their reign, adopted the ideal of universal sovereignty that many rulers had in the historical process and tried to conquer unlimited lands to realize this ideal. The reason that motivated Suleiman the Magnificent and Carlos V to conquer unlimited lands was the desire to establish a universal sovereignty under their own rule and beliefs. At this point, the propaganda of the universal sovereignty ideals of Suleiman the Magnificent and Carlos V was developed by the Grand Vizier İbrahim Pasha (1523-1536) and the chancellor of Carlos V, Mercurino Arborio de Gattinara (1518-1530).

Keywords: Ottoman, Spanish, war, ideology, comparison.

GİRİŞ

Tarihsel süreçte bugün olduğu gibi devlet politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesinde ekseriyetle siyasi, askerî ve ekonomik faktörler belirleyici olmakla birlikte, bu politikalarda ideolojik unsurlar da değişen oranlarda rol oynayabilmekteydi. Bu realite, şüphesiz Osmanlı ve İspanyol İmparatorlukları için de geçerliydi. Zira yapılan incelemelerden, Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının birer global güç haline geldiği 16. yüzyılda strateji ve politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesinde ideolojik unsurların göz ardı edilemeyecek boyutta etkili olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim iki imparatorluğun bu dönemdeki tarihsel süreç ve koşullarına genel hatlarıyla bakıldığında; Akdeniz'in doğusunda 1453 yılında İstanbul'un fethedilmesini takiben 16. yüzyıl başlarından itibaren bilhassa 1520 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçmesiyle tam anlamıyla kendilerini İslam dininin savunucusu olarak gören ve neredeyse bütün siyasi ve askerî girişimlerinde bunu göz önünde bulundurarak evrensel bir imparatorluk ülküsüyle hareket eden ve Akdeniz'de fetihlere girişen Osmanlı'ya karşı; Akdeniz'in batısında 1469 yılında Kastilya Kraliçesi Isabel ve Aragon Kralı Fernando'un evliliğinden sonra İberya Yarımadası'nda siyasi birliğini gerçekleştirme yoluna giren ve 16. yüzyılın başlarında İberya Yarımadası'nda bütünlüğünü tamamıyla sağlamayı başaran İspanyol Monarşisi'nin I. Carlos'un 1519 yılında V. Carlos olarak Kutsal Roma İmparatoru ilan edilmesiyle Katolikliğin koruyucusu olarak aynı şekilde evrensel bir imparatorluk kurma iddiasıyla Akdeniz'de fetih hareketlerine giriştiği gözlemlenmektedir. Evrensel egemenlik iddiaları, Doğu ve Batı Akdeniz'de bulunan bu iki imparatorluğu büyük bir rekabetin içine sokmuştur. Bu dönem iki imparatorluğun da bir diğerinin evrensel egemenlik iddia ve arzusuna karşı koyma temelinde bir strateji uyguladığı bir dönemdir. 1520'de başlayıp 1580 yılına kadar süren ve her iki imparatorluğun da dış politikasına yön veren bu rekabet aynı yıl yapılan ateşkes antlaşmasıyla son bulmuştur. Bu noktada Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) ve V. Carlos (1516-1556)'un evrensel egemenlik ideallerinin propagandaları Sadrazam İbrahim Paşa (1523-1536) ve V. Carlos'un şansölyesi Mercurino Arborio de Gattinara (1518-1530) tarafından geliştirilmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada Kanuni Sultan Süleyman ve V. Carlos'un şahsında

Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının evrensel egemenlik idealleri incelenerek devlet politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesinde ideolojik unsurların oynadığı rolün ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1. Genel Hatlarıyla 16. Yüzyılda Osmanlı-İspanyol Rekabeti

16. yüzyıl Osmanlı-İspanyol savaşlarının ideolojik arka planı ortaya konulmadan önce söz konusu savaşları genel hatlarıyla ele almak çalışmanın bütünlüğü açısından yararlı olacaktır. Osmanlılar ile İspanyolların ilk karşılaşması, 14. yüzyılın ilk çeyreğinde olmuştur. Bu dönemde Osmanlı-Bizans savaşlarında Aragon Krallığı'ndan Katalan Almugavar askeri birliğinin 1303-1304'te Bizans'a yardım getirmesi² üzerine, Osmanlı ile İspanyolların ilk tanışması bu Katalan ücretli askerî birliğinden dolayı 1305-1311 tarihleri arasında olmuştur.³ Osmanlılar ile İspanyolların bir sonraki karşılaşması ise Aragon kralının Venedik ve Bizans ile ittifak yaparak Cenevizlerle yaptığı savaş⁴ sırasında Osmanlı Emiri Orhan'ın Cenevizlerin yanında yer alması üzerine olmuştur. Yani Osmanlı ile İspanyollar arasında mücadele ilk defa 1352 yılındaki bu savaş sırasında çıkmıştır.⁵ Osmanlı Devleti, 15. yüzyılın ikinci yarısında Venedik ile mücadeleye girişmiştir. Bu mücadeleler çerçevesinde 1479 yılında Venedikleri yenilgiye uğratan Osmanlılar, 1480'de Otranto'yu ele geçirmişlerdir. Bu dönemde Napoli ve Sicilya krallıklarının İspanya'ya tabi olmasından dolayı bu durum Osmanlılar ile İspanyolları fiilen karşı karşıya getirmiştir.⁶ Bu çerçevede, Osmanlılar ile İspanyollar arasında başlayan çatışma dönemi, aşağıda açıklanacağı üzere, iki imparatorluğun evrensel egemenlik ideallerinin çakışmasıyla Orta Avrupa ve özellikle de Akdeniz hâkimiyet mücadelesi sırasında en üst seviyesine ulaşmış ve bu durum Osmanlı ile İspanya arasında 16. yüzyılda büyük savaşlar yaşanmasına neden olmuştur.

İki imparatorluk arasında Orta Avrupa'da yaşanan mücadelede, 1516 yılında İspanya Kralı Fernando'nun ölmesiyle İspanya kralı olan I. Carlos ile Fransa Kralı I. François arasında Kutsal Roma İmparatorluğu için süren çekişmede, Alman Prenslarının 1519 yılında I. Carlos'u, V. Carlos olarak Roma-Gemen İmparatoru seçmesi önemli rol oynamıştır. Çünkü V. Carlos bu noktadan sonra evrensel egemenlik ideali çerçevesinde bir dış politika gerçekleştirmeye başlamıştır. Aynı politikanın Kanuni Sultan Süleyman tarafından da benimsenmiş olması ve böylece birinin Doğu'ya diğerinin Batı'ya doğru ilerlemesi, beraberinde Orta Avrupa'da 1525'te başlayıp 1547'deki ateşkese rağmen neredeyse V. Carlos'un 1556 yılında imparatorluğu oğlu II. Felipe ve kardeşi Ferdinand arasında pay ettirmesine ve İspanyol krallarının Avusturya üzerindeki egemenliklerini kaybetmelerine kadar devam etmiştir.⁷

Osmanlı ve İspanyol İmparatorlukları arasında Akdeniz'de yaşanan mücadelede ise İspanya'da Kastilya Kraliçesi Isabel (1474-1504 ile Aragon Kralı Fernando (1479-1516)'nın 1469'daki evliliği ile iki krallığın hâkimiyeti altında siyasi bütünleşmenin sağlanmasından sonra İspanyolların 1492 yılının hemen başında İber yarımadasındaki son Müslüman varlığı olan Granada'nın ele geçirilmesiyle evrensel egemenlik idealinin yanı sıra Mağripli korsanların

² Ostrogorsky, 2011: 154. Francisco de Moncada, 1623: 26-31. Bu konuda ayrıca bk. Öden, 1994: 125-129; Balet, 2014.

³ Burns, 1954: 751. Bu konuda ayrıca bk. Ayönü, 2009.

⁴ Ostrogorsky, 2011: 486.

⁵ İnalçık, 2008: 24.

⁶ Arıkan, 1964: 253.

⁷ Orta Avrupa'da 1525'te başlayıp 1547 yılındaki ateşkese rağmen 1556 yılına kadar süren Osmanlı-İspanyol mücadelesi hakkında detaylı bilgi için bk. Yanar, 2021: 27-32.

faaliyetleri çerçevesinde Kuzey Afrika'ya yönelik aktif bir dış politika geliştirmeleri bir dönüm noktası olmuştur. İspanya'nın Kuzey Afrika bölgesine gerçekleştirdiği Hristiyan saldırısı karşısında, daha önce Orta ve Doğu Akdeniz'de korsanlık yapan Oruç ve Hızır Reis⁸ kardeşler gibi korsanlar, bu kez Akdeniz'in batısındaki bu yeni zengin kaynaklara yönelerek Osmanlı gücünün bölgeye yayılmasını sağlayacak süreci başlatmışlardır.⁹ Oruç ve Hızır Reis, 1513 yılında Tunus sultanın himayesine girerek bu dönemde Tunus limanı olan Goletta (Halkulad)'da üs kurmuşlardır. Böylece bu üs üzerinden İspanyol kıyılarına saldırılar yaparak bölgedeki ticaretine zarar vermeye başlamışlardır.¹⁰ Daha sonra 1516 yılında bir süre Cezayir'in¹¹ yanı sıra İspanyollara ait Telemsan ve Oran'ı da ele geçiren Oruç ve Hızır kardeşler, İspanyol güçleri karşısında tutunamamışlardır. Bu süreçte yaşanan çatışmalarda 1518 yılında Oruç Reis öldürülmüştür.¹² Telemsan'ı ele geçiren İspanyol güçleri, ilerlemeye devam ederek Hızır Reis'i Cezayir'den çıkarmaya çalıştılsa da, Hızır Reis, I. Carlos'un deniz ve kara ordusuna ağır zayıat verdirmesi üzerine, İspanyollar geri çekilmek zorunda kalmışlardır.¹³ Bu noktadan sonra İspanya tarafından kendilerine karşı yürütülen yoğun mücadeleye kendi imkânlarıyla karşı koyamayacağını anlayan Hızır Reis, 1519 yılında Osmanlı himayesine girmiştir.¹⁴ Böylece Osmanlı İmparatorluğu Kuzey Afrika'daki ilk topraklarını kazanmıştır. Bu durum aynı zamanda Osmanlı ve İspanyolları komşu duruma getirmiştir. Bundan sonraki süreçte, 1580 yılındaki ateşkese kadar Akdeniz'deki Osmanlı-İspanyol mücadelesi şiddetlenerek devam etmiştir.¹⁵ İki imparatorluk arasında 1581 tarihinde üç yıllık bir ateşkes daha yapılırken,¹⁶ bu ateşkes 1584, 1587 ve 1591 yıllarında yenilenmiştir.¹⁷ İki imparatorluk arasında, 16. yüzyıl sonlarında ve 17. yüzyıl başlarında Akdeniz'de ve İspanya'nın 1580 yılından itibaren Portekiz'in hâkimiyetini ele geçirmesiyle Hint Okyanusu'nda küçük çaplı çatışmalar yaşanmakla birlikte, Osmanlı-İspanyol ilişkilerinde başlayan bu çatışmasızlık dönemi 1782 yılına kadar devam etmiştir. Aynı yıl imzalanan Barış ve Ticaret Antlaşması'yla söz konusu ateşkes antlaşması barış antlaşmasına dönüştürülmüştür.¹⁸

2. 16. Yüzyıl Osmanlı-İspanyol Savaşlarının İdeolojik Arka Planı: Evrensel Egemenlik İdeali

Osmanlı İmparatorluğu açısından bakıldığında; 16. yüzyıldaki ideolojik anlayışın büyük oranda imparatorluğun henüz 14. yüzyılda bir sınır beyliği iken ortaya koyduğu meşruiyet anlayışı, propagandası ve kendini temsil etme biçimlerini formüle eden *gazâ* temelinde geliştiği söylenebilir. İslam inancına göre, Allah'ın bütün Müslümanlara vahyin evrenselliğine dayanmak suretiyle yüklediği bir yükümlülük olan *gazâ*, en genel anlamıyla İslam hukukunun

⁸ Asıl adı Hızır olmakla birlikte daha çok Barbaros Hayreddin olarak tanınmaktadır. Batılılar havuç rengine çalan kırmızı sakalından dolayı ağabeyi Oruç'a verdikleri "Barbarossa" adını daha sonra Hızır için de kullandıklarından Barbaros diye tanınmış, Hayreddin lakabını ise kendisine Yavuz Sultan Selim takmıştır. Bk. Turan, 1992: 65-67.

⁹ Shaw, 1976, I: 96.

¹⁰ Gazavât-ı Hızır Paşa, 1977, I: 91-119.

¹¹ Gazavât-ı Hızır Paşa, I: 146-150. Hızır Reis'in Cezayir'i ele geçirme mücadelesi için bk. Soucek, 1971: 238-250.

¹² Gazavât-ı Hızır Paşa, I: 185; Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr, 1980, I: 48. Ayrıca bu konuda bk. Bostan, 2007: 426-428.

¹³ Hess, 1978: 93.

¹⁴ Gazavât-ı Hızır Paşa, I: 214-215; Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr, I: 51-52.

¹⁵ Akdeniz'de Osmanlı-İspanyol mücadelesi hakkında detaylı bilgi için bk. İnan, 2012; Naki, 2015; Tabakoğlu, 2020; Yanar, 2021: 33-39.

¹⁶ Bu antlaşma hakkında detaylı bilgi için bk. Braudel, 1990, II: 331-346; Skilliter, 1971: 491-515; Floristán, 2003: 207-227.

¹⁷ Braudel, 1990: II: 345-346; Naki, 2015: 199.

¹⁸ Turan, 2013: 46.

hüküm sürdüğü *dârüislâm*¹⁹’ın dünyanın geri kalan kısmını ifade eden *dârülharb*²⁰’in tamamına yayılana kadar sürmesi idealini taşıyarak²¹ ilk dönem Osmanlı askerî faaliyetlerinde önemli bir itici güç olup bilhassa *dârülharbe* yapılan askeri seferlerde büyük bir esin kaynağı olmuştur.²² Nitekim Osman ve Orhan Gazi gibi kuruluş dönemi Osmanlı sultanları, *gazâda* yaptıkları önderlik ve muvaffakiyetleri neticesinde bir şeref unvanı olarak “gazi” unvanı almışlardır.²³

İslam inancına göre, Müslümanlara *gazâda* önderlik edecek kişi İslam devletinin hükümdarıdır. Klasik dönemlerde bu kişi halife iken daha sonraları ise emir veya sultan bu işi yürütmüştür.²⁴ İşte bu noktada egemenlik, klasik İslam anlayışı çerçevesinde ilahi bir temele dayandırılmaktaydı. İktidarı “mülk” olarak telakki eden Osmanlılar, “Sen mülkü dilediğine verirsın ve mülkü dilediğinden geri alırsın.”²⁵ ayeti bağlamında bunun sultanlara Allah tarafından bahşedildiğini savunmaktaydı.²⁶ Bu anlayış, bir bakıma İslam öncesi dönemde Türklerin benimsediği “Kut”²⁷ inancıyla da uyumluydu. Zira “Kut” inancına göre de her şey Tanrı’nın elinde olduğundan iktidarı ele geçiren kişiye “Kut” Tanrı tarafından verilmiştir.²⁸ Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu’nda “Seni yeryüzüne halife yaptık.”²⁹ ayeti referans gösterilerek sultan “Allah’ın halifesi” olarak görülmekteydi. Osmanlıda padişahların güç ve sonsuz yardımıyla seçildiklerine inanılmakta ve bu göreve getirilişlerinin ilahi temelli olduğuna dair bir diğer referans ise sultanın “Allah’ın yeryüzündeki gölgesi” olduğu mealindeki “Zillu’llâh-ı fi’l arz” hadisi idi. Pek çok kronik ve nasihatname yazarı bu hususu vurgulamak suretiyle sultanın egemenliğini ilahi bir temele dayandırarak meşruiyet kazandırmaya çalışmaktaydı.³⁰ Egemenliğin bu şekilde ilahi bir temele dayandırılması, doğal olarak evrensel egemenlik yani evrensel bir imparatorluk idealini de beraberinde getirmekteydi.

İspanyol İmparatorluğu açısından bakıldığında; 16. yüzyıldaki ideolojik anlayışın Osmanlı İmparatorluğu ile benzer sebeplere dayandığı söylenebilir. Hristiyan dininin evrensellik anlayışı, bu noktada önem arz etmekteydi. Yani bir bakıma Hristiyanlık tüm dünyaya yayılmalıydı. Nitekim 15. yüzyılın ikinci yarısında siyasi birliğin sağlandığı İspanya’da, ilk dönemlerden itibaren monarşinin meşruiyet anlayışı, propagandası ve kendini temsil etme biçimi tam anlamıyla bu anlayış temelinde gelişmiştir. İspanyol Monarşisi’nin fetih hareketlerinde *Evrensel Hristiyanlığa (Universitas Christiana)*³¹ ulaşma ideali, belirleyici ve yönlendirici olmuştur. İspanyol Monarşisi’nin ilk dönem faaliyetlerinde önemli bir itici güç olan bu ideal, 16. yüzyılda İspanyol İmparatorluğu’nun fetihlerinde sosyo-politik, ekonomik ve

¹⁹ Özel, 1993.

²⁰ Özel, 1993.

²¹ Lewis, 1988: 73; İnalcık, 2000: 6.

²² *Gazâ*, 13. yüzyıl sonları ve 14. yüzyıl başlarında Anadolu uç boylarında Bizans İmparatorluğu ile yaşanan çatışmalarda, Türkmen beylikleri arasında çok defa hem bir motivasyon hem de bir meşruiyet unsuru olarak kullanılmış; İslâmiyet’i yaymak, Müslümanların yönetimindeki toprakları veya nüfuz alanını genişletmek gibi gayretler uğrunda akınlara katılarak savaşmak anlamı kazanmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk. İnalcık, 1977; 1980; Köprülü, 1991; Emecen, 1995; Wittek, 2017.

²³ İnalcık, 2007.

²⁴ Lewis, 1988: 73; İnalcık, 2000: 6.

²⁵ Kur’an, Âli İmrân: 26.

²⁶ Tarih-i Sultan Bayezid ve Sultan Selim Han, vr. 2a-2b; Selim Şah-Nâme, 65.

²⁷ Devlet, baht, talih, uğur gibi anlamlara gelmektedir. Bk. Divânü Lugâti’t-Türk, 255.

²⁸ Geniş bilgi için bk. Kafesoğlu, 1998: 248-258; Taneri, 2015: 93-97.

²⁹ Kur’an, Sâd: 26.

³⁰ Örneğin bu konuda bk. Nushatü’s-Selâtin, vr. 4a; Kitâb-i Müstetâb, 33; Tarih-i Selânikî, I: 152, 320.

³¹ Bu emperyal anlayış Pedro Ruiz de la Mota, Hugo de Moncada ve Alfonso de Valdés gibi dönemin düşünürleri tarafından ortaya konulmuştur. Bk. Abellán, 2002: 542.

askeri faktörlerin yanında önemli bir itici güç ve meşruiyet kaynağı olmaya da devam etmiştir.³² Yine Osmanlıda olduğu gibi, İspanya’da egemenlik ilahi bir temele dayandırılmaktaydı. Kralın egemenliği ilahi bir temele dayandırılarak meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktaydı. Örneğin Mercurino Arborio de Gattinara,³³ İspanya Kralı I. Carlos’un 1519 yılında V. Carlos olarak Kutsal Roma İmparatoru seçildiği haberini veren Alman prenslerinin elçilerine yaptığı konuşmada Carlos’un seçilmesinin Tanrı’nın takdiri olduğunu ve “Kutsal İmparatorluk (*Sacrum Imperium*)”un yeniden kurulması” anlamına geldiğini ileri sürmüş ve Carlos’un ‘Kutsal Toprakları’ yeniden kurtaracağını belirtmiştir.³⁴ Yine bu bağlamda V. Carlos’un 1534’te Tunus’taki Arap şeyhlerine gönderdiği bir mektupta “Tanrı beni imparator olarak yeryüzünde adaleti sağlamak, küçük düşürülenleri korumak ve onlara yardım etmek için gönderdi.”³⁵ dediği görülmektedir. Fray Alonso de Cabrera ise II. Felipe’ye atfen; kralın Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi olduğunu ve gücünü bizzat Tanrı’dan aldığını, dolayısıyla krala karşı çıkmanın Tanrı ve Tanrı’nın buyruklarına karşı çıkmak anlamına geldiğini ifade etmektedir.³⁶ Egemenliğin bu şekilde ilahi bir temele dayandırılması doğal olarak evrensel egemenlik yani evrensel bir imparatorluk idealini de beraberinde getirmekteydi. Osmanlı sultanlarında olduğu gibi egemenlik kralın şahsında tecelli etmekteydi.

İlk dönem Osmanlı faaliyetlerinde önemli bir itici güç olan *gazâ* ve bu çerçevede oluşan evrensel egemenlik ideali, aşağıda görüleceği üzere, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun fetihlerinde sosyo-politik, ekonomik ve askeri faktörlerin yanında önemli bir itici güç ve meşruiyet kaynağı olmaya devam etmiştir. Ancak 15. yüzyılda bilhassa Hristiyan Bizans’ın başkenti İstanbul’un 1453 yılındaki fethinin İslam dünyasında *gazâ* yolundaki muazzam rolüne değinmeden geçmek mümkün değildir. İstanbul’un fethi Osmanlı Devleti’ne İslam dünyasında *gazâ* yolunda büyük bir saygınlık kazandırmış, böylece İslam dünyası Osmanlı Devleti’ni, İslam’ı Batı Hristiyanlığının saldırısına karşı savunan tek güç olarak görmeye başlamıştır. İstanbul’un fethi aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed’e de sonsuz bir iktidar bahşederek İslam dünyasında en saygın hükümdar konumuna getirmiştir.³⁷ Bu noktadan sonra Fatih Sultan Mehmed, kendisini tüm İslam dünyası adına mücadele eden bir gazi olarak görmeye başlamıştır:

“...bu zahmetler Allah içindir. Zira elimizde İslâm kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti ihtiyar etmeyevüz (etmezsek) bize gâzî demek lâıyk olmaz. Ve hem yarın Hak *hazretinde* hacil oluruz.”³⁸

Memlük sultanına İstanbul’un fethini bildirdiği mektubunda Fatih Sultan Mehmed, “Müslümanlar için hac merasimini canlandırmak zahmeti senin görevindir; atalarımızdan aldığımız mirasla *gazâ* sağlamak da bizim görevimizdir.”³⁹ diye yazmıştır.

³² Toledo, 2003: 21.

³³ V. Carlos’un büyük şansölyesi olarak 1518-1530 yılları arasında görev yapan Mercurino Arborio de Gattinara, bu süreçte İspanyol İmparatorluğu’nun emperyal siyasetinin belirlenmesi ve yönlendirilmesinde oldukça önemli rol üstlenmiştir. İmparatorluğun evrensel egemenlik ideali ve propagandası bizzat kendisi tarafından yapılmıştır. Bk. Headley, 1982; 1992; Rodriguez, 2005; Boone, 2014.

³⁴ Headley, 1982: 15-16.

³⁵ V. Carlos’un Tunus kralına arka çıkarak Barbaros’a karşı ayaklanmaları için Arap şeyhlerine gönderdiği mektup için bk. Arıkan ve Toledo, 1994: 509.

³⁶ Cabrera, 1906.

³⁷ Emecen, 2019: 163-164.

³⁸ Kitâb-ı Cihan Nümâ, v. 210b.

³⁹ Münşeâtü’s-Selâtin, 235.

Nasıl ki Hristiyan Bizans'ın başkenti İstanbul'un 1453 yılındaki fethinin İslam dünyasında Osmanlı'ya *gazâ* yolunda sağladığı saygınlığa değinmeden Osmanlı'nın 16. yüzyıldaki evrensel egemenlik idealini ortaya koymak mümkün değilse, aynı şekilde Müslüman Endülüs Emevi Devleti'nin başkenti Granada'nın 1492 yılında fethinin İspanyol Monarşi'sine *Evrensel Hristiyanlığa* ulaşma yolunda sağladığı saygınlığa değinmeden İspanyol İmparatorluğu'nun 16. yüzyıldaki evrensel egemenlik idealini ortaya koymak da mümkün değildir. İstanbul'un fethinin Osmanlı'ya *gazâ* yolunda sağladığı saygınlık ve İslam'ı Batı Hristiyanlığının saldırısına karşı savunan tek güç olarak sunmasına benzer bir durum İspanya'da da gerçekleşmiştir. Granada'nın 1492 yılında İspanyollar tarafından fethi, bu dönemde İspanyol Monarşi'si'ne benzer bir saygınlık kazandırmıştır. Aynı zamanda İspanya'yı İslam dünyasına karşı Hristiyanlığı savunan öncü güç olarak sunmasını sağlamıştır. Bu noktadan sonra İspanyol Monarşi'si'ni oluşturan Kastilya Kraliçesi Isabel ve Aragon Kralı Fernando, kendilerini evrensel Katolikliğin yegâne temsilcisi olarak görmeye başlamış ve dış politikalarını bu çerçevede belirlemişlerdir. Granada'nın fethedilmesi, İspanyol Monarşi'si için gerçekte *Evrensel Hristiyanlığa* atılan ilk adımı ifade etmekteydi ve daha sonra Afrika ve Amerika kıtalarındaki fetih hareketleriyle bu atılımlar devam etmiştir.⁴⁰ Kastilya Kraliçesi Isabel'in 12 Ekim 1504'te Medina de Campo'da hazırlattığı vasiyetnamesine koydurduğu "Afrika'yı fethetmekten ve kâfirlere karşı iman için savaşmaktan vazgeçmeyin."⁴¹ şeklindeki madde bu anlayışı açıkça ortaya koymaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda benimsediği *gazâ* anlayışının önceki dönemlerden farkı, bunun yalnızca Hristiyan devletlere karşı gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Bu dönemde İran'a karşı girişilen ve yıllarca süren seferler bunun birer örneğidir. Bu durumun temelde *gazâ* ile çelişmesinden dolayı İran'a yapılacak seferin dinî anlamda meşru bir zemine oturtulması ihtiyacı doğmuştur. Bunun üstesinden gelmek için İranlılar "zındık" ve hatta "kâfir" olarak sunulmuştur.⁴² Bu noktada Sünni Memlukler Safevilerle müttefik olduklarından onlarla savaşmak da meşruydu. Suriye, Hicaz, Filistin ve Mısır'ın 1516-1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilmesiyle Osmanlı İmparatorluğu rakipsiz bir İslam imparatorluğu haline gelmiştir.

Osmanlı sultanlarının Mekke, Medine ve Kudüs gibi İslam dini açısından kutsal şehirleri himayelerinde bulundurması, İslam dünyasında kendilerine eşsiz bir meşruiyet sağlamıştır. Böylece Yavuz Sultan Selim saltanatı döneminde Osmanlı sultanının yasal durumu köklü bir değişikliğe uğramıştır. Yavuz Sultan Selim'den itibaren Osmanlıda sultanlar "Hadimü'l-Harameyni's-Şerîfeyn (Mekke ve Medine'nin hizmetkârı)" unvanını da kullanmaya başlamışlardır.⁴³ Yukarıda ortaya konulduğu üzere, devletin kuruluşundan beri gazi unvanını kullanan Osmanlı sultanları, bu dönemden itibaren *gazâ* kavramını genişleterek tüm İslam

⁴⁰ Toledo, 2003: 20-21.

⁴¹ "Que no cesen en la conquista de África e de pugar por la fe contra los infieles...". Söz konusu nasihatname Walsh, 1943. 623'te yer almaktadır.

⁴² Yavuz Sultan Selim, İran üzerine yapılacak seferi dinî anlamda meşru bir zemine oturtmak amacıyla ulemanın fikirlerini almak için Edirne'de bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda İran'ın faaliyetlerini ve teşkil ettikleri tehlikenin boyutunu izah ettikten sonra ulemadan fetva vermelerini istemiştir. Söz konusu toplantıda "Hamza" adında biri bu bağlamda fetva vermiştir. Fetvanın özeti, "... bil-cümle bu tâyife hem kâfirlere ve mülhidlerdir ve hem ehli fesaddır. İki cihetten katilleri vaciptir." şeklindedir. Yani Kızılbaşlar, kâfirdir, mülhiddir. Onların tarafını tutanlar da böyledir. Bunları öldürmek, topluluklarını dağıtmak bütün müslümanlar için vacip, hattâ farzdır. Tansel, 1969: 34-36. Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bk. Tekindağ, 1968: 54-55, 1970; Uğur, 1985; İmber, 1995: 140-144, 153.

⁴³ Tansel, 1969: 216; Emecen, 2009.

dünyasını himayelerine almışlardır. Bu bağlamda Osmanlı sultanları, kendilerini artık sadece devletin değil aynı zamanda tüm İslâm dünyasının koruyucuları olarak telakki etmişlerdir. Osmanlı sultanları böylece hilâfet kurumunu *gazâ* ilkeleri temelinde değerlendirecek kendisine yeni bir anlam yüklemişlerdir.

İspanyol İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda benimsediği *Evrensel Hristiyanlığa* ulaşma mücadelesi, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun *gazâ* anlayışının yalnızca Müslüman olmayan devletlere karşı gerçekleşmediği gibi sadece Hristiyan olmayan devletlere karşı olmamıştır. İspanyol İmparatorluğu bu ideal çerçevesinde aynı zamanda Protestan Alman Prensliklerine karşı büyük bir mücadele vermiştir.⁴⁴ Bununla birlikte, Fransa ile 1494 yılından 1559 yılında kadar süren İtalyan Savaşları⁴⁵ olarak bilinen savaşlar yapılmıştır. Bu savaşlar, bir bakıma Avrupa'nın üstünlüğü çerçevesinde yapılan savaşlardı.

Osmanlıda, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, İspanyol İmparatorluğu ile Orta Avrupa ve Akdeniz'de yaşanan mücadelelerden dolayı *gazâ* strateji ve politikalarının belirlenmesinde önemli bir motivasyon kaynağı olmaya devam etmiştir. Bu durum, aynı zamanda Kanuni Sultan Süleyman'ının kendinden önceki sultanlar döneminden devraldığı İslam'ın savunucusu misyonunu daha da ön plana çıkarmıştır. Nitekim 1521'de Belgrad ve ertesi yıl Rodos gibi stratejik öneme sahip yerlerin alınması hem İslam hem de Hristiyan dünyasında büyük ses getirmiştir. Öyle ki, bu yerlerin alınması, bir taraftan Kanuni Sultan Süleyman'ın "İslam'ın savunucusu" olan gazi sultan olmasını sağlarken diğer taraftan Avrupa'da büyük bir etki yaratmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, "Hadimü'l-Harameyni'-Ş-Şerifeyn" unvanını kullanmayı sürdürmüş ve onun saltanatında bilhassa dış politikada olmak üzere, devlet politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesinde din önemli bir meşruiyet işlevi görmeye devam etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman saltanatında, bu çerçevede her yıl Mekke'ye yapılan haccın organizasyonunu üstlenilmiş ve ayrıca Mekke ve Medine gibi İslam inancı açısından kutsal iki şehrin halklarına hac sırasında dağıtılması için her yıl düzenli olarak yardım(surre) yollanması sağlanmıştır.⁴⁶ Bunların yanı sıra Mekke ve Medine'de bir yandan mevcut olan camileri tamir ettirilmiş, öte yandan yeni camiler inşa ettirilmiştir. Ayrıca Kâbe'nin bakımı yaptırılmıştır. Tüm bu faaliyetler, Kanuni Sultan Süleyman'ın İslam dünyasındaki yerini sağlamlaştırmıştır.⁴⁷

Kanuni Sultan Süleyman, 1540'lardan itibaren bir yandan İran'ın Şah Tahmasp yönetiminde doğuda Osmanlı tebaası üzerindeki hâkimiyet iddiasını, diğer taraftan V. Carlos'un da tüm dünya Hristiyanları üzerindeki hâkimiyet iddialarını dengelemek amacıyla

⁴⁴ Detaylı bilgi için bk. Holborn, 1959; Fischer-Galati, 1959; Alvarez, 1966; Scribner, 1968; Koenigsberger, 1968; 1986; Brecht, 1985; 1994, 2012; Tracy, 2002.

⁴⁵ 1494 yılında Fransa'nın Napoli Krallığı ve Milano Dükalığı'nı ele geçirme girişimiyle Papa, Milano Dukası, Kutsal Roma İmparatoru Maximilian ve İspanyol Monarşisi'nden Aragon Kralı Fernando'dan oluşan ittifak arasında başlayan bu savaşlar, ilk etapta 1516 yılında yapılan Noyon Antlaşması'na kadar sürmüştür. Söz konusu antlaşma ile ara verilen savaşlar, İspanya Kralı I. Carlos'un Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian'ın ölümüyle 1519 yılında V. Carlos olarak Kutsal Roma İmparatoru seçilmesinden sonra Avrupa'daki üstünlük mücadelesinde en büyük rakibi olarak gördüğü Fransa'ya karşı harekete geçmesiyle 1521'de tekrar başlamıştır. Temelde İspanyol İmparatorluğu ve Fransa arasında İtalya'da Avrupa'da üstünlük mücadelesi olarak yaşanan ancak Osmanlı'nın da katılımıyla daha geniş bir coğrafya yayılan söz konusu savaşlar, 1559 yılındaki Cateau-Cambrésis Barış Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Detaylı bilgi için bk. Heer, 1968; Knecht, 1982; Lee, 1984, I: 41-45; Baumgartner, 1995; Konstam, 1996; Mallett ve Shaw, 2002.

⁴⁶ Bu yardımlar, Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde kurulan Harameyn vakıfları aracılığıyla devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Güler, 2002.

⁴⁷ Ağoston, 2007: 96-97.

aynı zamanda halife unvanını da kullanmaya başlamıştır.⁴⁸ Böylece Kanuni Sultan Süleyman'ın İslam dünyasının savunuculuğu görevini üstlenmesi onun evrensel egemenlik idealinin sadece bir tarafını ortaya koymaktaydı. Örneğin, 1528 yılının Eylül ayında Fransa Kralı I. François'ya gönderdiği mektubun başlığı:

“Ben sultanların sultanı, kralların kralı; dünyadaki prenslere taht bahşeden, Allah'ın kölesi; ben Şah Sultan Süleyman Han, Akdeniz'in, Karadeniz'in, Rumeli'nin Anadolu'nun, Diyarbakır'ın, Kürdistan'ın, Irak'ın, Şam'ın, Halep'in, Mısır topraklarının, Mekke'nin, Medine'nin, Kudüs'ün, Arabistan'ın ve Yemen'in tek imparatoru ve hükümdarı... Fransa Kralı I. François'ya.” şeklindeydi.⁴⁹

Kanuni Sultan Süleyman, V. Carlos'un 1519'da aldığı Kutsal Roma İmparatoru unvanını reddetmekte, kendisini yalnızca İspanya kralı olarak tanımaktaydı. Aynı zamanda V. Carlos'un egemenliği altında siyasi açıdan bütünleşik Hristiyan bir Avrupa'nın oluşmaması için Fransa ve Alman prenslikleri gibi kendisine Avrupa içinde karşı çıkan türlü gücü desteklemeye çalışmıştır. Kanuni Sultan Süleyman 1538'de, Preveze Savaşı sırasında gücünün büyüklüğünü kanıtlamak için Bender Kalesi'ne şu yazıtı yazdırmıştır:

“Ben Allah'ın kuluyum ve cihan mülkünün sultanıyım. Allah'ın kayrasıyla Muhammed ümmetinin başındayım. Allah'ın üstünlüğü ve Muhammed'in mucizeleri bana yoldaştır. Ben Mekke ve Medine'de adına hutbe okutulan Süleyman'ım. Avrupa denizlerinde, Mağrip'te ve Hint'te donanmalar yürüten ben, Bağdat'a Şah, Bizans ülkelerine Kayser ve Mısır'a Sultanım. Ben Macar kralının taç ve tahtını alıp mütevazı bir kuluna bağışlamış bir sultanım. Voyvoda Petro başkaldırdı ama atımın nalı onu toza kattı ve ben Boğdan ülkelerini fethettim.”⁵⁰

Kanuni Sultan Süleyman'ın evrensel bir egemenlik kurma ideali, Osmanlı devlet adamları tarafından da benimsenmiştir. Bu bağlamda padişahın imajını oluşturanların başında 1523-1536 yılları arasında sadrazamlık görevinde bulunan İbrahim Paşa gelmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman ile aynı zamanda dostluk ilişkisi bulunan İbrahim Paşa, bundan da faydalanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun evrensel egemenlik ideali, stratejisi ve politikasının oluşumunda büyük rol oynamıştır.⁵¹ İbrahim Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'da bu dönemde Osmanlı kaynaklarında ideal devlet yöneticisi olarak sıkça vurgulanan ve sultanın kendisinin de çok sevdiği Büyük İskender'i görmekteydi. Bir Venedik elçisi, İbrahim Paşa'nın kendisine çocukluklarında Süleyman ile okudukları bir kehanet kitabında İbrahim adında birinin yükseleceği ve onun efendisinin Roma İmparatorluğu'nu ele geçireceğinden söz ettiğini dile getirmiştir. 16. yüzyılda Osmanlı'da mevcut olan milenyum kehanetleri ve bu çerçevede oluşan kıyamet beklentilerinin de etkisiyle Sadrazam İbrahim Paşa'nın mesih söylemleri ve evrensel egemenliğe dair hedefleri Kanuni Sultan Süleyman'ı etkilemekteydi.⁵² Yine bu çerçevede 1527'de, II. Vezir Mustafa Paşa Macaristan Kralı Yanoş Zapolyan'ın elçisi Hieronim Laski'ye: “Süleyman'ın Allah'tan başka herkesten üstün olduğunu ve gökte nasıl tek bir güneş

⁴⁸ Imber, 1992: 179-184.

⁴⁹ La Bibliothèque Nationale'de, Supplement Turc tasnifinde 815 numarada bulunan bu mektup ilk defa M.Tayyip Gökbilgin (1971: 111-113) tarafından bir makale içinde Osmanlıca olarak yayımlanmıştır.

⁵⁰ Yücel, 1992: 3.

⁵¹ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Jenkins, 1911.

⁵² Finlay, 1998: 22.

varsa dünyada da tek bir hükümdar olması gerektiğini, bu hükümdarın da kendi padişahı olduğunu” söylemişti.⁵³

Kanuni Sultan Süleyman’ın ortaya koyduğu evrensel egemenlik ideali ve bu çerçevede belirlediği strateji ve politikalar kısa sürede Avrupa’da fark edilmişti. Öyle ki, 1527 yılında Kastilya Meclisi’ndeki konuşmasında Gattinara, Osmanlı’nın Asya ve Avrupa’da gerçekleştirdiği tüm fetihleri sıraladıktan sonra Kanuni Sultan Süleyman’ın Büyük İskender ve Roma’nın Sezarlarından daha büyük bir imparatorluğa hükmettiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda padişahın bir dünya imparatorluğu (*la monarchia de tudo del mundo*) kurma amacında olduğu konusunda uyarıda bulunmuştu.⁵⁴

İspanyol strateji ve politikalarında önemli bir esin kaynağı olan *Evrensel Hristiyanlık*, V. Carlos döneminde çok yönlü olmaya devam etmiştir. Bu dönemde Osmanlı ile Orta Avrupa ve Akdeniz’de yaşanan mücadeleler V. Carlos’a kendisini Hristiyanlığın savunucusu olarak sunması için bol miktarda malzeme sağlamıştır. Bu noktada V. Carlos’un ömrü boyunca düşlediği evrensel egemenlik idealinin Katolik Kralların siyasi ve dini programlarının bir devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. V. Carlos’un, “Benim imparatorluğumda hiçbir zaman güneş batmaz,”⁵⁵ şeklindeki ünlü cümlesi, politikasının nerelere vardığını gösteren iyi bir örnek teşkil etmektedir.

V. Carlos 1519’da Kutsal Roma İmparatoru seçildikten sonra tüm strateji ve politikalarında evrensel egemenlik ideali belirleyici ve yönlendirici unsur olmaya başlamıştır. Seçilmesinin ardından Gattinara kendisine: “Senyör, Tanrı sizi Hristiyanlığın tüm kral ve hükümdarlarının üzerine yükselterek muhteşem bir lütuf gösterdi, sizi öylesine bir iktidar mertebesine yükseltti ki, bunu ancak bir tek, önceliniz Şarlman’a tanımıştı; Hristiyanlığı tek bir çobanın yönetimi altında toplayacak Evrensel Krallık yolu üzerindesiniz.” diye yazmıştır.⁵⁶ Aynı düşüncelere Piskopos Ruiz de la Mota’nın 20 Mart 1520 tarihinde Santiago de Compostela’daki Krallık Sarayı’nın açılışındaki söylevinde rastlanılmaktadır: “Şimdi İspanya’nın ihtişamı İspanya’ya geri dönüyor, ki bu... geçmiş yıllarda durgunlaşmıştı; övgüyle yazanlar, diğer uluslar Roma’ya vergi gönderirken, İspanya’nın imparatorlar gönderdiğini söylüyorlar... Şimdi imparatorluk İspanya’da imparatoru aramaya geldi ve İspanya kralımız Tanrı’nın inayetiyle, Romalıların kralı ve dünyanın imparatoru oldu.”⁵⁷

V. Carlos, imparatorluk unvanları arasına “Kudüs hâkimi”ni de almakta ve bu bağlamda evrensel imparator imajını oluşturanlar tarafından Kutsal Toprakları’ı “i”mansızların” elinden geri alacak yegâne Hristiyan hükümdar olarak sunulmaktaydı.⁵⁸ V. Carlos Hristiyan dünyasında İspanyolların yanı sıra Avusturya’daki Germenlerin de evrensel bir hükümdar beklentisinin karşılığını ifade etmekteydi. Onlar tarafından V. Carlos, “Son Dünya İmparatoru” olarak görülmekteydi. Onlara göre, V. Carlos’un hükümdarlığında Yahudiler ve Paganlar

⁵³ Ágoston, 2007: 9.

⁵⁴ Headley, 1982: 22.

⁵⁵ Avilés, 1982, XI: 68.

⁵⁶ Headley, 1982: 16.

⁵⁷ “Agora es vuelta a España la gloria de España que... años pasados estuvo adormecida; dicen los que escribieron en loor della que cuando las otras naciones enviaban tributos a Roma, España enviaba emperadores... Agora vino el imperio a buscar el emperador a España y nuestro rey de España es fecho, por la gracia de Dios, rey de romanos y emperador del mundo.” Bk. Toledo, 2003: 32.

⁵⁸ Ágoston, 2007: 97.

Hristiyanlığa döndürülecek, daha sonra ise “milenyum” başlayacak ve “Son Hüküm Günü” gelecekti. Nitekim daha 1515’te Carlos henüz “İspanya kralı” bile değilken, Bruges ziyareti esnasında kendisi ilerde Kudüs’ü ele geçirecek kişi olarak resmedilmişti. 1519-1520’ye gelindiğinde Carlos, “Romalıların Kralı, seçilmiş imparator, daimi August”, ayrıca “İspanya, Sicilya, Kudüs, Balerik Adaları, Macaristan, Dalmaçya, Hırvatistan ve Hint Adaları Kralı” olmuştu. Yukarıda da değinildiği üzere, Gattinara, Carlos’un 1519 yılında V. Carlos olarak Kutsal Roma İmparatoru seçildiği haberini veren Alman prenslerinin elçilerine verdiği söylevde; Carlos’un seçilmesinin Tanrı’nın takdiri olduğunu Kutsal İmparatorluk (*Sacrum Imperium*)’un yeniden kurulması” anlamına geldiğini belirtmiş ve Carlos’un Kutsal Toprakları’ kurtaracağını ileri sürmüştür.⁵⁹ V. Carlos’un danışmanları ve destekçileri, 1530 yılındaki taç giyme törenini fırsat görerek kendisini Türklere karşı gerçekleştirecek bir haçlı savaşında onları yenecek tek hükümdar dolayısıyla da Hristiyan inancının savunucusu olarak sunmuşlardır. Bu imaj kısa süre içerisinde V. Carlos’un uyrukları arasında da etkili olmaya başlamış ve bu anlamda bir beklenti oluşmuştur.⁶⁰

V. Carlos’un evrensel egemenlik idealini engelleyen en önemli unsur, İspanya ile mücadele halinde olan Osmanlılardı. Bu konuda V. Carlos, Papa VI. Hadrianus’a sunduğu raporda: Hristiyan dünyasını korumak adına Osmanlı’nın saldırılarına karşı koymak için Papalık Devleti’nin askerî yardımlarını artırmasını istemekteydi. Carlos, aynı raporda ayrıca Osmanlı saldırıları karşısında Macaristan ve Rodos Krallarına da yardım edilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Yine Osmanlı saldırıları altında bulunan Napoli ve Sicilya Krallıklarını korumak için birtakım önlemlerin alınması gerektiğini belirtmekteydi. Bunların yanı sıra, İtalya kıyılarının Osmanlı saldırılarına karşı korunması amacıyla Papa’nın deniz kuvvetlerinin İspanyol deniz kuvvetleriyle iş birliği yapmasını önermekteydi.⁶¹ Bu rapordan, 1522-1523 yıllarında İspanyol İmparatorluğu’nun dünya politikalarını gerçekleştirmesinde Osmanlı İmparatorluğu’nun nasıl bir engel oluşturdıkları net olarak anlaşılabilmektedir.

V. Carlos, Hristiyan dünyasında genel bir barış ortamı yaratmak için de Türklerle savaşmak istemişti. Bu konuda Papalık Devleti’nin yardımı çok önemli bir faktördü, zira Türklerin Avrupa’da önünü kesebilmek için hiçbir güç boşuna yıpratılmamalıydı. V. Carlos ile sıkı işbirliği için Türk tehlikesinin üstesinden gelmeye çalışan Papa VI. Hadrianus, Osmanlı’nın gerçekte Hristiyan inancı için en büyük tehlike olduğuna inanmaktaydı. V. Carlos’a: “Hristiyan dünyasının Türklerle beraberce mücadele edebilmesi ve Hristiyan prenslikleri arasında bir barış anlaşması imzalanması için her şeyi yapacağım.” şeklinde yazmıştı. V. Carlos ise, Hristiyanlığın içte barışı gerçekleştirmesinin Türkleri yenilgiye uğratmada önemli bir rol oynayacağına inanıyordu: “Dinimizi tehdit eden kötülükleri bertaraf etmek için çok çalışmayı ve çeşitli yolları kat etmeyi gerektiren bu imparatorluğu kabul ediyorum... ve günümüzde dinimizin düşmanları olan inançsızlara karşı savaşılabilir.”⁶² V. Carlos, Hristiyan devletler arasındaki savaşlara son verecek evrensel bir monarşi, İspanyol egemenliği altında devlet üstü bir devlet düşü kurmaktaydı.

⁵⁹ Headley, 1982: 15-16.

⁶⁰ Headley, 1975; Burke, 1999: 411-418/426-433; Ágoston, 2007: 97-98.

⁶¹ Toledo, 2003: 31.

⁶² Toledo, 2003: 31.

İspanyol İmparatorluğu'nun Orta Avrupa ve Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu ile giriştiği mücadele, V. Carlos'un "Hristiyan inancının savunucusu" imajının kabul görmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu çerçevede, gerek V. Carlos'un kendisi gerekse söz konusu imajını oluşturan danışmanları ve destekçileri 1532'de Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana'ya saldırmasının kendi askerî birlikleri tarafından engellendiğini ileri sürmüştür.⁶³ V. Carlos için kutsal savaşın en önemli aşaması, Hristiyanlığın ortak düşmanı olarak gördükleri Türklere karşı verilen savaştı. Carlos'un Osmanlı'ya karşı kazandığı 1535 Tunus Seferi, destekçileri tarafından Hristiyan inancının düşmanları karşısında elde edilen bir haçlı zaferi olarak sunulmuştur. Öyle ki, dönemin ressam, şair ve resmi kronikçileri söz konusu zaferi ortaya koyduğu eserler vasıtasıyla kutlamışlardır. V. Carlos'un 1535-1536'da İtalya'da gerçekleştirdiği zafer yürüyüşü ve Napoli, Roma, Messina, Palermo ve Floransa'ya eski Roma imparatorları gibi düzenlenen giriş törenleri de imparatorun Hristiyan inancını savunan, "Türkleri mahveden" ve "Afrika'yı düzene koyan" hükümdar imajının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.⁶⁴

SONUÇ

Çalışmada 16. yüzyıl Osmanlı-İspanyol rekabetinde siyasi, askerî ve ekonomik faktörlerin yanında ideolojik unsurların da önemli rol oynadığı ortaya konulmuştur. Çalışmada 1520'de başlayıp 1580 yılına kadar Akdeniz ve Orta Avrupa'da yaşanan mücadelede benimsenen ideolojinin iki imparatorluk için de temelde evrensel egemenlik ideali çerçevesinde geliştiği savunulmuştur. Söz konusu idealin temelinde bir taraftan İslam, diğer taraftan Hristiyanlık dininin evrensellik anlayışı yer almıştır. Bu bağlamda Osmanlıda Allah'ın bütün Müslümanlara yüklediği bir yükümlülük olan ve en genel anlamıyla dârülselâmın dünyanın geri kalan kısmını ifade eden dârülharbin tamamına yayılana kadar sürmesi idealini taşıyan *gazâ* ilk dönemlerde olduğu gibi 16. yüzyıldaki askerî faaliyetlerde de önemli bir itici güç olup bilhassa dârülharbe yapılan askerî seferlerde büyük bir esin kaynağı olurken; İspanya'da da Evrensel Hristiyanlığa (Universitas Christiana) ulaşma ideali fetih hareketlerinde belirleyici ve yönlendirici olmuştur. Bu noktada söz konusu idealde İstanbul'un fethinin Osmanlı Devleti'ne İslam dünyasında *gazâ* yolunda büyük bir saygınlık kazandırmış olması ve böylece İslam dünyasının Osmanlı Devleti'ni İslam'ı Batı Hristiyanlığının saldırısına karşı savunan tek güç olarak görmesi önemli rol oynamıştır. Benzer şekilde İspanya'da da evrensel egemenlik idealin benimsenmesinde Müslüman Endülüs Emevi Devleti'nin başkenti Granada'nın 1492 yılında fethinin İspanyol Monarşi'sine Evrensel Hristiyanlığa ulaşma yolunda büyük saygınlık kazandırması ve İspanya'yı İslam dünyasına karşı Hristiyanlığı savunan öncü güç olarak sunması önemli rol oynamıştır.

Yukarıda ortaya konulan evrensel egemenlik ideali hemen hemen aynı dönemlerde hükümdarlık yapmış Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) ve V. Carlos (1516-1556) tarafından benimsenmiş ve politikalarına yön vermiştir. İki hükümdarın İslam ve Hristiyanlık dinleri çerçevesinde hükümdarlıklarını ilahi bir temele dayandırarak meşruiyet kazandırmaları da bu tür bir evrensel egemenlik idealinin ortaya konulmasında önemli rol oynamıştır. Böyle bir idealin benimsenmesinde hükümdarların insanın doğası gereği sahip olduğu güç istenci ve

⁶³ Tracy, 2002: 145-146.

⁶⁴ Ágoston, 2007. 98.

hükmetme arzusu da etkili olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman ve V. Carlos'u sınırsız topraklar fethetmeye teşvik eden sebep, kendi hükümdarlıkları ve inançları altında evrensel bir egemenlik kurma arzusu olmuştur. Evrensel egemenlik ideali Kanuni Sultan Süleyman ve V. Carlos'un hükümdarlıkları süresince sistematik bir hal almıştır. Bu noktada Kanuni Sultan Süleyman ve V. Carlos'un evrensel egemenlik ideallerinin propagandaları Sadrazam İbrahim Paşa (1523-1536) ve V. Carlos'un şansölyesi Mercurino Arborio de Gattinara (1518-1530) tarafından geliştirilmiştir. İkisi de imparatorluklarının evrensel egemenlik siyasetinin belirlenmesi ve yönlendirilmesinde oldukça önemli rol üstlenmişlerdir. İmparatorluğun evrensel egemenlik ideali ve propagandası bizzat kendileri tarafından yapılmıştır.

KAYNAKÇA

I. Kaynak Eserler

1. Feridun Ahmed Bey. *Münşeâtü's-Selâtîn*. TBMM Kütüphanesi. no. 71-5305.
2. Francisco de Moncada. (1623). *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*. L. Deu.
3. Gelibolulu Mustafa Âlî. *Nushatü's-Selâtîn*. Süleymaniye Kütüphanesi. Husrev Paşa Türkçe Yazmalar Koleksiyonu. no. 31.
4. İdrîs-i Bidlîsî. (2006). *Selim Şah-Nâme*. H. Kırlangıç (Yay. haz.). Ankara: Hece Yayınları.
5. Kâşgarlı Mahmûd. (2005). *Divânü Lugâti't-Türk*. S. Erdi ve S. T. Yurteser (Yay. haz.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
6. Kâtip Çelebi. (1980). *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr* (Cilt 1-2). O. Ş. Gökay (Yay. haz.). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
7. Matrakçı Nasuh. *Tarih-i Sultan Bayezid ve Sultan Selim Han*. British Museum, no. 23586.
8. Mehmed Neşrî. *Kitâb-ı Cihan Nümâ*. Viyana Milli Kütüphanesi, no. 986.
9. Selânikî Mustafa Efendi. (1999). *Tarih-i Selânikî* (Cilt 1-2). M. İpşirli (Yay. haz.). Ankara: TTK Basımevi.
10. Seyyid Murâdî. (1977). *Barbaros Hızır Paşa'nın hatıraları-Gazavât-ı Hızır Paşa* (Cilt 1-2). E. Düздаğ (Yay. haz.). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
11. Yücel, Y. (1988). (Yay. haz.). *Kitâb-i Müstetâb*. Ankara: TTK Basımevi.

II. Araştırma ve İncelemeler

1. Abellán, J. L. (2002). El fracaso político de Carlos V: un drama de ideas. F. M. Gil (Ed.), *En torno a las comunidades de Castilla: actas del congreso internacional "Poder, conflicto y revuelta en la España de Carlos I"* (s. 541-556) içinde. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
2. Ágoston, G. (2007). Information, ideology, and limits of imperial policy: Ottoman grand strategy in the context of Ottoman-Habsburg rivalry. V. H. Aksan ve D. Goffman (Ed.), *The early modern Ottomans, remapping the empire* (s. 75-103) içinde. Cambridge, Cambridge University Press.
3. Alvarez, M. F. (1966). *La España del Emperador Carlos V (1500-1558. 1517-1556)*. Madrid: Espasa Calpe.
4. Arıkan, M. (1964). Türk-İspanyol münasebetleri bakımından Aragon Kraliyet Arşivi'nin ehemmiyeti ve Türklerle ilgili vesikalar, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 251-275.
5. Arıkan, M. ve Toledo, P. (1994). Türk deniz tarihi ile ilgili belgeler IV. *OTAM*, V, 491-527.
6. Avilés, M. (1982). *Nueva historia de España*: Cilt 11. Madrid: EDAF.

7. Ayönü, Y. (2009). *Katalanların Anadolu ve Trakya'daki faaliyetleri (1302-1311)*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
8. Balet, Á. B. (2014). *La compañía de almogáraves en Grecia*. Madrid: Liber Factory.
9. Baumgartner, F. J. (1995). *France in the sixteenth century*. New York: Macmillan.
10. Boone, R. A. (2014). *Mercurino di Gattinara and the creation of the Spanish Empire*. London and New York: Routledge.
11. Bostan, İ. (2007). Oruç Reis. *TDV İslâm ansiklopedisi* (Cilt 33, s. 426-428) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
12. Braudel, F. (1989-1990). *II. Felipe dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz dünyası* (Cilt 1-2). (M. A. Kılıçbay Çev.). İstanbul: Eren Yayıncılık.
13. Brech, M. (1985). *Martin Luther: His road to reformation 1483–1521*. Philadelphia: Fortress Press.
14. Brech, M. (1994). *Martin Luther 1521–1532: Shaping and defining the reformation*. Philadelphia: Fortress Press.
15. Brech, M. (1999). *Martin Luther: The preservation of the church 1532–1546*. Philadelphia: Fortress Press.
16. Burke, P. (1999). Presenting and Re-presenting Charles V. H. Soly (Ed.), *Charles V 1500-1558 and his time* (s. 393-475) içinde. Anwerp: Mercatorfonds.
17. Burns, R. I. (1954). The Catalan company and the European powers, 1305-1311, *Speculum*, 29 (4), 751-771.
18. Cabrera, F. A. (1906). Sermón predicado en el funeral por Felipe II. M. Mir (Ed.), *Sermones del maestro Fray Alonso de Cabrera* (s. 693-709) içinde. Madrid: NBAE.
19. Emecen, F. M. (1995). Gazâya dâir XIV. yüzyıl kaynakları arasında bir gezinti. M. Ç. Varlık vd. (Ed.), *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız armağanı* (s. 191-197) içinde. Ankara: TTK Basımevi.
20. Emecen, F. M. (2009). Selim I. *TDV İslâm ansiklopedisi* (Cilt 36, s. 407-414) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
21. Emecen, F. M. (2019). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
22. Finlay, R. (1998). Prophecy and Politics in Istanbul: Charles V, Sultan Süleyman, and the Habsburg embassy of 1533-1534. *Journal of Early Modern History*, 2 (1), 1-31.
23. Fischer-Galati, S. (1959). *Ottoman imperialism and German Protestantism, 1551–1555*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
24. Floristán, J. M. (2003). Vacilaciones de la política española frente a Turquía en la época de Felipe II: entre el sabotaje y la tregua encubierta y la tregua ‘vergonzante’. P. M. Asuero (Ed.), *España-Turquia, Del enfrentamiento al análisis mutuo* (s.207-227) içinde. İstanbul: ISIS.
25. Gökbilgin, M.T. (1971). Venedik devlet arşivindeki Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili diğer belgeler. *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, V-VIII (9-12), 1-151.
26. Güler, M. (2002). *Osmanlı Devleti'nde haremeyn vakıfları (XVI.-XVII. yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları.
27. Headley, J. M. (1975). The Habsburg world empire and the revival of ghibellinism. *Medieval Renaissance Studies*, 7, 93–127.
28. Headley, J. M. (1982). Germany, the Empire and monarchia in the thought and policy of Gattinara. H. Lutz (Ed.), *Das römisch-deutsche Reich im politischen system Karls V* (s. 15-33) içinde. Munich: Oldenbourg.
29. Headley, J. M. (1992). Rhetoric and reality: Messianic, humanist, and civilian themes in the imperial ethos of Gattinara. M. Reeves (Ed.), *Prophetic Rome in the high renaissance period* (s. 241-269) içinde. Oxford: Clarendon Press, 1992.

30. Heer, F. (1968). *The Holy Roman Empire*. New York and Washington: Frederick A. Praeger.
31. Hess, A. (1978). *The forgotten frontier: A history of the sixteenth-century Ibero-African frontier*. Chicago: The University of Chicago Press.
32. Holborn, H. (1959). *A History of modern Germany, the reformation*. Princeton: Princeton University Press.
33. Imber, C. (1992). Süleyman as caliph of the Muslims: Ebu's-Su'ud's formulation of Ottoman dynastic ideology. G. Veinstein (Ed.), *Süleymân the Magnificent and his time* (s.179-184) içinde. Paris: Documentation Française.
34. Imber, C. (1995). Ideals and legitimation in early Ottoman history. M. Kunt ve C. Woodhead (Ed.), *Süleyman the Magnificent and his Age: The Ottoman Empire: the early modern world* (s. 138-153) içinde. Londra: Longman.
35. İnalçık, H. (1977). The rise of the Ottoman Empire. P. M. Holt vd. (Ed.), *The Cambridge History of Islam: Cilt 2A. The Indian Sub-continent, South-East Asia, Africa and the Muslim west* (s. 295-323) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
36. İnalçık, H. (1980). The question of the emergence of the Ottoman State. *International Journal of Turkish Studies*, 2 (2), 71-79.
37. İnalçık, H. (2000). *The Ottoman Empire, the classical age, 1300-1600*. Londra: Phoenix Press.
38. İnalçık, H. (2007). Padişah. *TDV İslâm ansiklopedisi* (Cilt 34, s. 140-143) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
39. İnalçık, H. (2008). İspanyol-Türk ilişkilerine kuşbakışı (1300-1584). Ö.Kumrular (Ed.), *Türk Korkusu* (s. 241-245) içinde. İstanbul: Doğan Kitap.
40. İnan, S. G. (2012). *16. Yüzyılda Osmanlı-İspanya ilişkileri* (Yüksek lisans tezi). Sakarya, Sakarya Üniversitesi.
41. Jenkins, H. D. (1911). *Ibrahim Pasha: Grand Vizier of Suleiman the Magnificent*. New York: Columbia University Press.
42. Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
43. Knecht, R. J.(1982). *Francis I*. Cambridge: Cambridge University Press.
44. Koenigsberger, H. G. (1968). The empire of Charles V in Europe. R. B. Wernham (Ed.), *The New Cambridge Modern History. Cilt 2. The reformation, 1520-1559* (s. 339-376) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
45. Koenigsberger, H. G. (1986). *The German reformation*. London: Macmillan.
46. Konstam, A. (1996). *Pavia 1525: The climax of the Italian wars*. Oxford: Osprey Publishing.
47. Köprülü, M. F. (1991). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. Ankara: TTK Basımevi.
48. Lewis, B. (1988). *The political language of Islam*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
49. Mallett, M. E. ve Shaw, C. (2002). *The Italian wars 1494-1559: war, state and society in early modern Europe*. London and New York: Routledge.
50. Naki, E. (2015). *İki savaş arası Osmanlı-İspanya İlişkileri (1571-1578)*-Büyük kopuş (Doktora tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.
51. Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti tarihi* (F. Işıltan Çev.). Ankara: TTK Basımevi.
52. Öden, Z. G. (1994). Bizans İmparatorluğu'nun Türkler'e karşı alan ve Katalanlar ile ittifâkı. *İÜEFĐ*, 35, 123-129.
53. Özel, A. (1993). Dârülharp. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8, s. 536-537) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
54. Özel, A. (1993). DârüIslâm. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8, s. 541-543) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
55. Rodriguez, M. R. (2005). *Gattinara: Carlos V el sueño del Imperio*. Madrid: Silex.

56. Scribner, R. W. (1968). The reformation movements in Germany. R. B. Wernham (Ed.), *The New Cambridge Modern History: Cilt 2. The reformation, 1520-1559* (s. 69-93) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
57. Shaw, S. J. (1976). *History of the Ottoman Empire and modern Turkey* (Cilt 1-2). Cambridge: Cambridge University Press.
58. Skilliter, S. A. (1971). The Hispano-Ottoman armistice of 1581. C. E. Bosworth (Ed.), *Iran and Islam in memory of the late Vladimir Minorsky* (s. 491-515) içinde. Edinburgh: Edinburgh University Press.
59. Soucek, S. (1971). The Rise of Barbarossas in North Africa, *Archivum Ottomanicum III*, 238-250.
60. Stephen J. Lee (1984). *Aspects of European History, 1494-1789* (Cilt 1-2). London and New York: Routledge.
61. Tabakoğlu, H. S. (2020). *Akdeniz'de savaş Osmanlı-İspanya mücadelesi*. İstanbul: Kronik Kitap.
62. Taneri, A. (2015). *Türk devlet geleneği dün-bugün*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2015)
63. Tansel, S. (1969). *Yavuz Sultan Selim*. Ankara: MEB Yayınları.
64. Tekindağ, M. C. Ş. (1968). Yeni kaynak ve vesikaların ışığı altında Yavuz Sultan Selim'in İran seferi. *İÜEFTD*, 17 (22), 49-78.
65. Tekindağ, M. C. Ş. (1970). Selimnameler. *İÜEFTD*, 1, 197-230.
66. Toledo, P. (2003). La idea de Imperio Mundial en la jerarquía político-administrativa de los imperios otomano y español durante el siglo XVI. Pablo M. Asuero (Ed.), *España-Turquia, Del enfrentamiento al análisis mutuo* (s. 19-33) içinde. İstanbul: ISIS, 2003.
67. Tracy, J. D. (2002). *Emperor Charles V, impresario of war: Campaign strategy, international finance, and domestic politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
68. Turan, Ş. (1992). Barbaros Hızır Paşa. *TDV İslâm ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 65-67) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
69. Turan, T. (2013). *Osmanlı Devleti-İspanya ilişkileri (1774-1876)* (Doktora tezi). Sakarya, Sakarya Üniversitesi.
70. Uğur, A. (1985). *The reign of Sultan Selim in the light of the Selimname literature*. Berlin: Schwarz.
71. Walsh, W. T. (1943). *Isabel de España*. Madrid: Aldus.
72. Wittek, P. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu* (F. Berktaş Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
73. Yanar, Ö. (2021). *Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının dönüşüm süreçlerinin idari, ekonomik ve sosyal yapı bakımından karşılaştırmalı analizi (1580-1699)* (Doktora tezi). Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
74. Yücel, Y. (1992). *Muhteşem Türk Kanuni ile 46 yıl*. Ankara: TTK Basımevi.

**KADINA YÖNELİK CİNSEL ŞİDDETİN SAVAŞLARDA BİR SİLAH OLARAK
KULLANILMASI**
THE USE OF SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN AS A WEAPON IN WARS

Uzman Psikolog Betül Kayıcı

Uzman Psikolog,

Psikolog Hilal Karayazı

Yüksek Lisans Öğrencisi, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Adli Tıp

Anabilim Dalı,

ÖZET

Tarih boyunca yaşanan savaşlarda kadın bedeni cinsel şiddet aracılığıyla dini, politik ve sosyal zeminde bir saldırı aracı olarak kullanılmaktadır. Kadın bedeninin objeleşmesinin temeli, savaş ortamında cinsel haz gibi görünse de, birbirine hükmetmek isteyen iki grubun güç mücadelesidir. Kadına yönelik cinsel şiddetin temelinde verilmek istenen mesaj kadının yaşadığı topluma, aile bütünlüğüne, etnik ve kültürel yapısına, tecavüz eden tarafın kurduğu üstlüğü sembolize eder. Ataerkil düzende kadın erkeğin koruması altında olan nesnedir. Bu durumda kadını, korumakla yükümlü olan toplum koruyamamıştır. Buna bağlı olarak psikolojik bir mağduriyet de bulunmaktadır.

Kadının maruz kaldığı toplumsal eşitsizliğe böylece cinsel şiddet de savaş araç olarak eklenmektedir. Cinsel şiddet eylemleri çeşitlilik göstermekle birlikte, tecavüz, seks köleliği, cinsel işkence, fuhuşa zorlama, zorla kısırlaştırma, kürtaja zorlama, cinsel organın sakatlanması, gebeliğe zorlama, kürtajın engellenmesi, genelevlerde kadınların çalışmaya zorlanması olarak sayılabilir.

Bu araştırmada, savaş ortamında kadının maruz kaldığı cinsel şiddetin araçsallaştırılması ve etnik temizlik amacı ile kullanılması tarihte yaşanan savaşlar üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Savaşta Kadın, Kadına Yönelik Cinsel Şiddet, Savaşta Tecavüz, Cinsel Savaş, Etnik Temizlik

ABSTRACT

In wars throughout history, the female body has been used as a means of attack on religious, political and social grounds through sexual violence. Although the basis of the objectification of the female body seems to be sexual pleasure in a war environment, it is the power struggle of two groups who want to dominate each other. The message that is intended to be conveyed on the basis of sexual violence against women symbolizes the society, family integrity, ethnic and cultural structure of the woman, and the superiority established by the rapist. In the patriarchal system, the woman is the object under the protection of the man. In this case, the society, which is obliged to protect the woman, could not protect it. As a result, there is also a psychological victimization.

Thus, sexual violence is added as a means of war to the social inequality that women are exposed to. Although acts of sexual violence vary, they can be counted as rape, sex slavery, sexual torture, forced prostitution, forced sterilization, forced abortion, genital mutilation, forced pregnancy, prevention of abortion, forcing women to work in brothels.

In this study, the instrumentalization of sexual violence that women are exposed to in a war environment and its use for ethnic cleansing will be examined through the wars in history.

Keywords: Women in War, Sexual Violence Against Women, Rape in War, Sexual Warfare, Ethnic Cleansing

SİYASİ ŞİDDET FORMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: NEFRET SUÇLARI VE TERÖR¹

COMPARATION OF POLITICAL VIOLENCE FORMS: HATE CRIMES AND TERROR

Aslıhan YENİÇERİ-ALTINTAŞ

Arş. Gör. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi
ve Kamu Yönetimi Bölümü, a.altintas@alparslan.edu.tr

ÖZET

Nefret suçları faillerin, genellikle mağdurun mensup olduğu gruba yönelik önyargısının neden olduğu şiddet veya tehdit edici hareketlerini içeren eylem ve faaliyetlerini ifade etmektedir. Nefret suçu failleri, hedef aldıkları kişilere karşı onların milletleri, ırkları, dinleri veya cinsel tercihleri gibi nedenlerden dolayı önyargı taşımaktadırlar. Nefret suçları diğer siyasi şiddet formlarıyla ortak özellikler sergilemektedir ve nefret suçlarının terörle olan ilişkisi literatürde önemli bir yer edinmiştir. Nefret suçları ve terörizm arasındaki ilişki iki farklı yaklaşımla açıklanmaktadır. Literatürde terör ve nefret suçlarının birbirlerine çok benzediği yani “yakın kuzen” olduğunu savunanlar birinci yaklaşımı desteklerken bu iki siyasi şiddet formunun aslında birbirlerine yaklaşmadığı yani “uzak akraba” olduğu yönünde ikinci bir yaklaşımı tercih edenler bulunmaktadır.

Nefret suçları ve terör faaliyetlerin temelinde daha büyük kitleleri etkileme saiki olması dolayısıyla hedef seçimi ve şiddetin meşru bir yol olarak görülmesi açısından birbirlerine yaklaştıkları (yakın kuzen) dile getirilmektedir. Hedef alınan gruba karşı sosyo-politik ve dini motivasyonla mağdurların ötesinde daha büyük bir kitleyi etkilemeye çalışan nefret suçları ve terörizm birbirlerine yaklaşmaktadır. Dahası, her iki eylemde kişi ve mülklere karşı işlenen şiddet eylemleridir. Diğer taraftan, terörizm faaliyetleri genellikle failin toplumda azınlıkta olan grubun üyesi olduğu ve çoğunlukta olan gruba karşı yaptığı saldırılarla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte, nefret suçlarıysa failin toplumun çoğunluğunu oluşturan grubun üyesi olduğu ve azınlık üyelerine saldırdığı suçları ifade etmesinden dolayı birbirine benzemediği (uzak akraba) savunulmaktadır. Ayrıca, nefret suçlarının terör saldırılarından sonra misilleme olarak yapılma eğiliminin yüksek olduğu ve dolayısıyla nefret suçlarının siyasi veya sosyal amaçlarla değil, intikam ve misilleme amacıyla işlenmesi ön plana çıkarılmaktadır. Nefret suçları Türkçe literatürde neredeyse sadece hukuksal boyutuyla ele alınmış ve siyasi şiddetle/terörle olan ilişkisi üzerinde fazla değinilmemiştir. Bu yönüyle çalışma Türkçe literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Siyasi Şiddet Formları, Nefret Suçları, Terör,

¹ Bu bildiri çalışması, Aslıhan Yeniçeri Altıntaş’ın 2021 yılında Doç. Dr. İdil Tunçer Kılavuz danışmanlığında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda savunduğu “Yalnız Kurtlar” ve Terör Örgütleri Tarafından Yapılan Terör Saldırılarının Siyasete Etkileri” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir. Çalışmanın bazı kısımları için doktora tezinden doğrudan alıntı yapılmıştır.

ABSTRACT

Hate crimes refer to the acts and activities of perpetrators, which usually use violent or threatening acts caused by the victim's prejudice towards the group to which he or she belongs. They have prejudices against the victims due to their nationality, race, religion or sexual preferences. Hate crimes exhibit common features with other forms of political violence, and the relationship between hate crimes and terrorism has gained an important place in the literature. A debate about the relationship between hate crimes and terrorism has been started in the literature, "close cousins" and "distant relatives". Supporters of "close cousins" approach argue that terrorism and hate crimes are very similar to each other while supporters of "distant relatives" claim these two forms of political violence do not actually approach each other.

It is stated that hate crimes and terrorist activities are close to each other (close cousins) in terms of target audience selection and seeing violence as a legitimate way. It can be said that hate crimes and terrorism are similar regarding target groups and motivations since both try to influence a larger mass beyond the victims with socio-political and religious motivations against the targeted group. Moreover, acts of violence against people. On the other hand, those who argue that terrorism and hate crimes (distant relatives) are not alike emphasize that terrorism is usually committed by members of minorities in the society, whereas in hate crimes, it is usually committed by the perpetrator who is a member of majority group the society. In addition, since hate crimes are committed in retaliation after terrorist attacks, it is highlighted that hate crimes are not committed for political or social purposes, but for revenge and retaliation. Hate crimes have been dealt with in Turkish literature almost only with their legal dimension and there are few studies on its relationship with political violence/terrorism. In this respect, the study aims to contribute to the Turkish literature.

Keywords: Violence, Political Violence Forms, Hate Crimes, Terror

GİRİŞ

Nefret suçları ve terörizmin siyasi şiddet formları arasında taşıdıkları benzerliklerle dikkat çekmelerine rağmen bu iki kavram temelde önemli farklılıklar göstermektedir. Nefret suçları, bireyin belirli bir gruba mensup olmasından dolayı saldırıların hedefi haline geldiği ve dini, etnik veya cinsel tercihlerinden dolayı şiddete maruz kalması durumunda gerçekleşmektedir. Nefret suçu failleri, kurbanlarını grup aidiyetle dolayısıyla tercih etmekte ve kurbanların mensup olduğu gruba yönelik mesaj verme kaygısı gütmektedirler. Şiddet eylemi "*genel olarak dini, ırksal veya etnik grupların üyelerine karşı, hedef seçimi bireylerin kendi nitelikleri veya eylemleriyle değil grup aidiyetleriyle ilgili olduğunda*" nefret suçu kapsamına alınmaktadır (Krueger ve Maleskova, 2003:123). Nefret suçu failleri kurbanlarını grup aidiyetlerini ön plana

olarak bu gruba karşı taşıdığı önyargısından dolayı seçmektedir. Başka bir ifadeyle, nefret suçları, aktörün ırk-karşıtı, din-karşıtı, cinsellik-karşıtı tercihi veya diğer grup-karşıtı inançlarından kaynaklanmaktadır (Robinson, 2005). Diğer taraftan bir şiddet türü olarak terör, *“bireyler, gruplar veya devlet destekli ajanlar tarafından yürütülen ve bir kitlenin karar verme sürecini etkilemek ve davranışını değiştirmek amacıyla politik olarak motive edilmiş şiddet”* olarak tanımlanmaktadır (Moghaddam, 2005:161). Terör, siyasi hedefleri gerçekleştirme amacıyla hem korku salma hem de toplum içinde bazı grupların desteğini/yardımlarını alma amacıyla şiddetin bir araç olarak kullanılmasıdır. Ayrıca terör saldırılarının ardındaki motivasyon oldukça kuvvetlidir ve toplumsal hareketlerden beslenmektedir.

Bir eylem veya tehdidin nefret suçu olarak değerlendirilmesi saldırıya maruz kalan kişi/kişilerin grup aidiyetine dair oluşan inanç temelinde şekillenmektedir. Terimin diğer şiddet içeren suçlardan ayırt edici özelliğinden birisi, saldırının önyargıya² dayalı gerçekleştirilmesidir. *“Genellikle failin, mağdurun varsayılan sosyal grubuna karşı önyargı ile motive edildiği yasa dışı, şiddet içeren, yıkıcı veya tehdit edici davranışa atıfta bulunur”* (Green, vd., 2001). Görüldüğü gibi, nefret suçlarında, mağdurun mensup olduğu düşünülen grup özelliklerini taşıması onu hedef haline getirmektedir. Birey:

- Daha geniş bir grubun üyesi olduğundan dolayı hedef olarak seçilmişse nefret suçundan bahsedilebilir. Örneğin, birisi, bir sinagog duvarına Yahudi karşıtı işaretler çizdiğinde veya ibadete gelecek birisine saldırmak için beklediğinde daha geniş bir sosyal grubu etkileme arzusu taşıdığından nefret suçu işlemiş olacaktır.
- Fail mağdurun ait olduğu gruptan korkmakta veya grubu hor görmektedir. Her iki durumda da hedefler varsayılan grup özelliklerine göre seçilmektedir.
- Nefret suçlarında farklı bir motivasyon biçimi, kişinin başkalarının gözünde veya kendi öz saygısını yükseltme arzusudur. Nefret suçu failleri, diğer ırksal gruplara yönelik saldırılarının akranlarının gözünde daha fazla statü sağlayacağına inanarak şiddeti meşru bir yol olarak tercih edebilmektedir (Green, vd., 2001:482-483).

Nefret suçları görüldüğü gibi bireylerin ait oldukları gruba karşı duyulan önyargının sonucunda şiddete maruz kaldığı şiddet eylemleri ve tehditleridir. Nefret suçları terörizm gibi toplumsal güvenliğe yönelik önemli bir tehdit oluşturmakla birlikte tehlike ve şiddet bakımından bir saldırının hangi alana girdiğinin açık bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Küresel Terör Veritabanında yer alan terör saldırılarının %3 ila %5,3'ünün FBI nefret suçu istatistiklerinde tekrarlandığını tahmin edilmektedir (START raporu, 2012:3). Bu iki siyasi şiddet formunun değerlendirilmesinde sorun yaşandığını göstermektedir. Dahası bu durum, literatürde terör ve nefret suçlarının yakın kuzen mi yoksa uzak akraba mı olduğuna dayalı bir tartışmayı körüklemiştir. Bu çalışmayla, nefret suçları ve terörizm arasındaki benzerlik ve farklılıklar

² Abrams (2010) tarafından kısa bir önyargı tanımı yapılmıştır ve ‘önyargı’ bir sosyal gruba ait oldukları algısı nedeniyle insanları değersizleştiren faktör olarak tanımlanmaktadır (Aktaran; Walters, Brown and Wiedlitzka, 2016: 25).

hakkındaki Türkçe literatüre katkı sunulması hedeflenmiştir. Nefret suçları ve terörizmin birbirleriyle ilişkisini tetikleme etkisi üzerinden irdeleyen Ersoy (2018)'un çalışmasında vurguladığı gibi bu iki kavram arasındaki ilişkilerin analiz edilmesi oldukça önemlidir. Bu çalışma, literatürdeki Türkçe çalışmalardan farklı olarak 'yukarı ve aşağı suç ayrımı', siyasi motivasyon eksikliği ve hedef kitle seçiminin nefret suçları ve terörizmin temel farklılıkları olarak değerlendirmektedir. Temelde çalışmanın esas gayesi terörizm ve nefret suçu arasındaki ilişkisinin Türkçe literatürdeki yerini genişletmektir.

Nefret suçları giderek artan bir eğilim sergilemekte ve farklı etnik ve dini gruplara yönelik saldırılar günden güne artmaktadır. Bu çalışmada nefret suçlarının ve terör eylemlerinin siyasi şiddet formların açısından değerlendirilmesi ve karşılaştırılmasının yapılması hedeflenmiştir. Bu çalışmanın temel amaçlarından birisi nefret suçları ve terörizm arasındaki ilişkisinin analiz edilmesidir. Çalışmada nefret suçları ve terörün unsurları (motivasyon, hedef seçimi, toplumsal hareket ve planma vb.) yerine bu eylemlerin benzerlikleri (hedef kitle ve saldırılarla verilmek istenen mesaj) ve farklılıklarının (yukarı ve aşağı suç ayrımı, tetikleme mekanizması, heyecan arayan kişiler ve siyasi motivasyon eksikliği) analiz edilmesi tercih edilmiştir. Böylelikle iki kavramın benzerlik ve farklılıklarının vurgulanması amaçlanmıştır.

1. Nefret Suçları ve Nefret Suçlarının Terörle İlişkisi

Nefret suçlarında, hedef grubun üyesi olduğu düşünülen kişiye karşı şiddeti bir araç olarak kullanmadan önce, gruba yönelik önyargı ve düşmanca fikirlerin varlığı mevcuttur. Nefret suçlarının failleri önyargıya dayalı bir mekanizmayla hareket eden saldırganlardır, hedef aldıkları kişilere karşı onların milletleri, ırkları, dinleri, cinsel tercihleri bağlamında önyargı taşımaktadırlar. Nefret suçları ve terörizmin ilişkisini inceleyen Ersoy (2018:147-148), bir suçun nefret suçu kapsamında değerlendirilmesini ancak mağdur grubunu yönelik duyulan nefret ve önyargı dolayısıyla işlenmiş olması durumunda mümkün olabileceğini belirtmektedir. Nefret suçlarının kapsamı aslında tartışmalıdır ve nefret suçları diğer ırkçı suçlarla ortak özellikler sergileyebilmektedir. Örneğin, *“Nazi bayraklarının sergilenmesini ve ırkçı edebiyatın yayılmasını yasaklayan Almanya'nın aksine, ABD'de bireylerin ve siyasi grupların ırkçı nefreti ve hatta soykırımı savunmasına izin verilmektedir”* (Green vd., 2001:482). Görüldüğü gibi, nefret suçları bazı durumlarda siyasi radikalizm kapsamına alınırken, bazı durumlarda ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmektedir. Dahası terör ve nefret suçlarının birbirlerinin alanında olduğu durumlarda söz konusudur. Bu durumda önemli olan husus, nefret suçunun ayırt edici özelliklerinin ön plana çıkarılmasıdır.

Nefret suçları terör suçlarından farklı bir zeminde ortaya çıkmıştır. ABD'de özellikle siyahilere ve Yahudilere karşı gerçekleştirilen saldırıları açıklamakta kullanılan bir terim olarak nefret suçu, kavramsal olarak farklı grupların ırksal, kimliksel ve dinsel vb. özellikleriyle hedef olmaya başladıkları bir dönemde kullanılmaya başlanmıştır. *“1980'lerde nefret suçu ve önyargı suçu terimleri ABD'de gazetecilerin ve politika savunucularının Yahudilere, siyahlara ve*

eşcinsellere yönelik bağnaz şiddeti tanımlamak için yeni bir terminolojiye ihtiyaç duymalarıyla ortaya çıkmıştır” (Green vd., 2001:480). ABD’de nefret suçu ilk defa “Hate Crime Statistics Act”ta 1990 yılında tanımlanmıştır: ırk, din, etnik köken / ulusal köken, engellilik veya cinsel tercihlerden dolayı kişilere veya mülklerine karşı işlenen suçlar olarak nefret suçu olarak tanımlanmıştır (Disha, vd., 2011). Nefret suçları bireysel niteliklerden ziyade grupsal değerlerin çatışması sonucunda işlenen şiddet içeren suçların tanımlanmasında kullanılmıştır. Nefret suçlarının kapsamının 11 Eylül saldırılarının ardından genişlediği görülmektedir. Özellikle, Arap ve Müslümanlara yönelik nefret suçları dramatik bir şekilde artmıştır (Disha vd., 2011). Müslümanlar terörizmden meshul tutularak mensup oldukları grup kimliği dolayısıyla şiddete maruz kalmışlardır.

Nefret suçları ve terörizm arasındaki ilişki, literatürde terör ve nefret suçlarının yakın kuzen mi yoksa uzak akraba mı olduğuna dayalı bir tartışmayı körüklemiştir. Deleughery vd., (2012) başını çektiği grup, bu iki kavramın yakın kuzendense uzak akraba olduğunu dile getirmektedir. Diğer taraftan, Krueger ve Maleskova (2003) terör ve nefret suçlarının yakın kuzen olma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu savunmaktadır. FBI’nın bakış açısında bile, iç terör ve nefret suçlarının birbirlerinden ayrı değerlendirilmesinin giderek zorlaştığı yaklaşımı desteklemektedir (McGarrity & Shivers, 2019). ABD’deki ırka dayalı şiddet türlerinin birçoğu nefret suçu kapsamında görülmektedir (McGarrity ve Shivers, 2019). FBI’nın “Kurum Gözetim ve Reform Komitesi” toplantısı öncesinde yapılan açıklamada, 2019 yılında, ırksal motivasyonlu olarak işlenen aşırılıkçı şiddetin en ölümcül saldırıların müsebbibi olduğunu ifade etmektedir (McGarrity & Shivers, 2019:b). Ayrıca, bu iki bakış açısı arasında bir orta yol sunan çalışmaları da bulunmaktadır. Mills vd., (2015:1) bu orta yolu aşırılıkçı nefret suçu olarak dile getirmekle birlikte çalışmaları sonucunda nefret suçları ve terörizmin, yakın kuzenlere benzeyebileceği sonucuna varmışlardır. Mills, vd., (2015) terör ve nefret suçları arasındaki benzerlikleri Tablo 1’deki belirtildiği gibi özetlemektedirler.

Tablo 1. Terör ve Nefret Suçlarının Benzerlik ve Farklılıkları

Benzerlikler	Farklılıklar
1)Nefret ve Terörle ilgili yasal düzenlemelerde benzer dil kullanılmaktadır (şiddet, sivil nüfus, sosyo-politik hedefler).	1) Nefret suçları genellikle o an teşvik edilir ve genellikle daha az planlama ve kaynak gerektirir.
2)Sosyo-politik ve dini ideolojilere bağlı önyargılar mevcuttur.	2)Nefret suçlarının tutuklama ile sonuçlanma olasılığı daha düşüktür; yetersiz raporlama, araştırma ve üretme.
3)Nefret grupları ve terörist gruplar arasında örtüşme vardır.	3)Nefret suçları aşağı doğru olabilir (toplumda çoğunluğu oluşturan grup mensuplarının azınlık alt gruplarına saldırması).
4) İletişimsel doğa.	4)Birçok nefret suç işleyen faillerin geçmişinde, alkol ve uyuşturucu kullanımı bulunmaktadır.
5)Psikolojik zarar, korku salma ve davranış değişikliği hedeflenmektedir.	5)Birçok nefret suçu, “heyecan” için başkalarıyla birlikte hareket eden aşırılık yanlısı olmayan gençler tarafından işlenir.
6) Her ikisi de yukarı doğru olabilir (toplumda azınlıkta olan grupların çoğunluk grubuna saldırılması durumu).	6)Nefret suçları tanıtım (saldırıları üstlenme) yönünden eksiktir.

Kaynak: Mills, vd., 2015’ten elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Nefret suçları kişi ve mülklere yönelik şiddetin kullanıldığı, bir gruba karşı mevcut olan önyargı saikiyle hareket eden saldırganların sosyo-politik vb. amaçlarını gerçekleştirmek için büyük kitlelerde korku ve endişe hissi oluşturma gayesiyle hareket ederek gerçekleştirilen eylemlerdir. Ancak, nefret suçlarında çoğu zaman planlamada ve saldırıların mesajı konusunda netlik sağlanamamaktadır. Bu yüzden nefret suçları ve terörizim arasındaki ilişkinin yoğun olduğunu söylemek zor olduğu gibi temelde bu iki siyasi şiddet eyleminin farklılıklarına odaklanmak yerinde olacaktır.

1.1.Nefret Suçlarının Terörizmle “Yakın Kuzen” Olması

Nefret suçunun terörizmin “yakın kuzeni” olarak düşünülebileceği, iki eylemin ilişkili olabileceği ve ortak belirleyicileri paylaşabileceği öne sürülmektedir (Krueger ve Malečková 2002: 28; Aktaran, START Raporu, 2012:3). Özellikle ikisi arasındaki ilişkinin şiddeti meşru bir araç olarak görme, hedef kitle (büyük kitleyi etkileme) ve eylemlerin ardında mesaj bırakma açısından benzerlik taşıdığı iddia edilmektedir. Nefret suçları ve terörizmin eşdeğer görüldüğü uygulamada görülebilmektedir. Küresel Terör Veritabanında yer alan terör saldırılarının %3 ila %5,3’ünün FBI nefret suçu istatistiklerinde tekrarlandığını tahmin edilmektedir (Start rapor, 2012:3). ABD’de, önde gelen ulusal terör saldırılarının failleri hedeflerini ırk, etnik köken, ulusal köken, din, cinsel yönelim, cinsiyet ve cinsiyet kimliği gibi faktörlere göre seçtiklerinden, yerel terör saldırıları ve nefret suçları bazen örtüşmektedir (ABD Ulusal Güvenlik Bakanlığı, 2019:10).

Nefret suçu ve terör eylemlerinin bizzat tanımları bu iki şiddet türünün bir dizi özelliği paylaştığını göstermektedir. Bir şiddet türü olarak terör, “*bireyler, gruplar veya devlet destekli ajanlar tarafından yürütülen ve bir kitlenin karar verme sürecini etkilemek ve davranışı değiştirmek amacıyla, politik olarak motive edilmiş şiddet*” olarak tanımlanmaktadır (Moghaddam, 2005:161). Terör, siyasi hedefleri gerçekleştirme amacıyla hem korku salma hem de toplum içinde bazı grupların desteğini/yardımlarını alma amacıyla şiddetin bir araç olarak kullanılmasıdır. Siyasi, dini ve ideolojik nedenlerle şiddetin kullanımı ya da kullanma tehdidi bu iki siyasi şiddet formunun temel bileşenlerindendir. Bu iki şiddet türü içinde geçerli olan, bir şikâyetin meydana gelmesinden sonra, öfke ve nefretin ortaya çıkması ve şikâyete sebep olan duruma karşı bir sorumlu aranmasıdır (Deleughery, vd., 2012:666). Bias Incidents and Actors Study (BIAS) Projesi kapsamında ırk, etnik köken ve milliyet, din, cinsel yönelim, cinsiyet veya cinsiyet kimliği, yaş veya engellilik temelinde önyargıyla motive edilen 689 şiddet içeren ve 277 şiddet içermeyen önyargı suçu failinden oluşan bir veri kümesini inceleyen proje ekibi saldırıların %70,7’sinin ırk, etnisite ve milliyet temelinde hedef alındığını göstermektedir (START, 2020: 2). Her iki eylemde farklı grupların sosyo-politik motivasyonların gerçekleştirilmesi gayesiyle yapılmaktadır. Saldırıların motivasyonları benzerlik göstermekte ve eylemlerin temelde belirli kitlelere mesaj iletme gayesiyle yapıldığı görülmektedir. Nefret suçları kapsamında değerlendirilen birçok ırkçı saldırı için ideolojik yönü ağır basan özellikler görülmektedir. Özellikle Yahudi karşıtı nefret suçları dini ve

ideolojik amaçlarla yapılmaktadır. Bu doğrultta, Kaliforniya Poway'daki Chabad Sinagogu'na yapılan saldırı ulusal terör kapsamında değerlendirilmiştir (McGarrity & Shivers, 2019). Siyasi, dini veya ideolojik motivasyonla nefret suçları işlenebilmekte ve terörizme bu noktada yaklaşmaktadır.

Hem terör hem nefret suçları için politik şiddete yöneltilmesinin arkasında şikâyet oluşturan bir durum bulunmaktadır. Şikâyetin oluşmasında ise, nefret suçları daha çok belirli bir grup karşısında dezavantajlı konuma düşüldüğünde gerçekleşmektedir. Bu durum terör saldırıları içinde söz konusudur, ancak terörizmde dezavantaj söylemi değil siyasi değişim talebi daha yoğun yaşanmaktadır. Ayrıca, terör ve nefret suçlarının birbirine yaklaştığı diğer önemli bir husus ise belirli bir durumdan duyulan rahatsızlıktan sonra şiddetin yöntem olarak seçilmesidir. Mevcut sistemin sorunların çözümüne olanak tanımadığına inanan nefret suçu failleri ve teröristler şiddeti meşru bir yol olarak değerlendirmektedir.

Terör ve nefret suçlarının birbirlerine yaklaştıkları düzlem, hedef kitle seçimidir ve her iki şiddet eylemi de saldırıdan doğrudan maruz kalanlara yönelik gerçekleştirilmemektedir. Nefret suçu failleri ve teröristler tarafından gerçekleştirilen kişi ve mülklere karşı şiddet eylemleri, saldırıya doğrudan maruz kalanlardan ziyade toplumun belirli bir kısmına korku salma amacı taşımakta ve kendi amaçlarını gerçekleştirme gayesi gütmektedir. *“Nefret suçu işleyenlerinde amacı daha geniş sosyal grubu terörize etmektir”* (Green, vd., 2001). Şiddet hem terör hem de nefret suçlarında dış grup olarak adlandırılan başka gruplara karşı ve onları korkutma amacıyla tercih edilmektedir. Bu yüzden, terör ve nefret suçlarının yakın kuzen olduğu fikrini savunanlar saldırganların hedef kitle seçimine odaklanmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, hedefler belirli bir gruba mensubiyetten dolayı seçilmekte ve saldırısının etkisinin hedeften ziyade daha geniş bir kitleyi etkileme amacı taşımasından dolayı, terör ve nefret suçları birbirlerine yaklaşmaktadır.

1.2.Nefret Suçları ve Terörizmin “Uzak Akraba” Olması

Nefret suçları ve terörizmin yakın kuzenlerdense uzak akrabalar olduğunu savunanlar, bu iki farklı şiddet türünün ayrımını yukarı ve aşağı suç ayrımı, tetikleme mekanizması, heyecan arayan kişiler ve siyasi motivasyon eksikliğine dayandırmaktadırlar. Terörizm genellikle “yukarı doğru suçlarla” yani failin toplumda azınlıkta olan grubun üyesi olduğu ve çoğunlukta olan gruba karşı yaptığı saldırılarla ilişkilendirilmektedir (Deloughery vd., 2016:663). “Aşağı doğru suçlar” failin toplumun çoğunluğunu oluşturan grubun üyesi olduğu ve azınlık üyelerine saldırdığı suçları ifade ederek genellikle nefret suçları bağlamında değerlendirilmesidir (Deloughery vd., 2016:663). Bu yaklaşıma göre, terör saldırısı gerçekleştirenlerin büyük kısmı

toplumda azınlık olarak bulunan gruplardan gelmektedir, nefret suçlarındaysa bu durumun tam tersi görülmektedir ve şiddetin hedefinde azınlık gruplar bulunmaktadır³.

Bu yaklaşıma göre, terör ve nefret suçları yakın kuzen değildir çünkü ikisi arasındaki ilişki daha çok birbirlerini tetikleyen bir mekanizmayla işlemektedir. Daha doğrusu terörizmin nefret suçlarını tetikleyici bir etkisi mevcuttur. 1992-2008 yılları arasında ABD’de işlenen terörizm ve nefret suçları hakkındaki haftalık ve günlük verilerin zaman serisi analiziyle inceleyen Deleughery, vd., (2012) çalışması;

- Bir nefret suçu işlendikten sonra herhangi bir terör saldırısı gerçekleşmediğini,
- Nefret suçları genellikle terörist eylemlere yanıt olarak işlendiğini,
- Sağcı olmayan bir terörist saldırının ardından, özellikle Amerikan ideallerinin sembollerine yapılan saldırılardan sonra azınlık gruplarına karşı işlenen nefret suçları bir atış olduğunu göstermiştir.

Bu durumda, bazı nefret suçlarının esasen misilleme ifadeleri olabileceğini iddia edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, nefret suçları daha çok bir grup tehdit altında olduğunda ve kendilerini hedef aldığına inanılan gruba yönelik saldırılar olarak işlenmektedir. Tetikleyici bir olayın ardından nefret suçu işlenme olasılığı artmaktadır. Nefret suçlarının terör eylemleri ardından misilleme hareketi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu durumun en klasik örneklerinden birisiyse 11 Eylül 2001 terör saldırıları olmuştur.

“ABD Federal Soruşturma Bürosu (FBI) istatistiklerine göre, o yıl belirli bir İslam karşıtı saikle 481 nefret suçu işlenmiş ve bunların 279’u 11 Eylül 2001 sonrasındaki 2 haftalık bir dönemde yaşanmıştır... Nefret suçu dalgasının, herhangi bir ekonomik felakete veya demografik değişime değil, 11 Eylül terör saldırılarına tepki olduğu açık görünüyor (Disha, Cavendish ve King, 2011)” (King ve Sutton, 2013:872).

Tetikleyici olayların ardından ırksal ve dini motivasyonlu şiddet eylemlerinde ani bir artış yaşanmaktadır (Hambly vd., 2018: 12). Genellikle sağ ideolojiyi benimseyen aşırılıkçılar tarafından gerçekleştirilen nefret suçları terör saldırılarının ardından arttığı ve misilleme olarak yapıldığı savı nefret suçlarını terör suçlarından uzaklaştırmaktadır. Sonuçta, nefret suçlarının siyasi veya sosyal amaçlarla değil, intikam ve misilleme amacıyla bu suçlar işlendiği ayrımı ön plana çıkarılmaktadır.

Terör ve nefret suçlarının birbirinden uzaklaştığı bir diğer nokta ise, nefret suçlarının heyecan arayan kişiler tarafından yapıldığı iddiasıdır. Nefret suçları genellikle, heyecan arayışı ve akran dinamiklerinin etkisiyle hareket eden ve çoğunda alkol ve uyuşturucu sorunu olan gençlerin planlanmamış saldırılarıdır (Mills, vd., 2015:6). Ancak, heyecan arayışıyla da olsa bazı

³ Ancak 22 Temmuz 2011 tarihinde, Norveç’te 77 kişinin ölümüne neden olan bombalı ve silahlı terör saldırısı gerçekleştiren, Anders Behring Breivik tarafından, hükümetteki İşçi Partisi’ne yönelik gerçekleştirilen aşırı sağcı saldırı bu yukarı ve aşağı suç ayrımına uymamaktadır. Breivik toplumun çoğunluk grubunun bir üyesidir ve çokkültürcülük politikasına destek veren iktidardaki İşçi Partisi Gençlik kampını hedef almış ve hükümete destek veren Norveçlilere karşı bir terör saldırısı gerçekleştirmiştir.

durumlarda, nefret suçu işleyenlerin hedeflenen gruba karşı hala bir mesaj verme amacı taşıdığı görülmektedir. Byers, Crider ve Biggers (1999), macera arayan suçluların örneklerindeki birçok kişinin ABD’de geleneksel hayat tarzlarını devam ettiren Amiş kurbanlarının olumsuz görüşlerini ifade ettiğini göstermektedir. Amiş’lerin hedef alınmasında bu gruba yönelik bir dışlama ve bu grubun hakir görülmesi bulunmaktadır⁴. Ayrıca, nefret suçlarının siyasi motivasyonun teröre göre daha az olduğunu savunan akademisyenler bulunmaktadır. Bu görüşe göre, nefret suçunda siyasi amaçlardan ziyade önyargıya dayalı bir nefretin dışa vurumu ve beraberinde bir suç işlenmesi söz konusudur. Nefret suçu kapsamında değerlendirilen saldırıların birçoğunda siyasi bağlantı ya da ideolojik taahhüt bulunmamakta ve resmi örgütlere yönelik bir değişim talebi gün yüzüne çıkmamaktadır (Deleughery, vd., 2012:665).

2. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın temel amaçlarından birisi nefret suçları ve terörizm arasındaki ilişkinin betimsel olarak analiz edilmesidir. Hedef alınan gruba karşı sosyo-politik ve dini motivasyonla mağdurların ötesinde daha büyük bir kitleyi etkilemeye çalışan nefret suçları ve terörizm birbirlerine bazı açılardan benzemektedir. Dahası, kişi ve mülklere karşı şiddet eylemleri, saldırıya doğrudan maruz kalanlardan ziyade toplumun belirli bir kısmına korku salma amacı taşırlar. İki şiddet türünde saldırganlar kendi amaçlarını mevcut yasal araçlarla gerçekleştirme imkânı bulamadıkları gerekçesiyle şiddeti meşru bir araç olarak görmektedirler. Bu açıdan, nefret suçları ve terörizm kullanılan yöntem ve araçlarla birbirlerine benzemektedir.

Diğer taraftan, nefret suçları ve terörizm arasındaki ilişkinin aslında iddia edildiği kadar yakın olmadığı ve temel farklılıkların mevcudiyeti de dile getirildiği görülmektedir. Nefret suçları ve terörizmin yakın kuzenlerdense uzak akrabalar olduğunu savunanlar, bu iki farklı şiddet türünün ayrımını yukarı ve aşağı suç ayrımı, tetikleme mekanizması, heyecan arayan kişiler ve siyasi motivasyon eksikliğine dayandırmaktadırlar. Nefret suçları ve terörizm siyasi şiddet formları arasında birbirlerine oldukça benzeyenler arasında yer alsada, temel olarak iki kavram

⁴169 nefret suçu dava dosyasını inceleyen McDevitt, Levin ve Bennett (2002) nefret suçluları dört gruba ayırmıştır: macera arayışı içerisinde olanlar, savunmacılar, misillime ve görev (Aktaran, Hamad, 2017). %66’lık oranla en yaygın birinci grubu oluşturan “Maceraya arayışı içinde olanlar” saldırı eyleminin yarattığı heyecanı yaşamak için genellikle “elebaşı”nın etkisinde kalan ve başkalarına karşı güç gösterisi yapma gayesi güderek azınlık grupları hedefleyenleri kapsamaktadır (McDevitt, Levin ve Bennett 2002, Aktaran, Hamad, 2017). İkinci grup olan olan “savunmacı” kendi mahallelerini yabancılardan gelebilecek tehditlerden koruma gayesiyle hareket eden mağdurların grup üyelerinin kendi bölgelerinde hoş karşılanmadığı mesajını vermek isteyenler oluşturmaktadır. Diğer taraftan misilleme gayesiyle hareket eden üçüncü grubun dış gruplardan gelen saldırılara karşılık vermeyi amaçlayanlar teşkil etmektedir (McDevitt, Levin ve Bennett 2002, Aktaran, Hamad, 2017). Örneğin, 11 Eylül veya 2005’te Londra’daki olaylar gibi “tetikleyici olaylar” ve 2015’te Paris, şiddetli misilleme eylemlerine yol açtı ve nefret suçlarında bir artış bildirilmiştir (McDevitt, Levin ve Bennett 2002, Aktaran, Hamad, 2017). Son olarak görev grubuysa, organize nefret gruplarının oluşturduğu ve nefret ideolojisi tarafından motive edilen ve en tehlikeli grubu ifade etmektedir. Diğer taraftan, terör örgütlerine katılma süreçlerini inceleyen çalışmaların gösterdiği gibi, bu gruplar içinde de heyecan arayan, kabul arayışı içerisinde ve farklı motivasyonlarla hareket eden bireyler bulunmaktadır (McCauley ve Maskalenko, 2017:209). Hatta maddi arayış da bazen terör suçlarında da teröristlerin motivasyonları arasındadır.

arasında önemli farklılıkların bulunduğu unutulmamalıdır. Özellikle, bu iki kavramın birbirleriyle aynı olarak değerlendirilmesi bazı önemli sorunlara neden olabileceği düşünüldüğünde bu iki siyasi şiddet formunun değerlendirilmesindeki farklılıkların ön plana alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bir şiddet eyleminin terör kapsamında değerlendirilmesi ve bu kapsamda takip ve işlemlerinin yapılması ve cezai sorumluluklarının belirlenmesiyle nefret suçu kapsamında alınarak gerekli işlemlerinin yapılması arasında önemli bir fark olacaktır. Bir şiddet eyleminin nefret suçu gibi terörizmle karşılaştırıldığında daha hafif bir eylem olarak gruplandırılabilen bir kapsamda değerlendirilmesi adalet ve toplumsal güvenlik açısından önemli zaviyelerin yaşanmasına yol açabilecektir. Bu yüzden, bu çalışma nefret suçları ve terörizmin farklılıklarının önemini altını çizmektedir.

Kaynakça

- ABD Ulusal Güvenlik Bakanlığı, 2019, Strategic Framework for Counteringterrorism and Targeted Violence
https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/19_0920_pley_strategic-framework-countering-terrorism-targeted-violence.pdf . Son Erişim Tarihi: 30.05.2022.
- Byers, B., and Crider, B. W. (1997). Bias crime against the Amish: A study of claping. Paper presented at the British Criminology Conference, Belfast, Northern Ireland.
- Deloughery, K., King, R. D., and Asal, V. (2012). “Close Cousins or Distant Relatives? The Relationship Between Terrorism and Hate Crime”, *Crime & Delinquency*, vol. 58.
- Deloughery, K., King, R.D., Asal, V., and Rethemeyer, R.K. “Analysis of Factors Related to Hate Crime and Terrorism.” Final Report to the National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. College Park, MD: START, 2012.
- Ersoy, U. (2018). Terörizm ve Nefret Suçları Arasındaki Tetikleme Etkisi. *Ankara Barosu Dergisi*, 145-170.
- King, R.D. and Sutton, G. M. High Times For Hate Crimes: Explaining The Temporal Clustering of Hate-Motivated Offending, *Criminology*, 2013, Vol.51 (4). 871-894.
- Krueger, A. B., & Maleckova, J. (2003). Education, Poverty and Terrorism: Is There a Causal Connection? . *Journal of Economic Perspectives*, vol.17(4), 119-144.
- Green, D. P., McFalls, L. H., & Smith, J. K. (2001). Hate Crime: An Emergent Research Agenda. *Annual Review of Sociology*, vol. 27, 479-504.
- Hamad, R. (2017). Hate Crime: Causes, Motivations and Effective Interventions for Criminal Justice Social Work, City of Edinburgh Council, <http://www.cycj.org.uk/wp-content/uploads/2017/06/Hate-Crime-causes-and-motivations.pdf> Son Erişim Tarihi: 12.06.2022.
- Hambly, O., Rixom, J. Singh, S., and Wedlake-James, T., 2018, Hate crime: a thematic review of the current evidence, Research Report 102, United of Kingdom Home Office, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/748140/hate-crime-a-thematic-review-of-the-current-evidence-oct2018-horr102.pdf Son Erişim Tarihi: 30.05.2022.

- Robinson, H. P. 2005, Hate Crimes: Crimes of Motive, Character, or Group Terror, Newyork University School of Law, 1992-1993, *Annual Survey of American Law*, Issue 4, https://www.researchgate.net/publication/228274517_Hate_Crimes_Crimes_of_Motive_Character_or_Group_Terror. Son Erişim Tarihi: 30.05.2022.
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2007). Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model. *American Psychologist*, vol.72(3), 205-216.
- McGarrity, M. C., & Shivers, C. A. (2019, Temmuz 31). *Confronting White Supremacy*. <https://www.fbi.gov/news/testimony/confronting-white-supremacy> adresinden alındı.
- Mills, C. E., Freilich, J. D., & Chermak, S. M. (2015). Extreme Hatred: Revisiting the Hate Crime and Terrorism Relationship to Determine Whether They are “Close Cousins” or “Distant relatives”. *Crime and Delinquency*, 1-33.
- Moghaddam, F. M. (2005). The Staircase to Terrorism. *American Psychologist*, vol.60(2), 161-169.
- START, 2020, Motivations and Characteristics of Hate Crime Offenders, Research Brief, https://start.umd.edu/pubs/START_BIAS_MotivationsCharacteristicsOfHateCrimeOffenders_Oct2020.pdf . Son Erişim Tarihi: 30.05.2022.
- Walters, M.A., Brown, R. and Wiedlitzka, S., 2016. Causes and Motivations of Hate Crime. Equality and Human Rights Commission, Research Report 102, ISBN 978-1-84206-678-2.

İSPANYOL İÇ SAVAŞININ 27 KUŞAĞI'NIN ŞİİR ANLAYIŞI ÜZERİNE ETKİLERİ

THE EFFECTS OF THE SPANISH CIVIL WAR ON THE POETRY OF THE 27 GENERATIONS

Doç. Dr. Olcay ÖZTUNALI

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Ana bilim dalı,

ÖZET

27 kuşağı adını İspanyol Barok şair Luis de Góngora'nın 1927 yılında yüzüncü ölüm yıl dönümünden alır. Bu kuşak, İç Savaş ile birlikte şiirin sadece estetik değerini geliştirmekle yetinmemiş, aynı zamanda İspanyol toplum ve kültüründe bir dönüm noktası oluşturan bu tarihsel süreç içinde, gurup üyelerinin şiirlerinde, kademeli olarak artan belirgin bir yaşamsallık gözlemlenmiştir. 'Saf şiir' yaşanan toplumsal, tarihsel ve siyasi gerçeklik karşısında işlevselliğini yitirirken, Pablo Neruda'nın 1935 yılında Madrid'e gelmesi ve 'saf olmayan' şiirin bildirisini yayınlamasıyla, 27 Kuşağının şiir anlayışı daha yaşamsal bir yöne doğru ilerlemiştir. Başka bir deyişle, artık bireysel, toplumsal ve politik konular, avangard şiirin yapısında kendine yer bulmaya başlamıştır.

İç Savaşta gurup üyelerinden García Lorca öldürülürken, Rafael Alberti, Luis Cernuda, Emilio Prados, Jorge Guillén, Pedro Salinas, Manuel Altolaguirre ile gurubun kadın üyelerinden Ernestina de Champourcín, gibi şairlerin büyük çoğunluğu sürgüne gönderilmiştir. Bu şairler, içinde bulundukları sürgünlük durumu nedeniyle şiirlerinde daha yoğun bir biçimde insan odaklı konuları ele alırken,

Sürgüne gitmeyen Gerardo Diego, Dámaso Alonso, Vicente Aleixandre ile kuşağın kadın üyelerinden Josefina de la Torre gibi şairler de kendi memleketlerine yabancılaşmış bir durum içinde kaldıklarından sürgünlüğü kendi içlerinde yaşarlar ve şiirlerinde maruz kaldıkları bireysel ve toplumsal sıkıntıları dile getirirler, toplumsal ve siyasi koşulların daha da dayanılmaz bir hale gelmesiyle şiirlerinde daha yoğun bir biçimde insan odaklı konuları ele alırlar.

Bu düzlemde çalışmamız, 27 Kuşağının önde gelen temsilcilerinin şiir anlayışlarındaki gelişim süreci üzerinden İç Savaş'ın, bir bütün olarak kuşağın şiir anlayışı üzerinde nasıl bir dönüşüm yarattığına ilişkin bir yaklaşım olacaktır. Bunu yaparken dönemin zorlu koşulları içinde yaşama ve yazma mücadelesi veren şairlerin biyografileri de göz önüne alınarak her birinin yaşamları ve sanatları üzerinde paralellik kurulacaktır. Çalışmamızın çıkış noktasını, 27 Kuşağı şairlerinin şiirleri, düşünceleri ile onlar üzerinde çalışan uzman ve akademisyenlerin görüşleri oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: 27 Kuşağı, İç Savaş, modern şiir, saf şiir, toplumcu şiir

ABSTRACT

27th generation takes its name from the centennial death anniversary of the Spanish Baroque poet Luis de Góngora in 1927. This generation not only developed the aesthetic value of poetry until the Civil War, but also observed a markedly increasing vitality in the poems of the members of the group in this historical process, which constituted a turning point in Spanish society and culture. While 'pure poetry' lost its functionality against social, historical and political reality, 27th Generations' understanding of poetry proceeded towards a more vital direction with Pablo Neruda's coming to Madrid in 1935 and publishing his statement on 'impure' poetry. In other words, individual, social and political issues have begun to take place in the structure of avant-garde poetry.

While García Lorca who was a member of the group, was killed in the Civil War, the majority of poets such as Rafael Alberti, Luis Cernuda, Emilio Prados, Jorge Guillén, Pedro Salinas, Manuel Altolaguirre and Ernestina de Champourcín, a female member of the group, were exiled. While these poets dealt with human-oriented subjects more intensely in their poems due to the exile, other poets such as Gerardo Diego, Dámaso Alonso, Vicente Aleixandre and Josefina de la Torre, one of the female members of the generation, were not sent to exile but were left in a state of being alienated from their hometowns, and therefore they felt exile within themselves. They expressed the individual and social difficulties in their poems, and they dealt more intensely with human-oriented subjects in their poems since the social and political conditions become more unbearable.

In this level, our study will be an approach to how the Civil War transformed the poetry understanding of the generation as a whole, through the development process of the poetry understanding of the leading representatives of the 27th Generation. While doing this, a parallelism will be established on the lives and arts of each of poets by taking the biographies of the poets who struggled to live and write in the difficult conditions of the period into account. The starting point of our study will be the poems and thoughts of 27th Generation poets and the opinions of experts and academics studying on the said poets.

Key Words: 27th Generation, Civil War, Modern poetry, Pure Poetry, Social poetry

SAVAŞ ve ÇATIŞMA DÖNEMLERİNDE KADINA YÖNELİK CİNSEL ŞİDDET
SEXUAL VIOLENCE AGAINST WOMEN DURING WAR AND CONFLICT

Hüsniye Büşra KAHYE

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı

ÖZET

Savaş ve çatışmaların tarihi, insanlık tarihinin başlangıcına dayanmaktadır. Tarih boyunca toplumlar şu veya bu sebeple savaş veya çatışma içerisinde olmuşlardır. Savaş ve çatışmalar, toplumun tüm kesimleri üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmakla birlikte, toplumdaki belli gruplar üzerindeki etkisi ise çok daha yıkıcı olmuştur.

Barış dönemlerinde dahi çeşitli ayrımcılıklara maruz kalan ve pek çok yönden haksızlığa ve şiddete maruz kalan kadınlar, savaş ve çatışmalar sırasında da en çok zarar gören gruplardan birisi olmuştur. Tarih boyunca kadınlar savaş içerisinde erkekler kadar aktif yer almamalarına karşın savaş ve çatışmaların ağır sonuçlarından en az erkekler kadar, hatta çoğu zaman onlardan daha fazla etkilenmişlerdir.

Savaş ve çatışmalar sırasında korunmasız kalan kadınlar, savaş ve çatışmaların olağan sonuçlarına maruz kalmalarının ötesinde ayrıca bir savaş stratejisi olarak, istismar edilmişlerdir. Bu istismarın en yaygın görülen türü, cinsel şiddet olmuştur. Kadına karşı istemi dışında yöneltilen her türlü cinsel amaçlı söz ve eylem şeklinde tanımlanabilen kadına yönelik cinsel şiddet; tarihi antik çağlara dayanan bir savaş stratejisi olarak savaş kuralları içerisinde kabul edilmiştir. Cinsel tatminin ötesinde sistematik olarak gerçekleştirilen cinsel şiddet ile savaş sırasında rakip üzerinde üstünlük kurma ve soykırım amaçlanmıştır.

Günümüzde insanlık suçu olarak kabul edilse de çok yakın tarihlere kadar söz konusu eylemler savaş kuralları içerisinde kabul edilmişlerdir. Kadına kocasına veya babasına ait bir eşya gözüyle bakılıyor olması, savaş ve çatışmalar sırasında düşmana zarar verme bilinci ile yapılan eylemlerinin de konusunun kadın olmasına neden olmuştur. Ayrıca çocuk doğurabilmeleri nedeniyle sistematik olarak tecavüz edilen kadınlar, düşman askerlerinin çocuklarını doğurmak zorunda bırakılarak soykırım aracı olarak kullanılmıştır. Eski Yugoslavya’da ve Ruanda’da yaşananlar bu duruma örnektir.

Savaş ve çatışmalar sırasında kadınlara yönelen cinsel şiddet eylemlerinin önlenmesi için uluslararası alanda pek çok çalışma yapılmış olup, pek çok insan hakkı belgesinde savaş ve çatışma dönemlerinde kadınların korunması için özel önlemlere ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Ancak günümüzde kadınlara yönelen söz konusu istismarların sona erdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bahse konu ağır insan hakkı ihlalinin önlenmesinde, sorunun kök nedenlerine inilmesi gerekmekte olup, ayrıca yapılan ulusal ve uluslararası düzenlemelerin, hayata geçirilmesi de gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler; savaş, çatışma, cinsel şiddet, kadın

ABSTRACT

The history of wars and conflicts dates back to the beginning of human history. Throughout history, societies have been in war or conflict for one reason or another. While wars and conflicts have a negative impact on all segments of society, their impact on certain groups in society has been much more devastating.

Women, who have been subjected to various discriminations and who have been exposed to injustice and violence in many ways, even during peace times, have been one of the groups that suffered the most during wars and conflicts. Although women have not been as active in war as men throughout history, they have been affected by the heavy consequences of wars and conflicts at least as much as, and most of the time, more than men.

Women, who were left unprotected during wars and conflicts, were also exploited as a war strategy, beyond their exposure to the usual consequences of war and conflict. The most common form of this abuse was sexual violence. Sexual violence against women, which can be defined as all kinds of sexual words and actions directed against women involuntarily; It has been accepted within the rules of war as a war strategy dating back to ancient times. Beyond sexual satisfaction, sexual violence, which is carried out systematically, is aimed at establishing superiority over the opponent and genocide during the war.

Although it is accepted as a crime against humanity today, these actions were accepted within the rules of war until very recently. The fact that a woman is regarded as an item belonging to her husband or father has caused the subject of actions taken with the awareness of harming the enemy during wars and conflicts to be women. In addition, women who were systematically raped because of their ability to give birth to children were forced to give birth to the children

of enemy soldiers and used as a tool of genocide. The experiences in the former Yugoslavia and Rwanda are examples of this situation.

Many studies have been carried out in the international arena to prevent acts of sexual violence against women during wars and conflicts, and many human rights documents include provisions regarding special measures for the protection of women in times of war and conflict. However, it does not seem possible to say that the abuses against women have come to an end. In order to prevent the serious human rights violation in question, it is necessary to go down to the root causes of the problem, and also to implement the national and international regulations.

Keywords; war, conflict, sexual violence, women

ERMƏNİSTANIN İŞĞAL SİYASƏTİ NƏTİCƏSİNDƏ AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA MƏCBURİ MİQRASIYA PROSESLƏRİNİN
YARANMASI VƏ TƏNZİMLƏNMƏSİ
**ERMENİSTAN'IN İŞĞAL POLİTİKASI SONUCUNDA
AZERBAIJAN CUMHURİYETİ'NDE ZORUNLU GÖÇ SÜREÇLERİNİN
OLUŞTURULMASI VE DÜZENLENMESİ**

ESTABLISHMENT AND REGULATION OF FORCED
MIGRATION PROCESSES IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
AS A RESULT OF THE OCCUPYING POLICY OF ARMENIA

Rasim RZAKHANOV

Bakı Dövlət Universiteti, Beynəlxalq münasibətlər kafedrası, dissertant
Bakü Devlet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, doktora tezi
Baku State University, Department of International relations, PhD candidate

ORCID NO: 0000-0001-5609-3339

XÜLASƏ

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarından işğalçı Ermənistanın deportasiya, soyqırım və etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində ölkəmizdə məcburi miqrasiya prosesləri başlamış və Azərbaycan keçmiş SSRİ-də qaçqın və məcburi köçkün problemi ilə üzləşən ilk respublika olmuşdur. İşğalçılıq və təcavüzkarlıq siyasəti sonrakı illərdə davam etdilmiş, nəticədə bir milyon soydaşımız doğma ev-əşiyindən didərgin düşərək respublikamızın müxtəlif bölgələrində sığınacaq tapmışdır. Çar Rusiyası hökuməti tərəfindən 1828-ci il Türkmənçay və 1829-cu il Ədirnə müqavilələrindən sonra tarixi Azərbaycan torpaqlarında 1828-ci ildən başlayan ermənilərin məskunlaşdırılması siyasəti 1988-ci ildə sonuncu azərbaycanlının indiki Ermənistan ərazisindən sürgün edilməsi ilə nəticələndi.

Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövləti qurmaq istəyən işğalçı Ermənistan 30 ilə yaxın müddət ərzində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və ətraf yeddi rayonunu işğal etmiş, bir milyon soydaşımız qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşərək zorakı miqrasiyaya məruz qalmışdır. Həmin dövrdə yenidən müstəqilliyini bərpa edən gənc Azərbaycan dövlətinin milli təhlükəsizliyi üçün təcavüzkar müharibə, qaçqın və məcburi köçkün axını böyük təhdid mənbəyinə çevrilmişdir. Yaranmış ağır vəziyyətdən ölkəmiz və xalqımız Ümummilli lider Heydər Əliyevin miqrasiya siyasəti təcrübəsi nəticəsində çıxıb bilmişdir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının Azərbaycan ərazilərinin işğalı ilə bağlı dörd qətnaməsi Ermənistan qoşunlarının Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etsə də, qətnamələr onilliklər ərzində sənəddə qaldı. Amma Azərbaycanın Vətən müharibəsində (27

sentyabr - 10 noyabr 2020-ci il) işğalçı tərəf bu qərarları həyata keçirməli oldu. Azərbaycan haqq savaşında tarixi ərazilərini düşməndən azad etməklə ərazi bütövlüyünü bərpa etdi.

Tədqiqat mövzusunə əsasən təcavüzkar Ermənistan tərəfindən xalqımıza qarşı mərhələli şəkildə törədilən soyqırım, deportasiya və etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində zorakı-məcburi miqrasiyaya məruz qalan soydaşlarımızın üzləşdikləri problemlər tarixi həqiqətlər və faktlar əsasında araşdırılır, problemlərin tənzimlənməsi istiqamətdə dövlət rəhbərliyi tərəfindən görülən işlər, həyata keçirilən tədbirlər haqqında məlumat verilir.

Açar sözlər: soyqırım və etnik təmizləmə, zorakı-məcburi miqrasiya, kütləvi köçürülmələr, işğal və təcavüzkarlıq siyasəti, ərazi bütövlüyü, Vətən müharibəsi

ÖZET

1980`lerin sonlarında Ermenistan`ın techir, soykırım ve etnik temizlik politikası sonucunda ölkemizde zorunlu göç süreçleri başlamış ve Azerbaycan, eski SSCB`de mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler sorunuyla karşılaşan ilk cumhuriyet olmuştur. İşgal ve saldırganlık politikası izleyen yıllarda da devam etmiş, bunun sonucunda bir milyon yurttaşımız yurtlarından kovulmuş ve ülkenin farklı yerlerine sığınmıştır. Sırasıyla 1828 Türkmençay ve 1829 Edirne antlaşmalarından sonra 1828`de başlayan Ermenilerin Azerbaycan`ın tarihi topraklarına yerleştirilmesi politikası, son Azerbaycanlı`nın 1988`de bugünkü Ermenistan topraklarından sürgün edilmesiyle sonuçlandı.

Azerbaycan`da ikinci bir Ermeni devleti kurmak isteyen işgalci Ermenistan, yaklaşık 30 yıl boyunca Dağlık Karabağ ve Azerbaycan`ın yedi çevre bölgesini işgal etmiş ve bir milyon yurttaşımız mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler haline gelerek göçe tabı tutulmuştur. Agresif savaş, mülteci akını ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, bağımsızlığını yenice kazanmış genç Azerbaycan devletinin ulusal güvenliği için büyük bir tehdit haline geldi. Milli lider Haydar Aliyev`in göç politikası tecrübesinin bir sonucu olarak ölkemiz ve milletimiz bu zor durumdan çıkabilmiştir. Azerbaycan topraklarının işgaline ilişkin dört BM Güvenlik Konseyi kararı, Ermeni birliklerinin Azerbaycan`ın işgal altındaki tüm topraklarından derhal, eksiksiz ve koşulsuz olarak geri çekilmesini talep etmesine rağmen, kararlar on yıllarca belgede kaldı. Ancak Azerbaycan Vatanseverlik Savaşı`nda (27 Eylül-10 Kasım 2020) saldırgan bu kararları uygulamak zorunda kaldı. Hak savaşında Azerbaycan, tarihi topraklarını düşmandan kurtararak toprak bütünlüğünü yeniden sağladı.

Araştırmaya göre, saldırgan Ermenistan`ın halkımıza karşı uyguladığı soykırım, techir ve etnik temizlik politikası sonucunda zorunlu göçe maruz kalan hemşehirlilerimizin karşılaştıkları sorunlar, tarihi gerçekler ve gerçekler temelinde araştırılıyor.

Anahtar kelimeler: soykırım ve etnik temizlik, zorunlu göç, kitlesel yeniden yerleştirme, işgal ve saldırganlık politikası, toprak bütünlüğü, Vatanseverlik savaşı

ABSTRACT

As a result of the deportation, genocide and ethnic cleansing policy of Armenia in the late 1980s, forced migration processes began in our country, and Azerbaijan became the first republic in the former USSR to face the problem of refugees and internally displaced persons. The policy of occupation and aggression was continued in the following years, as a result of which one million of our compatriots were expelled from their homes and found refuge in different regions of the country. The policy of settlement of Armenians in the historical lands of Azerbaijan, which began in 1828 after the Turkmenchay and Edirne treaties of 1828 and 1829, respectively, resulted in the last Azerbaijani from the territory of present-day Armenia 1988.

Occupying Armenia, which wanted to establish a second Armenian state in Azerbaijan, occupied Nagorno-Karabakh and seven surrounding regions of Azerbaijan for about 30 years, and one million of our compatriots became refugees and internally displaced persons and were subjected to forced migration. The aggressive war, the influx of refugees and internally displaced persons have become a major threat to the national security of the young Azerbaijani state, which has just regained its independence. Our country and people were able to get out of the difficult situation as a result of the experience of national leader Heydar Aliyev's migration policy. Although four UN Security Council resolutions on the occupation of Azerbaijani territories called for the immediate, complete and unconditional withdrawal of Armenian troops from all occupied territories of Azerbaijan, the resolutions remained on the document for decades. But in the Patriotic War of Azerbaijan (September 27-November 10, 2020), the aggressor had to implement these decisions. In the war of rights, Azerbaijan restored its territorial integrity by liberating its historical territories from the enemy.

According to the research, the problems faced by our compatriots who were subjected to forced migration as a result of the policy of genocide, deportation and ethnic cleansing committed by the aggressor Armenia against our people are investigated on the basis of historical facts and facts.

Keywords: genocide and ethnic cleansing, forced migration, mass resettlement, policy of occupation and aggression, territorial integrity, Patriotic war

Giriş

Miqrasiya əhalinin demoqrafik vəziyyətinə təsir göstərən əsas faktorlardandır. Miqrasiya anlayışı latın dilindən tərcümədə köçmək, əhalinin yaşayış yerini daimi və ya müvəqqəti dəyişmək deməkdir. Daxili məcburi (kənddən şəhərə, rayonlararası və s.) və xarici (miqrasiya və emiqrasiya) miqrasiya və digər miqrasiya formaları var [1, s.645].

Ümumiyyətlə, miqrasiya prosesləri yeni imkanların axtarışına və müdafiəyə əsaslanır [2].

Əhalinin miqrasiyası dedikdə əhalinin yaşayış yerinin dəyişməsi ilə yerdəyişməsi başa düşülür. Bu çətin proses hesab olunur. Məcburi hadisələr məcburi köçün formalarıdır. Deportasiya və deportasiya məcburi köçün əsasını təşkil edir. Gözlənilməz, yəni öz iradəsindən və tutarlı səbəblərindən asılı olmayaraq, son nəticədə insanların qrup halında məcburi köçlərinə səbəb olur [4, s.118].

Bu mənada bugünkü Ermənistan adlanan tarixi Azərbaycan ərazilərində yaşayan azərbaycanlıların erməni xalqı və hökuməti tərəfindən zorla deportasiya edilməsi məcburi miqrasiyaya məsələsidir. Qeyd edək ki, 20-ci əsrin əvvəllərindən indiyədək 1,5 milyondan çox azərbaycanlı öz tarixi torpaqlarından zorla deportasiya edilib. Bu proses erməni qəsbkarları tərəfindən mərhələli şəkildə həyata keçirilirdi. Xalqımıza qarşı köçürmə siyasəti bir əsrdə dörd dəfə 1905-1906, 1918-1920, 1948-1953 və 1988-1993-cü illərdə təkrarlanmışdır. Deportasiya əhalinin ölkəni təcrid etmək üçün hərbi əməliyyatlarda (vətəndaş müharibələri və ya beynəlxalq münaqişələrdə) iştirakı ilə əlaqədar güc tətbiq etməklə köçürmədir [5]. Qaçqın və məcburi köçkün axını dövlətimizin milli təhlükəsizliyi üçün əsas təhlükəyə çevrilmişdir [6, s.119].

Hazırkı miqrasiya böhranından əvvəl Azərbaycan dünyada ən çox qaçqın əhalisinə malik idi. Sosializm sisteminin süqutu ilə müstəqilliyini yenidən əldə edən Azərbaycan dövləti mühacirətin ən fəlakətli forması ilə üzləşdi.

I. Ermənistanın işğal siyasəti və Azərbaycan Respublikasında məcburi miqrasiya proseslərinin yaranması

XIX əsrin əvvəllərində Çar Rusiyası ilə İran arasında gedən müharibələrdən sonra Gülistan və Türkmənçay müqavilələrinə əsasən Şimali Azərbaycan Rusiyaya birləşdirildi. Çar Rusiyası Osmanlı Türkiyəsi və İranla yeni sərhədlərində xristian xalqlarının, xüsusən də ermənilərin əhalisini yerləşdirməyə başladı [7, s.59].

İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarının torpaqlarında məskunlaşan ermənilər orada yaşayan azərbaycanlılarla müqayisədə azlıq təşkil etmələrinə baxmayaraq, himayədarlarının himayəsi altında "Erməni vilayəti" adlı inzibati bölgü yaratmağa nail oldular. Əslində belə süni torpaq bölgüsü azərbaycanlıların qovulması və məhv edilməsi siyasətinin əsasını qoydu [8]. Çar Rusiyasının erməniləri Azərbaycan torpaqlarına köçürmək siyasəti nəticəsində Azərbaycanın geostrateji quruluşuna müdaxilə və ondan sonrakı ərazi iddiaları artıq sübut edilmiş nəticədir [9, s.15]. XX əsrin əvvəllərində ermənilərin 1918-1920-ci illərdə Naxçıvanda törətdikləri talan və qırğınlar xalqı kütləvi şəkildə Naxçıvanı tərk etməyə məcbur etdi. Həmin illərdə Ermənistan ərazisindən 100626 nəfər azərbaycanlı deportasiya olunmuşdu [10, s.421]. Ermənistan 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların kollektiv şəkildə yaşadığı yerlərdə ermənilərin sayını artırmaq üçün azərbaycanlıları deportasiya edib. Məqsəd azərbaycanlıları strateji əhəmiyyətli yaşayış məntəqələrindən çıxarmaq idi. Bu məqsədlə İrəvan yaxınlığındakı yaşayış məntəqələrindən

azərbaycanlılar köçürüldü, daha sonra rayon mərkəzlərinin, kənd və qəsəbələrin əhalisi köçürüldü. Ümumiyyətlə, 1948-1953-cü illərdə Ermənistanın 23 rayonundan 100 min azərbaycanlının könüllü köçürülməsi nəzərdə tutulmuşdu, lakin qərar təzyiqlə həyata keçirilmiş, 24 rayondan və İrəvan şəhərindən (200 yaşayış məntəqəsi) 150 minə yaxın azərbaycanlı deportasiya olundu [11, s. 55].

1988-ci ilin əvvəlindən Dağlıq Qarabağ erməni icması Azərbaycanın Ermənistanı tərk edib Ermənistana birləşməsini tələb edirdi. 1989-cu il dekabrın 1-də Ermənistan Ali Soveti və Dağlıq Qarabağ Milli Şurası Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etdi. 1991-ci ilin avqustunda Azərbaycan müstəqilliyini elan etdikdən sonra Dağlıq Qarabağ Şurası sentyabrın 2-də qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın yaradıldığını elan etdi və dekabrın 10-da dövlət statusu ilə bağlı referendum keçirdi. Qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikasında 1994-cü ildə prezidentlik sistemi qurulub və ilk prezident seçkiləri 1996-cı il noyabrın 24-də keçirilib [12].

Dağlıq Qarabağda erməni separatizmini dəstəkləyən Ermənistan və Azərbaycan arasında aparılan hərbi əməliyyatlar bütün Dağlıq Qarabağ ərazisinin və ona bitişik rayonların işğalı ilə nəticələnib. Müharibə həm Azərbaycandan, həm də Ermənistandan görünməmiş miqrasiya prosesinə səbəb oldu. Ermənilər Qarabağ məsələsini ilk dəfə 1967-ci ildə gündəmə gətirməyə çalışsalar da, onların çirkin niyyətlərini başa düşə bilmədilər. Amma sonrakı mərhələlərdə, xüsusən 1987-ci ildə Mixail Qorbaçovun SSRİ-də apardığı yenidənqurma siyasəti erməniləri Azərbaycan torpaqlarına qayıtmağa sövq etdi. Ermənilərin separatçı planlarının həyata keçirilməsinə xüsusi dəstək verənlər sırasında SSRİ-nin o zamankı rəhbərlərindən olan M.Qorbaçovun köməkçiləri olmuş Aqanbekyan və Şahnazaryan da var idi [13, s.42]. Torpaqlarının işğalı nəticəsində didərgin düşmüş insanların çoxu müvəqqəti məskunlaşma yeri kimi Abşeron yarımadasına və digər iri şəhərlərə köçüblər. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonlardan qovulmuş məcburi köçkünlər, Ermənistanla həmsərhəd rayonlarda həyatı təhlükəsi olan yaşayış məntəqələrini tərk edənlər daxili miqrasiyanın əsas subyektləridir [14].

Məcburi köçkünlər: “Silahlı toqquşmaların, geniş yayılmış zorakılığın, insan hüquqlarının pozulmasının, təbii və ya texnogen fəlakətlərin qarşısını almaq üçün və ya qaçmağa və ya evlərini və ya yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olmaları nəticəsində, lakin beynəlxalq səviyyədə bu şəxslər ”[15]. Ermənistan hökumətinin etnik təmizləmə siyasətinin davamı olaraq, işğal Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında davam etdirilib, 1990-cı illərin əvvəllərində 750 minə yaxın azərbaycanlı deportasiya edilib.

Eyni zamanda, Mesheti türkləri 1940-cı illərdə Gürcüstandan zorla ölkəmizə yerləşdirilib. Gürcüstan da Avropa Şurasına Ahıska türklərini öz vətənlərinə qaytaracağına söz verib. Eyni

zamanda, Gürcüstanda 1990-cı illərin əvvəllərində azərbaycanlılara qarşı etnik münaqişələrə sığınan çoxlu soydaşlarımız olub. Ümumilikdə 1990-cı illərin əvvəllərində Azərbaycana 70 minə yaxın gürcü köçüb [17].

Növbəti mərhələdə 1991-1993-cü illərdə Qarabağın və ətraf 7 rayonun (Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan) işğalı nəticəsində məcburi köçkünlər də daxil olmaqla bir milyondan çox insan öz yurd-yuvasından didərgin düşüb. Hazırda Azərbaycanda 1,2 milyona yaxın qaçqın və köçkün var ki, bu da məcburi daxili və xarici miqrasiyanın əsasını təşkil edir [18, s.11]. Bütün bunlara baxmayaraq, 44 günlük Vətən Müharibəsində qələbə çalan Ali Baş Komandan Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qalib Azərbaycan ordusu 30 il düşmən tapdağında olan torpaqlarımızı azad edərək, tarixi qələbə qazanıb. Artıq qalib dövlətimiz soydaşlarımızın öz doğma turd-yuvalarına qayıtması üçün hazırlıqlara başlayıb.

II. Məcburi miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi

Miqrasiya ayrıca tənzimlənən sahə olduğundan, bu sahəni tənzimləyən qanunvericilik aktlarının yaradılması vacibdir. Dövlət bütün sahələri tənzimləyən əsas orqandır və bu kontekstdə əlaqəli sahələrdə münasibətləri və münasibətləri tənzimləyir. Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikasının “İmmiqrasiya haqqında” Qanununun 4-cü maddəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası vətəndaşları Azərbaycan Respublikasına gəlir və gedir, ölkəyə gəlir, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasına gələrək, Azərbaycan Respublikasına müvəqqəti, daimi və müvəqqəti yaşamaq üçün icazələr, qeydiyyat, miqrasiya prosesi. iştirakçıların hüquq və vəzifələrini, əmək miqrasiyasını, habelə miqrasiyaya dövlət nəzarəti və qeyri-qanuni immiqrasiyaya qarşı mübarizə sahəsində münasibətləri tənzimləyir [19].

Ölkəmiz MDB məkanında böyük miqrasiya prosesləri və qaçqın problemi ilə üzləşən ilk ölkə olsa da, çətinliklərə baxmayaraq müstəqil miqrasiya siyasəti aparmağa başlayıb. Xüsusilə, Ümummilli lider Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə məcburi köçə məruz qalmış soydaşlarımızı hərtərəfli dövlət qayğısı ilə əhatə etməyə, onların üzləşdiyi problemlərin həllinə çalışmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev ölkədə məcburi daxili miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi istiqamətində əməli tədbirlərin həyata keçirilməsinin əsasını qoydu. Onun rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində respublikamızdan bəzi inkişaf etmiş ölkələrə miqrasiya prosesi zəifləmiş, digər xalqları təmsil edən çoxlu ailələr geri qayıtmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev miqrasiya və demoqrafiya sahəsində dövlət siyasətini davam etdirərək, onu yeni meyarların tələblərinə uyğun inkişaf etdirərək həm xarici, həm də daxili miqrasiyanın mənfi təzahürlərinin aradan qaldırılması üçün səmərəli və məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirmişdir. dövr. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 11 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası

regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)” daxili iqtisadi vəziyyətin nəticələrinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş sosial-iqtisadi proqramdır.

2003-cü il prezident seçkiləri ərəfəsində prezident İlham Əliyev ölkədəki bütün məcburi köçkün düşərgələrinin ləğv ediləcəyini bəyan etdi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 1 iyul tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nda məcburi köçkünlərin yeni yaşayış məntəqələrinə köçürülməsi nəzərdə tutulmuşdur. Ümumilikdə 12 çadır şəhərciyi ləğv edilib, onlardan sonuncusu 2007-ci ilin dekabrında dövlət proqramı çərçivəsində ləğv edilib. Bu məqsədlə son beş ildə Dövlət Neft Fondundan 464 milyon manatdan çox vəsait sərf edilmiş, 54 yeni qəsəbə salınmaqla 15 mindən çox yaşayış evi tikilmişdir [20, s.47].

Miqrasiya sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya İdarəsinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 19 mart 2007-ci il tarixli sərəncamı miqrasiya sahəsində dövlət siyasətinin inkişafında xüsusi rol oynamışdır [21].

Nəticə

Yekun olaraq deyə bilərik ki, ötən əsrin əvvəllərində xalqımıza qarşı aparılan etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində tarixi Azərbaycan torpaqlarında özlərinə dövlət yaradan ermənilər bunu ikinci dəfə əsrin sonunda təkrarlamaq niyyətində idilər. Lakin müzəffər Azərbaycan ordusunun 27 sentyabr-10 noyabr 2020-ci il tarixində 44 günlük İkinci Qarabağ-Vətən haqq müharibəsində qazandıqları şanlı qələbədən sonra onların istəkləri reallaşmadı. Ermənistanın rüsvayçı məğlubiyyəti ilə başa çatan 44 günlük Vətən müharibəsi Cənubi Qafqazda geosiyasətə ciddi təsir edərək dəyişikliyə səbəb oldu, ənənəvi güc balansı dəyişildi, regional sülh və təhlükəsizlik üçün yeni imkanlar yaratdı. Cənubi Qafqazda mühüm iqtisadi, nəqliyyat, kommunikasiya əlaqələrinin bərpası üçün yaxşı imkanlar açılmışdır. Ermənistan əgər təcavüzkar siyasətinə birdəfəlik yox deyərsə və əgər təcavüzkar siyasətinə birdəfəlik yox deyərsə və sülh müqaviləsini imzalayarsa bütün yolların bərpası və Zəngəzur dəhlizinin yaradılması bu ölkəyə əhəmiyyətli iqtisadi üstünlüklər verər. Azərbaycan tarixi ərazilərini işğaldan azad etməklə Qarabağdakı erməni işğalçıları tərəfindən qanunsuz olaraq istismar olunan zəngin təbii sərvətlərə nəzarəti əlinə aldı. Viran edilmiş ərazilərin bərpası başa çatdıqdan sonra Azərbaycan orada stabil və müasir iqtisadi inkişafı təmin edəcək və bu da ölkənin iqtisadi inkişafına töhfə verəcək [22, s.18-19].

Yeni Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə Türkiyə Gürcüstan və İran ərazilərindən keçmədən Azərbaycana birbaşa çıxış əldə edə biləcək. Azərbaycan ilə Türkiyə arasında yeni dəhlizdən keçməklə bərpa ediləcək yeni quru yolunu Gürcüstan ərazisindən keçən Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu ilə müqayisə etsək, yeni yol təxminən 340 km. qısa olacaq [23].

Azərbaycanın haqq savaşında daim onun yanında olan qardaş Türkiyə Cumhuriyyəti ilə 2021-ci il 15 iyun tarixində imzalanan Şuşa bəyannaməsi iki ölkə arasındakı dostluq və qardaşlığı bir daha sübut etdi. Bəyannamə olduqca tarixi əhəmiyyətə malikdir. Yeni müqaviləyə əsasən, Türkiyə və Azərbaycandan hər hansı birinə üçüncü ölkə tərəfindən təhlükə olarsa, bu ölkələr bir-birini qorumaq üçün birgə addımlar atacaqlar [24]. Bəyannamə iki ölkənin ali qanunvericilik orqanlarında da ratifikasiya edilmişdir.

Artıq əminliklə demək mümkündür ki, erməni işğalı nəticəsində onillər boyunca zorakı miqrasiyaya məruz qalaraq qaçqın və məcburi köçkün həyatı yaşayan soydaşlarımız nəhayət tez bir zamanda öz doğma yurd-yuvalarına qayıdacaqlar, azad və təhlükəsiz şəraitdə yaşayacaqlar.

Ədəbiyyat

1. Şükürov K. Azərbaycan əhalisi: öyrənilməsi tarixi və qaynaqları, Bakı: Elm, 2004, 978 s.
2. Миграция и прав человека. Миграция в мире. <http://www.ohchr.org.ru/Issues/Migration/Pages/MigrationAndHumanRightsIndex.aspx>.
3. Экономический словарь. Миграция населения. <http://abc.informbureau.com/html/ieadaoessianaesaiess.html>
4. Nəsimov E. Miqrasiyanın əsasları. Miqrasiologiya. Miqrasiya prosesləri. Dünya miqrasiya mərkəzləri. I kitab. Bakı, Elm və Təhsil, 2014, 240 s.
5. Что такое депортация? <http://school.iot.ru>
6. Qlobal Miqrasiya Böhranı: Beynəlxalq Münasibətlər və Qərb Siyasəti Yeni Tarixi dönüş mərhələsində. Bakı, Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, 2018, 307 s.
7. Qasımlı M. Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasəti (1991-2003) I hissə, Bakı: Mütərcim, 2015, 648 s.
8. <https://stm.az/az/news/843/tarixen-ermeniler-terefinden-azerbaycanlilara-qarsi-heyata-kecirilen-etnik-temizleme-ve-soyqirim-siyaseti>
9. McCarthy J. Armenian terrorism: History as Poison Antidote, "International Terrorism and the Drug Connection". Ankara. Ankara University Press, 1984, 141 p.
10. Köçərli T. Qarabağ. Bakı: Elm, 2002, 35 s.
11. Arzumanlı V., Nazim Mustafa., Tarixin Qara Səhifələri, Deportasiya, Soyqırım, Qaçqınlıq. "Qartal" Nəşriyyatı, Bakı 1998, 129 s.
12. Прокурин С.А. Диалектика национальной и международной безопасности во внешней политике России/Международное сотрудничество на пороге века.//Москва: Пагс, 1999, с.45-53
13. Əliyev İ. Qafqazda imperiyalar və ermənilərin Azərbaycan ərazilərinə köçürülməsi. Bakı, ADPU-nun Nəşriyyatı, 2012, 210 s.
14. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Proqramı (2006-2008-ci illər) /Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il, 25 iyul tarixli, 1575 № li Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir
15. Daxili yerdəyişmənin əsas prinsipləri, BMT, <http://www.unchr.org/43ce1cff2.html>

16. Gürcüstan Ombudsmanı hökumətə Mesxeti türklərinin repatriasiyası üçün effektiv tədbirlər görməyi tövsiyə edib. 02 Aprel 2012.

www.az.apa.az/xeber_Gürcüstan_ombudsmani_hokumete_Mesxeti_255840.html

17. <https://stm.az/az/news/249/azerbaycanda-qa.qin-mecburi-kockun-ve-miqrantlarin-qeyri-rasional-meskunlasmasi-mecburi-xarici-ve-zoraki-daxili-miqrasiya>

18. Azərbaycan Daxili Miqrasiya və Urbanizasiyanın Sosial Aspektləri. Analitik Hesabat./ Azərbaycan Barometri №2 (6). Bakı, Şərq Qərb, 2020, 68 s.

19. Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Məcəlləsi. Maddə 4. Bakı-2013. Dövlət Miqrasiya Xidməti

20. Abdullayev F. Müasir Azərbaycan dövlətinin miqrasiya siyasəti və beynəlxalq əməkdaşlıq. Bakı: Elm və Təhsil, 2009, 328 s.

21. Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidmətinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 19 mart 2007-ci il. №560

22. 44 Günlük Qarabağ Müharibəsi: Mülahizə və nəticələr. Bakı, Cır Center, 2021, 30 s.

23. Bayramova A. “Regional nəqliyyat- kommunikasiya sisteminin yeni qovşağı-Naxçıvan MR”, Milli.az, 14 noyabr 2020, news.milli.az/economy/897251.html

24. Türkiyə və Azərbaycan “üçüncü ölkədən təhlükə olarsa” bir-birini qoruyacaq - Şuşa bəyannaməsi, 15 iyun 2021, <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-57479811>

İSLÂM'DA SAVAŞ VE SAVAŞ AHLÂKI

WAR AND WAR ETHICS IN ISLAM

Abdurrahim ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı.

ÖZET

Tarih boyunca insanlar diplomatik girişimler, ara buluculuk ve tahkim gibi barışçıl yollarla çözemedikleri sorunları farklı yöntemlerle çözmeye ve kendi düşüncelerini hâkim kılmaya çalışmışlardır. Her ne kadar insanların çoğu barış ve huzur içerisinde yaşamaktan yana olsa da bazı insanların başkalarının fikirlerine yaşam hakkı vermemesi, bir gurubun tüm egemenliği kendi elinde bulundurmak istemesi, cana, mala ve nesle kastedilmesi gibi sebepler savaşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Milyonlarca insanın ölümüne, bir o kadarının da kaybolmasına ya da engelli olmasına neden olan savaşlar bugün hala dünya gündeminde konuşulup tartışılmaktadır. İslâm tarihi açısından bakıldığında Mekke’de Hz. Peygamber’e ve Müslümanlara düşmanlık edip onlara hayat hakkı tanımak istemeyen Kureyş müşriklerinin Medine’ye hicretten sonra da düşmanlıklarını sürdürmeleri üzerine savaşa izin verilmiştir (el-Bakara 2/190; el-Hac 22/39-40). Hz. Peygamber ve onun yolunu takip eden Râşid Halifeler dönemi hâdiseleri arsında önemli bir yer tutan askerî faaliyetler hakkında şöyle bir sorulabilir: Temel hedefi düşman güçlerini ortadan kaldırmak olan savaşın da bir ahlakı olabilir mi?

Bu çalışmamızda, son ilahi din olan İslâm’ın savaşa nasıl baktığını, tarihin seyri içerisinde savaşa mecbur bırakılan İslâm Peygamber’inin savaşa karşı nasıl bir tavır takındığını kısaca irdelemeye gayret edeceğiz. Umarız bu çalışma, savaşın ahlakiliği konusuna katkı sağlar.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Peygamber, Ahlâk, Savaş, Barış.

ABSTRACT

Throughout history, people have tried to solve the problems that they could not solve peacefully such as diplomatic initiatives, mediation and arbitration in different ways and to make their own thoughts dominant. Most people want a peaceful life. However, reasons such as the fact that some people do not give the right to life to the ideas of others, a group's desire to have all the sovereignty in their own hands, and damage to life, property and generation have led to the emergence of wars. Wars, which caused the death of millions of people, as well as the loss or disability of many, are still discussed on the world today. From the perspective of Islamic history, we see this: The Qurayshi polytheists in Mecca, did not want to be hostile to the Prophet and Muslims and give them the right to life. After the Muslims migrated to Medina, they continued their hostility. Then war was permitted. (el-Baqara 2/190; el-Hac 22/39-40). The following question can be asked about the military activities, which have an important place among the events of the period of the Prophet and the caliphs who followed his path.: Can war, whereof main goal is to eliminate enemy forces, have a morality?

In this study, we will try to briefly examine how Islam, the last divine religion, viewed war, and what kind of attitude the Prophet of Islam, who was forced to war in the course of history, took against war. We hope this study will contribute to the morality of war.

Keywords: History of Islam, Prophet, Morality, War, Peace.

GİRİŞ

İnsanın hemcinsleriyle olan ilişkisinde temel ilke, insanlar arasındaki akrabalık, insanlık, sevgi, şefkat ve merhamet bağlarının gözlendiği bir arada ve barış içinde yaşamaktır. Her ne kadar insanların çoğu sakin bir hayatı tercih etseler de dünya yaratıldığı günden beri hak ile batılın mücadele halinde olması gerçeği ve çıkarlarından dolayı yeryüzünde fesat çıkarmak isteyenlerin varlığı bir gerçekken, insanlar sükûnetlerinden, sevmedikleri ve istemedikleri başka bir durum, yani savaş içinde kendilerini bulurlar. Acı bir geçektir ki insanların sevmediği ve istemediği bu savaşlar, insanlık âleminde tabii bir uygulama olarak süre gelmiştir ve tarihi insanlık kadar eskidir (İbn Haldûn, 2021: 529). Nitekim kutsal kitabımız Kur’ân-ı Kerîm savaş halinin insanlara zor geldiğine işaret etmiştir (Bakara, 2/216). Zira eğer bir yerde savaş varsa orada kan dökülmesi, tecavüz, yağma, suçsuz insanların yerlerinden göçe zorlanması ve yıkım vardır. Bugün çevremizde yaşananlar bu durumun net tanıklarındır. Savaş insanlara zor ve ağır gelir; çünkü savaşan insanlar hayatlarını tehlikeye atmakta, yurt ve yuvalarından irak düşmekte, birtakım eziyetlere katlanmakta, dünyanın zevklerinden mahrum kalmaktadır. Savaşan toplumlarda istikrar bozulmakta, iktisattan eğitime kadar birçok kurum buhrana girmekte, doğa tahrip edilmekte, Allah’ın yaratıp insanların istifadesine sunduğu nimetler boş yere –hatta insanlara zarar vererek– israf edilmektedir. Bütün bunların savaşı istenmeyen, korkulan, nefse ağır gelen, nefret edilen bir ilişki biçimine sokması tabiidir. Ancak savaşıldığı takdirde kaybedilecekler ve kazanılacaklarla savaşılmadığında ortaya çıkacak kazanç ve kayıplar mukayese edildiğinde birincisi ağır basınca, hatta zorunlu hale gelince savaş da kaçınılmaz olmaktadır. Müslümanlar isteseler de istemeseler de bu dünyanın bir parçasıdır. İnsanlar için geçerli ve kaçınılmaz olan, onlar için de geçerli ve kaçınılmazdır. Nitekim İslâm’ın doğuşunun arifesinde, İslâm öncesi toplumda savaşlar tüm hızıyla devam ediyordu. Dolayısıyla savaş, İslâm’dan önce var olan, gelişile devam eden ve halen de vuku bulun eski ve sürekli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak İslâmiyet’te mana, sebep, kural ve hükümleriyle yeni bir şekil almıştır. Çalışmamızın amacı son ilahi din olan İslâm’ın savaşa nasıl baktığı ve savaş hakkındaki öğretilerini kısaca ele almaktır.

1. İSLÂM VE SAVAŞ

Kuşkusuz barışta ve savaşta her ulusun bilginleri ve liderleri tarafından ortaya konan, sebepleri ve amaçları açıklayan belirli bir felsefesi vardır. Bu sebep ve amaçlar, diğer insanların değerlendirilmesine göre meşru veya gayri meşru olabilirler. İslâm’da ise durum farklıdır, çünkü barışta ve savaşta yasamanın kaynağı ilahî vahiy; anlam ve ilkeleri Hz. Peygamber tarafından açıklanan Kur’ân-ı Kerîm’dir. Savaşın meşruiyeti ilahî bir kaynak tarafından

belirlendiği için, İslâm'daki savaşlar, dinî fanatizm tarafından dikte edilen ve amacı düşmanı yok etmek olan savaşlar değildir. İlahî vahiy kaynaklı olduğu için İslâm'da temel ilke hoşgörü olup başka ümmetlerin, halkların ve dinlerin varlığı inkâr edilmemiş, İslâm'ı kabul etmeyenleri yok etmek gibi bir ilkesi olmadığı gibi, kimseyi de inanmaya zorlamamıştır. Müslümanlara başkalarıyla barış ve güven içinde yaşamalarını tavsiye eden İslâm, gayri müslimlere dinlerini özgürce yaşama hakkını tanımıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm “Dinde zorlama yoktur.” (Bakara, 2/256), ve “ *Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir diğiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır.*” (Hucurât, 49/13) âyetleriyle bu gerçeğe vurgu yapmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm ve İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in söz, eylem ve uygulamalarına göre Müslümanların başkalarıyla ilişkisinde -bir ihlal ve saldırı olmadığı müddetçe- temel ilke barıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmuştur: “*Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, apaçık düşmanınızdır.*” (Bakara, 2/208). Başka bir âyette şöyle buyrulmuştur: “*Eğer onlar barıştan yana eğilim gösterirlerse, sen de barıştan yana ol ve Allah'a güven.*” (Enfâl, 8/61).

Hiz. Peygamber (a.s.): “*Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allah'tan âfiyet dileyin. Eğer onlarla karşılaşırsanız sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır.*” buyurmuş daha sonra ise şöyle dua etmiştir: “*Ey Kitâb'ı (Kur'ân'ı) indiren, bulutları yürüten, firkaları yenilgiye uğratan Allah'ım! Düşmanları yenilgiye uğrat, düşmanlara karşı bize zafer ihsan et.*” (İbn Hacer, 1997: 6:188). Başka bir rivayette şöyle buyurmuştur: “*Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Belki onlarla imtihana çekilirsiniz, onun için şöyle söyleyin: Allah'ım! Sen bize yetersin, onların şiddetini bizden uzak kıl.*” (İbn Seyyidünnâs, 1992: 2: 184). Fakat bir saldırı durumunda savaş barış ortamını korumak, dinî ve insanî özgürlüğü temin etmek, kötülük, saldırı ve zulmü engellemek, hikmet ve güzel öğütle İslâm davetini yaymanın önündeki engelleri kaldırmak, kısaca onurlu bir hayat için başvurulacak zarurî, acil ve arızî bir durumdur. Bu hususlardan yola çıkarak atalarımız “Hazır ol ceng u cihada istersen sulh u salah.” demişlerdir. Dolayısıyla İslâm anlayışına göre savaşlar, zamanın hâdiseleri arasında tıpkı hastalıklar gibi geçici şeylerdir. Onun için sıhhati siyasî tedbirlerle korumak, hastalıkları harp faaliyetleri ile ortadan kaldırmak gerekir. İslâm telakkisine göre savaş, arzu edilen ve arkasından koşulan bir şey değil, olması gereken; fakat geçici bir vaki'dir (Hamidullah, ts: 259-260; Şulul, 2017: 189).

İslâm'da savaşlar, diğer milletlere ve halklara hükmetmek amacıyla yapılmaz, çünkü bu zülumdür ve zülüm haramdır/yasaklanmıştır. İslâm'da savaşlar, halkların varlıklarını çalmak, mallarını ve servetlerini yağmalamak için yapılan sömürge veya ekonomik savaşlar değildir. Kâdisiye savaşında (15/636) savaş başlamadan önce Sâsânî ordusu kumandanı Rüstem ile İslâm ordularının komutanı Sa'd b. Ebû Vakkâs (ö. 55/675) arasında elçiler aracılığıyla görüşmeler yapılmıştır. Savaş öncesinde iki taraf arasında yapılan bu görüşmelerde Müslümanların ortaya koydukları tutum ve söyledikleri sözler, İslâm'da savaş etik esaslarını

ortaya koyması bakımından büyük ehemmiyet arz etmektedir. Rüstem, Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın gönderdiği elçi olan Mugire b. Şu'be'ye şöyle dedi (ö. 50/670):

-Sizler bizim komşularımızsınız. Size iyilikte bulunuyor, kötülük yapılmasına engel oluyorduk. Vatanınıza dönün! Tacirlerinizin bizim ülkemize girmelerine de engel olmayız! Mugire ona şöyle cevap verdi:

-Bizim arzumuz dünyalık değildir. Bizim arzu ve isteğimiz Ahirettir. Allah bize bir elçi göndererek ona şöyle dedi: Ben şu topluluğu, benim dinimle emel etmeyene musallat ettim. Bunlar vasıtasıyla yasalarım karşı gelenlerden intikam alacağım. Bu topluluk, benim kanunlarım bağlı kaldığı müddetçe onları muzaffer kılarım. Bu hak dindir. Ondan yüz çeviren zillate düşer. Ona bağlılığını sürdüren izzete kavuşur. Rüstem sordu:

-Peki, anlattığın şey nedir? Mugire ona cevaben: 'Bu dinin temeli, Allah'a, birliğine ve Muhammed'in onun Resûl'ü olduğuna tanıklık etmek ve Allah katından gelen her şeyi kabul etmektir.' Rüstem, 'Bu ne güzel şey! Başka ne var?' dedi. Mugire:

- İnsanları, kula kul olmaktan kurtarıp, Allah'a kul etmek!¹ Rüstem, şöyle sordu: 'Şayet dininizi kabul edersek, ülkemizi terk edip, geri döner misiniz?' Mugire,

-Evet, hem gideriz hem de ticaret hariç hiçbir amaçla memleketinize bir daha gelmeyiz (İbn Kesîr, 1997: 9: 621; Sırma, 2017: 92).

Hem aktardığımız bu rivayete hem de Müslümanların gerçekleştirdiği savaşların detaylarına, savaşta sergiledikleri eylem ve davranışlarına bakıldığında aslında savaşın amaç değil, evrensel doğrulara davet ve barışın yayılması için başvurulmuş bir faaliyet olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla İslâm'da savaş, İslâm davetinin yayılmasını savunmak, İslâm dinine davet edenleri gözetmek ve başkalarının saldırılarını püskürtmek amacıyla meşru olup, hak ve adalet sınırları içinde başvurulmuş bir zorunluluktur. Nitekim Yüce Allah, "*Size karşı savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat aşırılığa sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez.*" diye buyurmuştur (Bakara, 2/190). Özetle İslâm'da savaş zaruri durumlarda hak ve adalet ilkeleri çerçevesinde başvurulmuş geçici bir durum olup savunma ve önleme amacıyla meşru kılınmıştır. Savaşın amacı insanları İslâm'a zorlamak, inançlarını değiştirmek, onları usandırmak, işkence etmek, kan dökmek değildir. İslâmî öğretilere göre bunların tamamı yasaklanmıştır. Savaşa kötülüğü ve saldırganlığı önlemek, Müslümanları ve dinlerini korumak için izin verilmiştir.

2. SAVAŞ VE AHLAK

İslâm'ın bütün insanlara karşı hoşgörüsü ve merhameti, yasaları ve davranış sistemiyle barış halinde kendini gösterdiği gibi bu yüce dinin müsamaha ve şefkati, savaş ve çatışma zamanlarında da açıkça görülmektedir. İslâm, önerdiği ahlak ve değerler ile kendisine inanan insanın davranışlarını kontrol eder ve onu adaletli davranmaya yönlendirir. Günümüz

¹ Daha sonraki fetih hareketleri için slogan haline getirilen bu cümle Kâdisiye'den miras kalmıştır.

dünyasında insanlar arasında yaygın bir şekilde görülen bencillik, intikam arzusu, insan haklarını ihlal etmek gibi insanlığa yakışmayan ahlak ve davranışlardan onu şiddetle sakındırır.

İnsanlığı İslâm diniyle tanıştıran Hz. Peygamber, hayatı boyunca sulh içerisinde yaşamaya gayret etmiş, getirdiği dinî ve ahlâkî prensipler sebebiyle de *âlemlere rahmet* olarak tarif edilmiştir. (Enbiyâ, 21/107) Mekke döneminde savaştan uzak duran Hz. Peygamber, Medine döneminde de savaşıma karşı çıkmıştır. Ne var ki, müşrikler onu ve Müslümanları rahat bırakmadılar. Daha hicret yolunda suikast için onu takip ettiler, başına ödül koydular. Hicret eden Müslümanların ekseriyetinin evleri yağmalandı, istila edildi, mallarına el koyuldu ve Allah'ın emin kıldığı beldeden uzaklaştırıldılar. Mekke müşrikleri ve vatanlarından çıkmaya zorlanan Medine'deki Müslümanlar arasında savaş hali zaten mevcuttu. Nitekim Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten kısa bir zaman sonra Kureyşliler, Ensar'a bir mektup yazarak Hz. Peygamber'i korumaktan vazgeçmelerini, aksi takdirde Medine ile bir savaşın kaçınılmaz olacağını söyleyip kendilerini tehdit etmişlerdir: *"...aramızda çıkan bir kimseye yardıma teşebbüs etmiş bulunuyorsunuz; ona emân hakkı tanıdınız ve onu koruma altına aldınız. Bizimle onun arasına girmeyin. Eğer o doğru yola ve iyi tutuma sahip biriyse buradan çıkarılacak saadet payı bize aittir. Şayet kötü biriyse, onu ele geçirmede biz herkesten daha çok hak sahibiyiz."* (Apak, 2021: 1: 264). Ayrıca münafıkların lideri Abdullah b. Übeyye'de şöyle bir mektup göndermişlerdi. *"Adamımızın şehrinize yerleşmesine izin verdiniz. Ant olsun ki; ya onu öldürürsünüz ya da yurdunuzdan çıkarırsınız. Yoksa hepimiz Medine'ye saldıracağız. Sizi yok ettikten sonra da kadınlarınızı aramızda paylaşacağız."* (Şiblî Numânî, 2014: 204). Mektuplarda ifade edilenler aslında Mekke'nin Medine'ye savaş ilanıdır. Dolayısıyla Hz. Peygamber Medine döneminde savaşmak zorunda kalmış ve daha önce yasak olan savaşa izin verilmiştir. Savaşa izin verilmesinin en önemli nedeni Müslümanların canlarını, mallarını ve namuslarını korumaya imkân tanımadır. Savaşa izin verilen âyetlerde Müslümanlara savaş açıldığı, zulme uğradıkları, haksız yere yurtlarından çıkarıldıkları ifade edilmekte ve bu sebeplerden dolayı kendilerine savaşma izni verildiği belirtilmektedir. (Hac, 39-41). Dolayısıyla Müslümanları savaş ve terör yanlısı göstermek, bu işin günahını onlara yüklemek haksızlık ve dar görüşlülüktür.

Hz. Peygamber'in düzenlediği askerî faaliyetlere bakıldığında insanlık tarihi boyunca kayıtlara geçmiş toplumlararası sıcak savaşlar arasında en ileri ve en "insanî" örnekler müşahade edilmektedir. O, kendi asker sayısının kimi zaman üç katı, kimi zaman daha fazla sayıda düşmanla savaştığı halde ahlâkî ve insanî değerlerden ödün vermemiştir. Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen askerî faaliyetlerde savaş alanında düşman saflarından toplam 250 dolayında asker ölmüştür. Müslümanların kaybı ise on yıllık bir dönemde ortalama ayda bir şehittir. İnsan kanına verilen bu değer ve hürmetin bir eşine daha, insanlık tarihinde rastlanamaz. (Şulul, 2017: 190). Hz. Muhammed'in düzenlediği savaşlar ile diğer savaşlar arasında tarafsız ve insafli bir mukayese yapıldığı takdirde adı dışında hiçbir ortak noktalarının olmadığı görülecektir. Hz. Muhammed'in savaş politikasının temeli düşmana sulh yoluyla galip gelmektir. Savaşmak zorunda kaldığında ise, savaşta barış yöntemini uygulamıştır; savaştan en az miktarda can ve mal kaybı ile çıkmak istemiştir.

Batılı yazarların ekseriyeti, Hz. Peygamber'in hayatını kaleme alırken, insanları zorla Müslüman yapmak için yapılan bir dizi savaşlar içinde geçmiş bir yaşam şeklinde göstermeye çalışmışlardır. Bu düşünce kasıtlı, baştanbaşa yanlış ve uydurmadır. Yukarda da temas edildiği üzere İslâm'da savaşın amacı insanları zorla Müslüman yapmak değildir. Asıl amaç İslâm'ın insanlara ulaşmasına mani olan engelleri izale etmektir. Davet ulaştıktan sonra dileyen iman

eder, dileyen inkâr eder. Müslümanlar için en büyük ve en güzel örnek olan İslâm Peygamberinin tek bir kişiyi dahi kılıç yoluyla Müslüman yaptığını kimse ispat edememiştir. Zaten zorlamayla yapılan Müslümanlık geçerli de değildir. Bu anlamda İslâm tarihini bir savaşlar tarihi olarak değil, evrensel doğruların ve barışın yayılması çabası olarak algılamak gerekir.

Meşhur siyer yazarı Şemseddin eş-Şâmî (ö. 942/1536) Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili en hacimli ve en kapsamlı eserlerden biri olan *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd* adlı eserinde konuyla ilgili şu açıklamalara yer vermiştir. "Bazı mülhitler/dinsizler, 'Peygamber kılıçla ve insanları katletmek emriyle gönderildi' demişlerdir. Bu iddiaya şöyle cevap verilebilir: Resûlullah, önce aklî deliller ve mucizelerle gönderilmiştir. On üç seneyi aşkın bir süreyle insanları bu şekilde İslâm'a davet etmiştir. Ancak onlar bu daveti kabul etmemişler; aksine inkâr etmek ve yalanlamak şeklindeki tutumlarını ısrarla sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e, onlarla savaşma emri verilmiştir ki bu, peygamberlerini yalanladıklarında Allah'ın geçmiş milletlere gönderdiği azabın yerine vazedilmiş bir hükümdür." (Şâmî, 1993: 4:7).

Batılı yazarlardan az da olsa İslâm medeniyetini objektif olarak inceleyip onun hakkını teslim eden ve İslâm'ın yayılış tarihini müsbet bir bakışla ele alanlar olmuştur. Onlardan biri de İslâm medeniyeti ve sanat tarihi üzerine yayınları bulunan İngiliz müsteşrik Sir Thomas Walker Arnold'dur (1864-1930). Arnold şöyle demiştir: "Yaygın bir şekilde dile getirilen insanların kılıç zoruyla Müslüman yapıldığı düşüncesi, inandırıcı olmaktan uzaktır. İslâm inancı teorisi, diğer dinlerin mensupları için hoşgörü ve dinî yaşam özgürlüğünü gerekli görmektedir." (Arnold, 1971: 29-88)

Görüldüğü üzere İslâm'da esas olan barış olmakla birlikte, belirli sebepler ve amaçlarla savaşa izin verilmiştir. Ancak İslâm savaşa katılanların eylem ve davranışlarını sınırlayan ve kontrol altında tutan bazı kurallar koymuştur. Bu yüzden de Müslümanlar, savaşmaya mecbur kaldıklarında bile ihtiraslarına göre değil, İslâm'ın önerdiği ahlakî ilkelere uygun davranmak zorundalar. Anacak bu kurallara geçmeden önce, önemine binaen Hz. Peygamber'in İslâm savaş hukuku ve ahlakına kaynaklık eden ve her savaştan önce savaşa katılanlara yaptığı önemli tavsiyelerini zikretmek istiyoruz. Bu tavsiyelere göre Hz. Peygamber bir şahıs, topluluk veya devletle savaşılmadan önce şu yolların takip edilmesini istemiştir:

1. Önce İslâm dinine davet edilmeleri, 2. Bunu kabul etmemeleri halinde cizye vermeleri, 3. Cizye vermeyi kabul etmemeleri halinde onlarla savaşılması (Vâkıdî, 2014: 2:416-147). Hz. Peygamber savaşa gönderdiği komutanlara şu talimatı vermiştir: "*Allah'ın adıyla yola koyulun, Allah yolunda mücadele verin. Savaştığınız insanlarla aranızda bir anlaşma var ise ona riayet edin. Haddi aşmayın. Meşru savaş esnasında öldürdüğünüz insanların cesetlerine saygısızlık edip herhangi bir organını kesmeyin. Çocukları, yaşlıları, kadınları ve ibadethanelerdeki insanları öldürmeyin.*" (Ebû Davûd, 1971: Cihad, 82.)

Yapılan bu tavsiyeler Hz. Peygamber'den sonra gelen halifeler tarafından da dikkatle takip edilmiştir. Hz Ebû Bekir (ö. 13/634) Suriye'ye gönderdiği Üsâme bin Zeyd'e (ö. 54/674) şu talimatı vermiştir: "*Ey Üsâme! İhanet etmeyin. Haksızlık etmeyin. Mal yağmalamayın, Meşru öldürmenin dışına çıkıp müslu yapmayın. Çocukları, ihtiyarları ve kadınları öldürmeyin. Hurmalıkları kesip yakmayın. Yemek maksadı olmaksızın davar, sığır, deve öldürmeyin. Yol*

boyu mabetlere çekilmiş insanlara rastlayabilirsiniz, onlara dokunmayın, ibadetlerine karışmayın.” (İbnü’l-Esîr, 2010: 2: 335).

Hız. Peygamber ve Müslümanlar savaşlarında düşmanlarına karşı en iyi insanî ilkeler olarak kabul edilen ve bütün insanlara örneklik teşkil edecek ideal insanî davranışlar ortaya koymuşlardır. Çünkü onlar ilahî mesajın taşıyıcıları, hidayet davetçileri olduklarının bilincindeydiler, insanları sapıklıktan kurtarmanın peşindeydiler. Savaş sistemini kısıtlayan bu İslâm ahlakı ilkelerini Kur’ân şart koşmuş ve onlara uyulmasını istemiştir. O ilkeleri kısaca birkaç maddede toplamak mümkündür:

1. Verilen sözleri yerine getirmek, yapılan antlaşmalar bağlı kalmak, ihanet etmemek: İslâm yapılan antlaşmaları kutsal kabul etmiş ve Müslümanlara onu hükümlerine bağlı kalmayı emretmiş ve ihlalleri yasaklamıştır. Nitekim Kur’ân’da konuyla ilgili şöyle buyurulmuştur: “*Ey iman edenler! Yaptığınız anlaşmaları tam olarak yerine getirin.*” (Maide, 5/1), “*Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur.*” (İsrâ, 17/34) ve “*Antlaşma yaptığınız zaman Allah’a verdiğiniz sözü yerine getirin; Allah’ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın.*” (Nahl, 16/91).

2. Samimi duygularla insanların kardeş olduklarına ve insana insan olduğu için saygı gösterilmesi gerektiği inancı: Bu inanç bütün insanları kardeşlik bağıyla birbirine bağlamaktadır. Çünkü bütün insanların atası birdir ve aynı özden yaratılmışlardır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan Rabbinize karşı gelmekten sakının.*” (Nisa, 4/1). Başka bir yerde de insanı en seçkin, en değerli varlık olarak yarattığını şöyle beyan etmiştir: “*Gerçekten biz Âdemoğullarını şerefli kıldık... ve onları yarattığımız varlıkların birçoğundan üstün kıldık.*” (İsrâ, 17/70). Hız. Peygamber de ölü veya diri insanın onurunu zedeleyecek davranışları yasaklamıştır. İnsanların aç ve susuz bırakılması, yağma, soygun ve ölümlerin cesetleriyle oynanmasına izin vermemiştir.

3. Fazilet ve takva ilkesinin hem savaşta ve barışta uluslararası ilişkilerin temeli kabul edilmesi: Fazilet ve takva, insanın iyilik yapmasını ve kötülükten uzak durmasını sağlayan, düşmanda infial yaratacak iğrençliğe ve çirkin davranışlara bulaşmasını önleyen çok kapsamlı ahlakî normlardır. Bu husustan hareketle zulüm, haksızlık, tecavüz, yağma ve insan onuruna yakışman her tür davranış -düşman bu fiiller işlemiş olsa bile- helal kabul edilmemiştir. (Züheylî, 2000: 34).

4. Merhamet ve şefkat prensibine bağlılık: Bu düşmanına karşı da olsa bir Müslümanda olması gereken bir ahlaktır. Bundan dolayı düşmanlara karşı zafer elde edilse bile onlara şefkatle muamele edilmelidir. Çünkü yüce Allah savaş sona erdikten sonra öldürmeyi yasaklamıştır. İslâm’ın bu konudaki temel mantığı şudur: “*Allah geçmişi affetmiştir. Fakat kim bunu yeniden işlerse Allah onun cezasını verir. Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.*” (Mâide, 5/95). Nitekim Hız. Peygamber, Mekke fethinden sonra ona her türlü işkenceyi yapan Mekkeli müşriklere “*Haydi gidiniz! Hepiniz serbestsiniz.*” (İbn Hişâm, 2005: 4:16) diyerek onları bağışlamıştır.

5. Mutlak adalet: İslâm’da adalet, her türlü insanî ilişkinin temelidir. Çünkü medeniyetlerin ve devletlerin yıkılmasının temelinde zulüm ve tiranlık vardır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Şüphesiz ki Allah adâletli davranmayı, iyilik yapmayı emreder.*” (Nahl, 16/90). Kur’ân’da “*Bir topluluğa duyduğunuz kin, sakın sizi adâletsiz davranmaya sevk etmesin! Adâletli olun; takvâya*

en uygunu, en yakışanı budur.” (Mâide, 5/8) buyurularak düşmanlara karşı adaletli davranmanın farz olduğu bildirilmiştir.

6. Sivillerin Korunması: Müslümanların yaptığı savaşlarda işin insanî yönüne sürekli dikkat edilmiştir. İslâm’da savaş, savaşa iştirak edenlerle sınırlıdır. Dolayısıyla kadın, çocuk, din adamları ve çiftçiler gibi savaşa katılmayanların, günümüz diliyle sivil tabir edilenlerin öldürülmeleri yasaklanmıştır. Düşmana ait bina, ziraat alanları, ağaç, köprü, yol gibi sivil tesisat dâhil hiçbir malı askerî zaruret dışında telef etmek uygun görülmemiştir. Zikredilen bütün bu etik ilkelerin iki önemli gayeye dayandığını söylemek mümkündür: Milliyetçilik ve ırkçılığın reddedildiği, özgürlüğün ve insanî değerlerin hakim olduğu, insanların güven, istikrar ve huzur içinde yaşadığı bir dünyayı kurma arzusu. (Züheylî, 2000: 31-39). Bunlar örnek olarak zikredilen İslâm’daki savaş ahlak kurallarından bazılarıdır. Zira İslâm’ın önemsedığı insan saygınlığı ihlal edilmediği müddetçe, insanların seçkin kabul ettiği her tür muameleyi İslâm, makbul saymıştır.

SONUÇ

İslâm dininde esas olan barıştır. Savaş zorunluluk gereği başvurulacak bir alternatiftir. Hz. Peygamber bu hususta ashâbına ve ümmetine önemli prensipler öğretmiş ve yol göstermiştir. Müslüman, Kur’ân ve Hz. Peygamber’in Sünnetinden aldığı ahlaki eğitimin doğası gereği öldürmekten ve kan dökmekten nefret eder ve bu nedenle savaşı başlatan taraf olamaz. Aksine savaşmaktan ve kan dökmekten kaçınmak için her türlü çabayı gösterir. Savaşma izni, Müslümanlara savaş açıldıktan sonra verilmiştir.

İslâm’da savaşın amacı insanları zorla Müslüman yapmak değildir. Asıl amaç İslâm’ın insanlara ulaşmasına mani olan engelleri izale etmektir. Davet ulaştıktan sonra dileyen iman eder dileyen inkâr eder. Müslümanlar için en büyük ve en güzel örnek olan İslâm Peygamberinin tek bir kişiyi dahi kılıç yoluyla Müslüman yaptığını kimse ispat edememiştir. Haddizatında zorlamayla yapılan Müslümanlık geçerli de değildir. Bu anlamda İslâm tarihini bir savaşlar tarihi olarak değil, evrensel doğruların ve barışın yayılması çabası olarak algılamak gerekir.

İslâm’ın ortaya koyduğu savaş etik ilkelerinin, Müslümanların silahlı çatışmalar sırasında muhaliflerine kim olursa olsun insanca davranmasını ve sivilleri korumak için gerekli korumayı sağlamasını hükme bağlayarak insanlar arsında evrensel kardeşlik bağlarını tesis ettiğini söyleyebiliriz.

Son olarak, belirtilmelidir ki, İslâm’da savaş kültürü, savaş ahlâkı ve kültürünün gerçekliğini somutlaştıran Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn’in söz ve uygulamalarından alınmalıdır. Günümüzde kendilerini cihatçı gruplar olarak adlandıran grupların yaptıklarına gelince, bunların İslâm’ın öğretileriyle yakından uzaktan alakaları yoktur.

KAYNAKÇA

Apak, Âdem (2021), *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Arnold, Sir Thomas Walker (1971), *ed-Davetü ile’l-İslâm*, çev. Hasan İbrahim Hasan vd. Kahire: Mektbetü Dâru’n-Nahdati’l-Mısıriyye.

Hamidullah, Muhammed (ts.), *İslâm'da Devlet İdaresi*, çev. Kemal Kuşcu, Ankara: Nur Yayınları.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (1997), *Fethu'l-bârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Riyad: Dâru's-Selam.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (2021), *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb ez-Zühelî es-Sedûsî (2005), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut: Dâru's- Sâdır.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr (1997), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Mısır: Hicr Neşriyat.

İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'murî (1992), *Uyûnü'l-eser fi fûnûni'l-meğazî ve's-şemâil ve's-siyer*, Medine: Mektebetu Dâri't-Turâs.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (2010), *el-Kâmil fi't-târîh*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Sırma, İhsan Süreyya (2017), *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul: Beyan Yayınları.

Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfîi (1993), *Sübûlü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l- 'ibâd*, Beyrut: yy.

Şiblî Numânî, Mevlânâ (2014), *Son Peygamber Hz. Muhammed*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Şulul, Kasım (2017), *İbn Haldûn'a Göre İslâm Medeniyeti*, İstanbul: İnsan Yayınları.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî (2014), *Kitâbü'l-Megâzî*, çev. Musa Kazım Yılmaz, İstanbul: İlkharf Yayınları.

Züheylî, Vehbe (2000), *Ahkâmu'l-harbi fi'l-İslâm ve hasâisuha'l-insâniye*, Dımaşk: Dâru'l-Mektebe.